ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

EXPUNEREA PREZENTATĂ DE TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU LA ȘEDINȚA ACTIVULUI CENTRAL DE PARTID ȘI DE STAT. 3 AUGUST 1978

ACTIVITATEA INTERNAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ÎNTRE 1948—1965 (I)
ELISABETA PETREANU

PROBLEMA AGRARĂ ÎN TRANSILVANIA DE NORD ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI HORTHYSTE
TRAIAN RUS

MĂSURI DE REGLEMENTARE A SITUAȚIEI ECONOMICE INTERNE ÎN ANII 1914—1916 ȘI URMĂRILE LOR
EMIA NASTOVICI

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

EVOLUȚIE ȘI REVOLUȚIE ÎN ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNIEI
DAN BERINDEI

DOCUMENTAR
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ
RECENZII
REVISTA REVISTELOR
ÎNSEMNĂRI

8

TOMUL 31 1978

AUGUST

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

ARON PETRIC *(redactor responsabil)*; ION APOSTOL *(redactor responsabil adjunct)*; NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DÉMENY; GHEORGHE I. IONIŢĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; DAMASCHIN MIOC; ŞTEFAN OLTEANU; ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR *(membri)*.

Preţul unui abonament este de 120 lei.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii.

Revistele se mai pot procura (direct sau prin poştă) şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI, Calea Victoriei nr. 125, sector 1, 71021.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import presă, P.O. BOX 136—137. Telex 11226 — Bucureşti, Str. 13 Decembrie nr. 3, — 70116.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE". Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacţiei: B-dul Aviatorilor, nr. 1, 71261 — Bucureşti, tel. 50.72.41.

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 31, nr. 8,
august 1978

SUMAR

Expunerea prezentată de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU la ședința activului central de partid și de stat, 3 august 1978 1315

★

ELISABETA PETREANU, Activitatea internațională a României între 1948—1965 (I) 1341
TRAIAN RUS, Problema agrară în Transilvania de nord în timpul ocupației horthyste 1357

★

EMA NASTOVICI, Măsuri de reglementare a situației economice interne în anii 1914—1916 și urmările lor 1373

★

LOUIS ROMAN, Așezările rurale ale Țării Românești în secolele XVI—XIX 1391

★

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE-AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

Ședința de lucru a Comitetului Național al istoricilor din România și constituirea comitetului de organizare a Congresului Internațional de științe istorice ce se va desfășura în anul 1980 în România *(Gheorghe I. Ioniță)* 1405
DAN BERINDEI, Evoluție și revoluție în istoria modernă a României 1409

DOCUMENTAR

NICOLAE MARCU, Lupta pentru independența economică a României oglindită în documente de arhivă 1419
NICOLAE ISAR, Ideile social-politice ale lui Scarlat Vîrnav — fondatorul bibliotecii române din Paris (1846) 1433
DUMITRU VELCIU, Cu privire la cei mai vechi Costinești 1443

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 31, nr. 8, p. 1311—1511, 1978.

www.dacoromanica.ro

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică „Revoluția burghezo-democratică din 1848 moment istoric în înfăptuirea și consolidarea României moderne"; Sesiunea științifică anuală de comunicări a Institutului de istorie „Nicolae Iorga" *(Nicolae Dascălu)*; Călătorie de studii în Statele Unite ale Americii *(Valeriu Stan)*; Un nou steag românesc *(Nicolae Stoicescu)*; Cronica 1463

RECENZII

⁂ *Progresul economic în România 1877—1977*, Edit. politică, București, 1977, 695 p. *(Ilie Puia)* 1475

⁂ *Documente privind istoria militară a poporului român 23—31 august 1944*, I, Edit. militară, București, 1977, LXXXIII + 272 p. *(Gh. I. Florescu)* 1482

⁂ *Ziemia i ludzie dawnej Polski. Studia z geografii historycznej* (Pământul și oamenii Poloniei de altă dată. Studii de geografie istorică) red. A. Galos, I. Janczak. Ossolineum, Wroklaw, 1976, 211 p. *(Louis Roman)* 1484

THEODORE ZELDIN, *France 1848 — 1945*, vol. I, Clarendon Press, Oxford, 1975, IV + 823 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 1489

REVISTA REVISTELOR

⁂ „Crisia", VIII, Oradea, 1978, 712 p.; „Prahova. Vatră de istorie", Ploiești, 1977, 234 p.; „Ialomița. Studii și comunicări", Slobozia I, 1977, 272 p. *(Mihai Oprițescu, Marian Stroia)* 1495

ÎNSEMNĂRI

ISTORIA ROMÂNIEI: NICOLAE BÎRDEANU, *Mișcarea muncitorească din porturile României (în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea)*, Edit. politică, București, 1978, 163 p. *(Mircea Iosa)*; FLORIAN TUCĂ. *Monumentele Neatîrnării. Itinerar istoric 1877—1878*, Edit. militară, București, 1977, 193 p. *(Constantin Dobrescu)*; C. BOTEZ, D. URMĂ, I. SAIZU, *Epopeea feroviară românească*, Edit. Sport-Turism. București, 1977, 232 p. *(Radu I. Vasile)*. **ISTORIA UNIVERSALĂ:** A. TOYNBEE, *Cities on the Move*, Oxford University Press, New York — Toronto, 1973, 257 p. *(Constantin Șerban)*; HENRI DUBIEF, *Le déclin de la III-e République, 1929 1938*, Editions du Seuil, Paris, 1976, 250 p. *(Nicolae Dascălu)*; YVES METMAN, *Tout vie et couleur*, în „Le Club français de la médaille", nr. 35—36, 1972 *(Maria Dogaru)*. 1501

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 31, N° 8,
août 1978

SOMMAIRE

L'exposé présenté par le camarade NICOLAE CEAUȘESCU à la séance du appareil central de parti et de l'Etat 3 août 1978 1315

★

ELISABETA PETREANU, L'activité internationale de la Roumanie durant la période 1948 1965 (I) 1341

TRAIAN RUS, La question agraire en Transylvanie du nord sous l'occupation horthyste 1357

★

EMA NASTOVICI, Mesures de réglementation de la situation économique interne durant les années 1914 1916 et leurs consequences 1373

★

LOUIS ROMAN, Les localités rurales de Valachie aux XVI-e — XIX-e siècles 1391

★

EN L'HONNEUR DU XV-e CONGRES INTERNATIONAL DES SCIENCES HISTORIQUES

La séance de travail du Comité National des Historiens de Rumanie et la création du Comité d'Organisation du Congrès international des sciences historiques qui aura lieu en 1980 à Bucarest *(Gheorghe I. Ioniță)* 1405

DAN BERINDEI, Evolution et révolution dans l'histoire moderne de la Roumanie 1409

DOCUMENTAIRE

NICOLAE MARCU, La lutte pour l'indépendance économique de la Roumanie reflétee en des documents d'archives 1419

NICOLAE ISAR, Les idées socio-politiques de Scarlat Virnav — fondateur de la bibliothèque roumaine de Paris (1846) 14 33

DUMITRU VELCIU, A propos des aïeux des Costini 1443

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 31, nr. 8, p. 1311 1511, 1978.

www.dacoromanica.ro

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique „La révolution bourgeoise — démocratique de 1848 moment historique dans l'accomplissement et la consolidation de la Roumanie moderne" ; La session scientifique annuelle de communications de l'Institut d'histoire „Nicolae Iorga" *(Nicolae Dascălu)* ; Voyage d'études aux Etats Unis d'Amérique *(Valeriu Stan)* ; Un nouvel étendard roumain *(Nicolae Stoicescu)* : Chronique 1163

COMPTES RENDUS

*** *Progresul economic în România 1877 — 1977* (Le progrès économique en Roumanie 1877—1977), Editions politiques, Bucarest, 1977, 695 p. *(Ilie Puia)* 1475

*** *Documente privind istoria militară a poporului român (23—31 august 1944)* (Documents concernant l'histoire militaire du peuple roumain (23—31 août 1944) I. Editions militaires, Bucarest, 1977, LXXXIII + 272 p. *(Gh. I. Florescu)* 1482

*** *Ziemia i ludzie dawnej Polski. Studia z geografii historycznej* (Le territoire et les habitants de la Pologne de jadis. Etudes de géographie historique) par A. Galos, I. Janczak, Ossolineum, Wroklaw, 1976, 211 p. *(Louis Roman)* 1484

THEODORE ZELDIN, *France. 1848 — 1945*, vol. I, Clarendon Press, Oxford, 1975, IV + 823 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 1489

REVUE DES REVUES

*** „Crisia", VIII, Oradea, 1978, 712 p. ; „Prahova. Vatră de istorie", Ploiești, 1977, 234 p. ; „Ialomița. Studii și comunicări", Slobozia, I, 1977, 272 p. *(Mihai Oprițescu, Marian Stroia)* 1495

NOTES

HISTOIRE DE ROUMANIE: NICOLAE BÎRDEANU, *Mișcarea muncitorească din porturile României (în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea)* (Le mouvement ouvrier dans les ports roumains (pendant la seconde moitié du XIX-e siècle et le début du XX-e siècle), Editions politiques, Bucarest, 1978, 163 p. *(Mircea Iosa)* ; FLORIAN TUCĂ, *Monumentele Neatîrnării. Itinerar istoric 1877—1878* (Les monuments de l'indépendance. Itinéraire historique), Editions militaires, Bucarest, 1977, 193 p. *(Constantin Dobrescu)* ; C. BOTEZ, D. URMĂ, ION SAIZU, *Epopeea feroviară românească* (L'épopée ferroviaire roumaine), Editions Sport Tourisme, Bucarest, 1977, 232 p. *(Radu I. Vasile)*. **HISTOIRE UNIVERSELLE:** A. TOYNBEE, *Cities on the Move*, Oxford University Press, New York — Toronto, 1973, 257 p. *(Constantin Șerban)* ; HENRI DUBIEF, *Le déclin de la III-e République, 1929—1938*, Editions du Seuil, Paris, 1976, 250 p. *(Nicolae Dascălu)* ; YVES METMAN, *Tout vie et couleur*, dans „Le Club français de la médaille", no. 35—36, 1972, *(Maria Dogaru)* 1501

www.dacoromanica.ro

EXPUNEREA PREZENTATĂ DE TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU LA ȘEDINȚA ACTIVULUI CENTRAL DE PARTID ȘI DE STAT 3 AUGUST 1978

TENDINȚE ACTUALE ÎN POLITICA MONDIALĂ ȘI POZIȚIA ROMÂNIEI FAȚĂ DE ACESTEA

Stimați tovarăși,

În ultima vreme, în legătură cu evoluția vieții internaționale, cu schimbările rapide care au loc pe plan mondial, o serie de activiști de partid și de stat s-au adresat conducerii partidului cu rugămintea de a explica mai pe larg poziția României față de aceste evenimente și realități noi, de a le interpreta în spiritul orientărilor generale ale Congresului al XI-lea și Conferinței Naționale și de a defini modul de a acționa al Partidului Comunist Român, al Republicii Socialiste România în prezent și în viitor, pentru sporirea contribuției la cauza socialismului, păcii și colaborării internaționale. Răspunzînd acestor cerințe, am considerat util — în cadrul Comitetului Politic Executiv — să organizăm această ședință cu activul central de partid și de stat, pentru a trece în revistă problemele noi ale vieții internaționale și a prezenta politica României față de ele, înaintînd cadrele de partid și de stat, membrii partidului, pe toți cetățenii pentru a le înțelege mai bine, pentru a se putea orienta și acționa în conformitate cu concepția noastră revoluționară, cu politica externă a partidului și statului nostru, care corespunde pe deplin năzuințelor noastre, cauzei socialismului și păcii.

Așa cum am mai arătat și cu alte prilejuri, asistăm în ultima vreme la o ascuțire a contradicțiilor în viața internațională, la o intensificare a tendințelor de reîmpărțire a zonelor de influență, de întărire a dominației în diferite părți ale lumii. Se poate spune că aceste contradicții și tendințe sînt strîns legate de criza economică, criza monetară și energetică, care au creat o situație grea într-un șir de state, precum și pe faptul că încercările de a ieși din criză nu au dat pînă acum rezultatele așteptate. De altfel, chiar recenta reuniune din Germania federală a țărilor Pieței comune, Statelor Unite ale Americii și Japoniei a avut ca obiectiv încercarea de depășire a unor contradicții dintre aceste țări, a fenomenelor crizei. Așa cum se comentează în presa occidentală, deși s-a afirmat că s-a ajuns la anumite înțelegeri, în fapt nu au putut fi găsite și adoptate căile pentru depășirea consecințelor crizei ce se resimt destul de puternic

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 31, nr. 8, p. 1315 1340, 1978.

www.dacoromanica.ro

în aceste țări, ca și în alte țări ale lumii, și care au influențe și în țările socialiste.

Aceasta se datorește faptului că numeroasele contradicții economice dintre țările capitaliste dezvoltate sînt deosebit de puternice și că aceste țări acționează fiecare în parte pentru a-și întări pozițiile dominante în diferite părți ale lumii și, totodată, caută fiecare, în cadrul colaborării, să obțină avantaje cît mai multe pentru sine.

Se poate spune că, în momentul de față, pe plan mondial, asistăm la două tendințe principale în politica de dominație și reîmpărțire a zonelor de influență : pe de o parte, tendința de recurgere la forță, la căile militare pentru promovarea intereselor de dominație, pentru obținerea sau consolidarea zonelor de influență și, pe de altă parte, tendința de folosire, în principal, a mijloacelor economice, sub diferite forme, pentru întărirea dominației monopolurilor și societăților multinaționale, pentru consolidarea influenței unor state în diferite zone ale lumii. Practic, sînt folosite în mod activ ambele căi. Fără îndoială că cea mai periculoasă pentru popoare, pentru pacea și independența acestora este folosirea forței, a mijloacelor militare, în scopul promovării politicii de dominație. Totodată, nu se poate spune că cealaltă cale, a folosirii mijloacelor economice, nu reprezintă o primejdie pentru independența popoarelor. Dar, apreciind în mod obiectiv, recurgerea la forță, folosirea căilor militare reprezintă astăzi pericolul principal în viața internațională.

În opoziție cu tendințele de reîmpărțire a zonelor de influență și dominație se afirmă tot mai puternic o politică nouă, de colaborare între state, pe baza deplinei egalități în drepturi, a principiilor independenței și suveranității naționale, a neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc — singura care poate asigura o evoluție democratică a vieții politice mondiale, raporturi de prietenie și colaborare între toate națiunile, întărirea securității și păcii generale. Este clar că forțele progresiste, revoluționare, țările socialiste trebuie să sprijine această politică, să facă totul pentru impunerea și generalizarea ei pe scară mondială. În ce o privește, România este angajată ferm pe această linie și nu va precupeți nimic nici în viitor pentru instaurarea unei politici noi, cu adevărat echitabile și democratice, în viața internațională.

În legătură cu tendințele de reîmpărțire a sferelor de influență și dominație în lumea contemporană, cred că este interesant de analizat felul în care acționează în acest sens diferite țări capitaliste. Se pare astfel că, după înfrîngerea din Vietnam, Statele Unite ale Americii au ajuns la concluzia că, în actualele împrejurări, folosirea căii militare nu este cea mai avantajoasă pentru politica lor de dominație și, de aceea, ele pun acum accentul principal pe mijloacele economice în promovarea acestei politici. Desigur, Statele Unite ale Americii dispun de mijloace economice corespunzătoare pentru promovarea intereselor lor pe plan internațional. O asemenea orientare se observă și la alte state. Sînt însă și țări care optează pentru folosirea forței militare în promovarea intereselor lor, această poziție fiind determinată și de nivelul mai scăzut al mijloacelor economice de care dispun.

Practic, viața internațională demonstrează că folosirea forței, a „ajutorului militar" de către unele state nu sînt de natură să contribuie la soluționarea problemelor care preocupă astăzi omenirea. Dimpotrivă,

www.dacoromanica.ro

aceasta împovărează economia țărilor respective, le determină să aloce din venitul național o parte însemnată pentru scopuri militare. Este de înțeles că aceasta nu ajută la promovarea politicii progresiste în țările respective, ci, dimpotrivă, pune în pericol independența națională, progresul economico-social și bunăstarea acestor popoare, generînd, totodată, noi conflicte ce periclitează pacea și securitatea internațională.

Promovarea unei asemenea politici a dus la accentuarea contradicțiilor, a tensiunii și încordării în viața internațională. Această situație pune pe prim plan necesitatea desfășurării unor acțiuni ferme pentru diminuarea tensiunii și încordării create, pentru renunțarea la forță, la folosirea mijloacelor militare în soluționarea problemelor, pentru asigurarea continuării cursului spre destindere, a politicii de colaborare și pace.

PROMOVAREA RELAȚIILOR CU ȚĂRILE SOCIALISTE, CU ȚĂRILE IN CURS DE DEZVOLTARE, CU CELELALTE STATE ALE LUMII

Răspunzînd unor întrebări privind situația din țările socialiste, doresc să subliniez că, în ansamblu, toate țările socialiste au obținut rezultate bune în dezvoltarea lor economică, în construcția noii orînduiri sociale. S-au realizat succese de seamă în special în ce privește industrializarea, creșterea și modernizarea forțelor de producție, înflorirea științei, învățămîntului și culturii. Au fost, totodată, soluționate o serie de probleme sociale fundamentale legate de situația clasei muncitoare, a țărănimii și intelectualității, a maselor largi populare. Trebuie să spunem însă că și în țările socialiste se manifestă o serie de fenomene negative în dezvoltarea economico-socială. În unele țări are loc o scădere a ritmului dezvoltării, a venitului național, care nu poate fi pusă numai pe seama faptului că s-a ajuns la un înalt nivel de creștere economică și că nu ar mai fi necesar un ritm înalt de sporire a producției și a venitului național. Este evident că o creștere anuală de 4—5 la sută a venitului național este insuficientă pentru a se face față în mod corespunzător problemelor puse de dezvoltarea economico-socială, de ridicarea bunăstării generale a poporului. Trebuie să spunem, de asemenea, că țările socialiste, în ansamblu, nu reușesc să-și satisfacă necesitățile de consum, în special în ce privește produsele alimentare. Sînt unele țări socialiste care reușesc să-și acopere aceste necesități, dar, în ansamblu, țările socialiste continuă să fie importatoare de produse agroalimentare și de alte bunuri de consum. Trebuie să spunem deschis că, cu toate marile rezultate obținute în dezvoltarea forțelor de producție, a întregii economii naționale, și în România se manifestă din acest punct de vedere o serie de lipsuri și este necesar să facem totul pentru a asigura valorificarea la maximum a resurselor de care dispunem în vederea satisfacerii la un nivel tot mai înalt a cerințelor de consum ale maselor. După cum este cunoscut, recenta plenară a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, raportul tovarășului Leonid Ilici Brejnev au analizat pe larg situația agriculturii, relevînd atît rezultatele pozitive, cît și neajunsurile, stabilind măsuri pentru ridicarea la un nivel mai înalt a acestui important domeniu al economiei sovietice. Totodată, se știe că și în alte țări socialiste din Europa și Asia problema bunurilor

www.dacoromanica.ro

de consum şi, îndeosebi, problema cerealelor nu este soluţionată în mod corespunzător.

După părerea noastră, ţinînd seama de condiţiile obiective de climă şi teritoriul de care dispun ţările socialiste, de potenţialul lor economic, de superioritatea organizării socialiste a producţiei, există toate posibilităţile ca ele să-şi asigure în întregime produsele necesare consumului populaţiei, satisfacerea deplină a nevoilor întregii societăţi.

În momentul de faţă însă, se poate spune că în ţările socialiste există o serie de probleme economice care trebuie să reţină atenţia. Trebuie să ne gîndim cum să acţionăm împreună pentru a soluţiona cît mai rapid aceste probleme fundamentale. Afirmarea superiorităţii socialismului, a forţei sale nu se poate face numai prin declaraţii, ci, în primul rînd, prin felul cum sînt rezolvate problemele economice, problemele privind condiţiile de muncă şi de viaţă ale oamenilor, alte probleme sociale, legate inclusiv de dezvoltarea democraţiei socialiste, de perfecţionarea conducerii societăţii pe baze ştiinţifice. Trebuie să acţionăm astfel încît să demonstrăm în practică, prin fapte şi realităţi, prin realizări concrete, superioritatea organizării socialiste a societăţii.

Este necesar să ţinem seama de faptul că efectele crizei economice nu se opresc la graniţele ţărilor socialiste, că sistemul socialist nu poate trăi în mod independent, nu se poate rupe de economia mondială, de diviziunea muncii pe plan mondial, de colaborarea economică internaţională. Viaţa a demonstrat că teza privind autonomia sistemului socialist, crearea diviziunii socialiste independente a muncii, opusă capitalismului, celorlalte ţări din lume, nu corespunde realităţii, cerinţelor progresului material şi tehnico-ştiinţific, iar tendinţa de izolare economică nu poate avea decît influenţe negative asupra dezvoltării economico-sociale, a colaborării internaţionale.

Unii tovarăşi au pus întrebări legate de problemele ivite în relaţiile dintre ţările socialiste. Într-adevăr, sînt cunoscute divergenţele dintre China şi Uniunea Sovietică, care, fără îndoială, au o influenţă negativă asupra forţei şi prestigiului socialismului în lume. De aceea, Partidul Comunist Român se pronunţă cu toată consecvenţa pentru normalizarea relaţiilor dintre aceste două ţări socialiste, pentru întărirea prieteniei şi colaborării lor. Între timp, au apărut însă noi probleme, cum sînt cele dintre Kampukia şi Vietnam, dintre China şi Vietnam, dintre China şi Albania. Există, de asemenea, probleme divergente şi deosebiri de păreri şi între alte ţări socialiste. Partidul nostru nu poate decît să regrete această evoluţie negativă a relaţiilor dintre ţările socialiste respective şi să-şi exprime speranţa că aceste state, partidele comuniste vor face totul pentru depăşirea cît mai rapidă a divergenţelor. Desigur, toate aceste probleme privesc ţările respective ; ele au datoria să acţioneze în spiritul respectului reciproc, al independenţei şi suveranităţii naţionale, al egalităţii depline în drepturi, al principiilor socialismului, pentru soluţionarea pe calea înţelegerii directe a problemelor ivite între ele. În ce ne priveşte, vom face totul ca orice probleme faţă de care există deosebiri de păreri între Partidul Comunist Român, ţara noastră şi alte partide sau ţări socialiste, să fie soluţionate numai pe calea discuţiilor, tratativelor, în scopul întăririi solidarităţii şi unităţii.

www.dacoromanica.ro

Nu trebuie să uităm nici un moment că trecerea la făurirea socialismului nu a putut înlătura peste noapte problemele acumulate de-a lungul dezvoltării istorice, așa cum nu poate împiedica apariția unor deosebiri de păreri într-o serie de probleme. Este clar că perpetuarea divergențelor, nesoluționarea lor nu pot decît să dăuneze relațiilor între țările socialiste. Aceasta se datorește faptului că nu întotdeauna se aplică principiile socialismului în raporturile dintre statele care edifică noua orînduire socială. Se spune adesea că între țările socialiste nu pot fi neînțelegeri, că toate problemele dintre ele sînt rezolvate în spiritul internaționalismului proletar, socialist, al frăției și solidarității. După părerea noastră, interesele supreme ale socialismului cer nu ascunderea realității, ci analiza temeinică, în modul cel mai responsabil, a cauzelor care generează disensiuni și probleme litigioase și trecerea la acțiune pentru soluționarea lor pe baza tratativelor între părți, în vederea întăririi solidarității și colaborării în construcția socialismului, în lupta generală pentru progres și pace în lume.

Este cunoscută politica României de dezvoltare continuă a relațiilor de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste. Această politică s-a dovedit justă și trebuie să o continuăm cu toată fermitatea. Noi vom acționa și în viitor pentru a contribui la depășirea divergențelor, la soluționarea problemelor existente între țările socialiste pe calea discuțiilor directe între părțile interesate, pentru evitarea accentuării divergențelor și contradicțiilor.

În acest spirit vom milita în continuare pentru dezvoltarea relațiilor cu toate țările socialiste. Spunîndu-ne deschis părerea față de diferitele probleme existente, vom acționa ferm și consecvent pentru soluționarea lor în cadrul relațiilor cu fiecare țară socialistă în parte.

Un loc important în politica noastră externă îl ocupă dezvoltarea continuă a relațiilor de prietenie, colaborare și solidaritate între Republica Socialistă România și Uniunea Sovietică. Am pornit și pornim în promovarea acestei politici atît de la bogatele tradiții istorice ale raporturilor de stimă și prețuire reciprocă, de prietenie și întrajutorare dintre popoarele noastre, dintre clasa muncitoare și forțele progresiste din cele două țări, dintre partidele noastre comuniste, cît și de la faptul că România și Uniunea Sovietică sînt țări socialiste vecine. Colaborarea multilaterală, relațiile de prietenie și bună vecinătate cu Uniunea Sovietică vor constitui și în viitor o preocupare deosebită a Partidului Comunist Român, a Republicii Socialiste România.

După cum e cunoscut, în primăvara acestui an am întreprins o vizită oficială de prietenie în cinci țări socialiste din Asia. Această vizită se înscrie în contextul politicii noastre consecvente de dezvoltare a bunelor raporturi de colaborare și solidaritate cu toate țările socialiste. Vizita pe care am efectuat-o în Republica Populară Chineză s-a desfășurat cu rezultate bune, a dat un nou și puternic impuls relațiilor de prietenie dintre partidele și țările noastre, colaborării economice, științifice și tehnice dintre cele două țări și popoare. De altfel, în a doua parte a acestei luni, urmează ca, la invitația partidului și statului nostru, să efectueze o vizită în România președintele Hua Kuo-fen. De asemenea, vizita în Republica Populară Democrată Coreeană — de care ne leagă un Tratat de prietenie — a dus la intensificarea bunelor raporturi româno-coreene, care constituie — am putea spune — un exemplu de colaborare între

www.dacoromanica.ro

două țări socialiste. S-au încheiat cu succes și vizitele efectuate în Republica Socialistă Vietman, în Laos și în Kampukia. Este, desigur, de la sine înțeles că noi nu contrapunem în nici un fel raporturile cu China și celelalte țări socialiste din Asia relațiilor de prietenie și colaborare cu Uniunea Sovietică și celelalte țări socialiste din Europa sau de pe alte continente — așa cum nu contrapunem relațiile noastre cu Uniunea Sovietică și alte țări raporturilor pe care le avem cu Republica Populară Chineză și celelate state socialiste din Asia. Dimpotrivă, toate aceste raporturi ale României cu țările socialiste, fără nici o excepție, se completează într-un ansamblu unitar, la baza căruia stă politica noastră principială, fermă și consecventă de contribuție activă la întărirea unității și solidarității tuturor statelor socialiste, la creșterea forței și influenței socialismului în lume. În spiritul hotărîrilor Congresului al X-lea, reconfirmate de Congresul al XI-lea și de Conferința Națională ale Partidului, România, extinzînd continuu bunele sale raporturi cu toate statele socialiste, nu se va lăsa angajată în nici un fel de polemică publică, în blamarea uneia sau alteia din țările socialiste, ci, dimpotrivă, va face totul pentru depășirea neînțelegerilor, pentru întărirea solidarității.

România acordă o atenție deosebită dezvoltării colaborării în cadrul C.A.E.R. Apreciem că recenta sesiune a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc de la București s-a încheiat cu rezultate pozitive. Ea a adoptat o serie de programe speciale de colaborare pe termen lung, în domenii de importanță economică deosebită, menite să contribuie la asigurarea necesarului țărilor membre ale C.A.E.R. cu combustibil, energie și materii prime, produse alimentare, mașini și utilaje, precum și cu tehnologii de înalt nivel tehnic. Ne pronunțăm și acționăm pentru intensificarea colaborării și cooperării între țările membre ale C.A.E.R., pe baza egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, interesului fiecărei părți și avantajului reciproc, în scopul apropierii și egalizării nivelului lor de dezvoltare, accelerării mersului înainte pe calea socialismului și comunismului. În același timp, România acționează susținut pentru promovarea largă a relațiilor economice, tehnico-științifice și culturale cu toate țările socialiste.

În calitate de membră a Tratatului de la Varșovia care va exista atît timp cît va ființa și Pactul Nord-Atlantic — România va dezvolta colaborarea militară cu celelalte țări socialiste membre ale acestui tratat. Această colaborare se va desfășura și în viitor, indiferent dacă va exista sau nu Tratatul de la Varșovia. De asemenea, întărim colaborarea cu armatele celorlalte țări socialiste, pe baza principiilor solidarității internaționale. Pornind de la necesitatea întăririi și dezvoltării fiecărei armate naționale, ne preocupăm de ridicarea capacității de luptă a forțelor noastre armate, a întregului popor român pentru apărarea cuceririlor revoluționare ale socialismului, a independenței, suveranității și integrității țării. Totodată, România, ca și celelalte țări membre ale Tratatului de la Varșovia, se pronunță consecvent pentru lichidarea concomitentă atît a Pactului N.A.T.O., cît și a Tratatului de la Varșovia, pentru lichidarea tuturor blocurilor militare, pentru o politică de colaborare egală între toate națiunile lumii, care să asigure condiții de pace, să excludă forța și războiul.

www.dacoromanica.ro

Dragi tovarăși,

În ce privește relațiile cu țările în curs de dezvoltare, politica și orientarea stabilite de Congresul al XI-lea și de Conferința Națională își păstrează pe deplin valabilitatea. Este adevărat că, în cadrul țărilor în curs de dezvoltare, inclusiv al țărilor nealiniate, au apărut o serie de divergențe care sînt folosite ca mijloc de divizare a acestora, de întărire a influenței străine asupra lor, asupra diferitelor zone. Cel mai elocvent exemplu în această privință îl constituie Africa, unde problemele apărute au dus la conflicte armate, la intervenție militară străină — ceea ce crează mari pericole pentru suveranitatea și independența popoarelor africane, pentru pacea generală. Considerăm că o importanță fundamentală pentru progresul economico-social mai rapid al țărilor în curs de dezvoltare are atît întărirea colaborării și solidarității dintre acestea, cît și consolidarea unității tuturor forțelor naționale în vederea apărării ferme a independenței și suveranității, a realizării de noi reforme democratice, a concentrării resurselor și energiilor popoarelor respective pentru dezvoltarea forțelor de producție și ridicarea nivelului lor de trai.

Noi ne situăm ferm pe poziția de a acționa și în viitor pentru întărirea colaborării cu toate țările în curs de dezvoltare, pentru extinderea cooperării cu acestea. În această privință, experiența de pînă acum — bună și rea — trebuie să fie folosită nu pentru a restrînge acțiunile de cooperare cu țările în curs de dezvoltare, ci pentru a organiza mai bine activitatea în viitor, atît din punct de vedere economic, cît și din punct de vedere al relațiilor generale cu aceste țări. Insist asupra acestui lucru pentru că sînt unii tovarăși din sectoare economice care au înaintat propuneri de restrîngere a acțiunilor de cooperare cu țările în curs de dezvoltare, în loc să tragă învățămintele corespunzătoare din greșelile făcute anterior. Noi nu ne vom orienta spre restrîngerea relațiilor de colaborare cu aceste țări. Desigur, există un șir de greutăți dar ele trebuie soluționate și depășite. Ținînd seama de faptul că România socialistă este ea însăși o țară în curs de dezvoltare și are resurse limitate, principala formă de ajutor pe care o putem promova față de țările în curs de dezvoltare este cooperarea în producție în domeniul industriei, al agriculturii, construcțiilor, transporturilor și în alte domenii, pe baze reciproc avantajoase. Acordăm, în acest sens, o atenție deosebită creării societăților mixte cu țările în curs de dezvoltare, precum și construirii în aceste țări a unor unități de producție, rambursarea investițiilor făcute de țara noastră realizîndu-se din producția acestor unități. Desigur, ne preocupăm ca acțiunile economice de cooperare să se dezvolte pe o bază rentabilă pentru ambele părți, să contribuie atît la dezvoltarea forțelor de producție din aceste țări, la industrializarea lor rapidă, la valorificarea eficientă a resurselor lor naționale și creșterea venitului național, cît și la satisfacerea unor necesități ale economiei noastre naționale în plină dezvoltare.

De asemenea, deși aceasta ne impune o serie de eforturi, acordăm și vom acorda și în viitor asistență tehnică țărilor în curs de dezvoltare și, totodată, vom pregăti specialiști din aceste state în țara noastră, unde învață în prezent peste 12 000 de tineri de peste hotare. Deși trebuie să facem față unor probleme legate de asigurarea spațiului de învățămînt și a spațiului de cazare, țara noastră va merge nu spre restrîngerea, ci spre

www.dacoromanica.ro

dezvoltarea activității de pregătire, în sistemul nostru de învățămînt, a specialiștilor din aceste țări.

Considerăm că promovarea în continuare a cooperăririi economice, a asistenței tehnice și a pregătirii de specialiști constituie o formă directă și importantă de contribuție a României la ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare. Este o datorie politică și morală, pe care o avem, în calitate de comuniști, de stat socialist, de a ne aduce această contribuție. La rîndul său, și România primește, în acest cadru, sprijin din partea acestor țări. Prin lărgirea continuă a cooperării se creează un larg sistem de întrajutorare reciproc avantajoasă între țările noastre, care constituie expresia solidarității în lupta comună pentru dezvoltarea economico-socială independentă a fiecărui popor, pentru promovarea unei politici noi în lume, de egalitate și respect între națiuni, de deplină echitate, pentru abolirea vechii politici imperialiste de dominație și asuprire.

Constituie o realitate a vieții politice actuale faptul că țările nealiniate — care în marea lor majoritate sînt țări în curs de dezvoltare — joacă un rol tot mai important pe arena internațională. România participă la activitatea mișcării țărilor nealiniate în calitate de invitat. Ea dezvoltă relații largi cu aceste țări, pornind de la faptul că ele reprezintă o forță de seamă în lupta antiimperialistă, sînt profund interesate în promovarea unei politici noi de deplină egalitate și echitate, în apărarea independenței și suveranității naționale. Constituind o parte însemnată a țărilor lumii, statele nealiniate acționează ca un factor de democratizare a relațiilor internaționale, se afirmă tot mai puternic în soluționarea marilor probleme ale contemporaneității. Considerăm necesar să se facă totul pentru rezolvarea divergențelor dintre aceste țări, pentru întărirea continuă a unității lor. Considerăm că reuniunea recentă a miniștrilor de externe ai țărilor nealiniate, de la Belgrad, a reușit să stabilească un program de activitate care va duce la creșterea rolului acestor țări în viața politică internațională. Aceasta are o importanță hotărîtoare pentru sporirea contribuției țărilor nealiniate la lupta împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru progres social, pace și securitate în întreaga lume.

Acționăm, de asemenea, pentru dezvoltarea continuă a relațiilor cu toate țările, fără deosebire de orînduire socială, participăm activ la diviziunea internațională a muncii, la schimbul mondial de valori. În ce privește situația din țările capitaliste dezvoltate, după părerea noastră, cu toate fenomenele profund negative ale crizei, ar fi greșit să se ajungă la concluzia că ele nu mai pot rezolva problemele dezvoltării economice. În ciuda greutăților pe care le-au avut și le au, țările capitaliste dezvoltate dispun încă de suficiente forțe și continuă să aibă un rol însemnat în economia mondială. De aceea, colaborarea României cu aceste state, dezvoltarea unor relații multilaterale cu ele — desigur, în spiritul principiilor noastre bine cunoscute — trebuie să continue, ca și pînă acum, iar în unele domenii să fie chiar impulsionate. Această colaborare are un rol important în progresul economic și social atît al țării noastre, cît și al țărilor respective. Totodată, ținem seama de faptul că participarea activă la diviziunea internațională a muncii contribuie la promovarea politicii de destindere și pace în întreaga lume. Pornim de la faptul că, pe glob, vor continua să existe încă multă vreme grupuri de țări cu orînduiri sociale diferite — socialiste, capitaliste, țări în curs de dezvoltare, care au în ceea

www.dacoromanica.ro

mai mare parte o economie mixtă, iar unele din ele se pronunţă ferm pentru calea socialistă — şi că între toate acestea trebuie să se dezvolte relaţii de colaborare, o conclucrare activă pentru soluţionarea problemelor mondiale pe cale paşnică, în slujba progresului general, a păcii şi securităţii tuturor popoarelor.

PENTRU SECURITATE ŞI PACE IN EUROPA, PENTRU LICHIDAREA CONFLIECTELOR ŞI SOLUŢIONAREA PE CALEA TRATATIVELOR A TUTUROR PROBLEMELOR INTERNAŢIONALE LITIGIOASE

Dragi tovarăşi,

În ce priveşte situaţia din Europa, după încheierea cu rezultatele cunoscute, nesatisfăcătoare, a reuniunii de la Belgrad, este necesar să ne gîndim la intensificarea relaţiilor economice, atît bilaterale, cît şi multilaterale, cu ţările europene, în vederea înfăptuirii în viaţă a documentelor semnate la Helsinki, precum şi pentru pregătirea temeinică a reuniunii din 1980 de la Madrid. Pe lîngă dezvoltarea relaţiilor economice, ştiinţifice, tehnice şi culturale, trebuie pus un accent deosebit pe problemele dezangajării militare. Este necesar ca atît ţările socialiste, cît şi ţările capitaliste care participă la negocierile de la Viena să acţioneze pentru a se ajunge cît mai curînd la încheierea tratativelor cu rezultate pozitive. După părerea mea, actualele propuneri ale ţărilor socialiste, precum şi ale ţărilor capitaliste creează o bază bună pentru a se ajunge, într-un timp scurt, la înţelegeri corespunzătoare. Reducerea armamentelor şi a trupelor în limitele propuse de ţările socialiste sau de ţările capitaliste nu afectează cu nimic raportul de forţe. Este evident că 30 000 sau 50 000 de oameni în minus — cum se prevede într-o propunere sau alta — cu armamentul corespunzător, la cifra de un milion de oameni existentă de fiecare parte, deci de două milioane în total, nu va schimba cu nimic raportul de forţe şi nu se vor crea pericole nici pentru ţările socialiste, nici pentru cele capitaliste. Această reducere a trupelor ar avea însă o semnificaţie politică, psihologică pentru Europa şi pentru întreaga lume. Ea ar demonstra că există posibilitatea să se ajungă la înţelegere, ar întări încrederea şi ar deschide calea pentru o abordare mai serioasă a dezangajării militare în Europa. Totodată, trebuie să acţionăm ca problemele referitoare la dezangajarea militară să fie discutate în cadrul general al securităţii europene, cu participarea tuturor statelor. Să facem astfel ca aceste probleme să stea în centrul atenţiei viitoarei reuniuni de la Madrid. Consider că în această privinţă trebuie să acţionăm mult mai hotărît pe toate liniile — de stat, de partid, a organizaţiilor obşteşti, inclusiv a presei, radio-televiziunii, a activităţii culturale.

În această ordine de idei este necesar să militäm mai activ pentru crearea unor zone de înţelegere şi pace în Europa şi, în acest cadru, în Balcani. Să ne propunem un program mai larg şi să desfăşurăm o muncă mai susţinută pentru realizarea de noi paşi în direcţia îmbunătăţirii colaborării dintre ţările balcanice. Desigur, noi avem relaţii bune cu toate ţările din Balcani. Nu avem probleme de nici un fel cu Bulgaria ; dimpotrivă, relaţiile noastre cu această ţară sînt foarte bune. Întîlnirile frecvente şi convorbirile cu tovarăşul Jivkov, înţelegerile la care am ajuns cu aceste prilejuri au impulsionat puternic această colaborare, concretizată într-o

www.dacoromanica.ro

serie de acorduri de cooperare în producție, inclusiv de valorificare în comun a potențialului hidroenergetic al Dunării. Această colaborare aduce o contribuție însemnată la progresul economic și social al celor două țări, la cauza socialismului, la creșterea influenței lui în lume. Nu avem nici un fel de probleme cu Iugoslavia, cu care, de asemenea, relațiile noastre sînt foarte bune. Avem în mod sistematic contacte și convorbiri deosebit de fructuoase cu tovarășul Tito, stabilind împreună numeroase acorduri de cooperare economică, dezvoltînd activitatea comună pentru construirea marilor centrale energetice de la Porțile de Fier, care aduc o contribuție prețioasă la progresul celor două economii naționale, servind, totodată, cauza socialismului, colaborării și păcii în Balcani și în lume. Relațiile noastre cu Turcia și Grecia sînt, de asemenea, foarte bune. Cu Albania, deși pe linie de partid nu avem relații, pe linie de stat întreținem raporturi bune, mai cu seamă pe plan economic — și trebui să acționăm pentru dezvoltarea lor în continuare. Sîntem deci într-o situație care ne permite să acționăm realmente mai eficient pentru întărirea colaborării și păcii în Balcani. Cred că este cazul să ne gîndim, de asemenea, la realizarea unei colaborări mai strînse cu țările dunărene — am în vedere Ungaria, Cehoslovacia și Austria — inclusiv în scopul folosirii mai bune a Dunării.

În ce privește poziția României față de Orientul Mijlociu, doresc să menționez următoarele. Sîntem profund îngrijorați de situația existentă în această parte a lumii, îndeosebi de agravarea situației în Liban, care creează pericole serioase în această zonă, ca și pentru întreaga lume. De aceea, sprijinim activ inițiativele îndreptate spre încheierea păcii în Orientul Mijlociu, care să ducă la soluționarea problemelor prin retragerea Israelului din teritoriile arabe ocupate în urma războiului din 1967 și la rezolvarea problemei poporului palestinian, inclusiv prin crearea unui stat propriu independent. Stagnarea ce se manifestă în procesul reglementării problemelor din această zonă este generată, în primul rînd, de poziția rigidă a Israelului. Este necesar să se facă totul pentru a determina Israelul să adopte o poziție mai realistă, folosindu-se astfel condițiile favorabile create pentru încheierea cît mai grabnică a păcii în această parte a lumii, atît de frămîntată. Este necesar, după părerea noastră, ca și țările socialiste, care se pronunță pentru soluționarea pe cale politică a conflictului din Orientul Mijlociu, să fie mai active în eforturile practice ce se întreprind pentru realizarea păcii în această zonă. În legătură cu aceasta, pentru a impulsiona eforturile de soluționare a conflictului, trebuie create condiții de participare la tratative a tuturor țărilor interesate, inclusiv a Organizației pentru Eliberarea Palestinei, fie la Conferința de la Geneva, fie în alt cadru, sub egida sau cu prezența activă a Organizației Națiunilor Unite.

În legătură cu întrebările ce s-au pus privitor la situația actuală din Africa, aș vrea să mă refer la următoarele aspecte. În ultima vreme în Africa s-a creat o situație deosebit de gravă, au avut loc o serie de conflicte, s-a creat o stare de încordare, s-au produs ciocniri militare și se menține pericolul unor noi confruntări. Aceasta este de natură să pună în mod serios în pericol independența țărilor din acest continent, dezvoltarea lor economico-socială, pacea în această zonă și în întreaga lume. România s-a pronunțat și se pronunță ferm pentru soluționarea tuturor problemelor africane de către africanii înșiși, excluzîndu-se orice intervenție, militară,

www.dacoromanica.ro

sau de altă natură, din afară. În ce privește politica promovată de aceste țări pentru dezvoltarea lor economico-socială, considerăm că este greșită tendința de împărțire a lor în țări progresiste și țări neprogresiste, conservatoare. Desigur, statele africane manifestă diferite opțiuni privind căile emancipării lor economice-sociale, unele din ele orientîndu-se ferm spre organizarea societății pe baze socialiste. Trebuie să avem însă în vedere că aproape toate țările africane sînt slab dezvoltate, se află în faza constituirii și consolidării statelor naționale independente, a formării ca națiuni de sine-stătătoare care luptă pentru făurirea bazei economice a societății și realizarea de reforme sociale, în interesul propășirii lor libere și independente. De aceea, pe prim plan trebuie pusă acum nu împărțiea acestor țări după opțiunile lor de viitor, ci întărirea solidarității în lichidarea completă a dominației imperialiste și colonialiste, în consolidarea independenței naționale, în dezvoltarea unei economii proprii, de sine-stătătoare — factori esențiali pentru progresul și propășirea acestor state, pentru pace.

Desigur, excepția o constituie Africa de Sud. După cum este cunoscut, România sprijină activ lupta popoarelor din Rhodesia și Namibia pentru libertate și independență națională, precum și lupta populației majoritare din Republica Sud-Africană împotriva politicii rasiste și de apartheid. Există perspectiva să se ajungă la soluționarea problemei Namibiei în cadrul tratativelor ce se desfășoară în prezent. După cum reiese din desfășurarea evenimentelor, se pare că în următoarele două-trei luni în Namibia se va ajunge la un acord — dacă nu vor interveni probleme noi care să complice lucrurile. În general, consider că țara noastră poate și trebuie să facă mai mult în vederea soluționării problemelor din Africa, a sprijinirii luptei popoarelor africane pentru apărarea și întărirea independenței lor naționale, pentru înaintarea pe calea progresului economic și social.

De asemenea, cred că trebuie să reanalizăm activitatea țării noastre în America latină și să dezvoltăm mai larg colaborarea cu aceste state. Cu unele din țările latino-americane avem acorduri economice, am semnat Declarații comune care creează o bază propice de intensificare a schimburilor economice, de cooperare pe multiple planuri, de întărire a relațiilor de prietenie și întrajutorare reciprocă în efortul pentru dezvoltarea economiilor noastre naționale. De popoarele acestor țări ne leagă afinități de origine, cultură și limbă, cît și lupta pentru independență și libertate, pentru o politică de egalitate și pace. Ținînd seama de toate aceste premise favorabile, de dorința manifestată de aceste țări de a extinde relațiile cu România, consider că există toate condițiile pentru a realiza o conlucrare mult mai largă și eficientă între România și statele continentului latino-american.

În continuare, mă voi referi la unele întrebări privitoare la problemele mai generale ale vieții internaționale actuale și la poziția României față de ele.

LICHIDAREA SUBDEZVOLTĂRII ȘI FĂURIREA NOII ORDINI ECONOMICE INTERNAȚIONALE, INFĂPTUIREA DEZARMĂRII, DEMOCRATIZAREA RELAȚIILOR DINTRE STATE

În ce privește problema luptei pentru lichidarea fenomenului subdezvoltării și făurirea noii ordini internaționale, trebuie să spunem că pînă acum nu au fost obținute rezultate prea bune. Nici „deceniul dezvol-

www.dacoromanica.ro

tării" și nici tratativele Nord-Sud nu au marcat vreun progres pe această cale. În acest cadru a ieșit și mai mult în evidență dorința țărilor capitaliste dezvoltate de a-și impune punctele de vedere, de a-și păstra dominația. Unele țări socialiste au rămas în afara acestor preocupări, declarînd că problemele subdezvoltării și ale noii ordini economice internaționale trebuie să preocupe țările care au avut colonii și care au deci obligația să contribuie la rezolvarea lor. Se pare că, în ultimul timp, ceva s-a mai modificat în această poziție, dar nu putem spune că s-a mers pînă la capăt. Trebuie să pornim de la faptul că lichidarea sudbezvoltării și făurirea noii ordini economice internaționale, promovarea unor relații economice bazate pe principii de deplină egalitate și echitate constituie, în fond, o continuare nemijlocită a luptei împotriva imperiaslimului și colonialismului. Iată de ce este necesar să se unească într-un tot unitar mișcarea revoluționară cu lupta pentru lichidarea subdezvoltării, pentru făurirea noii ordini economice și politice internaționale. Considerăm că țările socialiste, partidele comuniste și muncitorești, mișcarea revoluționară, toate forțele progresiste, democratice, trebuie să sprijine activ această luptă, să ocupe un loc important în efortuile pentru realizarea acestor obiective majore ale lumii de azi. Inclusiv partidele comuniste din țările capitaliste dezvoltate au obligația de a sprijini activ cererile drepte ale popoarelor în curs de dezvoltare de a participa nemijlocit și cu toată forța la eforturile pentru instaurarea noii ordini economice internaționale. Aceasta corespunde principiului solidarității, internaționalismului !

În scopul impulsionării luptei pentru lichidarea subdezvoltării — una din cele mai grave probleme ale epocii contemporane — consider ca fiind deosebit de importantă organizarea unei sesiuni speciale a Organizației Națiunilor Unite consacrate noii ordini economice internaționale. Ținerea acestei sesiuni cere în primul rînd țărilor în curs de dezvoltare să se pună de acord în privința unui program și a unei orientări clare în această privință. Este necesar ca o comisie a Organizației Națiunilor Unite să pregătească această sesiune, precum și documentele corespunzătoare, așa cum s-a procedat și în cazul sesiunii consacrate dezarmării.

Sesiunea va trebui să adopte un document clar, ferm, care să stabilească principiile, orientările și căile pentru lichidarea subdezvoltării și instaurarea unor relații internaționale de tip nou, bazate pe deplină egalitate și echitate. După părerea mea, această sesiune specială a Organizației Națiunilor Unite s-ar putea încheia cu rezultate chiar mai bune decît recenta sesiune pentru dezarmare. În soluționarea acestor probleme și țările capitaliste dezvoltate sînt interesate, ținînd seama de faptul că fenomenele econmice complexe cu care se confundă statele lumii nu pot fi soluționate în mod parțial, ci în complexul dezvoltării economico-sociale generale, a tuturor țărilor, a întregii umanități. În rezolvarea acestor probleme este necesar să se ia cele mai corespunzătoare măsuri pentru asigurarea accesului neîngrădit al țărilor în curs de dezvoltare la știința și tehnologia modernă, la marile cuceriri ale civilizației contemporane, pentru accelerarea, pe această cale, a progresului economico-social al țărilor rămase în urmă, pentru diminuarea cît mai rapidă a marilor decalaje existente în nivelul de dezvoltare al statelor.

Au fost puse o serie de întrebări în legătură cu fenomenele destul de grave pe care le generează în economia mondială criza energetică,

www.dacoromanica.ro

criza de materii prime, criza financiară, precum și în legătură cu căile de depășire a acestora. Într-adevăr, în viața internațională s-a pus în ultimii ani, tot mai acut, problema necesității de a reglementa consumul de energie și materii prime, ținînd seama că resursele naturale ale planetei noastre nu sînt inepuizabile și că în lume are loc o folosire nerațională a acestora, s-au manifestat și se manifestă puternice fenomene de risipă. După părerea noastră, criza energetică și de materii prime își are rădăcini în politica imperialistă, colonialistă și neocolonialistă, în raporturile economice de inegalitate și inechitate dintre state, în folosirea prădalnică a bogățiilor naționale ale unor țări și popoare, precum și în fenomenele negative determinate de așa zisa societate de consum din lumea capitalistă, care a generat și generează irosirea nejustificată a resurselor de materii prime și energie. Iată de ce soluționarea acestor probleme este strîns legată de instaurarea noii ordini economice internaționale, de promovarea unor relațiuni noi între state, bazate pe egalitate, independență națională, pe interes reciproc. Totodată, se impune ca în toate țările să se treacă la măsuri ferme de raționalizare a exploatării și utilizării resurselor naturale, la intensificarea, cu forțele comune ale tuturor statelor, a cercetării pentru găsirea de noi mijloace și posibilități de sporire a resurselor energetice și de materii prime. În acest sens, după cum știți, România acționează cu toată fermitatea, punînd problema economiei de combustibil și materii prime la ordinea zilei, ca o problemă centrală a întregii dezvoltări economice, colaborînd cu alte țări pentru găsirea de noi surse de energie.

Pe plan internațional, apare astăzi tot mai evidentă necesitatea unor înțelegeri între state pentru o judicioasă reglementare a prețurilor. Astfel, se impun măsuri pentru realizarea unui raport mai echitabil între prețurile diferitelor produse, și îndeosebi între prețurile produselor industriale și cele ale materiilor prime, astfel încît aceasta să stimuleze atît țările producătoare de materii prime, cît și țările industrializate. Măsurile respective trebuie să corespundă intereselor tuturor țărilor, ale dezvoltării economice generale a popoarelor.

Economia mondială este profund perturbată de criza monetară și financiară, de gravele fenomene inflaționiste manifestate cu putere în țările capitaliste dezvoltate și care au afectat destul de serios țările în curs de dezvoltare, avînd, de altfel, repercusiuni negative asupra tuturor statelor, a ansamblului schimburilor și relațiilor de colaborare internațională. Acestea sînt fenomene care au cauze adînci în economia capitalistă, dar care pot fi atenuate prin reglementări internaționale echitabile, ce trebuie să facă obiectul unor dezbateri și reuniuni, cu participarea tuturor statelor, în cadrul organismelor internaționale de specialitate, precum și în cadrul Organizației Națiunilor Unite. Ținînd seama de tot mai puternica interdependență dintre țările lumii, nu mai este posibil ca aceste probleme să fie rezolvate doar de un grup restrîns de țări, ci de către întreaga comunitate a națiunilor lumii. România este hotărîtă să-și aducă contribuția activă la intensificarea eforturilor statelor în această direcție, în interesul întăririi stabilității întregii economii mondiale.

De asemenea, ținînd seama de practicile existente în lume, este necesar ca în activitatea internațională să se pună un accent mai mare pe lupta pentru dezvoltarea economică independentă a fiecărei națiuni, pentru consolidarea independenței naționale a tuturor statelor. Cu atît mai mult

www.dacoromanica.ro

trebuie să facem aceasta, cu cît iese tot mai puternic în evidenţă faptul că tendinţele spre reîmpărţirea zonelor de influenţă pun direct în pericol independenţa şi suveranitatea multor state. Sprijinirea independenţei naţionale, a dezvoltării economice de-sine stătătoare a tuturor naţiunilor constituie, în momentele de faţă, o latură esenţială a întregii vieţi internaţionale. Nu trebuie să considerăm nici o clipă că, odată cu cucerirea independenţei politice, s-a încheiat lupta de eliberare naţională. Dimpotrivă, lupta pentru întărirea independenţei economice şi politice a noilor state, pentru o colaborare cu adevărat echitabilă cu aceste ţări, pentru lichidarea cît mai grabnică a subdezvoltării reprezintă o continuare a luptei de eliberare naţională a popoarelor. Deci, în mod firesc, mişcarea revoluţionară, ţările socialiste, partidele comuniste şi muncitoreşti, inclusiv din ţările capitaliste dezvoltate, trebuie să considere ca una din obligaţiile lor internaţionale centrale sprijinirea activă a luptei pentru apărarea independenţei naţionale a popoarelor. Datoria lor, este să-şi unească forţele cu mişcarea de eliberare naţională, cu lupta popoarelor pentru apărarea libertăţii şi suveranităţii, a dreptului lor sacru de a fi deplin stăpîne pe bogăţiile naţionale, de a-şi hotărî soarta aşa cum vor, fără nici un amestec din afară. În acest fel, mişcarea revoluţionară, partidele comuniste, ţările socialiste vor juca, într-adevăr, un rol important în viaţa internaţională, îşi vor spori contribuţia la înfăptuirea idealurilor înaintate ale popoarelor, la dezvoltarea progresistă a societăţii umane.

Dragi tovarăşi,

În ce priveşte problemele dezarmării, putem aprecia că sesiunea Organizaţiei Naţiunilor Unite s-a încheiat cu anumite rezultate pozitive. Trebuie apreciat faptul că s-a creat un nou cadru organizatoric, mai democratic, de dezbatere şi soluţionare a acestei probleme, că documentele conţinînd propunerile prezentate de diferite state au fost însuşite ca materiale de lucru pentru organismele create sub egida Organizaţiei Naţiunilor Unite. Desigur, sesiunea O.N.U. a adoptat numai rezoluţii cu caracter general ; esenţial este acum să se facă totul pentru a se trece realmente la măsuri practice de dezarmare generală, şi în primul rînd de dezarmare nucleară. Ar fi o mare greşeală să se considere că, odată cu terminarea sesiunii, popoarele, forţele care se pronunţă pentru cauza dezarmării şi păcii pot sta liniştite, îşi pot diminua eforturile pentru realizarea acestui deziderat. Dimpotrivă, se impune, mai mult ca oricînd, să desfăşurăm cu toţii o intensă activitate pentru aplicarea în viaţă a propunerilor făcute în rezoluţiile sesiunii O.N.U., să depunem eforturi şi mai susţinute pe plan internaţional pentru trecerea la dezarmare.

În acest cadru, cred că trebuie apreciată şi problema tratativelor S.A.L.T. Noi am acordat şi acordăm o mare însemnătate înţelegerilor realizate în acest sens în decursul timpului, precum şi tratativelor actuale între Uniunea Sovietică şi Statele Unite ale Americii. Aşa cum se ştie, acordurile de pînă acum au mers spre asigurarea unui echilibru în producerea armelor între aceste ţări, nu au pus problema şi nu au ajuns la reducerea şi oprirea înarmărilor. Considerăm că ar fi deosebit de pozitiv şi ar avea o influenţă binefăcătoare asupra climatului politic mondial dacă în prezent s-ar ajunge la acorduri care să prevadă măsuri hotărîte pentru oprirea

www.dacoromanica.ro

cursei înarmărilor şi diminuarea producerii de arme perfecţionate, atît nucleare, cît şi clasice. În general, interesele supreme ale popoarelor cer să se treacă hotărît la aplicarea unor măsuri de dezarmare, precum şi la angajamente ferme de nefolosire a armamentului nuclear împotriva ţărilor neposesoare de arme atomice, la reducerea treptată a arsenalelor şi efectivelor militare, a cheltuielilor pentru înarmare.

După cum se ştie, România a prezentat un ansamblu de măsuri concrete menit să determine noi paşi înainte în această direcţie, să impulsioneze trecerea la acţiuni concrete, efective de dezarmare. Trebuie să fim cu toţii conştienţi că perpetuarea cursei înarmărilor creează un foarte mare pericol pentru cauza dezvoltării popoarelor pe calea progresului şi civilizaţiei, inclusiv pentru construcţia socialismului, pentru pacea şi securitatea internaţională. Plecînd de la aceste considerente, este necesar să ne gîndim la iniţierea şi desfăşurarea unor noi acţiuni pe plan internaţional pentru mobilizarea forţelor înaintate, a tuturor popoarelor în direcţia dezarmării. Cred că în prezent există condiţii internaţionale favorabile care pot permite un început pozitiv în această direcţie. Trebuie să fim mai activi, să acţionăm mai ferm pentru transformarea posibilităţii în realitate. Aceasta corespunde intereselor naţiunii noastre, constructoare a socialismului, cauzei socialismului, păcii şi civilizaţiei mondiale.

Pentru soluţionarea tuturor problemelor complexe ale lumii de astăzi este necesar să se creieze condiţii de participare activă la viaţa internaţională a tuturor statelor şi, în primul rînd, a statelor mici şi mijlocii. Este de la sine înţeles că trebuie să ne preocupăm de participarea activă a ţărilor mici şi mijlocii la soluţionarea problemelor internaţionale pornind de la faptul că ele sînt primele ce cad victimă politicii de agresiune, primele care suferă de pe urma politicii de dominaţie, deci cele mai interesate în soluţionarea democratică, pe cale paşnică, a tuturor problemelor internaţionale, în asigurarea independenţei şi dezvoltării lor libere. În acest cadru este evident, aşa cum am mai menţionat, rolul ţărilor în curs de dezvoltare, al ţărilor nealiniate. Fără îndoială, niciodată nu am subapreciat şi nu putem subaprecia, de asemenea, rolul pe care-l au ţările mari în viaţa internaţională.

În acelaşi timp este necesar să asigurăm creşterea rolului Organizaţiei Naţiunilor Unite, a altor organisme internaţionale în soluţionarea problemelor complexe ale lumii contemporane. Aceste organisme asigură cadrul organizatoric cel mai bun, în actualele împrejurări, pentru participarea activă a tuturor statelor şi la soluţionarea problemelor, pentru afirmarea cu putere în lume a principiilor dreptului internaţional, a politicii de egalitate între toate ţările lumii.

FENOMENE ŞI REALITĂŢI NOI IN MIŞCAREA COMUNISTĂ ŞI MUNCITOREASCĂ

Stimaţi tovarăşi,

Au fost puse mai multe întrebări în legătură cu poziţia partidului nostru faţă de fenomenele şi tendinţele noi ce se manifestă în mişcarea comunistă şi muncitorească. În legătură cu aceasta aşi dori să subliniez faptul că după Conferinţa de la Berlin s-a realizat o dezvoltare mai pu-

www.dacoromanica.ro

ternică a politicii independente a diferitelor partide comuniste şi muncitoreşti, o afirmare mai largă a principiilor de egalitate, stimă şi respect reciproc în relaţiile dintre aceste partide. Totodată, trebuie spus că în această perioadă au mai continuat să se manifeste şi tendinţe de amestec în treburile unor partide comuniste şi muncitoreşti.

După Consfătuirea de la Berlin, atît în Europa, cît şi pe alte continente, o serie de partide comuniste şi muncitoreşti şi-au întărit poziţiile, joacă un rol sporit şi exercită o influenţă mai puternică, atît în viaţa politică naţională, cît şi pe plan internaţional. Aceasta demonstrează că orientarea partidelor spre o politică independentă, bazată pe realităţile istorice naţionale din ţările respective, este pe deplin justă. De aceea, trebuie să facem totul pentru afirmarea cu putere şi în viitor a acestor principii în relaţiile din cadrul mişcării comuniste şi muncitoreşti, pentru respectarea dreptului fiecărui partid de a-şi elabora politica, strategia şi tactica revoluţionară în mod independent, în conformitate cu condiţiile din ţara în care îşi desfăşoară activitatea, fără nici un amestec din afară.

În acelaşi timp, trebuie să acţionăm pe căile cele mai potrivite pentru întărirea continuă a colaborării şi solidarităţii internaţionale dintre partidele comuniste şi muncitoreşti. Afirmarea politicii independente nu contravine şi nu trebuie să contravină solidarităţii acestor partide, dezvoltării unei tot mai largi şi mai strînse colaborări între ele pentru realizarea idealurilor înaintate ale popoarelor, pentru democraţie, socialism şi pace în lume. Desigur, noi înţelegem preocupările şi căutările diferitelor partide pentru soluţionarea problmelor specifice din ţările respective — atît în Europa occidentală, cît şi în alte părţi ale lumii — şi considerăm că, în ansamblu, orientările lor sînt juste. M-am mai referit cu diferite prilejuri la eurocomunism. Desigur, în sine, această noţiune nu spune mare lucru şi nu e de natură să dea o nouă orientare în procesul luptei revoluţionare şi al edificării societăţii socialiste, care se desfăşoară în condiţii sociale, economice, istorice şi geografice de o mare diversitate. Partidele comuniste şi muncitoreşti, tactica şi strategia lor revoluţionară nu pot fi apreciate după criteriul zonelor sau regiunilor în care îşi desfăşoară activitatea, ci după modul în care soluţionează problemele fundamentale ale transformării societăţii, ale dreptăţii şi echităţii socialiste şi naţionale din fiecare ţară. Noi am înţeles însă prin eurocomunism o expresie a faptului că partidele respective doresc să promoveze o politică independentă, să acţioneze în lupta revoluţionară în concordanţă cu condiţiile din ţara respectivă, cu interesele şi dorinţele marii majorităţi a poporului. Desigur, faptul că unele partide se pronunţă împotiva unui model în construcţia socialistă—şi este dreptul lor să facă aceasta—nu poate justifica însă pretenţia elaborării unui alt model obligatoriu pentru ceilalţi. Trebuie să înţelegem că transformarea socialistă nu se poate face decît ţinînd seama de realităţi, nu de şabloane; nici un fel de denumire nu poate schimba concepţia revoluţionară despre dezvoltarea societăţii omeneşti. În legătură cu aceste probleme am avut discuţii cu conducerile unor partide din Occident şi de pe alte continente, cît şi din ţări socialiste. Am discutat problemele în mod direct, fără a ne angaja în polemici publice, chiar atunci cînd am avut unele rezerve faţă de o poziţie sau alta. Ne-am spus deschis părerea cu privire la felul cum înţelegem noi problemele.

www.dacoromanica.ro

În legătură cu întrebarea privitoare la renunțarea de către unele partide la noțiunea de marxism-leninism, aș dori să exprim următoarele considerente. Desigur, după cum se știe, Marx și Engels au creat socialismul științific, teoria revoluționară despre lume și viață. Marx nu a pretins însă vreodată ca această teorie să se numească marxism — și, fără îndoială, el ar fi și astăzi împotriva ca socialismul științific să-i poarte numele. Tot astfel, după cum se știe, Lenin a adus o contribuție deosebit de importantă la dezvoltarea socialismului științific ; dar el nu a cerut ca socialismul științific să se numească leninism. Desigur, noțiunea de marxism-leninism a fost folosită pentru recunoașterea meritelor acestor mari gînditori și militanți revoluționari. Dar trebuie înțeles că socialismul științific nu este o doctrină închisă, dată odată pentru totdeauna. Teoria noastră revoluționară se dezvoltă și se îmbogățește necontenit în raport cu schimbările ce se produc în viața socială, în practica partidelor comuniste, în cunoașterea universală. De altfel, atît dialectica, cît și materialismul au existat și înaintea lui Marx ; creatorii socialismului științific le-au dat o interpretare nouă, revoluționară, le-au transformat într-o armă de luptă a proletariatului, a maselor muncitoare. Ei s-au bazat pe cele mai avansate descoperiri ale științelor, generalizînd cunoașterea existentă la acea dată, corespunzător stadiului dezvoltării forțelor de producție, respectiv a societății. Dar din folosirea sau nefolosirea noțiunii de marxism-leninism nu trebuie făcută, cred, o problemă de fond a mișcării comuniste și muncitorești, nici într-un sens, nici în altul. Unii și-au adăugat la denumirea partidului cuvintele „marxist-leninist". De asemenea, o serie de curente politice și de gîndire teoretică existente în lumea de azi se autointitulează marxist-leniniste. Este dreptul fiecărui partid să-și aleagă denumirea, să se intituleze așa cum crede că este mai bine. Pînă la urmă esențial nu este însă faptul că un partid sau altul se autointitulează marxist-leninist sau „adevărat marxist-leninist". Esențiale sînt accentul care se pune pe conținutul științific al teoriei revoluționare ce stă la baza activității unui partid, justețea orientării politice a partidelor în lupta revoluționară, în conformitate cu principiile fundamentale ale socialismului, cu cerințele vieții. Problema fundamentală în condițiile epocii contemporane, caracterizate prin dezvoltarea vertiginoasă a forțelor de producție, prin cea mai amplă revoluție tehnico-științifică, printr-un uriaș avînt al cunoașterii umane, este îmbogățirea continuă a socialismului științific, sporirea contribuției fiecărui partid la dezvoltarea teoriei noastre revoluționare în concordanță cu imperativele dezvoltării societății umane, ale practicii sociale. Numai astfel partidele comuniste, mișcarea revoluționară se vor putea dezvolta și mai puternic, își vor îndeplini misiunea istorică de transformare revoluționară a lumii, de asigurare a păcii.

S-au pus, de asemenea, întrebări în legătură cu criticile cu care unele partide din Occident le formulează față de o serie de probleme concrete din viața unor țări socialiste, față de politica promovată de acestea într-un caz sau altul. Noi am discutat aceste probleme cu mai multe partide, inclusiv cu partide care emit asemenea critici, exprimîndu-ne deschis considerentele și opiniile. Desigur — așa cum am menționat deja — nu totul este ideal în țările socialiste. Din păcate, unele probleme nu au

www.dacoromanica.ro

fost pe deplin soluționate în aceste țări, inclusiv în România. Nu întotdeauna au fost aplicate pînă la capăt principiile eticii și echității socialiste, mai este încă mult de făcut pentru transpunerea lor deplină în viață. De asemenea, într-o anumită perioadă s-au comis și unele abuzuri în legătură cu care partidul nostru, ca și alte partide, a luat poziție la timpul potrivit. Dar mai sînt și probleme a căror rezolvare este condiționată de ridicarea la un grad mai înalt a forțelor de producție, de dezvoltarea mai intensă a științei, culturii, învățămîntului, de sporirea resurselor și mijloacelor de care dispune societatea. În ansamblu însă, nu se poate nega faptul că țările socialiste au dobîndit cuceriri istorice, cum sînt : lichidarea exploatării și a claselor exploatatoare, desființarea gravelor inegalități economice și sociale ale regimului capitalist, ridicarea nivelului de trai material și spiritual al maselor, realizarea unor succese de seamă în construcția socialismului. Este însă evident, că o serie de cercuri reacționare, imperialiste încearcă să folosească mijloacele propagandistice de care dispun pentru a defăima țările socialiste, pentru a contracara influența ideilor socialismului asupra conștiinței popoarelor, pentru a diminua prestigiul socialismului în lume. Nu trebuie uitat că și în țările socialiste se mai găsesc și renegați, elemente declasate care, pentru un pumn de arginți, își trădează patria, se pun în slujba cercurilor reacționare, a dușmanilor propriului popor. De asemenea, nu trebuie uitat faptul că împotriva țărilor socialiste se desfășoară o intensă activitate de spionaj și diversiune, sub diferite forme. După cum arată viața însă, toate aceste străduințe sînt zadarnice. Mersul victorios al socialismului nu poate fi oprit de nici un fel de atacuri răuvoitoare, el afirmînd-se tot mai mult ca singura cale de eliberare a omenirii de exploatare și asuprire, de înfăptuire a idealurilor de libertate și dreptate socială și națională ale tuturor popoarelor.

A pune întreaga operă făurită în țările socialiste sub semnul întrebării nu este de natură să contribuie nici la înțelegerea justă, obiectivă, de către masele largi populare a realităților socialismului, și cu atît mai puțin să ajute la dezvoltarea luptei clasei muncitoare, a forțelor democratice din țările capitaliste. Noi înțelegem că pot fi criticate o serie de aspecte ale realității din țările socialiste. Dar este greu de înțeles angajarea unor partide comuniste în declarații oficiale împotriva unor acte și evenimente ce au loc în aceste țări. Considerăm că asemenea poziții nu servesc nici partidelor respective, nici țărilor socialiste, nici politicii de destindere și colaborare internațională. Criticînd anumite stări de lucruri negative, trebuie înfățișat și ceea ce este pozitiv în dezvoltarea economico-socială a țărilor socialiste. Trebuie prezentat în mod obiectiv felul în care socialismul a soluționat o serie de probleme vitale ale uriașei majorități a poporului, în mod cu totul diferit și infinit mai judicios decît a făcut-o și o poate face orînduirea capitalistă. Delimitîndu-se de unele greșeli și abuzuri comise în țări socialiste, partidele comuniste din țările capitaliste trebuie să înfățișeze în același timp, în mod corect și obiectiv, stările de lucruri esențiale din aceste țări, eforturile uriașe pentru dezvoltarea lor, pentru ridicarea nivelului de civilizație al popoarelor, perspectiva măreață pe care a deschis-o și o deschide socialismul prosperității materiale și spirituale, libertății întregii omeniri.

www.dacoromanica.ro

MARILE CONFRUNTĂRI IDEOLOGICE DIN LUMEA CONTEMPORANĂ

În lumea contemporană, ca de altfel întotdeauna de-a lungul istoriei, există o intensă confruntare ideologică între forțele revoluționare și progresiste, pe de o parte, și clasele exploatatoare și cercurile reacționare, pe de altă parte, în legătură cu o serie de probleme fundamentale ale dezvoltării sociale, ale organizării societății, ale drepturilor și libertăților maselor, ale condiției umane, ale gîndirii filozofice și creației spirituale. Această înfruntare a fost caracteristică tuturor etapelor revoluției istorice a societății, manifestîndu-se ca o legitate a luptei de clasă, a schimbărilor revoluționare atît în baza, cît și în suprastructura societății. După cum se știe, burghezia însăși a intrat pe arena istoriei desfășurînd o luptă acerbă împotriva vechilor mentalități feudale, a ideilor și teoriilor clasei dominante din epoca medievală, afirmîndu-și cu putere propriile sale concepții teoretice, filozofice, sociale, care au reprezentat un pas înainte în dezvoltarea civilizației umane, a gîndirii științifice. La rîndul său, proletariatul — clasa cea mai avansată a societății — și-a elaborat propria teorie despre lume și viață, bazată pe cele mai noi cuceriri ale științei, materialismul dialectic și istoric, socialismul științific, care s-a afirmat, îmbogățit și dezvoltat în lupta tenace împotriva ideologiei claselor exploatatoare, a concepțiilor retrograde ale burgheziei. Încă de la apariția sa, cu mai bine de un secol în urmă, socialismul științific a combătut și zdrobit o serie de teorii menite să frîneze procesul revoluționar, mersul înainte al istoriei, ideile și interpretările idealiste, obscurantiste despre fenomenele naturii și societății, reprezentările mistice cu privire la existența și dezvoltarea universului, a materiei, a omului. O serie de curente și școli științifice înnoitoare din toate domeniile — și m-aș referi, în biologie, la darwinism — au reprezentat tocmai o expresie a luptei forțelor sociale înaintate pe planul cunoașterii lumii, împotriva concepțiilor ideologice perimate, retrograde, promovate de clasele dominante. Astăzi, în lumea capitalistă sînt din nou scoase la lumina zilei, sub o formă modificată, vechile teorii înfrînte și compromise la timpul lor, cu scopul de a crea confuzii în rîndul diferitelor pături sociale, de a ascunde racilele orînduirii burgheze și de a dezorienta pe cei ce caută un drum nou în evoluția societății.

În ce privește discuțiile privitoare la democrație și drepturile omului, socialismul a considerat întotdeauna că adevărata democrație și adevăratul umanism sînt incompatibile cu perpetuarea exploatării omului de către om, cu menținerea gravelor inegalități economice, sociale și politice ale capitalismului, cu discriminarea națională, socială și rasială. Nu se poate vorbi de o democrație reală, de libertate, de asigurarea drepturilor fundamentale ale omului într-o societate care nu asigură unor mase de milioane de oameni posibilitatea primordială de a-și cîștiga existența prin muncă, de a participa direct la conducerea diferitelor sectoare de activitate, a societății, la luarea hotărîrilor ce privesc propria existență, propriul viitor.

Concepția noastră despre democrație — și, în acest context, despre drepturile omului — pornește de la necesitatea asigurării deplinei egalități între oameni, a realizării unor relații economice și sociale echitabile, care să permită fiecărui cetățean să ducă o viață demnă, de la accesul liber la învățămînt, cultură, știință, de la posibilitatea participării directe

www.dacoromanica.ro

a oamenilor, fără deosebire de naţionalitate — şi în primul rînd a maselor muncitoare — la conducerea întregii societăţi. Numai o asemenea abordare practică a problemei democraţiei poate asigura afirmarea plenară a personalităţii umane, corespunde cauzei descătuşării omului, care să fie cu adevărat liber, stăpîn pe destinele sale.

Considerăm că datoria forţelor revoluţionare în problema drepturilor omului este aceea de a acţiona cu toată energia pentru soluţionarea în fapt a cerinţelor fundamentale ale maselor muncitoare, pentru lichidarea oricărei exploatări a omului de către om, pentru manifestarea liberă în sfera creaţiei materiale şi spirituale a tuturor cetăţenilor şi participarea lor neîngrădită la conducerea efectivă a societăţii. Iată de ce problemele umanitare trebuie să constituie un obiectiv central al luptei forţelor revoluţionare pentru progres şi civilizaţie, împotriva claselor explotatoare, a cercurilor reacţionare, pentru făurirea unei lumi mai bune şi mai drepte.

În problema drepturilor omului, unii caută să deplaseze accentul principal pe laturi mărginaşe sau pe aspecte formale, urmărind în esenţă să abată atenţia de la gravele anomalii sociale care afectează fundamental omul în capitalism. În unele ţări, vorbindu-se de drepturile oamenilor de a emigra, se urmăreşte în fond asigurarea posibilităţii marilor trusturi supranaţionale de a recruta forţă de muncă ieftină, mai cu seamă intelectuală, precum şi promovarea concepţiilor cosmopolite, care să ducă la anihilarea spiritului naţional de libertate, slujirea politicii de dominaţie şi asuprire a altor naţiuni şi popoare.

Au fost puse, de asemenea, întrebări privitoare la apariţia şi dezvoltarea terorismului în diferite ţări şi la modul cum înţelege partidul nostru această realitate. Desigur, apariţia şi amplificarea terorismului sînt un rezultat şi o expresie a crizei şi decadenţei societăţii capitaliste, a incapacităţii statului burghez de a soluţiona problemele complexe sociale şi naţionale care confruntă această orînduire. În ce priveşte poziţia noastră în această problemă, doresc să subliniez că întotdeauna partidul nostru comunist, ca, de altfel, mişcarea revoluţionară, în general — inclusiv în anii ilegalităţii — au dezaprobat şi condamnat actele de teroare sub orice formă s-au manifestat. Noi am făcut şi facem o deosebire netă între lupta armată pentru eliberarea naţională şi socială şi actele teroriste individuale. Noi considerăm că terorismul nu poate constitui în nici o împrejurare o formă a luptei politice. Indiferent de problemele care trebuie soluţionate într-o ţară sau alta, calea terorismului nu poate decît să complice şi, pînă la urmă, să împiedice rezolvarea problemei. Trebuie, desigur, analizate cauzele acestui fenomen, pentru a se acţiona în direcţia înlăturării lor; dar indiferent de aceasta, acţiunile teroriste nu pot fi în nici un fel justificate şi aprobate. Considerăm că actele teroriste, indiferent sub ce pretext ar fi săvîrşite, sînt contrare cauzei eliberării naţionale a popoarelor, cauzei progresului şi dreptăţii sociale. Lupta de clasă nu poate fi în nici un fel înlocuită cu acţiuni de teroare individuală. Numai unirea conştientă a maselor muncitoare, a forţelor înaintate ale societăţii, a popoarelor, desfăşurarea unei largi activităţi de masă, sub diferite forme, pot asigura soluţionarea justă a problemelor sociale, apărarea democraţiei, a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, triumful luptei de eliberare naţională, al luptei revoluţionare pentru progres şi o viaţă mai bună, pentru transformarea revoluţionară, socialistă a lumii, pentru pace pe planeta noastră.

www.dacoromanica.ro

În lumea capitalistă, afectată profund de fenomene de descompunere socială și morală, datorită faptului că unii oameni nu întrevăd o cale de rezolvare a problemelor economice și sociale și de trecere la o orînduire nouă, mai dreaptă, apar tot felul de concepții nihiliste, anarhice — unele de extremă stîngă, altele de dreapta, care nu au nimic comun cu efortul de soluționare a problemelor arzătoare ale maselor, de transformare democratică, socialistă, a societății. Din păcate, asemenea teorii găsesc uneori sprijin și din partea unor comuniști.

Trebuie să spunem clar că teoria revoluționară despre democrația socială și libertățile omului este incompatibilă cu libertatea pentru fascism, pentru terorism, pentru elementele reacționare, declasate, care pun în pericol viața oamenilor, dezvoltarea progresistă a societății.

O serie de cercuri reacționare încearcă să reînvie teorii de mult depășite cu privire la rolul și locul artei și culturii în viața socială, ridicîndu-se în principal împotriva răspunderii acestora în fața societății, susținînd că ele se află deasupra ei. Se emit sau se reiau păreri potrivit cărora oamenii de literatură și artă ar fi niște „aleși" cărora le-ar reveni monopolul înțelegerii a ceea ce este bun și rău în lume, monopolul esteticei, al gustului. Se afirmă că aceștia sînt cei care trebuie să modeleze gustul public, iar masele largi, societatea, trebuie să-și însușească în mod pasiv și absolut gusturile, opiniile și creațiile lor. În aceste poziții se exprimă cu putere tendința proprie ideologiei celei mai reacționare, a negării rolului maselor în viața socială, în făurirea istoriei, urmărindu-se, totodată, dezarmarea și demobilizarea forțelor revoluționare, ruperea culturii și artei de aceste forțe, punerea creației spirituale în slujba intereselor claselor exploatatoare. De asemenea, se încearcă reducerea sferei creației numai la literatură și artă, ignorîndu-se creația științifică — care, de fapt, deschide drumurile noi ale civilizației și progresului societății — precum și creația maselor ce făuresc bunurile materiale, bogăția materială și spirituală a popoarelor. Desigur, literatura și arta reprezintă o parte importantă a creației sociale și au un rol de seamă în viața societății noastre. Dar, în același timp, trebuie acordată atenția corespunzătoare stimulării și aprecierii creației științifice și tehnice, creației materiale a oamenilor muncii, care au rolul hotărîtor în asigurarea mersului înainte al societății. Este necesar să nu se opună creației literar-artistică maselor largi populare, ci să se înțeleagă faptul că aceasta nu se poate dezvolta decît în strînsă legătură cu dezvoltarea forțelor de producție, servind poporul, lupta revoluționară, progresistă. Numai o asemenea artă va servi cauzei progresului și civilizației!

Viața impune ca, în legătură cu toate aceste teorii și concepții, forțele revoluționare, progresiste și, în primul rînd, partidele comuniste și muncitorești să fie mai active, să nu se mai găsească pe o poziție de defensivă, să desfășoare o amplă și susținută activitate de clarificare politico-ideologică, combătînd cu fermitate și demascînd pînă la capăt toate ideile și tezele reacționare, atît cele vechi, cît și cele noi. În condițiile cînd știința cucerește noi și măreți victorii în cunoașterea legilor intime ale materiei și universului, cît noile descoperiri demonstrează în modul cel mai convingător materialitatea lumii, confirmînd pe deplin valabilitatea concepției noastre revoluționare despre viață și societate, clasa muncitoare, partidele comuniste, forțele revoluționare, democratice dispun de puter-

www.dacoromanica.ro

nice argumente și mijloace pentru a ridica la un nivel tot mai înalt activitatea ideologică, pentru a combate și înfrînge orice teorii idealiste, obscurantiste, mistice, orice gîndire retrogradă, pentru a asigura triumful concepțiilor înaintate, revoluționare, despre lume.

În această ordine de idei, am discutat cu unii tovarăși din conducerea partidelor comuniste din Europa occidentală să ne gîndim la organizarea unor seminarii și colocvii pentru dezbaterea și clarificarea problemelor amintite și a altor aspecte teoretice, principiale, ale dezvoltării societății contemporane. Totodată, și la noi în țară trebuie să impulsionăm dezbaterea acestor probleme, pe baza unui program și a unei orientări clare, pornind de la hotărîrile Congresului al XI-lea și Conferinței Naționale. Însuși Festivalul „Cîntarea României" conceput, după cum este cunoscut, ca o formă de desfășurare activă a muncii ideologice în toate domeniile — este în prezent orientat mai mult spre manifestări artistice. În a doua ediție chiar se accentuează această latură. Or, dimpotrivă, ar trebui să se acorde o atenție sporită educației ideologice a maselor, dezbaterii largi a problemelor complexe, pentru a da oamenilor răspuns la preocupările lor, pentru a face ca toți cetățenii patriei noastre să fie înarmați cu cele mai noi cuceriri ale științei, ale cunoașterii umane, să devină luptători activi pentru afirmarea concepțiilor revoluționare despre lume și viață în țara noastră, în întreaga lume.

S-au pus, de asemenea, unele întrebări privind părerea Partidului Comunist Român față de ideea organizării unor reuniuni internaționale ale partidelor comuniste, a unor noi conferințe de tipul celei ținute la Berlin. Părerea noastră este că nu putem exclude asemenea manifestări, că nu putem renunța la organizarea de reuniuni internaționale. Desigur, considerăm că în împrejurările actuale nu este posibilă o reuniune mondială a partidelor comuniste și muncitorești, dar o nouă reuniune europeană este posibil de realizat. Firește, aceasta nu este o chestiune imediată, ea are un caracter principial — dar ținînd seama de experiența cîștigată la Berlin, considerăm că poate avea loc o nouă reuniune care să consolideze și să ducă mai departe această experiență, să contribuie la clarificarea unor probleme noi care au apărut și apar neîncetat în viața internațională, precum și a unor probleme de ordin ideologic. Mi se pare chiar că organizarea periodică a unor reuniuni internaționale constituie o necesitate. Desigur, în condițiile luptei revoluționare contemporane, ale puternicei dezvoltări a partidelor comuniste, ale uriașei diversități de condiții în care ele își desfășoară activitatea este imposibilă orice încercare de conducere dintr-un singur centru a mișcării comuniste și muncitorești. Viața demonstrează că nu este nici necesară și nici posibilă organizarea vreunui centru de conducere a mișcării comuniste și muncitorești. Militînd pentru respectarea deplinei independențe a fiecărui partid, considerăm, în același timp, că această independență nu vine în contradicție cu realizarea unor reuniuni internaționale pentru schimburi de păreri, pentru clarificarea problemelor, pentru întărirea solidarității între partide și realizarea unei unități de tip nou.

Este demn de reținut faptul că pe plan internațional s-au intensificat activitatea unor organizații politice, constituirea de noi centre internaționale. Asistăm astfel la dezvoltarea activității Internaționalei socialiste, atît în Europa, cît și pe alte continente. Totodată, se întăresc organiza-

www.dacoromanica.ro

rea și coordonarea pe plan mondial a diferitelor partide liberale, democrat-creștine și de alte orientări pentru promovarea concepțiilor lor.

Este cunoscut, de asemenea, că o serie de organizații de extremă dreaptă, deschis anticomuniste, se activizează tot mai mult și se organizează, inclusiv pe plan internațional. Atrage atenția în mod deosebit ecrudescența unor organizații care propagă teorii fasciste, hitleriste, ce prezintă un serios pericol pentru cauza democrației și progresului social și față de care trebuie să luăm o poziție fermă, de demascare și combatere politică și ideologică.

Este evident că, în condițiile lumii de astăzi, și partidele comuniste trebuie să găsească modalități de dezbatere în comun a problemelor noi, teoretice, ideologice și politice și de afirmare a pozițiilor unitare în legătură cu diferite aspecte ale evoluției societății și vieții internaționale. Comuniștii trebuie să dea ripostă diferitelor tendințe nejuste care se manifestă atît pe plan național, cît și pe plan internațional. Iată de ce sîntem partizanii organizării — pe bază de deplină egalitate — cu caracter de schimb de opinii și de experiență, a unor reuniuni europene ale partidelor comuniste și muncitorești.

După cum este cunoscut, Partidul Comunist Român dezvoltă largi relații de colaborare cu partidele socialiste și social-democrate. Considerăm că în prezent este absolut necesar să se intensifice colaborarea dintre partidele comuniste, pe de o parte, și partidele socialiste și social-democrate, pe de altă parte, atît pe plan național, în scopul accelerării dezvoltării progresiste, democratice a țărilor respective, cît și pe plan internațional, în lupta consacrată securității, noii ordini economice, dezarmării și păcii generale. Ne pronunțăm, de asemenea, pentru întărirea solidarității cu mișcările de eliberare națională, cu partidele de guvernămînt din țările în curs de dezvoltare, din țările nealiniate, cu alte partide democratice, inclusiv religioase. Inscriem această largă colaborare internațională în contextul unirii tuturor forțelor ce se pronunță pentru progres social, pentru indepenență și suveranitate națională, pentru prietenie între popoare, pentru pace.

De asemenea, consider că este necesar să ne precizăm mai bine pozițiile față de o serie de organizații de masă internaționale — am în vedere organizațiie sindicale, de tineret și femei. Desigur, acestea au multe lipsuri în activitatea lor și, datorită unor greșeli comise pînă acum, au devenit rigide, sectare. Considerăm însă că nu calea părăsirii sau desființării lor este cea justă, cu reorganizarea și democratizarea acestora, transformarea lor în organizații deschise, care să contribuie la unirea oamenilor muncii, a femeilor, a tineretului în problemele fundamentale ale lumii de astăzi. De aceea, este necesar să se discute în mod serios problemele activității organizațiilor de masă internaționale pentru găsirea căilor de întărire a rolului lor în unirea forțelor sociale pe care le reprezintă.

Se poate afirma că analiza științifică, materialist-dialectică a fenomenelor și tendințelor ce se manifestă astăzi pe plan mondial demonstrează că există perspective reale ca viața internațională să cunoască o evoluție pozitivă, ca popoarele să-și impună tot mai mult voința de a trăi într-o lume a păcii și colaborării, de a se dezvolta și conlucra libere pe calea progresului economic și social, a bunăstării și civilizației. Deși în viața internațională există, în prezent, serioase și grave contradicții, stări de

www.dacoromanica.ro

încordare și conflicte, deși paralel cu creșterea avîntului luptei popoarelor pentru libertate, independență și progres asistăm și la momente de recul, de scădere a intensității acestei lupte, se poate spune că în ansamblu tendința generală este pozitivă. Ideile socialismului, ale independenței și progresului se afirmă cu tot mai multă putere, în ciuda greutăților, a încercărilor forțelor retrograde de a ține în loc mersul istoriei. De aceea, noi sîntem încredințați că putem privi cu deplină încredere viitorul. Popoarele, adevăratele creatoare ale istoriei, dispun de forța și capacitatea de a învinge orice greutăți și obstacole și edifica pe planeta noastră o lume mai bună și mai dreaptă, o lume a păcii și colaborării.

Iată, tovarăși, problemele pe care am considerat necesar să le analizăm astăzi cu activul central de partid și de stat. Trebuie să menționez că ele au făcut nu de mult obiectul unei analize în cadrul Comitetului Politic Executiv și că, asupra tuturor, s-a ajuns la o unanimitate deplină. Pe această bază am și hotărît să le prezentăm în fața activului, a partidului și poporului nostru.

Pornind de la cele arătate, doresc să subliniez, în concluzie, necesitatea ca partidul nostru, România socialistă să-și intensifice activitatea pe plan internațional. Este necesar să dezvoltăm relațiile atît pe linie de stat, cît și pe linie de partid, să militäm ferm pentru întărirea colaborării și solidarității cu toate țările socialiste, cu forțele progresiste, antiimperialiste din întreaga lume, să ne aducem contribuția tot mai activă la cauza păcii și colaborării internaționale, aceasta corespunzînd intereselor noastre, intereselor tuturor popoarelor lumii.

UNITATEA INDISOLUBILĂ DINTRE POLITICA INTERNĂ ȘI CEA EXTERNĂ A PARTIDULUI ȘI STATULUI NOSTRU

Stimați tovarăși,

În abordarea tuturor problemelor internaționale la care m-am referit, noi pornim de la unitatea deplină dintre politica internă și cea externă a partidului și țării noastre. Asigurarea păcii și securității constituie o cerință de prim ordin pentru desfășurarea cu succes a operei de dezvoltare economică și socială a patriei noastre, de edificare cu succes a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism a României. Iată de ce, odată cu intensificarea eforturilor pentru soluționarea constructivă a problemelor internaționale, trebuie să acționăm cu fermitate pentru îndeplinirea în cele mai bune condiții a hotărîrilor Congresului al XI-lea, a Programului partidului. Prin aceasta ne îndeplinim nu numai datoria sacră față de poporul nostru, ci și o înaltă îndatorire internațională față de cauza socialismului, progresului social, colaborării și păcii în întreaga lume. Numai în măsura în care fiecare țară socialistă rezolvă bine problemele dezvoltării sale sporesc forța socialismului, prestigiul și influența sa pe plan internațional!

Avem rezultate bune în îndeplinirea prevederilor actualului cincinal. În industrie am realizat, în primii doi ani, o producție suplimentară de peste 40 miliarde lei, ceea ce ne dă garanția că pînă în 1980 vom obține peste prevederile cincinalului o producție de peste 100 miliarde lei, așa cum am stabilit la Conferința Națională a partidului. Avem, de asemenea,

www.dacoromanica.ro

rezultate bune în agricultură și în celelalte sectoare economice. Cunosc o puternică dezvoltare învățămintul, știința, cultura, activitatea politico-ideologică de formare a omului nou, de ridicare a conștiinței socialiste a întregului nostru popor. Pe baza rezultatelor obținute în dezvoltarea forțelor de producție, în creșterea venitului național, am putut asigura mijloacele atît pentru dezvoltarea în ritm mai înalt a economiei naționale, cît și pentru creșterea mai substanțială a veniturilor oamenilor muncii. Am încheiat prima etapă a majorării retribuției, urmînd ca în anii următori să realizăm și cea de-a doua etapă, care va asigura, la sfîrșitul cincinalului, creșterea retribuției reale a oamenilor muncii cu circa 32 la sută, în loc de 20 la sută, cît fusese prevăzut inițial. Aceasta demonstrează cu putere că numai odată cu creșterea forței materiale creăm condițiile necesare pentru progresul general, pentru înfăptuirea politicii principiale a partidului nostru, care pune în centrul activității sale ridicarea bunăstării și fericirii întregului nostru popor.

Fără îndoială, avem dreptul că privim cu satisfacție la ceea ce am realizat prin munca noastră, sub conducerea partidului. Trebuie să fim totdeauna conștienți că în activitatea noastră mai există și lipsuri, greutăți, că trebuie să intensificăm eforturile pentru realizarea exemplară a obiectivelor și sarcinilor ce ni le-am propus în toate domeniile de activitate.

Așa cum am subliniat și la recenta plenară a Comitetului Central al partidului, problema centrală în economie este realizarea producției fizice planificate, în toate ramurile, în toate întreprinderile. Trebuie să acționăm pentru îndeplinirea întocmai a planului de investiții, recuperarea într-un timp cît mai scurt a restanțelor care mai există în acest domeniu, pentru darea în producție la termenul stabilit a tuturor obiectivelor economice prevăzute. Totodată, trebuie să luăm măsuri ferme pentru a asigura folosirea la maximum a capacităților de producție existente, pentru creșterea productivității muncii în toate sectoarele, pentru utilizarea cît mai rațională a forței de muncă. Un obiectiv de cea mai mare importanță al activității noastre trebuie să-l constituie, de asemenea, gospodărirea judicioasă a materiilor prime și materialelor, reducerea consumurilor și respectarea normelor de consum stabilite, ridicarea nivelului tehnic și calitativ al tuturor produselor, sporirea eficienței întregii activități economice, soluționarea la un nivel tot mai înalt a problemelor comerțului exterior, și în special a problemelor exportului.

Este necesar ca, în legătură cu toate aceste probleme, să acționăm mai ferm pentru îmbunătățirea în continuare a activității organelor de conducere colectivă din economie — de sus pînă jos — în concordanță cu noile măsuri stabilite de Conferința Națională, de recenta plenară a Comitetului Central al partidului, cu privire la accentuarea autoconducerii și introducerea autogestiunii în întreprinderi.

Acționînd cu toate forțele pentru realizarea acestor obiective, trebuie să militățm, de asemenea, pentru continua perfecționare a conducerii societății pe baze științifice, pentru dezvoltarea democrației socialiste, valorificînd deplin cadrul organizatoric pe care l-am creat pentru participarea nemijlocită a oamenilor muncii, a întregului popor la conducerea diferitelor sectoare de activitate, la guvernarea statului, a societății, la făurirea în mod conștient a propriului destin, a propriului viitor. Trebuie să acționăm cu mai multă hotărîre pentru întărirea unității tuturor oamenilor muncii,

www.dacoromanica.ro

fără deosebire de naţionalitate, a întregului nostru popor, în cadrul Frontului Unităţii Socialiste, sub conducerea partidului nostru comunist, aceasta constituind chezăşia sigură a mersului ferm înainte pe calea făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintării spre orînduirea comunistă.

Privind în sală, la cei peste 6 000 de activişti de partid şi de stat, gîndindu-mă la celelalte zeci de mii de activişti care ascultă la televizoare, am imaginea uriaşei forţe de care dispunem, a forţei activului nostru de partid şi de stat. De fapt, dispunem de o asemenea capacitate de muncă şi de organizare încît nu pot exista probleme pe care să nu le putem soluţiona în mod corespunzător.

Desigur, tovarăşi, aceasta cere să lucrăm mai bine, să întărim şi mai mult spiritul de răspundere, disciplina, ordinea, iar fiecare, la locul său de muncă, să nu precupeţească nimic pentru a-şi face datoria faţă de partid, faţă de socialism, faţă de naţiunea noastră constructoare a societăţii socialiste.

Avem un partid puternic, ce numără 2 800 000 de membri — în care muncitorii şi ţăranii reprezintă marea majoritate — şi îşi demonstrează capacitatea de a uni eforturile întregului popor în istorica operă de zidire a celei mai măreţe orînduiri din lume, îşi îndeplineşte cu cinste misiunea de forţă politică conducătoare a întregului nostru popor.

Avem o clasă muncitoare puternică, o ţărănime care îşi îndeplineşte bine îndatoririle, o intelectualitate strîns legată de popor. Putem spune că toţi oamenii muncii, fără deosebire de naţionalitate, întregul nostru popor reprezintă o forţă uriaşă, care sub conducerea partidului, garantează înaintarea României spre comunism, asigură ca ea să devină tot mai puternică, tot mai înfloritoare, să ocupe un loc demn în rîndul naţiunilor libere ale lumii.

Cu încredere nestrămutată în forţa partidului şi poporului nostru, sîntem convinşi că România socialistă va obţine succese tot mai mari în construcţia societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi va aduce o contribuţie tot mai însemnată la cauza socialismului şi păcii în lume.

Vă doresc dumneavoastră, tuturor activiştilor de partid şi de stat, întregului nostru partid şi popor succese tot mai mari în activitatea închinată întăririi independenţei şi suveranităţii ţării, socialismului şi păcii.

Multă sănătate şi multă fericire !
Spor la muncă, tovarăşi !

www.dacoromanica.ro

ACTIVITATEA INTERNAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ÎNTRE 1948—1965 (I)

DE

ELISABETA PETREANU

Elaborată sub conducerea Partidului Comunist Român, prin abordarea creatoare a realității dinamice a lumii contemporane, politica externă a României a devenit în anii construcției noii orînduiri, politica unui stat socialist, independent și suveran. Pornind de la considerentul că „activitatea internă și externă constituie două laturi inseparabile ale politicii unice, marxist-leniniste, de făurire a societății socialiste"[1], partidul și guvernul țării noastre au urmărit *realizarea unui raport dialectic* necesar între politica internă — de construire a societății socialiste — și politica externă — de apărare și consolidare a independenței și suveranității naționale, a intereselor legitime ale întregului popor, de pace și colaborare cu toate statele lumii. „*Preocupîndu-ne de problemele noastre interne* — arată Președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu — *noi nu uităm nici un moment problemele internaționale, obligațiile pe care le avem de a participa activ la lupta pentru unitatea țărilor socialiste, pentru colaborarea cu toate statele, pentru soluționarea problemelor care interesează popoarele, cu participarea tuturor statelor*"[2].

La baza politicii externe a țării noastre partidul nostru a așezat un ansamblu coerent de norme și principii. Izvorite din necesitatea apărării intereselor vitale ale întregului popor ele reprezintă *un tot dialectic, inseparabil*[3]: apărarea și respectarea independenței și suveranității naționale, a egalității în drepturi, neamestecul în treburile interne și externe, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, păstrarea integrității teritoriale, inviolabilitatea frontierelor, avantajul și respectul reciproc în relațiile cu alte state. Înfăptuirea acestor principii a constituit deziderate ale activității internaționale a României încă de la începutul procesului de transformări sociale și politice declanșat prin actul de la 23 august 1944. Ele au fost exprimate în documente programatice ale partidului[4] și statului român,

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Edit. politică, București, 1977, p. 100.

[2] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, Edit. politică, București, 1972, p. 328.

[3] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Edit. politică, București, 1970, p. 582.

[4] Vezi: *Raportul politic al Comitetului Central la Conferința Națională a P.C.R.*, „Scînteia", Anul XIV, nr. 357 din 20 octombrie 1945; *Platforma Partidului Unic Muncitoresc*, București, 1947; *Raportul politic al Comitetului Central la Congresul P.M.R.*, „Scîn-

„REVISTA DE ISTORIE"; Tom. 31, nr. 8, p. 1341—1356, 1978.

www.dacoromanica.ro

în cuvîntări ale conducătorilor de partid şi de stat şi au stat la baza acţiunilor de politică externă în anii revoluţiei şi construcţiei socialiste.

★

Instaurarea, la 30 decembrie 1947 a regimului de stat republican şi trecerea României pe făgaşul socialismului au dat politicii externe româneşti o nouă perspectivă şi au deschis României drumul spre afirmarea sa în viaţa internaţională. Anii 1948—1965 au fost anii afirmării orientărilor de bază ale guvernului român formulate încă în etapa revoluţiei democrat populare [5], ai acţiunilor politico-diplomatice pentru înfăptuirea unor obiective de mare importanţă pentru evoluţia politicii externe româneşti : *normalizarea relaţiilor României cu alte state şi soluţionarea diferendelor rezultate din sechelele celui de-al doilea război mondial, instaurarea unor raporturi de bună vecinătate, a unor relaţii de prietenie şi colaborare, în spiritul respectului şi avantajului reciproc cu toate statele, consolidarea independenţei şi suveranităţii naţionale, apărarea intereselor naţionale ale poporului român.* În anii 1948—1965 România a urmărit *extinderea relaţiilor sale diplomatice cu un număr crescînd de state din noi zone geografice, de asemenea stabilirea unor contacte şi relaţii de colaborare cu tinerele state independente din Africa şi Asia, cît şi cu statele care aveau să se înscrie în mişcarea de nealiniere.*

EXTINDEREA RELAŢIILOR DIPLOMATICE

Dacă într-o lungă perioadă istorică în practica relaţiilor internaţionale, ambasadele erau considerate drept un privilegiu [6] fiind folosite îndeosebi în relaţiile marilor puteri iar acreditarea unui ambasador drept expresia unei atenţii speciale pe care statul acreditant o acorda raporturilor cu statul unde îşi trimitea reprezentantul, după primul şi îndeosebi după al doilea război mondial semnificaţia şi rolul reprezentării diplomatice s-au modificat profund [7]. Apariţia pe arena internaţională a unui mare număr de state independente ca urmare a procesului mondial de eliberare a popoarelor, participarea la viaţa internaţională a unui număr crescînd de state — mari, mijlocii şi mici — creşterea ponderii unor noi domenii de colaborare în cîmpul raporturilor dintre state, necesitatea unor raporturi stabile — ca formă a legăturilor de prietenie, bună vecinătate şi cooperare — relevarea faptului că viaţa internaţională se dezvoltă, tot mai mult, pe temeiul voinţei statelor care o compun, au dat fenomenului diplomatic postbelic noi coordonate. *Raporturile diplomatice — au devenit, în epoca postbelică, o condiţie sine qua-non a fiinţei unui stat în cadrul comunităţii internaţionale iar exercitarea atribuţiilor care derivă din instau-*

---

teia", Anul XVII, nr. 1054 din 21 februarie 1948 ; *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român la Congresul al II-lea al Partidului*, 23 decembrie 1955, „Scînteia", Anul XXIV, nr. 3474 din 24 decembrie 1955, *Raportul C.C. al P.M.R., la Congresul al III-lea al partidului*, „Scînteia", Anul XXIX, nr. 4866 din 21 iunie 1960.

[5] Vezi : *România în anii revoluţiei democrat-populare 1944—1947*. Edit. politică, Bucureşti, 1971, p. 222—237.

[6] Mircea Maliţa, *Diplomaţia*, Edit. didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1970, p. 180.

[7] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

rarea raporturilor diplomatice atribut esențial al independenței sale [8]. Activitatea pentru stabilirea de relații diplomatice constituie așadar un compartiment important al politicii externe a oricărui stat, dinamica acestei activități permițînd concluzii cu profunde semnificații deoarece în evoluția raporturilor diplomatice pot fi „citite" atît principiile în baza cărora este condusă politica externă cît și climatul internațional în cadrul căruia ea se desfășoară.

Perioada postbelică a accentuat rolul misiunilor diplomatice ca *organe de stat specifice*[9] domeniului relațiilor externe, cooperării pașnice între națiuni. România a acordat o atenție deosebită raporturilor sale diplomatice cu alte state. Paralel cu preocuparea sa pentru *reluarea relațiilor* întrerupte în timpul celui de al doilea război mondial, guvernul român a stabilit relații diplomatice *cu numeroase alte state din Europa și de pe alte continente.* În anii 1948—1955 au fost stabilite relații diplomatice cu 9 state — dintre care cu 4 state la rang de ambasadă (R. P. Chineză, R.P.D. Coreeană, R. P. Mongolă, R. D. Vietnam) și cu 5 state la rang de legație (Israel, India, Indonezia, R. D. Germană, Siria). În acești ani a fost ridicat nivelul de reprezentare diplomatică — la rang de ambasadă — cu Ungaria și Albania [10].

În perioada următoare — anii 1955—1965— România a lărgit simțitor numărul reprezentanțelor sale diplomatice în zone *geografice noi.* În Asia au fost stabilite relații diplomatice cu Birmania, Afganistan, Cambodgea, Laos, Pakistan ș. a.; în Orientul Mijlociu cu Irak, Liban, Yemen, Iordania; de asemenea cu un mare număr de state din Africa: Sudan, Etiopia, Guineea, Mali, Ghana, Maroc, Dahomey, Algeria, Kuweit, Tunisia, Tanzania, Mauritania, Somalia, Ruanda. În 1960 au fost stabilite relații diplomatice cu Cuba iar în 1961 cu Cipru. *La sfîrșitul anului 1965 România avea relații diplomatice cu 66 de state* [11].

După cel de al doilea război mondial procesul dezvoltării relațiilor interstatale, al remodelării relațiilor internaționale [12] — în sensul așezării lor pe temelia unor principii care afirmă suveranitatea statelor și egalitatea lor și care favorizează raporturile de prietenie, bună vecinătate și cooperare — a dus la creșterea [13] numărului ambasadelor și la reducerea continuă a numărului legațiilor. Acest fenomen s-a manifestat și în activitatea României care a urmărit *generalizarea* [14] reprezentării diplomatice la cel mai înalt nivel. *După 1960 — și mai cu seamă în anii 1963 — 1964 — a fost ridicat nivelul reprezentării la rang de ambasadă cu toate țările cu care relațiile erau la nivel de legație.*

Dinamica relațiilor diplomatice ale României în anii 1948—1965 confirmă una dintre coordonatele fundamentale ale politicii externe românești: *colaborarea cu toate statele — indiferent de orînduirea lor social-politică — în spiritul respectului reciproc, al independenței și suveranității*

[8] *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. 1, Edit. politică, București, 1967, p. 5.
[9] Mircea Malița, *Op. cit.*, p. 171.
[10] *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. 3, Edit. politică, București, 1973, p. 21.
[11] *Ibidem.*
[12] Mircea Malița, *Op. cit.* p. 180.
[13] *Ibidem.*
[14] Vasile Gliga, *Politica externă a României Socialiste — o politică de pace, securitate și colaborare internațională*, în „Revista română de studii internaționale", nr. 4 (18), 1972, p. 32.

www.dacoromanica.ro

naționale, al egalității și neamestecului în treburile interne. Aceasta pe de-o parte. Pe de altă parte ea indică *linia ascendentă pe care a înregistrat-o politica externă a României îndeosebi după anul 1955.*

INSTAURAREA UNOR RELAȚII DE BUNĂ VECINĂTATE. TRATATELE BILATERALE PE TERMEN LUNG

Paralel cu activitatea pentru stabilirea sau reluarea relațiilor diplomatice ale României guvernul român a desfășurat o intensă activitate politico-diplomatică [15] pentru instaurarea unor relații de bună vecinătate [16] cu statele din imediata sa apropiere și pentru așezarea acestor relații *pe baze politico-juridice noi, în spiritul principiilor independenței și suveranității naționale, respectului reciproc, egalității și neamestecului în treburile interne și externe.* Sub imperiul acestui deziderat au fost continuate contactele și tratativele [17] începute în a doua jumătate a anului 1947, pentru soluționarea problemelor aflate in suspensie în raporturile bilaterale datorită consecințelor războiului, pentru încheierea unor acorduri economice și culturale, convenții juridice și consulare și de asemenea — obiectiv extrem de important pentru viitorul relațiilor cu aceste țări — pentru încheierea unor tratate — pe termen lung — de prietenie, colaborare și asistență mutuală.

Încă în vara anului 1947, imediat după încheierea Conferinței de Pace de la Paris, guvernul român a întreprins numeroase acțiuni în această direcție. *Faptul că în trecut nu au existat niciodată între Iugoslavia și România conflicte grave sau discordii* — arăta Președintele Republicii Federative Iugoslavia, Iosip Broz Tito la dejunul oferit în cinstea delegației române aflată, în iunie 1947, la Belgrad — *justifică pe de o parte simpatia și interesul cu care popoarele Iugoslaviei urmăresc efortul poporului român în lupta pentru refacerea țării și înlăturarea consecințelor nefaste ale războiului iar, pe de altă parte, creează condiții propice pentru stabilirea unor relații amicale, pentru colaborarea politică, economică și culturală* [18]. Cu prilejul convorbirilor de la Belgrad reprezentanții celor două guverne au căzut de acord asupra organizării unei comisii mixte de colaborare economică și au convenit asupra textului unei convenții culturale. Examinînd problemele navigației pe Dunăre părțile au constatat unitatea de vederi a celor două guverne și au căzut de acord să elimine toate dificultățile provenite din regimul juridic internațional al apelor bazinului dunărean-carpatic [19]. Reprezentanții celor două guverne au hotărît ca în vederea

[15] Vezi pe larg comunicatele de presă din „Scînteia", Anul XVI, nr. 842 din 11 iunie 1947; „Scînteia", Anul XVI, nr. 843 din 12 iunie 1947; „Scînteia", Anul XVI, nr. 856 din 28 iunie 1947; „Scînteia", Anul XVI, nr. 871 din 16 iulie 1947; „Scînteia", Anul XVI, nr. 917 din 8 septembrie 1947; „Scînteia", Anul XVI, nr. 984 din 26 noiembrie 1947.

[16] Dr. Petru Groza, *Relațiile României cu vecinii*", „Scînteia", Anul XVI, nr. 847 din 16 iunie 1947.

[17] *Comunicat asupra convorbirilor dintre delegațiile guvernamentale română și iugoslavă*, „Scînteia", Anul XVI nr. 843 din 12 iunie 1947; *Comunicat asupra convorbirilor delegațiilor guvernamentale române și bulgare*, „Scînteia", Anul XVI, nr. 873 din 18 iulie 1947.

[18] Iosip Broz Tito, *Toast la dejunul oferit în cinstea delegației române la Belgrad*, „Scînteia", Anul XVI, nr. 842 din 11 iunie 1947.

[19] *Comunicat asupra convorbirilor dintre delegațiile guvernamentale română și iugoslavă*, „Scînteia", Anul XVI, nr. 843 din 12 iunie 1947.

www.dacoromanica.ro

soluționării integrale a acestei probleme să facă propuneri țărilor din sistemul apelor carpatice și dunărene pentru a realiza o colaborare perfectă [20]. Urmărind o politică de pace și colaborare internațională, reprezentanții la nivel înalt ai Iugoslaviei și României au examinat aspectele încheierii unui *Pact de prietenie și asistență mutuală* [21] care a fost semnat la București [22] la 19 decembrie 1947. *Încheierea lui a constituit un moment de o semnificație deosebită pentru viitorul relațiilor dintre cele două țări.* Părțile contractante se angajau să-și afirme voința lor neclintită de a realiza o politică de prietenie fermă și durabilă [23], de a se consulta în chestiunile internaționale importante care privesc interesele celor două țări sau pacea și colaborarea internațională, de a acționa în spiritul Cartei Națiunilor Unite, aplicînd în comun orice măsură necesară asigurării securității, independenței și integrității lor teritoriale.

Tratative menite să contribuie la dezvoltarea legăturilor de prietenie și colaborare între România și Bulgaria au fost purtate la Castelul Bistrița, lîngă Sofia, în zilele de 16—17 iulie 1947. Cu acest prilej a fost subliniată necesitatea unui climat de apropiere între cele două țări și popoare, bazat pe un sistem de legături reciproce — economice, politice și culturale. Constatînd că toate chestiunile teritoriale între România și Bulgaria sînt *„definitiv reglate"* [24], reprezentanții celor două guverne au hotărît să acționeze în conformitate cu *Protocolul* [25] semnat de cele două părți pentru reglementarea în continuare a tuturor chestiunilor *„rămase nereglate"* rezultînd din aplicarea tratatului de la Craiova [26]. Au fost, de asemenea, examinate măsurile necesare pentru facilitarea transporturilor în tranzit și au fost abordate problemele privind încheierea unui *Acord pentru livrarea de energie electrică* [27] cît și construirea unui pod peste Dunăre. Reprezentanții celor două guverne au examinat hotărîrea guvernelor lor de a adopta față de *„chestiunea Dunării"* o linie de conduită comună [28] și au examinat posibilitatea încheierii unui *Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală.*

Aceste acțiuni se înscriau în efortul de edificare a unui *nou climat* necesar raporturilor de bună vecinătate, în efortul de cunoaștere și apropiere pentru eradicarea sechelelor războiului. *„Astăzi* — declara în cadrul

---

[20] *Ibidem.*

[21] *Ibidem.*

[22] *Tratatul de prietenie, colaborare și ajutor mutual încheiat între Regatul României și Republica Federativă Populară Iugoslavia, Text integral,* „Scînteia", Anul XVI, nr. 1 006 din 21 decembrie 1947.

[23] *Ibidem.*

[24] *Comunicat asupra convorbirilor delegațiilor guvernamentale română și bulgară,* „Scînteia", Anul XVI, nr. 873 din 18 iulie 1947.

[25] *Protocol privitor la lichidarea chestiunilor rămase în suspensie între guvernul român și guvernul bulgar,* Sofia, 16 iulie 1947, „Monitorul oficial", nr. 11/1948.

[26] La 18 și 19 octombrie 1947 au fost încheiate noi documente bilaterale privind lichidarea pretențiilor reciproce decurgînd din Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940. Vezi în această direcție: „Monitorul oficial" nr. 11/1948; Vezi de asemenea, Paraskeva Kiškilova, *Relations bulgaro-roumaines aprés la deuxième guerre mondiale (1944 1970)* „Etudes balkaniques nr. 2,3, Académie Bulgare des Sciences, Sofia, 1974, p. 38; și: Cristian Popișteanu, *România și Antanta balcanică,* ed. II-a, Edit. politică, București, 1971, p. 120—121.

[27] *Convenția pentru furnizarea de energie electrică statului bulgar de către statul român,* Sofia, 16 iulie 1947, „Monitorul oficial" nr. 234/1947.

[28] *Comunicat asupra convorbirilor delegațiilor guvernamentale română și bulgară,* „Scînteia", Anul XVI, nr. 873 din 18 iulie 1947.

www.dacoromanica.ro

unei conferințe de presă primul ministru al Ungariei sosit la București la sfîrșitul lunii noiembrie 1947 — *pot să vă fac cunoscut că am pus fundamente noi relațiilor noastre cu România într-un spirit de bună vecinătate. În cursul negocierilor noastre cu guvernul român, am reușit să limpezim probleme care au împiedicat de multe ori dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare* [29]. Convorbirile de la București în cadrul cărora a fost semnat și *Acordul cultural* dintre România și Ungaria, au dus — după cum sublinia primul ministru al Ungariei — la crearea unei atmosfere politice care constituia cea mai bună garanție a adîncirii, în viitor, a prieteniei dintre cele două țări și a înfloririi colaborării lor în toate domeniile [30].

Un obiectiv de prim ordin al activității politico-diplomatice a guvernului român, după instaurarea regimului de stat republican, a fost încheierea Tratatelor bilaterale pe termen lung de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu statele europene care păsiseră pe calea construirii unei noi orînduiri.

După semnarea la București — la 19 decembrie 1947 — a *Tratatului bilateral pe termen lung între România și Iugoslavia*[31], în anul 1948 au fost semnate *Tratate bilaterale pe termen lung de prietenie, colaborare și asistență mutuală*, între România și Bulgaria [32] — la 16 ianuarie 1948 — , între România și Ungaria [33] — la 24 ianuarie 1948 —, între România și Uniunea Sovietică [34] — la 4 februarie 1948 —, și între România și Cehoslovacia [35] — la 21 iulie 1948 — ; iar în anul 1949 — la 26 ianuarie — *Tratatul bilateral pe termen lung între România și Polonia* [36].

Statele semnatare se angajau să acționeze în spiritul prieteniei și colaborării, pentru dezvoltarea și întărirea continuă a legăturilor lor politice, economice și culturale și să acționeze în spiritul respectării reciproce a suveranității și independenței lor, al neamestecului în treburile interne. Părțile contractante se obligau *„să ia în comun toate măsurile necesare pentru înlăturarea oricărei amenințări sau repetare a agresiunii din partea Germaniei sau a oricărui alt stat care s-ar uni cu Germania, direct sau în oricare altă formă* [37], să-și acorde *„ajutor militar sau de orice altă natură"* [38] dacă una dintre părți ar fi antrenată într-un conflict armat cu Germania și să *„nu încheie nici o alianță îndreptată împotriva celeilalte"* [39].

Documente cu semnificații politice majore *Tratatele de prietenie, colaborare și asistență mutuală încheiate de România cu statele vecine constituiau cadrul politico-juridic al relațiilor de bună vecinătate instaurate între România și statele învecinate ei* : Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria, Uniunea Sovietică, Cehoslovacia și Polonia. Ele constituiau — așa cum aprecia

---

[29] „Scînteia", Anul XVI, nr. 984 din 26 noiembrie 1947.
[30] *Ibidem.*
[31] „Scînteia", Anul XVI, nr. 1006 din 21 decembrie 1947.
[32] „Scînteia", Anul XVII, nr. 1024 din 19 ianuarie 1948.
[33] „Scînteia", Anul XVII, nr. 1030 din 28 ianuarie 1948.
[34] „Scînteia", Anul XVII, nr. 1038, Ediție specială din 6 februarie 1948.
[35] „Scînteia", Anul XVII, nr. 1177 din 22 iulie 1948.
[36] „Scînteia", Anul XVIII, nr. 1335 din 27 ianuarie 1949.
[37] *Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Populară Română și Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, Text integral*, „Scînteia", Anul XVII, nr. 1038, Ediție specială , din 6 februarie 1948.
[38] *Ibidem.*
[39] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

Raportul politic al C. C. al partidului la Congresul din februarie 1948 — *„acte de întărire a păcii generale și a independenței noastre, acte de asigurare a condițiilor externe favorabile pentru nestingherita continuare a operei de dezvoltare democratică și de ridicare economică a României"* [40]. Prin tratatele încheiate în anii 1947, 1948 și 1949 *România intra în sistemul de alianțe al țărilor socialiste, avînd astfel în jurul său numai state prietene.*

În anii care au urmat relațiile României cu țările socialiste europene s-au desfășurat pe baza și în spiritul acestor tratate. Evoluția lor în conformitate cu principiile pe baza cărora fuseseră întocmite, a fost însă marcată — îndeosebi pe plan politic și pentru o anumită perioadă — atît de influențele „războiului rece" cît și de practicile Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești.

SUFLUL RĂZBOIULUI RECE. CONSECINȚELE PRACTICILOR BIROULUI INFORMATIV. POZIȚIA ROMÂNIEI

Este cunoscut că după al doilea război mondial în practica relațiilor internaționale s-a produs un fenomen care a deformat grav raporturile dintre state [41] și care și-a pus amprenta asupra activității interne și internaționale a majorității covîrșitoare a statelor lumii. Acest fenomen s-a numit „războiul rece" și el a însemnat *„exagerarea neîncrederii și suspiciunii în relațiile dintre state, blocarea schimbului de valori materiale și spirituale* [42]. „Războiul rece" a determinat nașterea alianței agresive a Atlanticului de Nord [43], trecerea la înarmarea Germaniei Occidentale și includerea ei în Pactul Nord-Atlantic [44] (în conformitate cu Acordurile de la Paris și Londra din Octombrie 1954) divizarea Europei în grupări economice și militare opuse [45], iar pe un plan mai larg apariția unor crize politice [46] urmate, în unele zone ale planetei, de conflicte militare periculoase. Anii de „război rece" au periclitat cauza securității europene și internaționale, au estompat premisele colaborării cîștigate în timpul coaliției antihitleriste [47], au determinat concentrarea unor potențiale militare uriașe, cheltuirea unor sume astronomice pentru înarmare și au sistat — pentru o bună perioadă — legăturile economice și comerciale firești [48].

Parte integrantă a comunității mondiale România a cunoscut și ea o serie de consecințe ale „războiului rece". Ca urmare, din a doua jumătate a anului 1948 în activitatea internațională a României a intervenit o perioadă austeră, lipsită de inițiative în direcția dezvoltării colaborării și înțelegerii în spiritul orientărilor de politică externă enunțate în documen-

---

[40] *Raportul politic al C.C. la Congresul P.M.R. din 23—28 februarie 1948*, „Scînteia" Anul XVII, nr. 1054 din 24 februarie 1948.

[41] Cristian Popișteanu, Mircea Bogdănescu, *Europa, incotro ?*, Edit. politică, București, 1970, p. 71.

[42] *Ibidem.*

[43] *Keesing's Contemporary Archives*, 1948—1950, March, 19—26, 1949, p. 9869.

[44] *Ibidem*, 1952—1954, October, 2—9, 1954, p. 13802, 13812.

[45] Vezi pe larg : André Fontaine, *Histoire de la guerre froide*, Fayard, Paris, 1965—1975 ; Vezi și : D. F. Fleming, *The Cold War and Its Origins*, vol. 1, 2, Londra, 1961 ; Vezi de asemenea : Walter La Feber, *America, Russia and the Cold War*, New York, 1967.

[46] Mircea Malița, *Teoria și practica negocierilor*, Edit. politică, București, 1972, p. 91.

[47] Cristian Popișteanu, Mircea Bogdănescu, *Op. cit.*, p. 71.

[48] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

tele de partid și de stat încă în anii 1945—1947. În anii 1948—1952 acțiunile pentru dezvoltarea relațiilor diplomatice, pentru instaurarea unui climat de cunoaștere și apropiere au fost înlocuite, în mare măsură, cu metode străine spiritului și tradiției diplomației românești. Relațiile tradiționale ale României cu unele state capitaliste din Europa au fost afectate. Colaborarea cu numeroase state a fost sporadică și nesemnificativă, iar acțiunile de politică externă ale guvernului au fost menținute în limitele unei arii geografice și de interese extrem de restrînse.

Un asemenea climat și o asemenea modalitate de a conduce activitatea în plan extern au întrerupt — e drept pentru scurt timp — firul tradițional al diplomației românești, au întîrziat afirmarea României noi pe plan internațional.

Consecințele practicilor Biroului Informativ, ale cultului personalității lui I. V. Stalin, au influențat, de asemenea, acțiunile de politică externă ale României, relațiile sale cu unele țări socialiste.

Este cunoscut faptul că în anul 1948, sub influența practicilor Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești, mai multe partide comuniste (îndeosebi din Europa) au declanșat o puternică polemică împotriva partidului comuniștilor din Iugoslavia, a „căii iugoslave" de dezvoltare pe calea socialismului. După cum se știe, Partidul Muncitoresc Român a luat și el parte la polemica desfășurată împotriva Partidului Comunist și a statului socialist iugoslav. Dar, spre deosebire de alte state socialiste — pentru care polemica pe linie de partid a dus și la deteriorarea relațiilor pe linie de stat — România nu a recurs la măsuri extreme care ar fi afectat relațiile pe linie de stat. După cum reiese din consultarea surselor oficiale de informație, guvernul român nu a denunțat acordurile economice și culturale încheiate cu Iugoslavia în primii ani de după cel de al doilea război mondial și, de asemenea, nu a întreprins (în plan diplomatic) acțiuni menite să anuleze *Tratatul bilateral pe termen lung* încheiat între cele două state în decembrie 1947 [49]. Este, de asemenea, concludent faptul că încă în anii 1951—1952, se remarcă o reducere a intensității polemice pe linie de partid, ceea ce va avea o influență pozitivă asupra relațiilor pe linie de stat, favorizînd unele acțiuni în plan politic și diplomatic. În 1954, ambasadorii extraordinari și plenipotențiari ai celor două state și-au prezentat scrisorile de acreditare la București și Belgrad. La începutul anului 1955, cu prilejul Sesiunii Marii Adunări Naționale (22 februarie 1955), președintele Consiliului de Miniștri al României, aprecia, în cadrul analizei sale asupra politicii externe românești, că relațiile României cu Iugoslavia intraseră pe făgașul lor firesc* și că existau toate posibilitățile pentru dezvoltarea

[49] Gh. Unc, Marin Badea, *Tradiții ale solidarității mișcării democratice din România, cu lupta revoluționară a maselor populare din Iugoslavia*, „Anale de istorie", nr. 5 6 1976, p. 73.

* La 4 august 1954 specialiști din cele două țări au semnat *Convenția privind reglementarea circulației pe calea ferată Jimbolia — Kikindia*, într-o primă etapă, iar în a doua etapă pe linia Stamora — Moravița — Vrișeț (Vezi „Scînteia", Anul XXIII, nr. 3090 din 29 septembrie 1954). La începutul anului 1955 a fost semnată la Timișoara *Convenția pentru reconstruirea bornelor de frontieră*, iar în februarie *Acordul cu privire la reglementarea normelor de navigație pe Dunăre*. (Vezi „Scînteia", Anul XXIV, nr. 3195 din 30 ianuarie 1955 și „Scînteia", Anul XXIV, nr. 3198 din 3 februarie 1955). La 2 februarie 1955 Comisia hidrotehnică româno-iugoslavă lua în discuție programul comun al lucrărilor hidrotehnice în vederea preîntîmpinării inundațiilor în zona de frontieră iar la sfîrșitul lunii februarie o delegație comercială română pleca la Belgrad („Scînteia", Anul XXIV, nr. 3211 din 19 februarie 1955).

www.dacoromanica.ro

colaborării între cele două țări și popoare. Guvernul — declara premierul român — era decis să întreprindă *„tot ceea ce era necesar pentru aceasta"* [50].

La a 11-a aniversare a eliberării României, relevînd acțiunile guvernului român pentru dezvoltarea relațiilor româno-iugoslave, președintele Consiliului de Miniștri reamintea faptul că *„în tot cursul istoriei noastre popoarele român și iugoslav au fost prietene"*. Cu atît mai firesc era ca cele două popoare să trăiască în strînsă prietenie acum, cînd ele erau însuflețite *„de năzuința comună de a apăra pacea, securitatea și independența lor națională și de a asigura Patriei lor un viitor socialist"* [51].

UN PROGRAM DE POLITICĂ EXTERNĂ. ADMITEREA ROMÂNIEI ÎN ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE

În 1955, la a 11-a aniversare a victoriei insurecției naționale antifasciste și a eliberării sale de sub dominația imperialistă, România se înfățișa lumii ca un stat angajat într-un vast program constructiv în scopul ridicării nivelului de trai, material și cultural al poporului român, ca un stat profund și organic interesat [52] într-o politică de pace și colaborare internațională.

Încă în februarie 1955, cu prilejul sesiunii Marii Adunări Naționale în cadrul căreia a fost analizată și aprobată politica externă a guvernului, România declara că prin toate acțiunile sale pe tărîm internațional urmărește să-și aducă contribuția la cauza destinderii internaționale și a apărării păcii. În *Declarația* [53] Marii Adunări Naționale se arăta că România acordă o mare însemnătate dezvoltării și întăririi relațiilor de colaborare și prietenie *cu toate popoarele iubitoare de pace*. Ea aprecia că intensificarea legăturilor între state și popoare, dezvoltarea comerțului internațional, înlăturarea barierelor care împiedicau schimburile economice și a oricăror discriminări în relațiile comerciale internaționale, dezvoltarea multilaterală a legăturilor culturale și anularea oricăror piedici în calea unor astfel de legături, erau menite să ducă — prin cunoașterea și înțelegerea reciprocă — la dezvoltarea vieții internaționale, la consolidarea păcii [54].

Datorită realizărilor sale pe plan intern, România își prefigura locul pe care avea să-l ocupe în concertul națiunilor lumii, rolul pe care avea să-l aibă în viața politică internațională. Programul de politică externă pe care România îl prezenta la aniversarea eliberării sale — program enunțat și în documente programatice [55] ale partidului și guvernului român — era pro-

[50] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, Ediția a IV-a, Edit. de Stat pentru Literatură Politică, București, 1955, p. 755.

[51] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare la a 11-a aniversare a eliberării României*, „Scînteia", Anul XXII, nr. 3369 din 23 august 1955.

[52] Grigore Preoteasa, *Texte social-politice*, Edit. politică, București, 1974, p. 318.

[53] „Scînteia", Anul XXIV, nr. 3215 din 23 februarie 1955.

[54] *Ibidem*.

[55] Vezi pe larg: *Raportul de activitate al Comitetului Central al partidului la Congresul al II-lea*, „Scînteia", Anul XXIV, nr. 3474 din 24 decembrie și „Scînteia", Anul XXIV nr. 3475 din 25 decembrie 1955; Vezi și: *Declarația guvernului Republicii Populare Române cu privire la asigurarea securității colective în Europa*, „Scînteia", Anul XXIII, nr. 2329 din 25 martie 1954; Vezi de asemenea: *Declarația Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române la a 5-a sesiune din 20—22 februarie 1955*, „Scînteia", Anul XXIV, nr. 3215 din 23 februarie 1955; Vezi și: Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1955—1959, Edit. politică, București, 1959, p. 16—19.

www.dacoromanica.ro

gramul unui stat vital interesat într-o politică de pace şi colaborare internaţională, al unui stat conştient „*că fiecare ţară, mare sau mică, este în măsură să-şi dea contribuţia*" [56] la opera de consolidare a păcii, la soluţionarea tuturor problemelor internaţionale. Expresia concretă a acestei concepţii era poziţia sa activă faţă de problemele vieţii internaţionale. La sfîrşitul anului 1955, România se pronunţa pentru încheierea unui sistem de securitate colectivă în Europa [57] — cu participarea Statelor Unite ale Americii —, pentru încheierea unui tratat între statele participante la grupările politice şi militare existente în Europa, pentru renunţarea la aplicarea forţei şi rezolvarea litigiilor prin mijloace paşnice. Ea se pronunţa de asemenea pentru o Germanie unită, paşnică şi democratică şi pentru participarea ambelor state germane, cu drepturi egale, la sistemul de securitate colectivă europeană. România considera că pentru stabilirea unui climat de pace în lume era necesar să se pună capăt goanei înarmărilor, să fie lichidate bazele militare de pe teritorii străine şi să fie retrase trupele străine [58] de pe teritoriile tuturor statelor europene. Ea îşi afirma hotărîrea ca în activitatea sa internaţională să nu se abată de la principiile fundamentale ale politicii externe româneşti : respectarea reciprocă a integrităţii teritoriale şi a suveranităţii, neagresiunea, neamestecul în treburile interne, egalitate şi avantaj reciproc, coexistenţă paşnică. *Poporul nostru* arăta Gh. Gheorghiu-Dej în cuvîntarea rostită la a 11-a aniversare a eliberării României, — *a vărsat în decursul istoriei sale mult sînge pentru a-şi cuceri independenţa. Dar cîtă vreme în România a dăinuit vechiul regim social independenţa României, interesele sale naţionale, suveranitatea sa, erau nesocotite şi adesea încălcate. Lecţiile istoriei au învăţat poporul român să preţuiască adevărata independenţă şi suveranitate naţională* [59]. *De aceea* — arăta el — *noi nu ne amestecăm în treburile interne ale nici unui stat şi sîntem fermi în hotărîrea noastră de a nu permite vreun amestec în treburile noastre interne* [60]. Arătînd că politica externă a României — de întărire a legăturilor cu ţările socialiste, de dezvoltare a relaţiilor cu toate statele, de apărare a suveranităţii naţionale — politică călăuzită de grija continuă pentru întărirea păcii, pentru întărirea puterii patriei noastre, *se bucură de sprijinul însufleţit al întregului popor*, Preşedintele Consiliului de Miniştri al României aprecia că „*aceasta era cea mai bună garanţie a continuităţii şi consecvenţei politicii noastre externe*" [61].

În deceniul care trecuse de la cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea muncitoare România îşi cîştigase *un nou loc* în concertul naţiunilor lumii. *De facto. De jure* el avea să fie confirmat, la 14 decembrie 1955, prin primirea sa în rîndurile Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Este locul să amintim că primirea în rîndurile Organizaţiei Naţiunilor Unite a constituit o preocupare constantă a României de-a lungul primului deceniu postbelic. Încă în august 1946 şi apoi în iulie 1947 — fără a mai

---

[56] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, Edit. de Stat pentru Literatură Politică, Bucureşti, 1955, p. 852.
[57] *Ibidem*, p. 853.
[58] *Ibidem*.
[59] *Ibidem*, p. 855.
[60] *Ibidem*.
[61] *Ibidem*, p. 861.

www.dacoromanica.ro

aștepta intrarea în vigoare a *Tratatului de pace de la Paris* — România și-a exprimat hotărîrea de a adera la principiile Cartei, de a deveni membră a Organizației Națiunilor Unite [62]. La 12 octombrie 1948 guvernul Republicii Populare România, adresa, din nou, secretarului general al O.N.U., cererea sa de primire în rîndurile Organizației [63].

Dar — ca urmare a diplomației rigide a „războiului rece" — Consiliul de Securitate nu a dat curs cererii României (și a altor state) —de a fi primită în O.N.U. — cu toate discuțiile care s-au purtat de-a lungul a cîtorva sesiuni a Adunării Generale (Sesiunea a III-a din 1948, Sesiunea a IV-a din 1949, Sesiunea a VIII-a din 1953). La 25 septembrie 1954 Ministrul Afacerilor Externe al Republicii Populare Române adresa — din nou — Președintelui Adunării Generale O.N.U. cererea României de a fi primită în O.N.U. „*România* — se arăta în *Declarația* guvernului român cu privire la admiterea României în Organizația Națiunilor Unite — *este printre primele state care au cerut admiterea în O.N.U. Soluționarea acestei cereri a fost însă amînată din an în an în urma politicii de discriminare practicată de unele state care în contradicție cu prevederile Cartei și cu principiile care stau la baza Națiunilor Unite au opus admiterii Republicii Populare Române și altor țări, condiții legate de structura lor politică* [64]. Subliniind că dovada capacității și a voinței României de a îndeplini obligațiile prevăzute în Cartă „*o constituie întreaga ei politică internă și externă de după 23 August cînd poporul român, după înlăturarea regimului fascist, și-a dobîndit independența și suveranitatea națională*" [65], *Declarația* guvernului român preciza că Republica Populară Română „*colaborează cu toate statele indiferent de structura lor politică sau socială, luînd parte la peste 500 de convenții internaționale încheiate în diferite domenii și participînd la un număr important de organizații internaționale printre care și instituții specializate ale O.N.U.*" [66]. În conformitate cu politica sa de pace și de colaborare internațională, guvernul Republicii Populare Române își exprima voința de a contribui activ la soluționarea tuturor problemelor de care se ocupă Organizația Națiunilor Unite „*participînd la lucrările acestei organizații cu drepturi egale cu ceilalți membri*" [67].

Un an mai tîrziu — în iunie 1955 — cu prilejul festivităților de la San Francisco, organizate în cinstea aniversării a zece ani de la crearea Organizației Națiunilor Unite au fost reluate discuțiile pentru primirea în O.N.U. a altor state. Discuțiile au continuat la Conferința de la Geneva a miniștrilor afacerilor externe ai celor patru mari puteri și apoi în Comitetul Politic Ad hoc al Adunării Generale. Recomandările acestuia au fost examinate la 8 decembrie 1955 de către Adunarea Generală, iar la 10 decembrie de către Consiliul de Securitate, care și-a dat votul său afirmativ pentru primirea în O.N.U. a celor 16 state care ceruseră aceasta. *Pentru România au fost date 9 voturi pentru, nici unul împotrivă și trei abțineri* [68].

---

[62] „Drapelul" nr. 762 din 13 iulie 1947.

[63] *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. 3, Edit. politică, București, 1973, p. 625.

[64] *Declarația guvernului Republicii Populare Române cu privire la admiterea ca membră a O.N.U.*, „Scînteia", Anul XXIII, nr. 3088 din 26 septembrie 1954.

[65] *Ibidem.*

[66] *Ibidem.*

[67] *Ibidem.*

[68] Tănase Negulescu, *România la Organizația Națiunilor Unite*, Edit. politică, București, 1975, p. 16.

www.dacoromanica.ro

În aceeași zi Adunarea Generală O.N.U. se pronunța pentru primirea României — și a celorlalte state — în Organizația Națiunilor Unite cu *49 de voturi pentru, 2 împotrivă și 5 abțineri* [69].

Felicitînd statele admise în O.N.U. Președintele Adunării Generale aprecia că momentul constituia expresia unei etape istorice și că primirea de noi membri în rîndurile Organizației era menită *să înalțe prestigiul acesteia și să-i dea o vigoare nouă* [70]. Prin acest act popoare de tendințe și tradiții diferite veneau să îmbogățească Organizația iar unele țări din Europa *„uitate pe nedrept"* își ocupau în rîndurile Organizației locul ce li se cuvenea[71]. La 16 decembrie opinia publică din România lua cunoștință că României i se acordase — de drept — locul ce i se cuvenea în rîndul națiunilor lumii. Telegrama președintelui Consiliului de Miniștri adresată Președintelui celei de a X-a Sesiuni a Adunării Generale O.N.U. făcea cunoscut angajamentul solemn al României : *„guvernul român va urma cu fermitate înaltele principii ale Cartei Națiunilor Unite, va susține toate inițiativele menite să ducă la îmbunătățirea colaborării între popoare, își va da contribuția activă la îndeplinirea sarcinii fundamentale și supreme a Organizației Națiunilor Unite: apărarea și consolidarea păcii și securității internaționale* [72].

ÎNCEPUTUL PROCESULUI DE DESTINDERE. ACȚIUNILE ROMÂNIEI PENTRU REGLEMENTAREA RELAȚIILOR SALE CU UNELE STATE CAPITALISTE

Evoluția vieții internaționale, acțiunile întreprinse pe plan european pentru lichidarea rămășițelor celui de-al doilea război mondial*, relevarea ideii de coexistență pașnică drept singura alternativă pozitivă a unei lumi divizate în blocuri politice și militare opuse, drept singura soluție care corespunde intereselor întregii omeniri [73], au determinat *începutul unui proces de destindere.* Sinuos și contradictoriu [74] — și adesea extrem de fragil — procesul început în anii 1954 — 1955 a marcat puternic viața internațională de-a lungul celui de-al doilea deceniu postbelic, orientările de politică externă ale tuturor statelor — mari și mici. *România s-a înscris în*

[69] *Reprezentanțele diplomatice*, p. 629.

[70] *Documents officièles de la X-éme session de l'Asamblée générale*, Séances plénières, p. 476.

[71] *Ibidem.*

[72] „Scînteia", Anul XXIV, nr. 3467 din 16 decembrie 1955.

* La 25 ianuarie 1954 — după lungi tergiversări s-a deschis la Geneva Conferința miniștrilor de externe ai Angliei, Franței, S.U.A. și U.R.S.S. Conferința a constituit unul din momentele pozitive ale vieții internaționale postbelice. Ea a luat în discuție cîteva dintre cele mai acute probleme ale vieții internaționale : reglementarea pașnică a problemei coreene, restabilirea păcii în Indochina, soluționarea problemei germane, încheierea Tratatului de stat cu Austria, reducerea cursei înarmărilor și edificarea unui sistem de securitate în Europa. După Conferințele separate ale miniștrilor de externe occidentali, de la Londra și New York, ale miniștrilor de externe ai țărilor socialiste, de la Varșovia și Praga, după ratificarea Tratatelor de la Bonn și Paris — acțiuni ce adînciseră divizarea Europei — Conferința de la Berlin din ianuarie 1954 întrunea la masa tratativelor, *pentru prima dată în anii războiului rece*, reprezentanții celor două blocuri politice europene. Acesta a fost considerat ca moment al *unui început* de destindere.

[73] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1955—1959, Edit. politică, București, 1959, p. 310.

[74] Cristian Popișteanu, Mircea Bogdănescu, *Europa încotro?* Edit. politică, București, 1970, p. 85.

www.dacoromanica.ro

cursul spre destindere, în efortul general pentru instaurarea unui climat nou, de înțelegere și colaborare, în viața internațională, pentru așezarea relațiilor dintre state pe baze noi.

În efortul general de depășire a obstacolelor și prejudecăților generate de perioada nefastă a „războiului rece" — concomitent cu amplificarea relațiilor cu țările socialiste — dezvoltarea relațiilor cu toate statele, cu state având o orînduire socială și politică, cu state capitaliste avansate din punct de vedere economic, a constituit una din laturile esențiale ale politicii externe românești. *În comparație cu anii 1948 — 1954, în anii 1955 — 1965 politica României privind relațiile cu state având o altă orînduire socială și politică, se distinge prin tendința manifestă spre dialog, spre înțelegere și colaborare.* În anii 1955 — 1965 guvernul român a întreprins acțiuni susținute pentru reluarea relațiilor diplomatice întrerupte în timpul celui de-al doilea război mondial, pentru soluționarea unor diferende economice și financiare cu unele state occidentale, pentru extinderea relațiilor sale politice, economice și culturale. O atenție deosebită a fost acordată relațiilor cu statele europene cu care România a avut bune relații de colaborare și prietenie: Franța, Anglia, Austria, Grecia; de asemenea relațiilor cu S.U.A. și cu unele state din America Latină.

Pornind de la conceptul că nu există problemă internațională litigioasă care să nu fie rezolvată pe calea tratativelor directe *guvernul român a luat inițiativa* [75] *soluționării problemelor pendinte cu aceste țări.* Au fost duse tratative la *București, Paris, Londra și Washington* cu reprezentanții la *nivel înalt ai guvernelor sau ai unor cercuri industrial-financiare* din Anglia, Elveția, Austria, Franța, R. F. Germania, S.U.A.

Urmărind acțiunile României la nivel guvernamental se poate spune că *anii 1956 — 1963 au fost anii reglementării problemelor economice și financiare existente între statul român și aceste state.* Acest program a coincis cu începutul de destindere, cu orientările noi în ceea ce privește importanța și necesitatea relațiilor economice Est-Vest, cu acțiunile de perfectare a normelor de colaborare între țările socialiste *dar mai ales cu posibilitatea reală a României — datorită dezvoltării sale economice, a ritmurilor de dezvoltare, apreciate ca fiind printre cele mai înalte din lume — de a lichida diferende, de a onora contracte economice și comerciale, de a intra, ca partener cu obligații și exigențe egale, în schimbul de valori materiale.* În 1956, la Londra, au început tratativele [76] pentru reglementarea unor probleme privind dezvoltarea colaborării între România și Anglia. Contactele bilaterale între reprezentanții celor două țări au continuat astfel că în toamna anului 1960 au putut fi semnate la Londra primele *Acorduri* [77] postbelice dintre cele două țări.

Începută în octombrie 1956 prin prezența la București a unei delegații de experți [78] care a desfășurat tratative, acțiunea pentru reglementarea relațiilor dintre România și S.U.A. a fost încheiată în primăvara anului 1960. La 30 martie 1960 a fost semnat la Washington *Acordul în baza căruia pretențiile cetățenilor americani privind unele vechi creanțe comerciale și*

---

[75] Grigore Preoteasa, *Op. cit.* p. 318.
[76] „Scînteia", Anul XXV, nr. 3569 din 15 aprilie 1956.
[77] „Scînteia", Anul XXIX, nr. 4988 din 11 noiembrie 1960.
[78] „Scînteia", Anul XXV, nr. 3720 din 8 octombrie 1956.

www.dacoromanica.ro

financiare, pagube de război sau de naționalizări erau lichidate [79]. Ulterior, cu prilejul tratativelor din mai și iunie 1964 purtate la Washington între delegațiile guvernamentale română și americană, relațiile dintre cele două țări au fost așezate pe baze reciproc avantajoase [80].

Întrevederile bilaterale la nivel înalt dintre conducătorii Austriei și României [81] din toamna anului 1960 au deschis seria contactelor directe între oamenii de stat români și austrieci în vederea reglementării tuturor problemelor existente între cele două țări. La 3 iulie 1963 a fost semnat la București *Acordul privind soluționarea problemelor financiare în suspensie între România și Austria* [82] fapt care a deschis noi posibilități de dezvoltare a relațiilor dintre cele două țări.

Protocolul privind înființarea de reprezentanțe comerciale [83] semnat între România și R.F. Germania la 18 octombrie 1963 cît și *Acordul comercial pe termen lung* [84] încheiat la 24 decembrie 1963 au constituit momente edificatoare ale evoluției pozitive a relațiilor dintre România și R. F. Germania, pași importanți spre normalizarea (în 1967) a relațiilor diplomatice dintre cele două țări.

Vizita, la sfîrșitul lunii iulie 1964, a unei delegații guvernamentale române în Franța s-a înscris în seria acțiunilor românești pentru dezvoltarea relațiilor sale tradiționale cu această țară. În cursul întrevederilor și tratativelor de la Paris [85] *s-a constatat că între România și Franța nu existau probleme care să stînjenească eforturile menite să promoveze dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări* [86]. Avîntul multilateral al economiei românești pe de o parte, remarcabilele realizări ale tehnicii și științei franceze pe de altă parte creau noi posibilități pentru amplificarea și diversificarea relațiilor dintre cele două țări.

Concomitent cu acțiunile pentru reglementarea problemelor economice și financiare cu unele state capitaliste europene, pentru normalizarea relațiilor diplomatice ale României, guvernul român a desfășurat în acești ani o susținută activitate pentru *extinderea relațiilor României* — politice, economice, științifice și culturale — *cu state atît din Europa cît și din Asia, Africa și America Latină.* Ca urmare, în anii 1955 — 1965 România a încheiat *Acorduri economice, comerciale și de plăți* dar și *Acorduri* și *Programe de schimburi culturale, științifice, tehnice și de învățămînt* [87] cu numeroase

---

[79] „Scînteia", Anul XXIX, nr. 4796 din 31 martie 1960.

[80] Vezi „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6251 din 10 mai 1964, „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6256 din 14 mai 1964; „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6263 din 21 mai 1964; „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6269 din 27 mai 1964; „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6275 din 2 iunie 1964.

[81] „Scînteia", Anul XXIX, nr. 4971 din 22 octombrie 1960.

[82] „Scînteia", Anul XXXII, nr. 5943 din 4 iulie 1963.

[83] „Scînteia", Anul XXXII, nr. 6049 din 18 octombrie 1963.

[84] „Scînteia", Anul XXXII, nr. 6117 din 25 decembrie 1963.

[85] *Comunicat româno-francez*, „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6355 din 1 august 1964.

[86] Ion Gheorghe Maurer, *Interviu acordat Agenției France Presse*, „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6337 din 3 august 1964.

[87] Vezi: „Scînteia", Anul XXXII, nr. 5861 din 13 aprilie 1963; „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6018 din 17 septembrie 1964; „Scînteia", Anul XXXII, nr. 6032 din 1 octombrie 1963; „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6077 din 14 noiembrie 1964; „Scînteia", Anul XXXII, nr. 6112 din 10 decembrie 1963; „Scînteia", Anul XXXII, nr. 6064 din 2 noiembrie 1963.

www.dacoromanica.ro

state din Europa (Franța, Italia, Danemarca, Belgia, Grecia, Turcia, Norvegia, Suedia), cu țări în curs de dezvoltare (Tunisia, Mali, Ghana, India, Indonezia, Birmania) de asemenea cu Japonia, S.U.A., R.A.U.

★

Dezvoltarea relațiilor României și mai ales *deschiderile* realizate în acești ani — deschideri care aveau să fie fructificate în perioada următoare anilor 1965 — *confirmau faptul obiectiv că dezvoltarea economică a României, ritmurile sale de industrializare — printre cele mai înalte din lume — făceau din România un „partener atractiv"*[88] *în relațiile internaționale. Pe de altă parte ele confirmau justețea orientărilor României în contextul politic internațional al celui de-al doilea deceniu postbelic dominat de efortul majorității statelor lumii pentru afirmarea ideii de coexistență pașnică, pentru instaurarea unor relații echitabilte bazate pe egalitate și respect reciproc.* Prin întreaga sa activitate internațională România demonstrase că ideea coexistenței pașnice nu însemna pur și simplu *„încetarea războiului rece sau cald"* *„toleranța reciprocă"* ci folosirea tuturor posibilităților pe care le au statele de a se înțelege și de a colabora [89]. În concepția României aceasta implica o circulație neîncetată a valorilor materiale și spirituale în cadrul căreia fiecare țară pornind de la fizionomia sa proprie — avea de dat și de primit. În spiritul acestei concepții au fost desfășurate de-a lungul anilor 1955—1965 acțiunile la nivel guvernamental, vizitele la nivel înalt cu unele state din Europa și din Asia, de asemenea contactele directe cu reprezentanții guvernelor sau cu conducători din unele țări africane, arabe sau latino-americane.

La sfîrșitul celui de al doilea deceniu postbelic România își îndeplinise aproape integral „programul" de normalizare a relațiilor sale bilaterale — politice și economice — cu unele state capitaliste din Europa și cu S.U.A., contribuind astfel prin activitatea sa practică la efortul general de lichidare a sechelelor celui de-al doilea război mondial, pentru instaurarea unor relații între state, bazate pe echitate și respect reciproc.

L'ACTIVITÉ INTERNATIONALE DE LA ROUMANIE DURANT LA PÉRIODE 1948 — 1965 (I)

RÉSUMÉ

Le processus révolutionnaire déclenché par l'acte du 23 août 1944 et l'engagement de la Roumanie dans la voie du socialisme ont imprimé à la politique extérieure roumaine une nouvelle perspective et ouvert à la Roumanie le chemin vers son affirmation dans la vie internationale. Analysant les compartiments complexes de l'activité politico-diplomatique du gouvernement roumain, déployée durant la période 1948—1965, l'étude relève les coordonnées qui ont permis à la Roumanie de se situer parmi les facteurs de paix et de progrès du monde contemporain. Durant cette période — parallèment à l'activité visant à l'extension des rapports diploma-

[88] Vezi pe larg ecourile tratativelor româno-americane, în „Scînteia", Anul XXXIII, nr. 6277 din 1 iunie 1961.

[89] Ion Gheorghe Maurer, *Op. cit.*

www.dacoromanica.ro

tiques — le gouvernement roumain a déployé une intense activité politico-diplomatique visant l'instauration de rapports de bon voisinage avec les Etats de son voisinage immédiat et l'établissement de ces rapports sur des bases juridiques.

Dans l'évolution de la politique extérieure roumaine, l'étude distingue les néfastes influences de „la guerre froide", des pratiques du Bureau Informatif, relevant les conséquences ephémères de celles-ci.

L'admission de la Roumanie à l'Organisation des Nations Unies — retardée plusieurs années comme suite de la politique de discrimination pratiquée par certains Etats qui, en contradiction avec les prévisions de la Charte, ont opposé à l'admission de la Roumanie à l'O.N.U. (comme à celle d'autres Etats) des conditions reliées à sa structure politique — a constitué un moment à profondes implications pour l'avenir de l'activité politico-diplomatique roumaine. L'étude insiste sur ce moment, soulignant que par son admission parmi les Etats membres de l'Organisation des Nations Unies, la Roumanie a occupé la place qui lui était due dans le concert des nations du monde.

Dans l'effort général visant à surmonter les obstacles engendrés par la période de la „guerre froide", le développement des relations avec tous les Etats du monde a constitué l'un des aspects importants de la politique extérieure roumaine. Durant l'étape 1955 — 1965 surtout, le gouvernement roumain a entrepris des actions soutenues poursuivant la solution de certains différends économiques et financiers avec divers Etats occidentaux. Ce „programme" a coïncidé avec le début de détente intervenu dans la vie internationale au cours de la seconde décennie d'après-guerre, mais surtout avec la possibilité réelle de la Roumanie de liquider des différends, d'honorer des contrats économiques et commerciaux, de participer comme partenaire à obligations et exigences égalles — à l'échange international de valeurs matérielles.

www.dacoromanica.ro

PROBLEMA AGRARĂ ÎN TRANSILVANIA DE NORD ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI HORTHYSTE

DE

TRAIAN RUS

În urma dictatului de la Viena, din 30 august 1940, considerat, pe bună dreptate, ca o „revizuire de frontieră făcută cu toporul"[1], s-a instaurat, în partea nord-estică a Transilvaniei, un regim de ocupație imperialist de tip fascist de pe urma căruia au avut de suferit sute de mii de cetățeni și în special populația românească. Anii de ocupație fascistă au fost însemnați de sînge, acte de teroare, jafuri și atrocități nemaiîntîlnite pe aceste vechi meleaguri românești[2]. „Oamenii — sublinia un publicist maghiar — sînt arestați cu sutele, cu miile. Îi bat, îi lovesc, îi chinuiesc îngrozitor și execuțiile și asasinatele se urmează vertiginos" [3].

Teroarea dezlănțuită de trupele de ocupație, împreună cu organizațiile naționaliste și paramilitare care le însoțeau, a atras mînia și protestul nu numai ale românilor dar și ale populației de altă naționalitate. „Maghiarii — se sublinia într-un document oficial—par a fi cuprinși de îngrijorare în urma barbariilor îndreptate de conaționalii lor contra elementului românesc din Ardealul de nord" [4]. La rîndul ei, populația de origine germană a protestat împotriva teroarei dezlănțuite de horthyști și a „stăpînirii maghiare". La Bistrița, bunăoară, sașii au manifestat pe străzi strigînd: „Jos cu acordul de la Viena" [5].

Regimul de ocupație a trecut la expulzarea în masă a românilor peste linia vremelnică de demarcație impusă la Viena. Pînă la 1 iunie 1941, de exemplu, au fost expulzați din Transilvania de nord, circa 12 000 români la care s-au adăugat cei peste 109 000 refugiați [6]. Expulzările s-au făcut fie sub amenințarea armei, fie, în unele cazuri, prin ordine ale autorităților militare [7]. Pe lîngă arestările în masă, internările, expulzările,

[1] „Washington Post", din 2 septembrie 1940.

[2] Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond Conferința de pace de la Paris, anul 1946, vol. 108; Lóránt Tilkovszky, *Revizio és nemzetisegpolitika. Magyarországon (1938—1941)* (Reviziune și politică națională în Ungaria (1938—1941), Budapesta, 1967.

[3] Gh. J. de Ferenczy, Golgota în Ardeal, Sălaj — Oradea — Satu Mare. La revedere, A viszontlatasra! Cifre vorbitoare. Beszédes számok. Cuvintele unui publicist refugiat. Egymenekült publicista feljegyzesei, Arad, 1940, p. 3.

[4] Arh. Statului București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Informații, dosar 877, f. 110.

[5] Idem, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar 58.

[6] Arh. Ministerului Afacerilor Externe, fond Transilvnia, 1920—1941, vol. 62, f. 126.

[7] Iată cum arăta un astfel de ordin: „Expulzez de pe teritoriul țării pe locuitorii din ... ca fiind cetățeni români. Îi somez ca în timp de ... zile, adică pînă la data de ... să părăsească teritoriul țării, căci în caz contrar vor fi expulzați sub escortă". În unele decizii

www.dacoromanica.ro

gravele maltratări fizice, s-au luat măsuri care au frînat activitatea economică, politică și culturală a cetățenilor de naționalitate nemaghiară și negermană. Dintr-o notă informativă, ce poartă data de 10 aprilie 1942, aflăm că în județul Năsăud „au fost ridicate brevetele de comerț de la români", aceștia fiind „arestați de jandarmii unguri împreună cu alți români spre a fi trimiși în lagăr". În orașul Bistrița, la acea dată, „nu se mai aflau decît cinci prăvălii românești din 30 cîte erau, dar și acestea se așteptă din zi în zi să fie închise". De asemenea. românilor „li se ia orice posibilitate de existență atît în fabrici cît și la orice alte întreprinderi nefiind primiți la lucru"[8]. În comunele românești cursurile școlare se țineau de două ori pe săptămînă în „restul timpului imobilele școalelor sînt la dispoziția armatei" [9].

Viața economică-socială din timpul ocupației horthyste, caracterizată prin adîncirea mizeriei, șomaj, inflație, înflorirea speculei, a fost resimțită de masele populare, indiferent de naționalitate, inclusiv de cei care, din diferite motive, au trecut linia de demarcație spre partea de nord a Transilvaniei [10].

Odată cu ocuparea Transilvaniei de nord de către trupele horthyste a început acțiunea metodică de distrugere a proprietăților cîștigate prin reforma agrară din 1921, acțiune vastă, stăruitoare, cu urmări dezastruoase pentru țărănime și al cărui scop nu lasă loc nici unei îndoieli. Deoarece în Ungaria hortystă nu s-a pus de către autorități problema exproprierii moșiilor grofilor și baronilor, pentru a fi împroprietăriți țăranii, este ușor de înțeles că opera de reformă agrară, făcută în spiritul hotărîrii de la Alba Iulia din decembrie 1918, menită să aducă dreptate socială țărănimii, indiferent de naționalitate, trebuia cu orice preț zădărnicită în teritoriile rupte, prin dictatul de la Viena, de la sînul patriei mame, România.

Revizuirea reformei agrare românești a fost pregătită din timp, printr-o propagandă bine pusă la punct. Într-o seamă de articole apărute în presa oficială se susținea că prin această reformă „s-a luat poporului maghiar din Transilvania proprietatea agricolă", de către români „sprijiniți de baionetele jandarmilor" [11]. În realitate „poporul maghiar" căruia

---

se menționează și motivul expulzării : „Sus-numitul de naționalitate română s-a mutat dupa data de 23 iulie 1921 în teritoriul pe care Ungaria l-a stăpînit înainte de a intra în vigoare pacea de la Trianon, apoi în urma cercetărilor s-a dovedit că nu inspiră destulă încredere față de cetățenii și națiunea maghiară și din acest motiv se poate prevedea că atitudinea sa viitoare ar avea urmări dăunătoare din punct de vedere al apărării naționale și al intereselor statului. Deci șederea sa în viitor nefiind de dorit, atît din punct de vedere al apărării naționale cît și din acela al intereselor sale proprii s-a dispus expulzarea lui din teritoriul țării." (Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Presa externă, dosar 1040, f. 33 și 37).

[8] Idem, fond Ministerul Propagandei Naționale, Informații, dosar 822, f. 22.

[9] Idem, dosar 775, f. 641.

[10] „Sîntem aici pedepsiți de soartă pentru că am plecat de la liniștea și traiul bun la mizerie și foame — scria în octombrie 1940 un fiu părinților săi. Nu mîncăm numai o dată în zi dar și atunci rău, de nu te poți sătura ; de aceea mi-am vîndut toate hainele pentru a mai astîmpăra foamea care de cînd am părăsit România nu ne-a mai slăbit". Un funcționar comercial scria soției : „Pînă în prezent nu sînt plasat și nici nu am speranța curînd, așa că pot spune că nici aici cîrnații nu sînt pe garduri. Foametc, mizerie și iar mizerie". (Idem, dosar 782, f. 18).

[11] „Pesti Ujsag" din 21 septembrie 1940 ; „Magyarorszag", din 30 septembrie 1940. Cercurile democratice din Ungaria n-au fost de acord cu măsurile preconizate de horthyști. Într-un articol apărut la 19 septembrie 1940, în „Nepszava", referitor la reforma agrară din

www.dacoromanica.ro

i s-au expropriat, prin reforma agrară din 1921, „proprietatea agricolă" era format din marii latifundiari deținători în Transilvania de nord a întinse moșii. Astfel, un număr de 14 familii, de grofi și baroni, împreună cu 23 familii, mai puțin nobile, ale diverșilor proprietari, au stăpînit 779 982 jugăre pămînt*. Printre acestea la loc de frunte s-au înscris familiile grofilor Karolyi (119 152 jugăre), Teleky (84 905 jugăre), Zichy (60 633 jugăre) și ale baronilor Banffy (72 548 jugăre), Kemeny (36 693 jugăre), Wesselenyi (23 035 jugăre).

Cele 2 963 792 jugăre ce formau marea proprietate în Transilvania de nord, au fost repartizate, pe comitate și proprietari în felul următor : [12]

	Familiile grofilor și baronilor	Instituțiile de stat	Instituțiile religioase	Instituțiile comunale	Diverși moșieri	Totalul moșiilor
Bihor	96.956	208	73.064	4.620	102.892	277.630
Cluj	49.660	11.646	16.368	6.354	103.934	187.962
Maramureș	964	98.059	3.375	80.202	115.189	298.435
Mureș	97.032	76.686	10.724	49.988	162.090	394.520
Năsăud	11.310	4.369	2.467	294.516	13.698	326.360
Sălaj	153.184	796	12.353	13.419	180.263	359.115
Satu Mare	109.438	40.527	8.843	39.852	103.404	302.067
Someș	58.679	38.541	3.934	8.328	116,524	226.006
Ciuc		—	342	186.656	39.913	226.911
Odorhei	1.021	—	4.501	63.110	31.349	99.981
Treiscaune	25.017	6.717	9.223	140.701	83.147	264.805
TOTAL	603.251	277.549	145.194	887.746	1.052.403	2.963.792

Grofii și baronii au avut cele mai întinse moșii în comitatele Sălaj, Satu Mare, Mureș, Bihor, Someș, Cluj și Treiscaune. Comitatele Năsăud, Maramureș și Odorhei au avut puține moșii proprietatea grofilor, iar comitatul Ciuc n-a avut de loc astfel de proprietari mari. Statul a avut cele mai întinse moșii în comitatele Maramureș, Mureș, Satu Mare, Someș și Cluj. Instituțiile religioase și-au întins și ele stăpînirea asupra pămîntului avînd moșii însemnate în Bihor, Cluj, Sălaj, Mureș, Treiscaune și Satu Mare, iar instituțiile comunale (orășenești și sătești) au avut mai multe moșii în Năsăud, Ciuc, Treiscaune, Maramureș, Odorhei, Mureș și Satu Mare.

Din punct de vedere etnic marea proprietate avea următoarea structură (în iugăre) : (vezi tabelul la p. 1360).

În total au fost 3 335 mari proprietari cu 3 853 moșii, în întindere de 2 963 792 jugăre, repartizate la : 2.368 proprietari unguri cu 2 795 moșii, avînd 2 129 206 jugăre, 432 proprietari români cu 462 moșii, avînd 440 267 jugăre, 80 proprietari germani cu 92 moșii, avînd 76 796 jugăre, 14 proprietari ruteni cu 15 moșii, avînd 13 040 jugăre și 442 proprietari evrei cu 486 moșii, avînd 214 483 jugăre. Analiza acestor date dovedește că repar-

1921, printre altele, se arată : „Nu numai că nu trebuie să se atingă reforma agrară din Transilvania, ci din contră ea trebuie extinsă și în Ungaria veche. Poporul maghiar speră și așteaptă acest lucru".

* Un jugăr este egal cu 0,57 ha.

[12] Rubinek Gyula, *Magyarorszag Gazdacimtára*, Budapest, 1911.

www.dacoromanica.ro

	Proprietăți ungurești	Proprietăți românești	Proprietăți germane	Proprietăți evreești	Totalul proprietăților
Bihor	245.613	657	—	31.360	277.630
Cluj	156.968	14.462	—	16.532	187.962
Maramureș	118.491	124.435	525	41.944	298.435
Mureș	359.006	10.142	8.699	16.673	394.520
Năsăud	20.261	244.842	59.456	1.801	326.360
Sălaj	291.834	17.235	6.019	44.027	359.115
Satu Mare	262.443	10.063	2.097	27.464	302.067
Someș	190.747	15.287	—	19.972	226.006
Ciuc	225.903	237		771	226.911
Odorhei	96.840	—	—	3.141	99.981
Treiscaune	251.100	2.907	—	10.798	264.905
TOTAL	2.219.206	440.267	76.796	214.483	2.963.792

tiția din punct de vedere național, a marii proprietăți funciare s-a făcut în favoarea moșierimii maghiare. Din totalul suprafeței gospodăriilor moșierești 75 la sută era concentrată în mîna proprietarilor maghiari, iar 14 la sută a celor români.

Punînd pe tapet vechea lozincă fluturată încă din secolul trecut că „cine posedă pămîntul posedă și țara", presa horthystă a propus două soluții în problema agrară : sau să se restituie vechilor proprietari pămîntul expropriat, ori să fie despăgubiți prin confiscarea proprietăților românilor refugiați sau expulzați. „Trebuie să se știe — se arăta într-un articol din „Pesti Hirlap" — că în această țară pămîntul trebuie să fie în mîna ungurilor, acesta este interesul imperios necesar și național unguresc și să înțeleagă toți, mic și mare, soldat și civil, că dacă vor merge la război se vor duce pe pămînt unguresc și dacă trebuie pentru aceasta își vor vărsa sîngele". Se cerea anularea reformei agrare românești, „de care au beneficiat în primul rînd românii", și pe motivul că „intrarea în posesia nu s-a făcut conform legii, ci a avut loc prin violență" ceea ce a făcut ca beneficiarii împroprietăririi să „nu merite posesiunea, ci mai degrabă închisoarea"[13].

În realitate prin revizuirea reformei agrare se urmărea anularea împroprietăririi „țăranilor români și chiar a celor maghiari și germani" și redarea pămîntului expropriat „magnaților și celor din mica nobilime" [14]. Publicistul ungur Gh. J. Ferenczy, sublinia că „oligarhia maghiară vrea revizuire fiindcă numai în felul acesta speră să-și recîștige moșiile expropriate" [15]. „Libera Stampo" unul dintre cele mai răspîndite ziare de limbă

[13] „Pesti Hirlap" din 24 noiembrie 1940 ; „Pest" din 25 septembrie 1940.

[14] Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Informații, dosar 773, f. 12.

[15] În cartea sa *Ardealul pămînt românesc. Un publicist secui despre dreptatea noastră*, apărută la începutul anului 1941, referitor la reforma agrară, arăta : „În Ungaria 49,8% din pămînt este în mîna marilor proprietari, milioane de țărani, trăind în lobăgie, fără cel mai mic colțișor de pămînt. Clerul romano-catolic este proprietarul a 774 981 jugăre de pămînt iar familia habsburgă posedă 33 854 jugăre, iar prințul Paul Eszterházy are 213 413 jugăre, primăria Debreczen are 92 669 jugăre, prințul Festetich Gyorgy are 75 196 jugăre de pămînt. În România, unde reforma agrară a făcut să dispară de pe harta țării marile proprietăți, pămîntul a ajuns în posesia cetățenilor care îl muncesc cu sudoare. Țăranii au primit cu toții pămînt,

www.dacoromanica.ro

italiană din Elveţia, informa pe cititorii săi că nobilimea a „adoptat cea mai barbară opunere la orice reformă agrară, igenică şi socială, pe care noua provincie a trebuit să o introducă pentru a ajunge la un nivel de viaţă civilizată şi modernă. Douăzeci de ani ei au muşcat din zăbală, opunînd toate mijloacele şi puterea lor progresului inexorabil al ţăranului român, aşteptînd mereu să se prezinte ocazia favorabilă spre a smulge dintr-o singură lovitură ceea ce trebuiseră să cedeze treptat. Marea ocazie a venit : ţăranii liberi au devenit iobagi" [16].

Revizuirea reformei agrare îmbracă în acest fel nu numai aspect politic, ci şi unul social şi naţional. Moşierimea maghiară, căreia i s-au expropriat, în 1921, marile proprietăţi funciare, urma să intre din nou în posesia pămînturilor pe care ţăranii le-au primit prin legea de reformă agrară română. Odată cu pierderea bazei de existenţă, ţăranii români, care constituiau majoritatea ţărănimii din Transilvania, erau în situaţia de a reveni la vechea stare de pauperizare şi exploatare socială şi naţională din timpul monarhiei austro-ungare.

Măsurile preconizate de horthyşti au provocat mînia şi neliniştea ţăranilor, indiferent de naţionalitate. „Populaţia românească — arată radio Londra — nemulţumită de trecerea sub noua stăpînire şi mai ales de teama că-şi va pierde pămîntul, devenind din nou arendaşii latifundiarilor unguri, încearcă să reziste". La rîndul lui, postul de radio Daventry sublinia : „Unul dintre motivele care fac pe ţăranii transilvăneni să se îndîrjească în rezistenţa lor, este teama că vor pierde pămîntul dat lor prin împroprietărire şi că vor ajunge din nou şerbi" [17].

Într-un raport se arată că „ţăranii unguri sînt deosebit de îngrijoraţi de soarta care-i aşteaptă". Îngrijorarea „provine din aceea că după cum argumentează ei acum sub regim românesc au devenit şi ei stăpîni pe bucata lor şi cu depline puteri de proprietate asupra lui. Mai adaugă ei încă şi următoarele, în argumentarea lor : noi sîntem prima generaţie de stăpîni de pămînt şi aceasta sub regim românesc, deoarece moşii şi strămoşii noştri, trăiţi sub stăpînirea ungurească au fost numai biris (slugi) pe pămînt grofesc şi toată munca lor era pentru boieri (grofi)" [18]. Aceasta-i cauza principală a faptului că „împotriva revizuirii protestează deopotrivă atît ţăranul român cît şi cel ungur fiindcă nici unul nici altul nu vrea să ajungă în iobăgie" [19].

În acelaşi timp, măsurile preconizate de horthyşti n-au avut ecoul favorabil în opinia publică maghiară. Ba mai mult, ţăranii din Ungaria, de pildă, au putut să înţeleagă mai bine „binefacerile aduse Transilvaniei prin reforma agrară românească. Ei compară situaţia lor, cea mai anacronică din cîte există, cu aceea a transilvănenilor care sînt ţărani proprietari" [20].

---

indiferent de naţionalitate. Nicăieri în Europa n-a fost rezolvată atît de radical, atît de cinstit, atît de drept problema pămîntului ca în România ... Moşiile latifundiare au fost împărţite ţăranilor. În România nu sînt fidei-comişii, iar ţăranul ungur, a primit pămîntul întocmai ca ţăranul român şi german. Reforma agrară a împroprietărit la fel pe Ion Abrudan ca şi pe Szekeres Janos sau pe Hans Müller".

[16] „Universul" şi „Curentul" din 5 octombrie 1940.

[17] Arh. St. Bucureşti, fond Ministerul Propagandei Naţionale, Buletine, dosar 58.

[18] Muzeul naţional de istorie al R. S. România (document expus).

[19] Arh. St. Bucureşti, fond citat, Informaţii, dosar 553, f. 165.

[20] Gh. J. Ferenczy, *op. cit.* p. 17.

www.dacoromanica.ro

Protestele care s-au ridicat din satele din nordul Transilvaniei şi „tulburările ameninţătoare care s-au manifestat printre populaţia ţărănească" în momentul aflării intenţiei horthyştilor de a revizui reforma agrară din 1921" cu scopul de a reconstitui domeniile marilor magnaţi" şi de a readuce pe truditorii ogoarelor „în vechea lor stare de robie" a determinat autorităţile să desmintă asemenea intenţii [21]. Aceasta nu l-a împiedicat însă pe primul ministru Teleki ca să declare la Tg-Mureş că s-a trecut la „studiul în fond a chestiunii", ceea ce demonstrează că horthyştii erau hotărîţi ca la momentul oportun să treacă la deposedarea ţăranilor, comunelor şi instituţiilor româneşti, de pămîntul pe care l-au primit prin reforma agrară din 1921.

Măsurile îndreptate împotriva proprietăţii româneşti se pot împărţi în : măsuri luate de administraţia militară şi ordonanţe ale Consiliului de Miniştri maghiar cu putere de lege. Măsurile luate de administraţia militară în perioada septembrie — noiembrie 1940 nu-şi au izvorul în nici un fel de dispoziţie legală, ele au fost ordonate în baza dreptului celui care cucereşte un teritoriu şi care-şi impune voinţa prin sabie şi bîtă. Avem în vedere, de pildă, deposedarea coloniştilor români şi a bisericilor româneşti de pămîntul primit prin reforma agrară. Calvarul acestor ţărani aruncaţi literalmente în drum este de nedescris. Unii dintre ei s-au adresat justiţiei, dar cererile nu le-au fost luate în considerare. Aceasta deoarece Înalta Curte de Casaţie a hotărît că măsurile administraţiei militare sînt inatacabile de către justiţie. Într-o circulară trimisă autorităţilor judecătoreşti de către Ministerul Justiţiei se sublinia că acţiunile introduse de ţărani trebuie respinse deoarece „hotărîrile judecătoreşti ar putea să zădărnicească realizarea scopului de interes public pe care ordonanţele amintite (ale administraţiei militare — n. n.) îl urmăresc şi ar putea să creeze o atmosferă nefavorabilă faţă de dispoziţiile luate de autorităţi" [22].

De pe urma acestor măsuri au avut de suferit în special coloniştii din judeţele Bihor, Sălaj şi Satu Mare, „români buni şi oameni cumsecade", ţărani „cu sufletul curat şi drept" [23] care au fost siliţi să-şi părăsească căminele fără a avea voie să-şi ridice măcar recolta ori să-şi vîndă bunurile mobile. În cele mai multe cazuri aceştia au fost constrînşi, sub ameninţarea cu moartea, să semneze declaraţii că „părăsesc de bună voie colonia şi Ungaria" pentru a fi apoi expulzaţi fără vreo obligaţie şi răspundere din partea autorităţilor. Comisia de anchetă mixtă militară germano-italiană Hencke-Roggeri, a constatat că „administraţia militară a expropriat fără nici o despăgubire populaţia a 20 sate de coloniști români (Circa 2000 familii) cît şi numeroşi alţi mici coloniști, izgonindu-i din proprietăţile lor, deseori în timp de cîteva ore şi oprindu-le toate bunurile mobile. Coloniştii

[21] Arh. St. Bucureşti, fond citat, Informaţii, dosar 877, f. 234. Iată ce declara în acest sens contele Teleky „Nu se vor lua pămîntul micilor proprietari. Este adevărat că din reforma agrară română rezultă multe chestiuni complicate care trebuie să fie clarificate. Noi vom trata minorităţile cu cea mai mare ,mărinimie ca o mamă bună dar severă" (Idem presa externă, dosar 1010, f. 86). Că era vorba de o demagogie tipic fascistă rezultă şi din faptul că la 7 noiembrie 1940, în urma unei consfătuiri al prim-ministrului cu parlamentarii maghiari transilvăneni, s-a constituit o comisie care avea ca scop examinarea efectelor reformei agrare româneşti şi întocmirca unei statistici în baza căreia să se restituie moşiile foştilor proprictari expropriaţi (Idem. Informaţii, dosar 755, f. 180). În baza raportului acestei comisii revizuirea atingea 1369 de comune din totalul celor 1921 care au beneficiat de roadele reformei agrare.

[22] Idem, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 9, f. 87.

[23] „America" (Cleveland-Ohio) din 5 decembrie 1940.

www.dacoromanica.ro

și micii colonişti cîştigaseră de cele mai multe ori pămîntul lor în urma reformei agrare sau cumpărîndu-l de la particulari şi deveniseră proprietarii lui legitimi" [24].

Autorităţile horthyste de ocupaţie, secţia administrativă, cu ordinul nr. 7373/1941, a îndrumat comandamentele judeţene, de plasă şi comunale să procedeze la deposedarea bisericilor româneşti de terenurile care le-au fost atribuite prin reforma agrară drept sesii parohiale sub forma unui drept perpetuum de uzufruct înscris în cărţile funduare. Terenurile luate prin această măsură arbitrară au fost, în parte, restituite vechilor proprietari unguri. Prin aceste deposedări, estimate, pe întreaga Transilvanie de nord, la cel puţin 16 000 jugăre, bisericile româneşti au ajuns într-o situaţie extrem de dificilă. Trebuie notat, pentru a fixa şi mai bine scopul care a prezidat această măsură, că instituţiile religioase maghiare şi germane care au primit prin reforma agrară sesii parohiale, în aceleaşi condiţii ca şi bisericile româneşti, nu au fost deposedate după ce trupele horthyste au pătruns în Transilvania de nord.

Autorităţile militare nu s-au mulţumit numai cu smulgerea sesiilor parohiale primite de bisericile româneşti prin reforma agrară, dar, în unele locuri, le-au deposedat şi de sesiile pe care le posedau încă înainte de 1918 (Sîmpetru, Trăsnea, Lisnău, Chincis, Păpuţ etc.).

Ordonanţele decretate de guvernul maghiar cu privire la proprietate, ca de altfel toate măsurile îndreptate împotriva românilor, îşi au izvorul în Legea nr. XXIV din 8 octombrie 1940 intitulată „Legea privitoare la încorporarea teritoriului ardelean şi de est al ţării la sfînta coroană ungară". Articolul 3 din lege împuterniceşte guvernul ca „pînă la noi dispoziţiuni să ia măsurile necesare pentru încadrarea teritoriului alipit în administraţie, justiţie şi în general în ordinea juridică existentă". Majoritatea dispoziţiilor luate în baza acestei legi depăşeşte însă împuternicirea dată de articolul 3. Aceasta deoarece dispoziţiile date nu sînt simple măsuri provizorii de încadrare în sistemul de drept de atunci, iar în unele cazuri sînt contrare chiar legislaţiei maghiare.

Dar ceea ce trebuie relevat la aceste ordonanţe este spiritul discriminatoriu în care ele au fost concepute şi elaborate, Transilvania de nord fiind supusă unui regim juridic special, aparte de celelalte teritorii ale Ungariei horthyste. Ele nu-şi au corespondent în nici o lege valabilă în celelalte părţi ale Ungariei.

Cea mai cumplită lovitură a fost dată românilor prin Ordonanţa nr. 1440/1941 M. E. [25] producînd pagube incalculabile instituţiilor româneşti şi particularilor, în special ţăranilor. Raportul de anchetă a comisiei Hencke-Roggeri, sublinia că această ordonanţă — constituie, după justificata părere a românilor o lezare deosebit de gravă a drepturilor lor şi o ameninţare serioasă pentru patrimoniul lor... Deşi textul ordonanţei nu face diferenţă între naţionalităţi, aceasta este îndreptată mai ales contra populaţiei româneşti" [26].

---

[24] Arh. St. Bucureşti, fond citat, f. 89.

[25] „Budapesti Közlöny" din 23 februarie 1941; vezi şi Lóránt Tilkovszky, *Revizió és nemzetiségpolitika Magyarorszagon (1938—1941)*, Reviziune şi politică naţională în Ungaria (1938—1941), Budapesta, 1967.

[26] Arh. St. Bucureşti, fond cit. f. 98.

www.dacoromanica.ro

Această ordonanță răstoarnă complet raporturile de proprietate, nesocotește drepturile cîștigate prin reforma agrară, aduce o gravă jignire statului român pe care-l declară de rea-credință pentru actele referitoare la proprietatea imobiliară încheiate în timpul suveranității sale și violează principiile recunoscute de dreptul internațional, precum și obligațiile speciale pe care Ungaria și le asumase prin tratatele de pace. De fapt, legiuitorul motivează elaborarea ordonanței prin aceea că în cei douăzeci de ani care au urmat de la Unirea din 1918 raporturile de proprietate din Transilvania „au evoluat în defavoarea elementului maghiar, din cauza reformei agrare, a protecției chiriașilor, conversiunii datoriilor, deprecierii monedei și a lipsei de credit ". [27] În acest fel, nu se recunoaște nimic din starea de drept creată de statul român, în perioada de după 1918. Legea agrară nu este privită ca o lege dată de un stat suveran, ci ca „norme de drept ale politicii agrare românești"; exproprierea nu este considerată ca prima fază a împroprietăririi, o operațiune de drept, ci o „preluare" (sechestrare) a pămîntului în vederea politicii agrare române.

În baza articolului 2 al acestei ordonanțe, orice vînzare, grevare, constituire de servitute și donație făcute de statul român sau de instituțiile publice românești după 15 martie 1939 sînt declarate nule de drept, indiferent dacă cel în cauză a dobîndit dreptul de proprietate ori alt drept imobiliar prin licitație publică, bună învoială, proces sau simple dispoziții a unei autorități. Sînt considerate nule de drept și actele de înstrăinare sau grevare făcute înainte de 15 martie 1939 dacă se referă la un imobil care, la data de 27 octombrie 1918, a aparținut statului maghiar sau unei instituții publice maghiare și dacă înstrăinarea s-a făcut gratuit ori în parte gratuit. De asemenea, sînt anulate și titlurile terților achizitorii care între timp au cîștigat de bună credință drepturi imobiliare.

Cu alte cuvinte, s-a considerat că statul român n-a fost în timpul anilor de exercitare a suveranității sale asupra Transilvaniei de nord decît deținător de titlu precar, un fel de „negotiorum gestor" al patriomoniului de stat și că după 15 martie 1939 ar fi știut că la 30 august 1940 se va impune dictatul fascist de la Viena.

Articolul 5 stipulează că Ministerul Agriculturii are dreptul de a exercita preemțiune asupra oricărui imobil rămas neînscris în cărțile funciare pînă la data de 30 august 1940. În 80% din cazurile de deposedare pe baza acestui pretins drept de preemțiune privesc imobilele dobîndite înainte de 30 august 1940. Acestea sînt cazurile cele mai grave deoarece prin exercitarea acestui drept în perioada 1941—1944 prețul ce s-a restituit la această dată celui deposedat este ridicol de mic în comparație cu adevărata valoare a imobilului respectiv.

Conform acestor prevederi, instanțele de carte funciară nu puteau face, fără aprobarea prealabilă a subcomisiei economice județene, nici o înscriere de proprietate dacă actul juridic era anterior datei promulgării ordonanței, adică 23 februarie 1941. Ministerul Agriculturii putea să-și exercite dreptul de preemțiune asupra oricărui imobil aflat în această situație. În virtutea acestei dispoziții instanțele de carte funduară au trimis Ministerului Agriculturii toate contractele neînscrise în cărțile funciare care a exercitat, fără excepție, dreptul de preemțiune asupra

[27] Petre Poruțiu, *Situația juridică a proprietății imobiliare românești din nordul Transilvaniei*, Sibiu, 1943, p. 6.

www.dacoromanica.ro

tuturor imobilelor dobîndite de români, indiferent dacă era vorba de imobil rural sau urban, dacă părţile contractante erau rude apropiate ori dacă imobilul era intravilan sau nu. Dreptul de preemţiune s-a aplicat, uneori, şi atunci cînd ţăranul în loc să facă testament, transmitea căsuţa ori bucăţica de pămînt prin contract de vînzare sau donaţie copilului său. Imobilele asupra cărora Ministerul Agriculturii şi-a exercitat dreptul de preemţiune au trecut în posesia Institutului ungur de credit funciar care le atribuia unor locuitori sau colonişti unguri. Aceste abuzuri au revoltat chiar şi pe ţăranii unguri care au „renunţat de bună voie" a primi suprafeţele respective oferite de autorităţi [28].

Nu s-a avut în vedere că, în cele mai multe cazuri, ţăranul, după ce încheia contractul şi plătea taxa de timbru, nu putea să transcrie imobilul pînă la 30 august 1940 fie din cauza notaţiunilor legilor de conversiune din anii 1932—1934, fie din cauză că imobilele se cumpărau de la moştenitorii care nu puteau să-şi înscrie în mod definitiv titlul de proprietate pînă la terminarea procedurii de moştenire. Pe de altă parte, autorităţile horthyste, imediat după instalarea lor, au oprit instanţele de carte funduară să-şi continue operaţiunile de carte funduară rămase în restanţă.

În temeiul dispoziţiilor de fond ale articolului 2 şi ale celor procedurale din articolele 3,4 şi 5 ale ordonanţei nr. 1440/1941 s-au anulat titlurile de proprietate ale ternurilor pe care s-au construit o seamă de biserici româneşti, terenuri primite cu titlu gratuit sau cvasi-gratuit de la statul român ori de la comune. De asemenea, au fost anulate toate titlurile de proprietate asupra imobilelor dobîndite de la statul român ori de la instituţiile publice româneşti după 15 martie 1939. Unele din acestea, cum este cazul imobilului „Izbînda" din Reghin, au fost cumpărate la licitaţie publică, curia maghiară pronunţînd sentinţa nr. 707 din 11 iunie 1942 [29]. În articolul 6 din această ordonanţă se arată :„... orice act juridic de înstrăinare sau grevare a imobilelor situate pe teritoriul cedat Ungariei şi încheiat în epoca de la 28 octombrie 1918 şi pînă la 15 septembrie 1940, poate fi atacat, iar întabularea făcută în baza unui astfel de act juridic poate fi anulată, prin acţiunea de radiere dacă partea care a înstrăinat sau grevat imobilul a indicat acest act juridic sub efectul unei dispoziţiuni eronate de la vreo autoritate prin care era ameninţată cu o însemnată gamă materială sau de altă natură în interesul părţii care a dobîndit imobilul, sau dacă s-a încheiat actul sub presiunea ameninţării că s-ar putea obţine o dispoziţie de constrîngere din partea vreunei autorităţi". În acest fel, s-a creat posibilitatea anulării la cerere a oricărui act de înstrăinare şi grevare a proprietăţii făcute prin contracte între părţi în perioada 28 octombrie 1918 — 15 septembrie 1940. Dacă se constata că achizitorul a dobîndit imobilul „prin presiunea autorităţii româneşti, directă sau indirectă" vechiul proprietar recîştigă proprietatea, urmînd să restituie, într-un timp pe care instanţa judecătorească îl va găsi oportun preţul de vînzare pe care l-a primit. Nerestituirea preţului nu împiedica însă pe vechiul proprietar să intre imediat în posesia imobilului.

Aplicarea dispoziţiilor acestui articol a prilejuit cele mai absurde sentinţe. Majoritatea deciziilor date sînt motivate de „frica de expropriere" ce ar fi existat în momentul vînzării, în perioada 1921—1940, deşi

[28] Arh. St. Bucureşti, fond. cit., f. 108 şi 113.
[29] Idem, f. 95 şi 101.

www.dacoromanica.ro

multe din tranzacţii au fost posterioare reformei agrare. Cei condamnaţi în baza acestui articol nu numai că şi-au pierdut imobilele achiziţionate în mod legal, dar au fost obligaţi să plătească şi cheltuielile de judecată care, de multe ori, depăşeau însuşi preţul pe care reclamantul urma să-l primească. În afară de aceasta, în unele cazuri, pîrîtul era obligat să plătească şi despăgubiri importante reclamantului pentru folosirea în decursul anilor a imobilului respectiv. Adeseori, aceste despăgubiri depăşeau cu mult preţul de restituire către cumpărători.

Articolul 7 precizează că cel care şi-a înstrăinat şi pierdut imobilul poate cere în timp de un an de la pronunţarea ordonanţei, de la cel ce a dobîndit imobilul, restituire echitabilă a pagubei sale prin retrogradarea parţială a averii imobiliare, prin destrămare pecuniară sau printr-o despăgubire de altă natură, dacă prin înstrăinarea imobiliară a suferit o pagubă importantă, iar dobînditorul imobilului a profitat prin aceasta în mod neechitabil. Deci, tot ce s-a făcut după 1918 se consideră că a păgubit interesele moşierilor maghiari şi că este suficient, după cum spune mai departe ordonanţa, să se facă o intervenţie la judecătoria de ocol care stabileşte despăgubirea printr-o simplă încheiere arătînd că părţile nu s-au putut înţelege asupra cuantumului de despăgubire. În caz de contestaţie hotărăşte definitiv Curtea de apel. Era clar, avîndu-se în vedere spiritul de „dreptate" al justiţiei horthyste, mai ales în chestiunile în care trebuie să se judece procesul secular asupra drepturilor românilor, că nu se putea aştepta o sentinţă dreaptă, nepărtinitoare, mai ales împotriva patronilor politici care erau grofii, baronii şi toată puzderia de nemeşi.

Chiar dacă cumpărătorul a dovedit că însuşi reclamantul a stăruit a i se cumpăra imobilul şi că i s-a plătit valoarea reală, el a fost obligat să plătească despăgubiri — pe care dacă nu le achită imobilul este vîndut la licitaţie — pe motivul că valoarea de circulaţie nu ar fi corespuns valorii reale. Gravitatea excepţională a articolului 7 din ordonanţa nr. 1440/1941 este evidenţiată şi de faptul că nici în Ungaria trianonică, nici în teritoriile răpite de la Cehoslovacia şi Iugoslavia nu s-a aplicat vreo dispoziţie similară.

Punctul de vedere al legiuitorului şi al instanţelor judecătoreşti pentru justificarea acestor exorbitante dispoziţiuni este că în România, în perioada interbelică, nu s-au putut forma preţuri de circulaţie normale deoarece ţara noastră „s-a aflat în permanentă stare revoluţionară". Jurisprudenţa stabilită la 11 decembrie 1941 în conferinţele curţilor de apel din Cluj, Debreţin, Oradea şi Tg. Mureş, care aveau menirea să aplice ordonanţa 1440/1941, a hotărît că „România în tot timpul celor 22 de ani s-a aflat într-o stare prerevoluţionară". [30]

Comisia constituită pentru cercetarea reformei agrare din 1921 din Transilvania ajunge, la 12 mai 1942, la concluzia că „legea reformei agrare române precum şi executarea ei de către statul român, a avut ca scop de multe ori şi prin măsuri abuzive care încălcau legalitatea, ca să frusteze proprietăţile ungureşti, iar pămînturile ungureşti să le dea pe mîna românilor" [31].

---

[30] Idem, f. 112.

[31] Arh. St. Bucureşti, Microfilme R. P. Ungară, rola 20, cadrele 173—186; vezi şi Lorant Tilkovszky, *op. cit.*, p. 300.

www.dacoromanica.ro

Prin ordonanţa nr. 3 000 din 14 mai 1942 s-a încercat o modificare a articolului 7 al ordonanţei nr. 1140/1941, în sensul stabilirii unei deosebiri între preţul real şi preţul de circulaţie al imobilelor. În fond nu s-a adus nici o ameliorare situaţiei celor care au fost constrînşi să plătească despăgubiri în valoare de milioane de pengö.

În baza ordonanţei nr. 1440/1941 au fost introduse contra ţăranilor din Transilvania de nord, în perioada februarie-octombrie 1941, peste 17 000 procese [31bis], în unele cazuri măsurile extinzîndu-se şi asupra ţăranilor maghiari. Regimul horthyst a reuşit ca pînă la mijlocul anului 1941 să încheie pe cale judecătorească expropierea a circa 77 160 jugăre cadastrale şi imobile agricole, din care 42 236 jugăre au fost restituite moşierilor maghiari [32]. Pentru o icoană aproximativă a daunelor suferite de ţărani, este suifcient să menţionăm că la judecătoria de ocol Teaca, au fost inculpaţi în această perioadă 456 români, 9 evrei şi 8 unguri, la Jibou 1875, dintre care 1365 români; la tribunalul din Cluj s-au judecat 3320 procese, 80% dintre inculpaţi fiind români.

Trebuie menţionate ca deosebit de caracteristice procesele pe care latifundiarii din Transilvania le-au înaintat pentru terenurile vîndute prin bună învoială românilor. Astfel, moşierul Ferdenyi Kalman a chemat în judecată pe cei 189 ţărani din comuna Bălaia (Bihor) cărora le-a vîndut moşia în 1919 prin bună înţelegere, sub motivul că voinţa i-a fost violată. Tribunalul din Oradea constatînd „violarea voinţei" a obligat pe ţărani să restituie moşia fostului proprietar. Baronul Kosika Janos, fost deputat în parlamentul românesc, proprietar şi fost prefect de Sălaj, a dat în judecată pe cei 237 ţărani din Ciachi-Gîrbău cărora le-a vîndut, prin bună învoială, la 15 octombrie 1936, moşia, cerînd ca despăgubire suma de 3 688 080 pengö. Karolyi Consuela, fosta soţie a tînărului Horthy Miklos, fiul regentului Ungariei, a vîndut la 19 octombrie 1921 moşia sa unor ţărani din Balc (Bihor) pe suma de 7 000 000 lei. Totuşi, în temeiul ordonanţei nr. 1440/1941, a cerut restituirea moşiei sub motivul absurd că s-ar fi executat presiuni asupra proprietarului. Instanţele de judecată nu numai că au admis acţiunea, dar au obligat pe ţăranii români să plătească importante cheltuieli de judecată şi despăgubiri considerabile „pentru folosul realizat" [33].

Pînă la sfîrşitul anului 1943, foştii proprietari au atacat în justiţie circa 35 000 contracte de vînzare-cumpărare încheiate înainte de 1 septembrie 1940, 75% din aceste procese fiind îndreptate împotriva ţăranilor români.

În virtutea ordonanţelor nr. 1890/1941 M.E. şi nr. 2790/1941 M.E. [34], referitoare la reglementarea provizorie a unor păşuni dobîndite prin reforma agrară, o mulţime de comune româneşti au fost deposedate de păşuni,

---

[31bis] Bányai Laszlo, Lupta comună a oamenilor muncii români şi maghiari împotriva dictaturii militaro-fasciste şi a cotropirii horthyste, în vol.: *Împotriva fascismului*, Edit. politică, Bucureşti, 1971, p. 252.

[32] Gh. Zaharia, L. Vajda, AGh. I. Bodea, P. Bunta, M. Covaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Tuţui, *Rezistenţa antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 61.

[33] Arh. St. Bucureşti, fond Preşedenţia Consiliului de Miniştri, dosar 9, f. 102, 104 şi 106.

[34] „Budapest-Közlöny" din 11 martie şi 13 aprilie 1941; „Tribuna Ardealului" (Cluj) din 11 octombrie 1941.

www.dacoromanica.ro

care au fost în cele mai multe cazuri restituite foştilor moşieri expropriaţi. Avem în vedere, de pildă, suprafeţele de păşune restituite contelui Teleki din Dumbrăveoara, contelui Bissingen din Mureşeni şi contesei Zichy din Voevodeni, judeţul Mureş. Protestul ţăranilor n-a găsit înţelegere la autorităţi. Ţăranii din Feiura (Cluj), care au fost deposedaţi de 500 jugăre păşune, prezentîndu-se la prefectura Cluj pentru a li se face dreptate, li s-au răspuns că cererea lor a fost respinsă deoarece reforma românească „a fost o hoţie". [35]

Ordonanţa 2780/1941 M.E. [36], stabilea că imobilele dobîndite în Transilvania de nord prin reforma agrară românească nu puteau fi vîndute, nici grevate. Ca urmare ce-i ce părăsesc zona ocupată de horthyşti nu-şi puteau vinde pămîntul sau casa.

Ordonanţa 18 900 din 15 martie 1941 a Ministerului de Justiţie cerea autorităţilor judecătoreşti să nu facă nici o tranzacţie de proprietate rurală şi nici să elibereze certificate de moştenire vreunui străin, fără autorizaţia Ministerului Agriculturii, dată împreună cu ministerele de interne şi al apărării naţionale. În cazul în care proprietarul nu prezintă această autorizaţie, imobilul trebuie vîndut prin licitaţie. În baza acestei ordonanţe, mulţi ţărani au fost izgoniţi de pe proprietăţile lor, deposedarea făcîndu-se fie prin simpla decizie ministerială, fie pur şi simplu prin scoaterea cu ajutorul forţei publice a proprietarilor din gospodăriile lor. Astfel, contele Stefan Bethlen a scos de pe fostele sale moşii, cu ajutorul organelor administrative, pe ţăranii care au fost împroprietăriţi prin reforma agrară română [37].

În raportul de anchetă Hencke-Roggeri se arată că această ordonanţă „a dus la sute de procese prin care sînt atacaţi în primul rînd proprietarii imobiliari români. În realitate scopul ordonanţei este — precum reiese din diverse sentinţe ale instanţelor judecătoreşti maghiare — să schimbe raporturile de proprietate în Transilvania de nord în folosul populaţiunii maghiare, aşa cum aceasta s-a dezvoltat în cadrul juridic al dominaţiei române" [38].

Toate aceste grave lovituri date proprietăţii ţărăneşti, prin ordonanţele de mai sus, nu au fost însă decît măsuri legislative cu caracter provizoriu. Prima măsură cu caracter definitiv în această materie este ordonanţa nr. 970/1943 M.E. prin care se anulează reforma agrară în ceea ce priveşte pădurile şi terenurile silvice în general. Pentru prima dată, ordonanţa este însoţită de o expunere de motive în care se arată că prin această măsură se urmăreşte : „regenerarea pădurilor distruse, înlăturarea pericolului eroziunilor şi inundaţiilor provocate de defrişarea pădurilor, menţinerea unor păşuni transformate în păduri, confirmarea împroprietăririlor bisericilor şi şcolilor şi chiar a unor persoane fizice, asigurarea aprovizionării cu lemne a ţăranilor şi în sfîrşit crearea de noi ocaziuni de muncă şi de posibilităţi pentru aceştia" [39]. La sfîrşit se aminteşte, succint, că pădurile care vor prisosi, se vor restitui proprietarilor de la care au fost luate prin expropriere.

[35] Arh. St. Bucureşti, fond citat, f. 115.
[36] „Budapesti Közlöny", nr. 8 din 1941.
[37] Arh. St. Bucureşti, fond citat, f. 136.
[38] Idem, f. 114—115.
[39] Idem, f. 122; Daniel Csatári, *Forgószélben (Magyar-román Viszony, 1940—1945)*, (În vîltoarea timpului — Relaţii maghiaro-române, 1940—1945), Budapest, 1968.

www.dacoromanica.ro

În realitate, horthyştii urmăreau restituirea tuturor pădurilor foştilor proprietari. Aceasta rezultă cu claritate din conţinutul ordonanţei care prevedea trecerea în proprietatea statului a tuturor imobilelor silvice expropriate prin efectul reformei agrare româneşti. Statul va proceda la o nouă retribuire a lor persoanelor fizice şi publice, după ce se rezervă suprafeţele necesare pentru apărarea naţională şi protecţia naţiunii.

În baza acestei ordonanţe, comunele româneşti au fost deposedate de pădurile comunale create prin reforma agrară, ţăranii fiind nevoiţi să apeleze, pentru satisfacerea nevoilor de lemne la diferiţi proprietari. Bisericile şi şcolile au fost nevoite să plătească terenurile cu care au fost împroprietărite. Cu toate acestea, nu s-a făcut nici o confirmare a drepturilor asupra acestor suprafeţe, pădurile fiindu-le luate şi restituite foştilor proprietari. De asemenea, proprietarii particulari de păduri sau terenuri forestiere, au fost obligaţi să plătească valoarea suprafeţelor cu care au fost împroprietăriţi ori le-au cumpărat de la comunele sau instituţiile împroprietărite.

Se creează un regim preferenţial pentru aşa-numitele „Bunuri private din Ciuc", restituindu-se toate terenurile expropriate prin reforma agrară. Nedreptatea este cu deosebire izbitoare în cazul foştilor taxalişti posesori din timpuri străvechi a unor terenuri pentru care plăteau o taxă simbolică „Bunurilor private din Ciuc" ca o recunoaştere a dreptului de proprietate. Prin reforma agrară terenurile respective au fost expropriate în favoarea acestora. Or, prin ordonanţa nr. 970/1943, se anulează nu numai drepturile cîştigate prin reforma agrară de foştii taxalişti, dar şi drepturile avute de aceştia înainte de reformă. În această situaţie s-au aflat, de pildă, taxaliştii * din com. Corbu, judeţul Mureş, care prin decizia nr. 1126/1943 au fost deposedaţi de terenurile silvice care constituia singura lor sursă de existenţă [40].

Ordonanţa nr. 3710/1943 M.E. [41] anulează, în parte, dispoziţiile reformei agrare cu privire la împroprietăririle cu loturi de casă. Conform prevederilor acesteia, toate loturile de casă primite prin reforma agrară şi pe care nu s-au edificat clădiri, au trecut asupra statului maghiar. Proprietarii au primit drept despăgubire suma pe care cei împroprietăriţi au plătit-o efectiv statului român ori fostului proprietar. Pentru investiţiile făcute în decursul anilor aveau dreptul de restituire numai dacă în momentul deposedării, aceste investiţii mai aveau valoare.

Se prevedea că loturile deposedate vor fi utilizate pentru noi împroprietăriri şi dacă va fi nevoie, vor fi restituite foştilor proprietari. Prin această formulă deghizată s-a căutat a se camufla caracterul reacţionar al acestei ordonanţe şi anume readucerea în patrimoniul vechilor proprietari unguri privilegiaţi, terenurile ce le-au fost expropiate în cadrul operei de justiţie şi progres social ce a fost reforma română. În oraşul Cluj, de exemplu, un număr de 1 325 loturi de casă primite prin reforma agrară au trecut în stăpînirea statului maghiar. [42]

Loturile de casă primite prin reforma agrară, şi pe care s-au ridicat clădiri, nu puteau fi înstrăinate decît cu aprobarea autorităţilor maghiare,

* Taxaliştii = categoriei de ţărani care şi-au răscumpărat obligaţiile feudale prin plata unei taxe anuale fixe ce variază după puterea lor economică şi numărul membrilor de familie.

[40] Arh. St. Bucureşti, fond citat, f. 125.

[41] „Budapesti Közlöny" din 3 iulie 1943.

[42] „Keletti Ujság" din 14 sept. 1945; „Ellenkék" din 14 sept. 1943.

www.dacoromanica.ro

după ce vînzătorul achita la „fondul de despăgubire a celor expropriaţi" diferenţa dintre preţul plătit pentru lot la împroprietărire şi valoarea „reală" a acestuia. Întreaga procedură era lăsată la latitudinea Ministerului Agriculturii şi în special a Secţiei principale din Cluj a acestui minister, fără nici un control din partea justiţiei.

Prevederile acestei ordonanţe, ca şi în cazul celorlalte măsuri luate de horthyşti, au stîrnit o vie nemulţumire atît în rîndul românilor cît şi al ungurilor.

Cu intenţia vădită de a lovi în ţărani, autorităţile horthyste au elaborat dispoziţii discriminatorii privind composesoratele româneşti. Astfel, în scopul desfiinţării autonomiei de administraţie a acestor organizaţii economice colective, prin Ordonanţa nr. 2660/1942 M.E. s-au modificat, numai pentru Transilvania de nord, dispoziţiile Codului silvic şi ale legii ungare nr. 14/1935. În fruntea composesoratelor s-a numit cîte un comisar guvernamental căruia i s-a acordat drepturi care, în condiţii normale, erau atribuite numai adunării generale. Acolo unde nu s-a aplicat această ordonanţă, organele locale de conducere au fost înlăturate în mod abuziv, numind comisii interimare care au luat măsuri fără a consulta pe composesori. La composesoratul Lunca Bradului, judeţul Mureş, de pildă, comisia interimară compusă din trei salariaţi ai firmei Branga proprietatea baronului David Bánffy, ministru ungar al agriculturii, a dispus, fără a avea asentimentul composesorilor, defrişarea a 500 jugăre pădure. Materialul lemnos estimat la circa 30 000 m³ a fost dat societăţii Branga [43].

Cînd composesorii din Vişeul de Sus au protestat împotriva abuzurilor făcute „au fost ameninţaţi că vor fi internaţi în tabere de muncă şi că li se vor lua vacile din grajd" [44]. În alte locuri, din ordinul Centralei cooperativelor de credit şi consum din Cluj (Szövetség), s-au interzis adunările generale ale composesoratelor. În acest fel s-a procedat, de exemplu, cu adunarea generală a cooperativei „Regna" a celor 44 composesorate grănicereşti, care şi-a început lucrările la Bistriţa în ziua de 17 mai 1941. [45]

În baza Ordonanţei nr. 9390/1940, autorităţile horthyste au instituit pentru proprietăţile româneşti din Transilvania de nord curatori care erau chemaţi să administreze imobilele agricole „lăsate în părăsire sau neglijate de către proprietari". Conform acestor prevederi, autorităţile horthyste au constatat în mod arbitrar că o seamă de proprietăţi româneşti nu sînt „raţional lucrate" şi ca urmare „în interesul dezvoltării producţiei" au numit la aceste proprietăţi curatori unguri. De asemenea, au fost numiţi curatori şi pentru imobilele rurale ale refugiaţilor şi expulzaţilor în baza legii tutelare ungare; potrivit acestei legi, au fost numiţi curatori la averile ai căror proprietari sînt absenţi şi nu şi-au lăsat mandatar. Cu toate că în unele cazuri proprietarii refugiaţi şi-au lăsat mandatari pentru administrarea averii, totuşi autorităţile horthyste nu au recunoscut acest lucru şi în consecinţă au numit curatori.

★

Măsurile luate de autorităţile militare şi civile au avut drept scop anularea drepturilor de proprietate a românilor, deveniţi printr-o soartă vitregă cetăţeni ai Ungariei. Se urmărea ca toate proprietăţile mari dinainte de 1918 să fie redate foştilor proprietari, revenindu-se astfel din

[43] Arh. St. Bucureşti, fond citat, f. 134.
[44] Idem, f. 131.
[45] Idem. fond Ministerul Propagandei Naţionale, Informaţii, dosar 849, f. 126.

www.dacoromanica.ro

nou la starea precară a ţărănimii din trecutul de tristă amintire, creîndu-se la sate raporturi sociale infailibile, pline de pericol pentru situaţia materială şi spirituală a locuitorilor.

În ciuda măsurilor luate de autorităţile horthyste, contactul populaţiei din judeţele Transilvaniei de nord, cu fraţii lor din teritoriile de peste linia de demarcaţie impusă prin dictatul de la Viena, era strîns şi nemijlocit. Toţi erau conştienţi că formează un singur trup şi suflet al aceleiaşi naţiuni. Bucuriile şi suferinţele şi le-au împărtăşit cu duioşie şi căldură unii altora. Ei erau pe deplin conştienţi de originea şi naţionalitatea lor, fiind uniţi în acelaşi sentiment de dragoste neţărmurită pentru pămîntul strămoşesc, încît nici o putere din lume nu i-au putut despărţi de icoana patriei comune. Teroarea şi atrocităţile nu au putut altera fiinţa etnică a poporului român, păstrîndu-se întreagă în mijlocul tuturor furtunilor ce s-au abătut pustiitoare pe pămîntul strămoşesc.

LA QUESTION AGRAIRE EN TRANSYLVANIE DU NORD SOUS L'OCCUPATION HORTHYSTE

RÉSUMÉ

Sous l'occupation horthyste, la Transylvanie du nord, arrachée, par suite du diktat de Vienne du 30 août 1940, au territoire national de la Roumanie, a été soumise à un régime brutal et sanglant, de type fasciste, visant la dénationalisation et la réduction numérique de la population non-hongroise, non-allemande et surtout de la population roumaine.

En même temps avec l'occupation de ces vieilles contrées roumaines par les troupes horthystes, l'on a entrepris une vaste action de destruction des propriétés acquises par suite de la réforme agraire roumaine de 1921. La révision de la réforme agraire par laquelle on avait distribué des terres aussi bien aux paysans roumains qu'à ceux appartenant aux nationalités cohabitantes, a été préparée de bonne heure par les milieux horthystes, sur la demande des grands propriétaires fonciers hongrois. Le caractère de classe des mesures prises par les autorités militaires et civiles horthystes, sur cette ligne, a été doublé de celui nationaliste, car elles visaient notamment les paysans roumains.

Les mesures prises par l'administration militaire quant à la dépossession des colonistes roumains et des églises roumaines de la terre reçue par suite de l'application de la réforme agraire, ne decoulaient d'aucune disposition légale, étant ordonnées en application du droit du conquérant.

Les ordonnances décrétées par le gouvernement horthyste ont été conçues et élanorées dans un esprit discriminatoire, la Transylvanie du nord étant soumise à un régime juridique spécial.

La révision de la réforme agraire roumaine de 1921 portait aussi bien sur les superficies agro-sylvicales que les paysans s'étaient vus attribuées, que sur les forêts et les pâturages communaux constitués à cette occasion. On visait de la sorte à ce que tous les grands domaines d'avant 1918 soient rendus aux grands propriétaires fonciers, en revenant à la situation précaire de la paysannerie de la période dualiste, à la campagne étant créés des rapports sociaux infaillibles, à effets extrêmement graves quant à la situation matérielle et spirituelle des habitants de la Transylvanie du nord.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

MĂSURI DE REGLEMENTARE A SITUAȚIEI ECONOMICE INTERNE ÎN ANII 1914—1916 ȘI URMĂRILE LOR

DE

EMA NASTOVICI

Problema definirii stadiului de dezvoltare al societății românești în acest moment istoric prezintă o deosebită importanță pentru înțelegerea atitudinii României față de primul război mondial. După cucerirea independenței de stat, care a marcat „începutul unei etape noi în dezvoltarea economico-socială a României, în creșterea forțelor de producție și consolidarea noilor relații capitaliste" [1], în primele două decenii ale secolului al XX-lea economia românească a cunoscut o dezvoltare în ritm accentuat îndeosebi în industrie. Aceasta nu a însemnat însă trecerea țării noastre în stadiul monopolist al capitalismului, transformarea sa într-un stat imperialist, ci ea se afla încă „în prima fază a dezvoltării capitalismului" [2]. Astfel că deși România participa tot mai activ la comerțul internațional, la schimbul de valori materiale și spirituale cu alte țări, ea „nu numai că nu exporta capital și nu participa la împărțirea pieței mondiale dar se afla ea însăși în sfera de influență a marilor puteri imperialiste, făcea obiectul acestei împărțiri" [3].

În aceste condiții, desăvîrșirea pieții interne, promovarea unei politici conforme cu interesele țării, angrenarea României în relațiile internaționale care să-i faciliteze rezolvarea aspirațiilor îndreptățite, deveneau deziderate legitime, ce rezultau din însăși structura social-economică a țării. Desăvîrșirea pieții interne înseamnă desăvîrșirea unificării naționale a poporului român. „Progresul societății românești impunea ca o cerință obiectivă încheierea procesului de făurire a statului național unitar aspirație multiseculară a întregului nostru popor" [4] afirma tovarășul Nicolae Ceaușescu cu prilejul sărbătoririi centenarului inde-

---

[1] Nicolae Ceausescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat, consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României*, 9 mai 1977, Edit. politică, București, 1977, p. 24.

[2] Nicolae Ceaușescu, *P.C.R. — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, în „*România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*", vol. 1, Edit. politică, București, 1968, p. 343.

[3] *Ibidem*, p. 344.

[4] Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu prilejul centenarului independenței de stat a României* ..., loc. cit., p. 24.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 31, nr. 8, p. 1373–1380, 1978.

www.dacoromanica.ro

pendenței. Este o realitate plină de adevăr istoric afirmația din Programul Partidului Comunist Român că lupta maselor populare din România și din celelalte teritorii românești aflate sub dominație străină, pentru formarea statului național unitar român se încadra în legitatea dezvoltării istorice a popoarelor europene pentru autodeterminarea națională și scuturarea dominației străine [5].

Izbucnirea primului război mondial și eventualitatea angajării în conflict a României au determinat cercurile guvernante să se preocupe, într-o măsură mai mare decît pînă atunci, de verificarea potențialului economic al țării în condițiile excepționale create. La începutul primului război mondial, economia românească nu era în măsură să poată asigura acoperirea nevoilor de aprovizionare ale populației și armatei. Aceasta, în primul rînd, fiindcă lipseau complet, în unele cazuri, în altele erau foarte slab dezvoltate, tocmai acele ramuri industriale, care, atît în timp de pace cît și în caz de război, constituie coloana vertebrală a unei economii moderne : industria siderurgică — producătoare de fontă, oțel, laminate —și industria constructoare de mașini. În privința altor ramuri, strîns legate de nevoile armatei, situația era la fel de grea ; industria noastră nu putea furniza toate derivatele petroliere, unele necesare și pentru fabricarea materiilor explozibile. Situația era agravată și de lipsa cadrelor tehnice și a muncitorilor calificați.

Agricultura, ramura principală a economiei românești de atunci, era și ea grevată de nivelul tehnic redus și de menținerea unor relații anacronice care-i frînau dezvoltarea. La înrăutățirea acestei stări de lucruri a contribuit, din plin, lipsa tot mai accentuată a brațelor de muncă, ca urmare a concentrărilor prelungite care afectau în primul rînd masa țărănească. Gospodăria țărănească, slăbită din pricina lipsei brațelor de muncă, a rechizițiilor, a obligațiilor de tot felul, a impozitelor apăsătoare și a speculei nu putea face față nici unor solicitări obișnuite.

Situația grea economică a fost speculată de tot felul de afaceriști care au văzut în conjunctura creată de război posibilitatea unei îmbogățiri peste noapte. Tendința de căpătuială pe seama statului și a maselor muncitoare ale poporului a atins pînă și sferele politice cele mai înalte. O sursă mănoasă de cîștiguri ilicite a devenit în acești ani „înzestrarea" armatei a cărei situație deosebit de grea, din punctul de vedere al dotării, impunea măsuri urgente. În aceste condiții, măsurile care s-au luat, dezvoltarea mai ales a acelor industrii care aveau o bază suficientă de materii prime în țară, nu au putut remedia, în mod simțitor, situația armatei care a rămas în continuare slab înzestrată. Aprovizionarea cu alimente și formarea rezervelor de stat au fost și ele mult îngreunate de operațiile speculative și de o politică de export insuficient controlată, cu consecințe grave asupra satisfacerii nevoilor alimentare ale armatei și populației. Rezolvarea acestor probleme, prin intensificarea schimburilor externe și mai ales a importurilor, devenise tot mai dificilă, în condițiile în care toate statele luau măsuri de prevedere. În cazul schimburilor cu statele beligerante, problema se complica și din pricina interesului acestora de a trage foloase politice de pe urma schimburilor cu România.

---

[5] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.*, Edit. politică, București, 1975, p. 37.

www.dacoromanica.ro

Chiar înainte de izbucnirea războiului, o serie de state europeue au luat măsuri severe de control asupra exportului. „În locul politicii de libertăţi de mai înainte, s-a inaugurat o politică de încătuşare a comerţului nemaicunoscută pînă acum în istoria economică universală", [6] ne spune Gh. Cristodorescu.

În legătură cu politica comercială se pare că a existat o deosebire mare de orientare între ţările capitaliste apusene şi România, oglindind dacă nu lipsa de preocupare, de grijă, în orice caz cel puţin lipsa de metodă a politicienilor români. La aceasta s-a adăugat, firește, şi situaţia României de ţară mică şi cu o economie slab dezvoltată. Vorbind despre deosebirile amintite în privinţa politicii comerciale, acelaşi autor scria că : „Deosebirea vine de la modul cum a fost concepută practicarea ei, în legătură cu nevoile şi cu situaţiunea fiecărui stat în parte. Acolo unde această politică comercială a fost aplicată cu o oarecare metodă, efectele ei dăunătoare s-au resimţit mai puţin decît acolo unde a fost practicată fără nici o sistemă. România din nefericire se găseşte în această din urmă situaţiune" [7]. Cum era de aşteptat, declanşarea războiului mondial a adus cu sine o serioasă dezorganizare şi a comerţului românesc. Dacă pînă acum majoritatea exportului se efectua prin gurile Dunării apoi prin Marea Neagră spre diferite ţări şi în mică parte şi pe Dunăre în sus spre occidentul Europei, acum, aceste posibilităţi au fost aproape anihilate. O piedică serioasă s-a ridicat odată cu închiderea strîmtorilor Mării Negre de către Turcia, ştiut fiind că 80% din comerţul românesc se efectua pe această cale. Relaţiile comerciale cu Franţa, Anglia, Belgia, Olanda etc. au primit o grea lovitură. Aceasta a favorizat comerţul cu Puterile centrale, în condiţiile scăderii volumului general al exportului românesc. Dar şi transportul în susul Dunării a fost stînjenit de faptul că aici se desfăşurau luptele dintre Austro-Ungaria şi Serbia. Astfel, comerţul extern a fost redus aproape numai la posibilităţile oferite de căile de uscat, căile ferate şi şoselele. Avînd însă în vedere insuficienta dezvoltare a acestora şi reducerea numărului punctelor de frontieră, organizate în acest sens, sînt de înţeles greutăţile care s-au născut pentru export ca şi concurenţa mare dintre exportatori pentru a obţine primatul. Măsura luată de guvern, de altfel în mod justificat, în condiţiile excepţionale de atunci, de a interzice plecarea vagoanelor din ţară, transportul mărfurilor urmînd să se facă cu vagoanele celor interesaţi din afară, a dus la crearea unor situaţii cu consecinţe deosebit de negative ; la punctele de frontieră s-au masat mari cantităţi de produse, libere la export, şi în primul rînd porumb, care riscau să se altereze, deci să fie inutilizabile. În acelaşi timp, măsura a făcut să înflorească practica de mituire, de folosire a celor mai murdare metode şi mijloace pentru a obţine posibilitatea de export. Statul român luase încă mai înainte de izbucnirea războiului unele măsuri menite să reglementeze şi să uşureze exportul. La 4 februarie 1914 (s.n.), Ministerul Lucrărilor Publice a dat o decizie prin care se prevedea punerea „cu preferinţă la dispoziţia agricultorilor vagoane româneşti pentru transportul produselor agricole în vederea exportului", dar cu specificarea

[6] Christodorescu, Gh., *Regimul exportului României în timpul neutralităţii şi după război*, vol. I — Perioada neutralităţii, Edit. Revistei Economice Import-Export, Bucureşti, 1928, p. III.

[7] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

că aceste vagoane li se vor da numai pentru produsele lor „nu şi pe acelea ce ar cumpăra" [8]. Deci o încercare de a limita specularea micilor producători de la care produsele se cumpărau cu preţuri de nimic. Totuşi, autorizaţiile se acordau numai Sindicatelor agricole, proprietarilor şi arendaşilor, care, de altfel, au fost şi principalii beneficiari ai comerţului cu produse agricole supralicitate la export. Pentru asigurarea unui beneficiu material statului s-a impus şi exportatorilor să facă vînzările pe bază de cec asupra străinătăţii, care urma să fie depus la Banca Naţională, spre a fi schimbat în hîrtie [9].

Pentru a uşura exportul şi pentru a înlătura unele dificultăţi ce rezultau din restricţiile aplicate, [10] guvernul a mai luat şi alte măsuri cum au fost : permisiunea de ieşire a vagoanelor româneşti pînă la prima staţie pe teritoriul străin (martie 1915), stabilirea anumitor puncte de graniţă numai pentru comerţul de export, iar altele pentru folosinţă locală (aprilie 1915), reglementarea transportului porumbului cu carele (aprilie 1915), folosirea căilor ferate de interes particular (iulie 1915) etc. Totodată s-au luat măsuri de a se construi noi linii de garare la Predeal, Palanca, Burdujeni, aceasta pentru a se spori capacitatea liniilor din staţiile de frontieră de la 30 de vagoane la cel puţin 100—120 de vagoane zilnic, evitîndu-se pe viitor desele blocări ale staţiilor [11]. Lipsa de vagoane a continuat, totuşi, să greveze exportul românesc. Sistemul diferit de acordare a vagoanelor, după ordinea înscrierilor sau după ordinea constatărilor făcute la faţa locului, a provocat multe numulţumiri în rîndul exportatorilor.

După izbucnirea războiului, politica de restricţii în exportul unor produse s-a accentuat. La măsurile prohibitive provizorii, adoptate în cursul lunii iulie şi începutul lunii august 1914 [12], cu privire la exportul de animale de tracţiune, furaje, mijloace de transport, cereale şi unele plante industriale, s-au adăugat acum altele noi. În septembrie 1914, s-a hotărît prohibirea la export a cărbunelui, [13] iar în octombrie acelaşi an, a grîului, făinurilor din orice cereale (cu excepţia făinei de porumb), a petrolului brut etc. [14].

În expunerea de motive la proiectul de ratificarea a măsurilor de prohibire a exportului unor produse, înaintat Senatului la 3 februarie

---

[8] *Ibidem*, p. 184 (Anexa nr. 19).

[9] *Ibidem*, p. 11—12.

[10] La 2/15 decembrie 1914 se aflau depuse în gări cam 40.000 vagoane cereale *(Ibidem*, p. 15).

[11] *Ibidem*.

[12] În zilele de 21 şi 22 iulie 1914 s-a hotărît în mod provizoriu prohibirea la export a cailor, boilor, şi altor animale de transport, a trăsurilor, căruţelor, automobilelor, bicicletelor, motocicletelor, autocamioanelor, cauciucului, accesoriilor de automobile etc. prin Decretul regal nr. 2898 din 30 iulie 1914. Printr-un nou Decret regal nr. 2950 din 5 august 1914 s-a prohibit exportul furajelor, grîului, orzului, porumbului şi a făinurilor lor, a fasolei, mazărei, lintei, rapiţei, inului, macului, florii soarelui şi tăriţei, al alimentelor de natură animală şi vegetală (Arhivele Statului. Arhiva Istorică Centrală, Bucureşti, (în continuare se va cita A.I.C. Bucureşti) Fond Senat, dosar 12185, 1914/1915). Tot atunci s-au luat şi unele măsuri financiare constînd în prohibirea ieşirii din ţară a monedelor de aur. Măsura a fost adoptată la 25 iulie 1914 şi publicată prin Decretul regal nr. 2951 din 5 august 1914 (Ibidem).

[13] Monitorul Oficial, (în continuare se va cita „M.O."), nr. 143 din 25 septembrie/8 octombrie 1914, p. 6921.

[14] *Ibidem*, nr. 174 din 31 octombrie/13 noiembrie 1914, p. 8016.

www.dacoromanica.ro

1915, [15] se arăta că acestea au fost impuse de greutăţile provocate de război, pentru a asigura alimentele necesare, combustibilul şi animalele trebuitoare transportului.

Prin Decretul regal nr. 3029 din 21 august 1914,[16] a fost prohibit exportul resturilor de petrol, petrolul brut, cu scopul de a fi folosit ca înlocuitor ai cărbunilor prohibiţi la export în toate statele Europei. Referindu-se la măsurile anterioare, în expunerea de motive amintită se arată că ele „ne-au apărat numai în parte de lipsa ce aveam de produsele şi obiectele arătate mai sus, căci după cîteva luni am fost şi sîntem nevoiţi să introducem în ţară, cu mari greutăţi şi cu grele sacrificii, mulţime de produse care ne lipsesc" [17]. Aceste produse erau aduse acum din Italia, Elveţia şi Franţa deoarece Germania şi Austro-Ungaria, de unde erau procurate pînă atunci „nu mai deschid fruntariile lor pentru acele produse" [18].

Pentru a asigura materia primă necesară unor întreprinderi, funcţionarea normală a unor servicii publice, precum şi acoperirea unor nevoi ale armatei, au fost prohibite la export substanţele oleaginoase, blănurile, pieile de tot felul, încălţămintea şi obiectele de piele. De asemenea, s-a interzis exportul telefoanelor, aparatelor telegrafice şi radiotelegrafice. Ca urmare a insuficienţei lor şi mai ales a cererilor ce veneau din străinătate s-au luat măsuri asemănătoare şi în ce priveşte plumbul, antimoniul, metalelor în general, muşamalelor şi materialelor din care se confecţionau [19]. Aceste măsuri nu s-au luat fără a întîmpina o serioasă opoziţie şi proteste atît în organele legiuitoare cît şi în presă. În afară de faptul că se invoca motivul că măsurile au fost luate în mod ilegal — ele au fost luate de ministrul de finanţe Emil Costinescu prin diferite decrete în vacanţa parlamentară, pentru început, iar apoi legiferate —, se aducea şi obiecţia că nu ar fi fost impuse de realităţi, cel puţin cu privire la cereale, considerîndu-se că recolta a fost foarte bună şi că ar fi existat un surplus pentru export [20]. Această opoziţie era făcută, mai ales, de cei interesaţi în comerţul cu cereale, susţinuţi fiind de unii înalţi funcţionari şi chiar de miniştri, care au tras şi ei foloase de pe urma acordării permiselor de export. Sabotarea măsurilor restrictive de cei dornici să-şi asigure prin speculă sporirea nemăsurată a averii a provocat agravarea situaţiei alimentare din ţară, adîncind starea de mizerie a maselor care suportau principalele poveri. Aceasta rezultă chiar din dezbaterile Parlamentului sesizat în repetate rînduri asupra consecinţelor acestei situaţii. În şedinţa din 9 februarie 1915 a Adunării Deputaţilor se arăta că : „Din cauza acaparării grîului de către speculatori, morarii se găsesc în neputinţă să găsească cantitatea de grîu necesară nevoilor populaţiunii sau îl găsesc pe preţuri exorbitante. În curs de două săptămîni, adică de la 1 februarie, preţul făinei s-a ridicat de la 31.1/2lei la 42 lei suta de kilo-

[15] A.I.C. Bucureşti, fond Senat, dosar 12185, 1914/1915, f. 2.
[16] *Ibidem*, f. 27.
[17] *Ibidem*, f. 2.
[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*, f. 27 şi 2.
[20] În realitate producţia de grîu a anului 1914 a fost mai slabă ca în anii 1913/1914 cînd s-au obţinut 31 milioane hectolitri faţă de numai 17 milioane hectolitri în 1914. „Această din urmă cantitate era necesară consumului intern şi ar fi fost o mare greşeală dacă s-ar fi permis exportul grîului, cu toate că se susţinea că peste nevoile acestui consum tot ar mai fi fost o oarecare cantitate disponibilă pentru export". (Cf. Christodorescu Gh., *Op. cit.*, p. 4—5).

www.dacoromanica.ro

grame, ceea ce face ca prețul făinei să fie ridicat de la 30 bani kg. la minimum 40 bani kg.". Se cerea ca statul să intervină energic, altfel se risca „răzvrătirea foamei și a mizeriei" [21]. Deputatul de Suceava, C. Popovici, a dat citire unei scrisori a învățătorului din comuna Mălini, județul Suceava, care avertiza asupra consecințelor posibile a creșterii nemăsurate a prețurilor la cereale, ca urmare a continuării exportului în pofida măsurilor luate. El cerea să se prevină „un alt 1907" [22]. Deputatul amintit arăta că din pricina exportului clandestin și excesiv, prețurile au crescut enorm : vagonul de grîu de la 1 200 la 4 000 lei ; iar fasolea ajunsese la 6 000 lei vagonul. El conchidea : „ori opriți exportul pentru toți ori fixați prețuri omenești ca și țăranii să poată cumpăra hrana de toate zilele" [23]. La 20 februarie, problema a fost reluată punîndu-se în discuție creșterea excesivă a prețului la porumb, aliment de bază pentru majoritatea populației țării, din același motiv a exportului abuziv. Se menționa că acesta a ajuns să se vîndă cu 3 000— 3 500 lei vagonul [24]. Ca urmare, cu privire la starea de spirit a maselor, se arăta că se observă la țăranii din județele de munte, la orășeni, în rîndurile populației muncitoare „o vie agitație, o fierbere din cauza prețului exorbitant al porumbului", și că această stare „s-ar putea transforma într-o mișcare periculoasă ... zdruncinînd din temelii existența statului nostru" [25]. Asigurările date de ministrul de interne, V. Gh. Morțun, că guvernul a luat măsuri ca negustorii să aprovizioneze comunele, fiindcă în caz contrar li se vor închide magazinele, au fost apreciate ca insuficiente, și că astfel de măsuri nu vor putea „remedia o asemenea stare de lucruri" [26].

Organizațiile muncitorești s-au ridicat, nu odată, la luptă împotriva acestei stări de lucruri, mobilizînd proletariatul la acțiuni pentru îmbunătățirea situației sale. Un apel al Comisiei Generale a Sindicatelor, din februarie 1915, [27] chema muncitorii la o mare întrunire împotriva lipsei de lucru și a mizeriei. El indica organizațiilor sindicale să organizeze o anchetă asupra lipsei de lucru, pentru a putea acționa împotriva cauzelor ce o determinau. „Interesul de clasă, interesul mișcării noastre ne dictează să procedăm cu cît mai urgentă hotărîre în a forța guvernul să se îngrijească de cei fără de lucru", [28] se spunea în apelul amintit. Mari întruniri muncitorești au avut loc la începutul acestui an (1915) în care muncitorii protestau împotriva stării de mizerie, a lipsei de lucru, a legilor excepționale, a concentrărilor și lipsei de ajutor pentru familiile celor concentrați, împotriva speculei etc. În moțiunea votată la întrunirea publică a muncitorilor din Turnu Severin, din 8 februarie 1915, analizîndu-se cauzele situației grele a oamenilor muncii, se cerea guvernului „să voteze un credit special cu care să se înceapă lucrări de edilitate publică spre a putea

[21] „Dezbateri Parlamentare", Adunarea Deputaților, nr. 30 din 13 februarie 1915, p. 271.
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*
[24] „Dezbateri Parlamentare". Adunarea Deputaților" nr. 38 din 25 februarie 1915, p. 409 (Ședința din 20 februarie 1915).
[25] *Ibidem.*
[26] *Ibidem.*
[27] *Documente din mișcarea muncitorească 1910—1915*, Edit. politică, București. 1968, p. 829.
[28] *Ibidem*, p. 830.

www.dacoromanica.ro

da de lucru celor lipsiţi, al căror număr e considerabil" [29]. De asemenea, se cerea guvernului să ordone desconcentrarea trupelor pentru ca oamenii să fie lăsaţi „să-şi vadă de familii contribuind cu aceasta la uşurarea greutăţilor" [30]. Partidul social-democrat a desfăşurat în acest timp o vie activitate politică, concretizată într-o critică ascuţită la adresa guvernului, pe de o parte, într-o acţiune de mobilizare a maselor, pe de alta. Socialiştii protestau împotriva politicii economice a guvernului, blamau incapacitatea şi nepăsarea pe care acesta a manifestat-o în apărarea economică a muncitorimii şi a ţărănimii care au căzut victimele speculei celei mai neruşinate, fiindcă nu a luat măsuri pentru organizarea raţională a exportului şi pentru prevenirea scumpetei.

Guvernul nu a aplicat o politică fermă şi clară în problema exportului de produse. În timp ce exportul unor produse era prohibit, altele de foarte mare importanţă pentru acoperirea nevoilor interne, ca de pildă porumbul, erau libere. Deşi problema prohibirii şi a porumbului la export a preocupat mult spiritele, depunîndu-se şi un proiect în acest sens, încă în februarie 1914, în Camera deputaţilor, el a fost lăsat totuşi liber la export. Sub presiunea opiniei publice, care s-a reflectat şi în dezbaterile, furtunoase uneori, din parlament, guvernul a luat unele măsuri, pentru ca nu peste mult timp, cedînd presiunilor, să revină asupra lor.

Sistemul permiselor de export a favorizat ieşirea din ţară a unor cantităţi importante de produse, de primă necesitate, în majoritate alimentare. Numai în perioada septembrie 1914 şi sfîrşitul lunii ianuarie 1915 au luat drumul străinătăţii : „702 vagoane de produse prohibite şi nu dintre cele mai puţin necesare. Grîu 112 vagoane, făină de grîu 12 vagoane, fasole 223 vagoane, ovăz 212 vagoane, untură de porc 87 vagoane, ouă 46 vagoane, diverse alte alimente 10 vagoane" [31].

Pentru a limita întru-cîtva exportul produselor prohibite şi specula, dar mai ales din nevoia de aur, statul a venit cu măsura introducerii unor taxe vamale noi, plătibile în aur [32]. În expunerea de motive la această lege se spunea că taxele sînt justificate „prin faptul că cererea exagerată venită din străinătate ameninţă, pe de o parte, a lipei într-un scurt termen populaţiunile noastre de aceste articole de primă necesitate pentru nutriment, iar, pe de altă parte, a ridica atît de sus preţurile, peste întreit de cele normale, încît populaţiunea săracă şi ţăranii nu mai sînt în stare să le plătească şi sînt ameninţate de foamete într-o ţară înzestrată de natură cu tot ce trebuia pentru îndestularea cu îmbelşugare în tot ce priveşte nutrimentul" [33]. Şi mai departe : „Interesul fiscal din parte-i este îndreptăţit a cere o mică parte din cîştigurile imense pe care le dobîndeşte speculaţiunea" [34]. De remarcat faptul că în motivarea acestor măsuri se mergea pe linia de a explica că greutăţile interne s-ar datora

[29] *Ibidem*, p. 831.
[30] *Ibidem.*
[31] Christodorescu, Gh. *Op. cit.*, p. 8.
[32] Este vorba de legea din 24 februarie 1915 care prevedea în articolul său unic că : „La tarifele vamale de export se adaugă art. 12 în cuprinderea următoare : porumb 5 lei — 100 kg ; făină de porumb 7 lei — 100 kg ; fasole 30 lei — 100 kg. În lipsa parlamentului se vor putea stabili prin decret regal taxe de export şi asupra altor articole neprevăzute în prezenta lege". („M.O." nr. 276 din 14/27 martie 1915, p. 12435).
[33] A.I.C. Bucureşti, fond Senat, dosar 12211, 1914—1915, f. 2.
[34] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

în special numai unor factori externi : „speculanți străini", care au năpădit țara. „Acești speculanți, mai toți străini, au năvălit asupra țării în număr necrezut de mare, îndată ce s-a mărit cererea în străinătate și prin uneltirile lor au vițiat aerul curat al țării noastre și au introdus apucături cari să sperăm că vor dispărea deodată cu plecarea lor din România. A-i supune acum la taxele de export ce se înființează, este dar drept și puțin încurajator pentru viitor, cînd se vor putea lua măsuri și mai aspre contra lor" [35]. Deși proiectul de lege cu privire la noile taxe de export a fost criticat [36], el a fost totuși votat de ambele corpuri legiuitoare și, la 10 martie 1915, a devenit lege.

Numai peste cîteva luni, guvernul a venit cu noi măsuri, prin care o serie de produse au fost scoase de sub regimul prohibitiv, taxele vamale au fost reduse și s-a instituit o comisie pentru compensări. Astfel, dacă pînă acum au rămas libere la export porumbul și mălaiul iar grîul și secara și făinurile lor, orzul, orzoaica, ovăzul și făinurile lor erau oprite a ieși din țară, la 30 iulie 1915 a fost ridicată prohibirea și la acestea, prin Decretul regal nr. 1886. Hotărîrea s-a luat sub presiunea producătorilor de cereale și produse agricole, motivîndu-se cu producția mare realizată în anul 1915, deși acest lucru nu putea fi generalizat la toate produsele. Astfel, producția de grîu, ovăz și fasole, în 1915, a fost într-adevăr superioară producției medii din 1911—1913, dar producția de porumb și mazăre a fost mai mică [37]. Deci tocmai porumbul, considerat aliment de bază al majorității populației, nu era protejat. Pe aceeași linie, de protejare a intereselor marilor producători de cereale și ale negustorilor, se înscrie și măsura de reducere a taxelor de export fixate în martie 1915 [38]. La 31 iulie 1915 s-a creat Comisia de compensațiuni pe lîngă Ministerul de Finanțe, cu scopul de a se pronunța asupra cererilor de export și tranzit a mărfurilor prohibite. Comisia, care de altfel a avut o scurtă existență (s-a desființat în ianuarie 1916), a contribuit numai într-o mică măsură la reglementarea problemei exportului.

Măsurile de prohibire și taxe vamale, deși duceau la o reducere a exportului românesc, bine aplicate ar fi trebuit să aibă rezultate pozitive ; să contribuie la acoperirea nevoilor interne și să pună capăt speculei deșănțate a negustorilor și marilor proprietari agricoli. Aplicarea lor făcîn-

---

[35] *Ibidem.*

[36] La votarea legii în Senat, Dr. N. Lupu a făcut opinie separată susținînd necesitatea prohibirii porumbului în locul taxei de export. Motivîndu-și poziția el a adus argumentul lipsei de porumb ca hrană principală a majorității populației cît și faptul că taxa de export favorizează o mică minoritate, exportul continuînd mai ales cu porumbul bun, în țară rămînînd cel mai prost și chiar stricat provocînd pelagra. (Ibidem, f. 3).

[37] Christodorescu, Gh. *Op. cit.*, p. 26.

[38] Fiind considerate exagerate, taxele la porumb, făină de porumb și fasole au fost reduse cu începere de la 1 august 1915, după cum urmează : 4 lei suta kg pentru porumb și făina de porumb și 9 lei pentru suta kg de fasole. Tot acum s-au introdus taxe noi vamale pentru o serie de alte produse ca : grîu, secară, și făinurile lor 6 lei suta de kg. orz, ovaz și făinurile lor 5 lei suta de kg, mazăre, linte și alte leguminoase 9 lei suta de kg, semințe de in, de rapiță, și alte oleaginoase 10 lei suta de kg etc. Avînd în vedere că prețurile pentru aceste produse erau foarte mari peste hotare, datorită cererii ridicate, după cum rezultă și din creșterea cererii pentru permise de export, se poate presupune că aceste taxe nu erau un obstacol prea mare pentru scoaterea din țară a unor cantități imense de produse, fapt care nu putea rămîne, și nu a rămas, fără consecințe asupra situației economice interne. („M.O." nr. 99 din 1/14. IX. 1915, p. 4489).

www.dacoromanica.ro

du-se însă defectuos s-a soldat cu efecte complet contrarii : scăderea, în pofida restricţiilor, a rezervelor interne şi o compensaţie neînsemnată pentru bugetul statului, rezultată din taxele aplicate. Aşa se explică de ce a fost nevoie să se intervină pentru o nouă prohibire la export, la începutul anului 1916. În expunerea de motive la noua lege de prohibire, prezentată Senatului, necesitatea ei se argumenta printre altele, prin nevoia unei verificări temeinice a cotelor existente „pentru consumaţia internă" cît şi pentru „nevoile însămînţărilor de primăvară" [39].

În cursul anului 1916, şi mai ales spre a doua jumătate a sa, au fost luate numeroase alte măsuri restrictive privind exportul atît la produsele alimentare cît şi la altele. A fost de asemenea interzis exportul monedelor de argint, nichelului şi aramei, despre cele din urmă spunîndu-se în motivare că au fost trecute în timpul din urmă peste frontieră în cantităţi însemnate [40]. Tot acum s-au luat măsuri de îngrădire a consumului intern, mai ales la carne de orice fel, la care se interzicea cu desăvîrşire atît vînzarea cît şi punerea ei în consumaţie publică lunea, miercurea şi vinerea din fiecare săptămînă [41].

Neajunsurile existente în domeniul transportului pentru export, a exportului însuşi, dezorganizarea, lipsa de coordonare internă în faţa cerinţelor şi ofertelor externe, au determinat noi măsuri pentru reglementarea situaţiei. Atît marii producători, comercianţi, arendaşi sau Sindicatele agricole cît şi statul s-au orientat spre realizarea unui organism central care să aibă acest rol coordonator, cu atît mai mult cu cît organisme similare apăruseră în Germania ca şi în Austro-Ungaria. Desigur, particularii interesaţi erau ostili unui amestec, prea pronunţat, al statului în activitatea unei asemenea organizaţii. Statul a fost totuşi acela care a luat iniţiativa şi ca atare la 26 septembrie 1915, Consiliul de Miniştri a aprobat constituirea Comisiei centrale pentru vînzarea şi exportul cerealelor şi derivatelor, iar în Decretul regal nr. 2270 din 12 octombrie s-a publicat regulamentul de funcţionare al acesteia [42].

Dreptul de a duce tratative pentru vînzarea de cereale aveau şi Sindicatele agricole sau Casa Centrală a Băncilor populare, dar contractul se putea încheia numai prin intermediul Comisiei centrale care era obligată „să se pronunţe în termen de 5 zile libere de la comunicarea tratativelor urma-

[39] A.I.C. Bucureşti, fond Senat, dosar 12371, f. 5. Legea votată la 8 martie 1916 de Adunarea Deputaţilor cuprindca şi prevederea de a fi supus şi spirtul la o taxă de export în aur de 12 lei suta de litri. De altfel această ultimă prevedere a fost modificată după cîteva zile (24 martie 1916), reducîndu-se taxa de la 12 la 6 lei suta de litri (*Ibidem*, f. 2).

[40] A.I.C. Bucureşti, fond Preşcdinţia Consiliului de Miniştri, dosar 29/1916, f. 188—189.

[41] Ibidem, dosar 33/1916, f. 174.

[42] Comisia se compunea din patru delegaţi ai Sindicatelor agricole din ţară, desemnaţi prin Uniunea Sindicatelor Agricole, preşedintele Camerei de Comerţ din Bucureşti, un delegat al Asociaţiei Comercianţilor şi Exportatorilor de Cereale, cîte un delegat al ministerelor de agricultură şi domenii, finanţe, industrie şi comerţ şi lucrări publice şi un delegat al Băncii Naţionale a României. În activitatea în judeţe, Comisia se baza pe Sindicatele agricole locale. Legătura cu autorităţile se menţinea prin intermediul ministrului agriculturii şi domeniilor. Regulamentul de funcţionare a Comisiei centrale a stabilit exact atribuţiile acesteia. Ea fixa cantităţile disponibile de cereale şi derivate ca şi rezerva ce trebuia păstrată pentru nevoile consumaţiei interne ; statornicea preţurile maximale pentru desfacerea produselor amintite în interiorul ţării ca şi pentru export, pe care trebuia să le publice în Monitorul Oficial ; dispunea de vagoanele puse la dispoziţie de Direcţia C.F.R., ca şi de cele străine aduse în ţară pentru a folosi la exportul cerealelor ; avea dreptul exclusiv de a autoriza transportul pe

www.dacoromanica.ro

te" [43], Comisia trebuia să funcţioneze pînă la revenirea la situaţia normală în export adică pînă „după încheierea păcii europene" [44]. Concomitent s-au mai creat alte două organisme : Comisia pentru exportul vinului şi Comisia de import, care însă se ocupau şi de exportul celorlalte produse în afară de cereale şi vin. Statul a acordat 50 000 lei pentru necesităţile funcţionării Comisiei centrale, dar ea a primit şi dreptul de a percepe o taxă de 1% din valoarea mărfurilor vîndute prin mijlocirea ei [45]. Din punctul de vedere al organizării mai sistematice a exportului, după Christodorescu, se pare că Comisia a avut o activitate prodigioasă şi că ceea ce timp de un an şi jumătate nu se putuse face pentru vînzarea disponibilităţilor de cereale şi derivate a reuşit să realizeze numai în cîteva luni, şi anume „vînzarea pentru export a tuturor disponibilităţilor, precum şi executarea acestor vînzări" [46]. Afirmaţia ni se pare reală. În perioada anterioară, din pricina lipsei mijloacelor de transport, a goanei după profituri cît mai mari, la punctele de frontieră s-au adunat cantităţi imense de cereale ce cu greu puteau fi desfăcute. Ministerul Lucrărilor Publice a fost nevoit să atragă atenţia producătorilor şi exportatorilor de cereale asupra insuficienţei mijloacelor de transport şi consecinţelor ei. Subliniind că locurile de depozitare a cerealelor destinate exportului sînt supraaglomerate şi că numai cu „mari greutăţi şi cheltuieli se mai pot găsi locuri libere" [47], din pricina lipsei de tranzacţiuni şi oferta unei prea mari cantităţi de cereale, care a făcut ca la punctele de frontieră preţurile să scadă [48], ministerul cerea ca „agricultorii să nu mai trimită cîtva timp cereale la punctele de frontieră" [49]. Prin măsurile luate, Comisia centrală a reuşit să rezolve, în bună parte, această problemă. Ea a reuşit să facă o oarecare ordine în haosul existent [50], să stimuleze comerţul exterior, să încheie unele contracte mai avantajoase cu toată oferta slabă a organi-

apă sau pe şosele, cu vasele sau căruţele ; hotăra distribuirea vagoanelor străine venite în ţară pentru export în următoarea proporţie : 38% pentru Sindicatele agricole şi producătorii ce posedau pînă la 2 vagoane de produse ; 28% Casei Centrale a Băncilor Populare, pentru produsele sătenilor ce vindeau în comun şi pentru Casa rurală ; 28% Asociaţiei Comercianţilor şi Exportatorilor de Cereale şi chiar celor care nu făceau parte din asociaţie, dar care puteau dovedi legal că au firmă înscrisă de cel puţin 2 ani ; 6% morarilor. Regulamentul mai prevedea că toate magaziile din gări şi porturi erau la dispoziţia exclusivă a Comisiei Centrale. De asemenea, stabilea că taxele pentru transportul pe şosele vor fi de 200 lei pentru 10 000 kg atît pentru comerciaţi cît şi pentru producători. („M.O.", nr. 158 din 13/26 octombrie 1915, p. 6634—6636).

[43] *Ibidem.*

[44] *Ibidem.*

[45] *Ibidem.*

[46] Christodorescu, Gh., *Op. cit.*, p. 46.

[47] „M.O.", nr. 160 din 16/29 octombrie 1915, p. 6715.

[48] *Ibidem*, nr. 112 din 19.VIII/1.IX. 1915, p. 4915.

[49] *Ibidem.*

[50] Imediat după înfiinţare, Comisia a publicat preţurile maximale pentru export şi pentru consumaţia internă. Preţurile erau mult diferite. Dacă la export grîul se vindea cu 3 500 lei 10 000 kg, pentru uzul intern el putea fi vîndut numai cu 1 900 lei vagonul ; porumbul cu 3 500 lei pentru export şi 1400 lei pentru uzul intern ; ovăzul 3 500 lei la export, 1500 lei pentru uzul intern ; orzul 3 500 lei la export, 1 600 lei pentru uzul intern etc. Tot acum s-au stabilit preţurile şi pentru fasole şi mazăre la 5 000 şi respectiv 4 000 lei vagonul. Aceste preţuri nu au rămas însă aceleaşi, ci ele au fost schimbate prin hotăriri ale Comisiei centrale, mai ales în sensul micşorării lor. Spre exemplu în decembrie 1915, noile preţuri maximale publicate erau sub valoarea celor amintite, în special la cerealele din recolta anului 1914. (Ibidem ; şi nr. 209 din 15/28 decembrie 1915, p. 8699).

www.dacoromanica.ro

taţiilor similare din Germania şi Austro-Ungaria. Comisia centrală, conform uneia din atribuţiile ei de reglementare a rezervelor interne, stabilea în decembrie 1915 libertatea de desfacere a întregii recolte a anului 1914, fiindcă era exclusă de la fondul consumaţiei interne. De asemenea fixa procentul de export din recolta anului 1915 la 60% la grîu; 30% ovăz; 50% orz; 50% fasole; 50 la mazăre [51].

Încercările de reglementare pentru a introduce un minim de ordine în acest domeniu al vieţii economice s-au lovit însă, deseori, de atitudinea incorectă mai ales a marilor proprietari şi comercianţi care, falsificînd realităţile, prezentau Comisiei date ce nu corespundeau situaţiei reale. Aceasta a avut consecinţe mai ales asupra situaţiei maselor în sensul că exportîndu-se fără a se ţine seama de necesităţile populaţiei, pe piaţa internă preţurile au crescut enorm. Uneori, chiar la preţuri foarte ridicate, cereale şi alte alimente de strictă necesitate nu se găseau. Constituirea unei comisii de stat cu atribuţii foarte largi privind cumpărarea, vînzarea şi transportul cerealelor a fost primită fără entuziasm de marii proprietari şi exportatori de produse agricole care se temeau că un asemenea organism îi va stînjeni în activitatea lor speculativă. Mai mult, la un moment dat, aceştia au cerut, chiar, desfiinţarea acestei comisii. Temerile s-au dovedit însă pînă la urmă nejustificate; deşi a luat unele măsuri pentru reglementarea schimburilor cu străinătatea, comisia a favorizat totodată şi obţinerea unor mari profituri de către exportatorii români, de altfel, principalii beneficiari de pe urma activităţii ei.

Ca şi în celelalte ramuri ale economiei naţionale şi în domeniul financiar s-a produs o adîncă perturbare ca urmare atît a izbucnirii războiului şi deci a limitării posibilităţilor de import de capital, cît şi a insuficienţei capitalului autohton. Multe capitaluri au fost scoase din ţară de băncile străine. O informaţie trimisă la 20 octombrie 1914, lui Morţun, ministrul de interne, relata că decizia de a transporta tezaurele lor în străinătate „a fost ordonată de băncile din Budapesta, Viena şi Berlin, cari comanditează mai toate băncile noastre" [52]. Băncile din ţară

[51] „M.O." nr. 205 din 10/23 decembrie 1915, p. 8490.

[52] A.I.C. Bucureşti, fond Direcţia poliţiei şi Siguranţei Generale, dosar. 115/1914, f 1. Drept urmare, Banca Generală Română a exediat pînă la data de 26 octombrie (s.n.) suma de lei 15 000 000, în efecte, la Berlin, Banca Comercială şi Industrială, suma de lei 10 000 000 în efecte, la Viena, Banca de Credit Român, suma de 18 000 000, în efecte, la Vieua. După aceeaşi informaţie, expedierile continuă cu febrilitate, dar ele se fac „treptat", pentru a nu se da de bănuit" *(ibidem)*. Teama faţă de situaţia nesigură determinată de evenimentele ce se desfăşurau pe arena internaţională a făcut pe mulţi depunători din ţară să-şi retragă depunerile, fapt care a accentuat criza de credit. În referatul ministrului de finanţe prezentat în şedinţa Consiliului de Miniştri din 9 august 1914 se arăta că „Evenimentele războinice din Europa şi în special din jurul ţării noastre fac ca publicul să se grămădească în număr cît mai mare la Casele publice pentru a-şi retrage depunerile şi economiile şi cu tot sfatul de liniştire ce i se dă, retragerile se înmulţesc zi de zi" (A.I.C. Bucureşti, Fond Preşedenţia Consiliului de Miniştri, dosar. 38/1914, f. 173). Considerînd izbucnirea războiului drept cauza principală care a influenţat asupra stării de spirit a depunătorilor, care cuprinşi de panică cereau de la bănci „depozitele spre fructificare, chiar nemaiţinînd seama de termene", într-un raport al Consiliului de administraţie al Băncii Naţionale se arăta că băncile din străinătate „de spaima necunoscutului zilei de mîine, cereau insistent acoperiri" („M.O." nr. 244 din 5/18 februarie 1915, p. 10948). Pentru a linişti pe deponenţi, ministrul de finanţe indica Caselor de depuneri să-şi procure din timp fondul necesar restituirilor, asigurîndu-li-se concursul pentru acoperirea necesarului de monetar. (A.I.C. Bucureşti, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar. 38/1914, f. 174). Concomitent s-a reglementat printr-o hotărîre şi cît poate retrage fiecare săptămînal asupra depozitului ce avea.

www.dacoromanica.ro

au început să facă acest lucru de comun acord cu guvernele din țările de origină care au hotărît ca aceste sume să fie remise pe cît posibil în efecte românești.

În aceste condiții, statul s-a văzut nevoit să intervină cu unele măsuri, pentru a aduce o oarecare reglementare și în domeniul financiar. În ședința Adunării Deputaților din 16 decembrie 1914, s-au dezbătut unele probleme de natură excepțională în domeniul finanțelor, dar mai ales problema necesității unui moratoriu de plăți față de străinătate. În expunerea de motive asupra acestei probleme se menționa că războiul a avut o puternică înrîurire și asupra economiei țării noastre, manifestată în două fenomene : criza de mijloace de plată și criza de credit [53]. Problema crizei mijloacelor de plată s-a rezolvat prin măsura excepțională, luată de Banca Națională a României, de sporire a emisiunii monezilor de cinci lei. În motivarea acestei prime măsuri se menționa că după izbucnirea războiului și la noi ca și în alte state s-a produs : „o contracțiune monetară, care se traduce printr-o ascundere a monedei metalice" [54]. Consecințele au fost foarte grave pentru starea financiară „nu din lipsa încrederii în ea, ci din cauza reală a lipsei de monedă metalică divizionară" [55]. Mai mult, din pricina speculațiilor s-a ajuns „să se ceară pentru schimbarea unui bilet de 20 de lei, o primă care se urca pînă la 2 lei, adică 10 la sută" [56]. Consiliul General al Băncii Naționale a hotărît să emită bilete de 5 lei, cu acoperire metalică, în valoare de 25 milioane lei. În realitate s-a emis numai jumătate din această valoare, fiindcă emisiunea a fost oprită, cînd s-a văzut că „nevoia simțită de mărunțiș era îndestulată", și nu s-a mai pus în circulație decît „pentru suma de 12,1/2 milioane" [57]. Criza de credit a persistat însă. Ca urmare plățile se făceau greu, iar suspendarea multor lucrări a redus mijloacele de trai. La aceasta se adăuga și reducerea exportului care atingea și pe agricultori. De asemenea, importul micșorat și creditul străin tăiat loveau greu comerțul țării [58].

Faptul că la noi nu s-a dat un moratoriu, așa cum s-a procedat în majoritatea țărilor la izbucnirea războiului, era motivat prin consecințele negative ale acestuia, deoarece o asemenea măsură „înlătura de la plată și pe cei care pot plăti mai ușor" și că „se prelungește deobicei peste termenul fixat" [59]. În august 1914, Monitorul Oficial a publicat un comunicat cu scopul liniștirii opiniei publice agitată de problema dificultăților financiare. Erau comunicate concluziile la care ajunsese, în această problemă, pe baza unui „studiu temeinic", un mare consiliu, compus din experți competenți, cu experiență în chestiunile financiare și economice ale țării, convocat de Banca Națională a României [60]. În comunicat se sublinia că „temerile exagerate manifestate în țară sînt foarte neînteme-

---

[53] „Dezbateri parlamentare". Adunarea Deputaților, nr. 13 din 18 decembrie 1914, p. 53.
[54] „M.O." nr. 244 din 5 18 februarie 1915, p. 10961.
[55] *Ibidem.*
[56] Ibidem.
[57] Ibidem, p. 10965.
[58] „Dezbateri parlamentare". Adunarea Deputaților, nr. 13 din 18 decembrie, p. 53.
[59] Ibidem.
[60] „M.O." nr. 98 din 31.VII 13. VIII. 1914, p. 5040.

www.dacoromanica.ro

iate" şi că „nimeni nu ne ameninţă şi nici noi nu ameninţăm pe nimeni"[61]. Ca atare cererile de moratoriu erau calificate ca „neîndreptăţite" subliniindu-se că „o asemenea măsură însemnează oprirea în loc a vieţii comerciale şi economice, închiderea caselor financiare şi suprimarea creditului", deci această măsură nu trebuia luată „decît în momente de mari peircole" [62].

Aceasta era situaţia în august 1914; în decembrie acelaşi an s-a pus problema nu atît a unui moratoriu general cît mai ales în plăţile faţă de străinătate, fiindcă se crease situaţia că cei care profitau de moratoriu în ţările lor executau pe debitorii din ţara noastră [63]. Ca atare a fost supus dezbaterii proiectul de lege prin care se acorda comercianţilor, societăţilor comerciale, băncilor precum şi particularilor, pentru îndeplinirea angajamentelor băneşti ce derivau din afaceri comerciale sau civile şi care urmau a fi plătite în ţară sau în străinătate, „un moratoriu pe timp de 4 luni cu facultatea de prelungire, la expirarea acestui termen, pînă la revenirea unei situaţiuni normale" [64]. Tot acum au fost luate în discuţie şi alte măsuri de protejare a celor ce-şi părăseau afacerile din cauza mobilizării. În timpul acestui moratoriu, se specifica în lege, nu se putea face nici un protest „nici o acţiune nu se va putea intenta, nici o declarare în stare de faliment nu se va putea pronunţa de către instanţele judecătoreşti pentru neplata datoriilor comerciale mai sus specificate" [65]. Din dezbaterile generale pe marginea proiectului rezultă că a fost deosebit de bine primit de toţi deputaţii, chiar şi cei din opoziţie, oglindind convergenţa de interese economice indiferent de apartenenţa politică. Tot în dezbaterile consacrate acestei probleme s-a arătat că măsura luată la noi, abia după cinci luni, se luase în alte ţări imediat după declanşarea războiului. Astfel, Anglia, Franţa, Austro-Ungaria, Bulgaria, Serbia şi Grecia au introdus moratoriul general, Italia a luat măsuri de prelungire a termenelor de plată, iar Suedia, Norvegia etc. moratoriul pe plăţi faţă de străinătate. De asemenea, în dezbateri s-a exprimat temerea ca nu cumva continuarea plăţilor externe să ducă la diminuarea stocului de aur în favoarea străinătăţii. Corespunzînd unor interese foarte generale, legea moratoriului a fost votată în Adunarea Deputaţilor la 18 decembrie 1914 [66].

O altă măsură excepţională luată de Banca Naţională, tot pentru a face faţă situaţiei critice, a fost mărirea capacităţii de emisiune. Legea constitutivă a băncii prevedea că aceasta trebuia să aibă o rezervă metalică de aur de cel puţin 40% din suma biletelor emise; ea mai prevedea că această limită va putea fi redusă pînă la 33% în împrejurări excepţionale şi pentru timp determinat, după cererea Consiliului General al Băncii, aprobată de Consiliul de Miniştri. În situaţia care se crease s-a considerat deci necesar să se facă uz de această posibilitate, fiindcă cererile au fost foarte mari. „Am primit la scont şi la împrumuturi pe titluri, se spunea în raportul amintit, într-o proporţiune cum nu s-a mai întîmplat la noi,

[61] Ibidem.
[62] Ibidem.
[63] „Dezbateri Parlamentare". Adunarea Deputaţilor, nr. 13 din 18 decembrie 1914, p. 53.
[64] „M.O.".nr. 217 din 24. XII. 1914/6. I. 1915, p. 9785.
[65] *Ibidem*, p. 9786.
[66] *Ibidem*, p. 9792.

www.dacoromanica.ro

dînd pieței în mai puțin de o lună (12 iulie — 9 august) peste 115 milioane" [67]. La începutul anului 1915, statul a venit cu o nouă măsură, oglindind amestecul său în viața economică, prin care încerca contracararea lipsei creditului străin cît și a abținerii băncilor din țară în ce privește acordarea de credite pentru continuarea activităților economice. Astfel, în Adunarea Deputaților din 25 februarie 1915, s-a prezentat raportul și proiectul de lege cu privire la înființarea de Case de împrumut. Pornind de la principiile specifice economiei capitaliste, că în condițiile normale amestecul statului în probleme de credit ar fi o „nenorocire", acum acest lucru era considerat firesc și deci acceptabil. Raportorul motiva măsura prin „condițiile excepționale" care s-au creat ca urmare a războiului „cînd trebuie ca creditul acordat să poată merge la toți cei ce-l merită, cînd dobînzile nu trebuie să apese prea greu asupra fiecăruia și cînd trebuie ca orice speculațiune să fie exclusă" [68]. De aceea se cerea ca statul să acorde pe riscul său direct împrumuturile ce s-ar cere [69]. Casele de credit urmau să acorde credite „numai agricultorilor și industriei", nu și comercianților care beneficiau de credite la Banca Națională și sucursalele ei. Împrumuturile se acordau pe gajul asupra recoltei [70]. Din expunerea de motive asupra legii făcută de Costinescu, ministrul de finanțe, aflăm cauzele care au determinat luarea acestei măsuri. Costinescu a insistat ca în condițiile limitării creditului străin, pentru satisfacerea trebuințelor financiare, țara să se restrîngă „la resursele tîrgului nostru intern". Dar adăuga el „chiar capitaliștii noștri nu îndrăznesc de multe ori a da întrebuințărilor productive sprijinul ce le-ar putea acorda într-un moment normal. Afaceri noi nu se fac. Casele noastre de bancă, chiar cele mai solide, se mărginesc în limita creditelor deja acordate clienților lor" [71]. În astfel de context trebuiesc înțelese și îndemnurile sale : „Avansuri noi sunt însă necesare ele sunt chiar indispensabile pentru menținerea exploatărilor agricole, comerciale și industriale. Munca cît mai intensă a pămîntului nostru, spre a produce cît mai mult, este astăzi mai utilă ca oricînd, și nevoia de a avea alimente din belșug este aproape o nevoie națională" [72]. Cu toate măsurile luate, statul nu a putut face față necesităților financiare rezultate din pregătirile de război ce se desfășurau, fiind nevoit să apeleze la împrumuturi interne sau externe. În interior, statul a contractat la Banca Națională a României patru împrumuturi, însumînd 400 milioane lei, cu dobînzi între 2,5 și 4%. Banca Națională a României a impus statului să-i achite în aur o treime din valoarea celor patru împrumuturi contractate. În felul acesta, conducătorii B.N.R. își asigurau, cu ajutorul statului, transformarea în aur a unei părți însemnate din bancnotele care se depreciau. Deoarece Banca Națională a cerut statului restituirea unei părți însemnate din datoria sa la bancă, în aprilie

[67] „M.O." nr. 214 din 5/18 februarie 1915, p. 10965.

[68] „Dezbateri Parlamentare", Adunarea Deputaților, nr. 43/7.III. 1915, p. 612 613.

[69] Ibidem.

[70] „M.O." nr. 272 din 10 23 martie 1915, p. 12213. În legea pentru înființarea Caselor de împrumut pe gaj, în articolul I se menționa că acestea se înființează în fiecare capitală de județ cu scopul satisfacerii „nevoilor excepționale de credit ale negustorilor, industriașilor și comercianților create de împrejurările de azi". (Ibidem p. 616).

[71] „Dezbateri parlamentare". Adunarea Deputaților, nr. 43/7. III, 1915, p. 613.

[72] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

1916 s-a lansat prin subscripție, un împrumut intern în sumă de 400 000 000 de lei, cu dobîndă de 5% și cursul de 84%, al cărui rezultat a fost însușit în întregime de Banca Națională. Consecința a fost o creștere masivă a datoriei publice și a impozitelor asupra maselor muncitoare, în timp ce marii capitaliști interni și externi își asigurau venituri noi, beneficiind de avantajele create de stat.

Sursele de credit intern fiind cu mult sub nevoile sale, statul a recurs și la o serie de împrumuturi externe. În decembrie 1914 a contractat un împrumut secret de la Banca d'Italia, prin intermediul Băncii Naționale, contra gaj de bonuri de tezaur, în sumă de 10.012.500 lire italiene, pe 6 luni, cu dobîndă de 6,5% pe an, reînnoibil din 6 în 6 luni, din care urmau să se plătească comenzile de război făcute în Italia. În ianuarie 1915, statul a încheiat o convenție cu Banca Angliei pentru un împrumut de 5.000.000 lire sterline : această convenție era secretă, și, conform clauzelor ei, suma trebuia folosită tot pentru cumpărarea de materiale de război din Anglia, Franța și Italia. Împrumutul era contractat cu o dobîndă de 5% pe termen de 12 luni, reînnoibil pe încă un an cu condiția ca, capitalul și procentele să fie plătite în termen de un an de la încheierea păcii [73]. În octombrie 1915, Banca Angliei a acordat României un nou împrumut de 7.000.000 lire sterline cu o dobîndă de 5%.

Desigur că nu poate fi înțeles acest interes economic al Angliei față de nevoile de credit ale României decît în strînsă legătură cu politica intensă ce se desfășura pentru atragerea acesteia în sfera de influență a Antantei și ruperea ei de Puterile centrale. Economistul G. M. Dobrovici susține că : „Pentru acei, pe care situațiunile ce ocupau, îi pusese în stare de a cunoaște acest credit acordat de Banca Angliei, certitudinea era că România va intra în război alături de Anglia și aliații ei" [74]. Această concluzie era confirmată după părerea noastră, de atitudinea adoptată de cercurile financiare germane, care, se pare, erau la curent cu tratativele financiare ale României. În aprilie 1915, cînd expira un împrumut de 25.000.000 de mărci aur acordat de Diskonto Geselschaft Băncii Naționale, reprezentanții Băncii Generale Române, sucursală a băncii germane sus-amintită, au cerut Băncii Naționale restituirea datoriei fără nici o întîrziere. Cercurile conducătoare germane, încredințate că România nu va putea face față cererii (în decembrie B.N.R. mai ceruse o amînare), sperau să facă pe această cale noi presiuni pentru a și-o alătura în război. Încercarea a rămas fără rezultat : Banca Națională a României, dispunînd acum de fonduri din împrumuturile contractate, și-a onorat angajamentul.

Împrejurările create de pregătirile generale de război și apoi de izbucnirea lui au determinat guvernul român să acorde o atenție sporită înzestrării armatei. Ponderea cheltuielilor militare în bugetul statului a crescut în 1914/1915 față de 1913—1914 cu 20 la sută. Pentru satisfacerea nevoilor crescînde ale armatei, în afara fondurilor alocate inițial Ministerului de Război, i s-au mai acordat acestuia și altele noi precum și sume rezultate din transferarea de fonduri din bugetul altor ministere. Astfel

---

[73] Dobrovici, G. M., *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate 1823 1933*, București, 1934, p. 293.

[74] *Ibidem*, p. 293.

www.dacoromanica.ro

de măsuri s-au luat încă înainte de izbucnirea războiului. La 18 aprilie 1914, Adunarea Deputaţilor vota legea cu privire „la deschiderea pe seama Ministerului de Război a unui credit extraordinar de 37.000.000 lei, şi autorizarea de a angaja, în cursul viitorilor 4 ani, cumpărături de materiale de război pînă la suma de 70.000.000 lei" [75]. Expunerea de motive la proiectul de lege amintit sublinia că „Înzestrarea armatei cu cele trebuincioase pentru caz de mobilizare cere mijloace cu ajutorul cărora să se poată îndeplini, treptat, trebuinţele de completare în raport cu ordinea lor de importanţă" [76]. În legătură cu proveniența fondurilor se specifica că : „Acoperirea acestui credit se va face din disponibilul creditelor acordate celorlalte ministere, iar pentru plăţile materialelor de război ce se vor angaja se vor prevedea la timp credite speciale" [77]. Urmărind cele 6 articole ale legii votate, sesizăm noua orientare a fondurilor spre înzestrarea armatei; fondurile ce anterior erau afectate mai ales construcţiei de noi cazărmi, procurării de noi instalaţii, mobilier sau deschiderea de noi şcoli militare, erau acum dirijate spre intensificarea producţiei de armament, înlocuirea maşinilor la Pirotehnie [78]. Măsurile militare [79] luate încă înainte de izbucnirea războiului şi intensificate în perioada următoare, concentrările şi dizlocările de trupe spre punctele de frontieră au contribuit la creşterea rapidă a nevoii de fonduri pentru înzestrarea armatei. Pentru aprovizionarea cu cele necesare armatei au fost alcătuite delegaţii militare care au fost trimise în diferite ţări pentru a contracta materiale de război [80]. Delegaţiile au fost trimise în Italia, Franţa, Anglia, S.U.A., Rusia, Elveţia etc. În Italia au fost date comenzi Caselor : Soci. Vickersterni Spezia; Soci. Italiană per la fabricazione dei prietteli „Torino", Bombrini Parodi, Soci. Explodenti „Torino" [81], dar ele nu s-au executat în întregime datorită intrării acesteia în război în mai 1915 şi suspendării tuturor comenzilor noastre. În februarie 1915, generalul Rudeanu a fost trimis în Franţa cu însărcinarea de a se aproviziona din toate ţările din occident : Franţa, Anglia, Elveţia, Spania, America, Austro-Ungaria. Contractele încheiate s-au ridicat la valoarea de 5.123.000 lei plus comisioane de 1.024.780 lei, care au fost aprobate de Consiliul de Miniştri la 18 aprilie 1915 [82]. Din februarie 1915 au început

---

[75] A.I.C. Bucureşti, fond Senat, dosar 12009, 1913/1914, f. 21.

[76] Ibidem, f. 7.

[77] Ibidem.

[78] „M.O." nr. 34 din 17/30 mai 1914, p. 1714.

[79] În darea de seamă a Ministerului de Război pe perioada ianuarie 1914 — aprilie 1915, se arată că aceste măsuri au fost luate pentru „a asigura neutralitatea hotărîtă în Consiliul de coroană, şi pentru a se desăvîrşi atît instrucţia diferitelor corpuri şi servicii cît şi pentru a se lega bine elementele alcătuind unităţile nou create". Pentru aceasta „s-au concentrat în două serii, în lunile august şi septembrie 1914, aproape tot efectivul mobilizabil al armatei (corpuri de trupă şi servicii). Din aceleaşi motive, contingentele, ce trebuiau trecute în completare în cursul lunii octombrie 1914, au fost menţinute sub drapel". (*România în războiul mondial 1916—1919*, vol. I, Ministerul Apărării Naţionale M.S.M., Serviciul istoric; Bucuresti, 1934, Documente anexe, documentul nr. 27).

[80] În Franţa a fost trimisă comisia condusă de generalul Rudeanu din care s-a detaşat o subcomisie pentru Anglia compusă din căpitanul Arion şi un inginer; în Elveţia misiunea condusă de generalul Ghenea dependentă de Ministerul de Război; în Rusia misiunea sub direcţia lui Diamandy, ministrul român la Petrograd, în S.U.A. misiunea condusă de colonelul Miclescu Adrian; în Japonia misiunea locotenent colonelului Felix (*Ibidem*, p. 35).

[81] *Ibidem*, p. 29 (Tabelul nr. 1).

[82] A.I.C. Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 22, 1915, f. 340.

www.dacoromanica.ro

să sosească, din Franţa mai ales, materiale pentru aviaţie. Au urmat apoi diferite alte materiale şi muniţii de toate categoriile, achiziţionate atît din comerţ, cît şi de la guvernul francez [83]. Din iniţiativa lui Ion I. C. Brătianu şi a generalului Iliescu s-a înfiinţat la 1 aprilie 1915 Comisia tehnică industrială de pe lîngă Ministerul de Război, Direcţia a 8-a Armament, avînd ca preşedinte pe inginerul Stratilescu. Sub conducerea acestuia se reorganizează Arsenalul armatei, Pirotehnia Cotroceni şi Pulberăria Dudeşti, mărindu-li-se capacitatea. Pentru această acţiune, industria privată a primit comanda să producă 250 maşini-unelte, de tot felul; în atelierele portului Constanţa, în urma unor repetate experienţe, specialiştii români au reuşit să treacă la fabricarea proiectilelor de mai multe tipuri. De asemenea, industriile alimentară şi a echipamentului au fost reorganizate şi puse la dispoziţia Intendenţei Armatei [84]. În noiembrie 1915, pentru a se reglementa şi mai bine problema procurării de muniţii necesare armatei, s-a înfiinţat Direcţia Generală a muniţiilor din Ministerul de Război, [85] sub conducerea inginerului Anghel Saligny.

Cu toate aceste eforturi insuficienţa materiilor prime necesare producţiei de armament şi muniţii a făcut ca industria românească să nu poată face faţă comenzilor. De aceea, s-a pus problema importului unor materii prime necesare. În aprilie 1916, s-a votat o lege prin care se ratifica deschiderea unui credit de 15.000.000 lei Ministerului Industriei şi Comerţului „pentru cumpărarea din străinătate a materiilor prime necesare industriei şi comerţului din ţară" [86]. Legea era şi un răspuns la avertizarea guvernului de către furnizorii interni care ameninţau să înceteze activitatea din lipsă de materii prime [87]. Guvernul încercase să rezolve această problemă în înţelegere cu Uniunea Industriaşilor Români, prin înlesniri de transporturi şi plăţi, dar fără rezultate; era nevoie de o reglementare pe cale de lege. În articolul 2 al legii se specifica că : „Plăţile asupra acestui credit se vor efectua din disponibilităţile tezaurului şi se vor acoperi cu încasările din vînzarea materiilor prime cumpărate" [88]. Izvorîtă dintr-o necesitate reală, legea avantaja pe toţi cei angajaţi în furniturile pentru armată. În ciuda condiţiilor foarte grele, atît interne cît şi externe, efortul depus în acest domeniu s-a materializat, pînă la mijlocul lunii august 1916, în realizări importante. Astfel, în peste 60 de fabrici şi ateliere mecanice se fabrica material de luptă — obuze de diferite calibre, cartuşe, grenade, maşini-unelte etc.; s-au demontat tunurile din fortificaţiile Bucureştilor şi ale liniei Focşani-Nămoloasa-Galaţi, constituindu-se în felul acesta o artilerie grea dispunînd de 129 guri de foc de tipuri şi calibre diferite [89].

Analizînd măsurile de reglementare a vieţii economice interne luate de guvernul român în cei doi ani de neutralitate, în condiţiile complicate, şi sub acest aspect, create de declanşarea războiului mondial de către

---

[83] *România în războiul mondial 1916—1919*, vol. I, Ministerul Apărării Naţionale p. 28.
[84] Viorica Moisuc, *România în anii primului război mondial*, în „Anale de Istorie". nr. 1/1971, p. 134.
[85] „M.O." nr. 180 din 10/23 noiembrie 1915, p. 7537.
[86] A.I.C. Bucureşti, fond Senat, dosar 12402 din 1915—1916, f. 16.
[87] Ibidem f. 2.
[88] *Ibidem*, f. 16.
[89] Viorica Moisuc, *Op. cit.*, p. 134.

www.dacoromanica.ro

marile puteri imperialiste, desprindem lesne concluzia, pe de o parte, privind insuficienţa dezvoltării şi organizării economiei româneşti, ceea ce a făcut ca aceste măsuri să aibă o slabă eficienţă, iar, pe de altă parte, şi tocmai din aceste cauze, marele efort, grelele sacrificii ce au trebuit făcute de poporul nostru în lupta pentru întregirea patriei şi formarea statului naţional unitar [90].

MESURES DE RÉGLEMENTATION DE LA SITUATION ÉCONOMIQUE INTERNE DURANT LES ANNÉES 1914 — 1916 ET LEURS CONSÉQUENCES

RÉSUMÉ

S'appuyant sur une étude approfondie de la situation générale de l'économie du niveau de développement économique attent par la Roumanie à la veille de la première guerre mondiale, l'auteur s'applique à présenter les mesures prises par le gouvernement roumain pendant les deux ans de neutralité, visant aussi bien à faire face aux nombreaux états de choses déterminés par le déclenchement de la guerre, qu'à effectuer les préparatifs requis dans l'éventualité de l'engagement du pays dans la guerre.

Etagé d'amples sources documentaires publiées et inédites, l'article examine les nombreuses mesures prises au cours de cette période, qui ont signifié parfois l'imixtion même de l'Etat dans la réglementation de l'économie, apprécie les bonnes intentions du gouvernement, tout en relevant les limites de ces mesures qui se sont reflétées, le plus souvent de manière négative, sur la situation des masses laborieuses. On relève également les préoccupations des milieux gouvernants en ce qui concerne la préparation du pays en vue du parachèvement de l'unité nationale, d'une part, et les sacrifices du peuple, des masses laborieuses, en premier lieu, en vue de l'accoplissement de ce desideratum, d'autre part.

[90] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societaţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, Bucureşti, 1975, p. 37.

www.dacoromanica.ro

AȘEZĂRILE RURALE ALE ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN SECOLELE XVI – XIX

DE

LOUIS ROMAN

O valoroasă lucrare precedentă[1] a stabilit numărul localităților muntene în secolele XIV — XVI. Pe baza studierii documentelor vremii, s-a însumat informația prin *avansare cronologică, progresivă*. S-a conchis astfel că izvoarele din perioada 1352—1625 semnalează 3 220 de așezări [2]. Cifra a fost însă contestată, specificîndu-se că au fost incluse nu numai localitățile realmente existente, ci și toponime neoiconimice; pînă la începutul secolului al XVII-lea, în documente apar numai vreo 2 100 de sate [3].

Vor mai fi, desigur, descoperite și alte documente ale epocii, azi încă necunoscute. Se va mai acumula, evident, o oarecare informație cu referire la localități, azi încă ignorate, dar existente în Țara Românească înainte de începutul veacului al XVII-lea. În esență însă, amintitul procedeu demoistoriografic (avansarea progresivă) și-a epuizat potențele și, pe această cale, nu vom putea ști niciodată — din cauza insuficienței iremediabile a izvoarelor — numărul real de așezări pe la 1600. Se impune deci aplicarea și a altor tehnici de cercetare.

S-a folosit astfel *studiul regresiv* [4]. S-a pornit de la înregistrările din jurul anului 1830, considerate a fi primele evidențe aproape complete. Ele s-au comparat cu numărătorile din secolul al XVIII-lea și din primele decenii ale celui următor, precum și cu știrile, transmise de izvoarele narative, referitoare la sfîrșitul veacului al XVI-lea și la cel de-al XVII-lea. Pe această bază, s-a conchis că, pe la 1600, au existat în Țara Românească vreo 4 000 de sate și cătune, iar la începutul anilor '30 ai secolului al XIX-lea — 4362 de sate, cătune și mahalale sătești. S-a socotit adesea că cifrele — obținute prin sinteza statistică a unor liste

---

[1] I. Donat, *Așezările omenești din Țara Românească în secolele XIV—XVI*, în „Studii", IX, 6, 1956, p. 75—95. În cuprinsul lucrării de față, prin „sate" se desemnează așezările rurale propriu-zise, termenul folosindu-se așadar în sens restrîns. În sens larg, „satul" este considerat un complex rural, alcătuit din moșie, așezarea omenească și populația ei (N. Dunăre, L. Someșan, în *Țara Bîrsei*, II, Edit. Academiei, București, 1974, p. 22—23: sinteza precizărilor noționale din literatura precedentă).

[2] *Ibid.*, p. 79—80.

[3] L. Lehr, *Factori determinanți în evoluția demografică a Țării Românești în secolul al XVII-lea*, în „Studii mater. ist. medie", VII, 1974, p. 163 (și n. 9).

[4] L. Roman, *Teoria „depopulării" și dezvoltarea Țării Românești în anii 1739—1831*, în *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, II, red. acad. prof. Șt. Pascu, <Cluj-Napoca, 1977>, p. 220—237.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 31, nr. 8, p. 1391—1404, 1978.

www.dacoromanica.ro

de aşezări umane, hărţi, izvoare narative, documente interne etc. — ar exprima evoluţia numerică reală a localităţilor muntene, ceea ce ar proba o „depopulare"; studiul menţionat a demonstrat însă că totalurile, aflate din izvoarele veacurilor XVII — XVIII şi ale primelor decenii ale celui de-al XIX-lea, cuprind numai o parte din aşezările Ţării Româneşti. S-au prezentat, în felul acesta, noi dovezi ale continuităţii şi creşterii populaţiei muntene în perioada specificată, noi argumente pentru infirmarea teoriei „depopulării".

Cercetarea amintită a adus dovezi şi în sensul concluziei că — atît în perioada regulamentară, cît şi în veacurile anterioare, în Moldova şi Ţara Românească — a existat un număr destul de mare de cătune. Satul muntean apare astfel drept o unitate — administrativă, fiscală şi uneori parohială — compusă fie din mai multe cătune, fie dintr-o aşezare centrală mai importantă, căreia i se subordonează cîteodată unul sau mai multe cătune; de la o vreme, unele cătune muntene au început a fi desemnate şi prin termenul mahala. Cele două structuri săteşti datau, probabil, de foarte multă vreme, studiul documentelor din veacul al XV-lea şi din prima jumătate a celui următor găsindu-le şi în Moldova: aici satul era alcătuit din 2 — uneori 3, 4 sau chiar 5 — cuturi (ori din localitatea de pe vatra satului şi uneori una sau mai multe aşezări din hotarul lui, numite cuturi sau pricuturi); acestea aveau adesea un nume propriu, diferit de al satului [5], situaţie documentată şi în Ţara Românească în secolele XVIII — XIX. De la o vreme, cutul (pricutul) moldovenesc a început a fi numit şi cătun. S-a opinat însă că, de fapt, cutul n-ar fi „cătun", ci „judecie", satul împărţindu-se în două (mai rar în trei) părţi şi avînd doi (sau trei) juzi, vatamani [6]. Dar aici nu este, poate, acea antinomie pe care o găsea I. Bogdan, ci o complinire de sensuri, multiplicarea judeciei apărînd tocmai pe baza existenţei unor aşezări distincte, dar cuprinse în acelaşi sat.

Studierea în continuare a problemei, cu luarea în considerare a noi izvoare, confirmă pe deplin continuitatea de vieţuire în Ţara Românească în veacurile XVI — XIX, aducînd totodată rectificări şi noi încheieri de esenţă.

Între anii 1831 şi 1860. Obştească catagrafie a Ţării Româneşti, terminată în septembrie 1831 [7], cuprinde 3 597 de oraşe, tîrguri şi sate (dintre care — 3 560 de sate) [8]. Lista nominală de localităţi, datînd din iulie a acelui an, totalizează 3 556 de sate [9].

---

[5] P. P. Bîrnea, *Sel'skie poselenija Moldavii XV — XVII vv.*, red. P. V. Sovetov, Kišinëv, Izd. C.K. K. P. Moldavii, 1969, p. 41—42, 48. In textul slavon al documentelor apar denumirile: kuty, prikuty, prikutki, priselki, prisjulki (*Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, întocm. C. Cihodaru et al., Edit. Academiei, Bucureşti, 1975, No. 35, 48, 61, 91, 165, 231).

[6] I. Bogdan, *Despre cnejii români (1903)*, în Idem, *Scrieri alese*, ed. G. Mihăilă, pref. E. Petrovici, Edit. Academiei, Bucureşti, 1968, p. 194.

[7] B. Stîrbei, *Raportul lui ... c. Kisseleff asupra stării Valachiei în a. 1832*, în „Convorbiri literare", XXII, 10, ianuarie 1889, p. 852—853.

[8] I. Cojocaru, *Ţara Românească după statistica generală din 1832*, în „Studii şi art. de ist.", VII, 1965, p. 152, 154.

[9] *Extract de suma plugarilor şi muncitorilor lăcuitori prin satele acestui Principat ...*, în *Analele parlamentare ale României*, II, 1892, p. 475—538 (calcul L. R.).

www.dacoromanica.ro

Ca urmare a recensămîntului din 1859—1860, s-a alcătuit prima evidenţă realmente completă a aşezărilor Ţării Româneşti, a cărei sinteză este următoarea [10]:

Tabel 1

Totalul aşezărilor rurale din Ţara Românească la 1859—1860

Urbane		Rurale				
		Sate		Cătune		
Oraşe şi tîrguri	Cătune în cuprinsul lor	Total	Dintre care cu 2 sau mai multe nume	Total	Dintre care: Cu 2 nume	Dintre care: Cu denumire de „mahala"
39	32 (se scad 14 mahalale din interiorul localităţilor urbane; rămîn 18 cătune)	3185	334	2030 (se scad 245 de aşezări centrale ale satelor; rămîn 1785 cătune)	14	7

În perioda 1831—1859 au avut loc mai multe restructurări ale satelor, numărul acestora fluctuînd astfel: la 1838 — 3 580 de sate [11]; la 1844 — 3 533 [12]; la 1846 — 3 350 [13]; la 1852 — 3 321 de sate [14]. Micşorarea cuantumului satelor se reflectă în tabelul de mai sus atît în faptul că, la 1859—1860, totalul lor este de numai 3 185 [15], cît şi în faptul că un număr însemnat dintre ele (334) au două sau mai multe nume. Acestea din urmă reprezintă în bună parte apelativele fostelor sate, dispărute ca unităţi administrative distincte, prin intrarea în cuprinsul altora.

În litera publicatei evidenţe de localităţi, avem de-a face cu 32 de cătune în cuprinsul oraşelor şi tîrgurilor şi cu 2 030 în componenţa satelor. Cifra reală este însă ceva mai mică. Printre cătunele, subordonate aşezărilor urbane, se enumeră şi 14 mahalale din interiorul lor; aici rămîn deci numai 18 cătune. Între cele 2 030 din componenţa satelor se află şi 245 de aşezări centrale ale acestora; totalul final este, prin urmare, 1785. La 1860, aşadar, există 1 803 cătune (1785 + 18).

Cîte erau la 1831? Din păcate, pînă în prezent nu se cunoaşte o listă completă, referitoare la întreaga ţară şi datînd din deceniile premergătoare anului 1860. Se poate opera, în schimb, în cadrul unui singur judeţ, ca — spre pildă — Vîlcea, pentru care posedăm o catagrafie com-

---

[10] *Indicele comunelor orăşane şi rurale din Muntenia*, Bucureşti, 1861 (calcul L.R.).

[11] J. A. Vaillant, *La Romanie ...*, III, Paris, 1844, p. 36.

[12] *Notiţă statistică*, în „Almanah al statului", 1844 (Anexa, p. 51).

[13] *Documente privitoare la economia Ţării Româneşti. 1800—1850*, culese I. Cojocaru, II, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1958, p. 921, No. 714.

[14] „Annale statist. cunoşt. părţei munt. România", I, 1, 1860, p. 6.

[15] Calculul oficial contemporan a ajuns la 3157 „comune rurale" (*ibid.*, I, 3—4, 1860, p. 118—119; *Statistica din România. Indicele comunelor la finele anului 1873*, Bucureşti, 1874, ante p. 1).

www.dacoromanica.ro

pletă din 1840 [16]. Datele acestei înregistrări sînt comparabile cu cele ale recensămîntului din 1859—1860, pentru că teritoriul amintitului district n-a suferit modificări cît de cît însemnate între timp. O rectificare se realizase în ajunul întocmirii catagrafiei din 1840 : valea Lotrului făcuse parte pînă atunci din plaiul Loviştei (jud. Argeş), iar acum intrase în componenţa jud. Vîlcea. S-a crezut că rearondarea ar fi avut loc la 1833 [17], sau la 1839 [18], ori între 1840—1842 [19]. În realitate, catagrafia vîlceană din 1840 este — după toate probabilităţile — prima listă care cuprinde satele Cîineni, Robeşti (cu mahalaua Sărăcineşti), Călineşti, Proeni (cu mah. Vărateca), Brezoiu, Mălaia (cu mah. Săliştea) şi Voineasa [20].

Tabel 2

Localităţile din jud. Vîlcea în anii 1840—1860 [21]

	Urbane		Rurale				
			Sate		Cătune		
	Oraşe şi tîrguri	Cătune subordonate lor	Total	Dintre care cu două sau mai multe nume	Total	Dintre care	
						Cu două nume	Cu denumire de „mahala"
Catagrafia din 1840	4	2 [22]	222	—	229	—	229 [23]
Recensămîntul din 1859—1860	4	4	191	5	207	1	4

Tabelul 2 arată că reducerea numărului de sate în Ţara Românească, în perioada 1838—1860, datorită regrupării localităţilor rurale, a afectat şi districtul Vîlcea : la 1840 era 222 de sate, iar 20 de ani mai tîrziu — numai 194 (cu 28 mai puţine). Totodată, în cadrul acţiunii de sistematizare a satelor, desfăşurată în perioada regulamentară, a avut loc şi o anumită reducere a numărului de cătune şi mahalale săteşti : la 1860 erau 211 (207 + 4), dar înainte cu două decenii fuseseră 231 (229 + 2). Cum circa 28 de sate au fost transformate între timp în cătune, înseamnă că cele aproximativ 183 (211—28) existente la 1860 provin din 231 de cătune de la 1840. Pentru a deduce totalul cătunelor jud. Vîlcea la începutul epocii regulamentare, este necesară deci mărirea cu 26% a cuantumului, documentat la 1860 (211), din care am înlăturat satele care în cele două decenii precedente au fost transformate în cătune (211 — cca. 28 = cca. 183 ; cca. 183 × 126 = 231).

Desfiinţarea şi contopirea unor cătune n-a afectat poate în aceeaşi măsură toate judeţele, motiv pentru care — în scopul deducerii număru-

[16] I. Popescu-Cilieni, *Biserici, tîrguri şi sate din jud. Vîlcea*, Craiova, „Ramuri", 1911.
[17] I. Conea, *Ţara Loviştei*, în „Buletinul Soc. reg. rom. geogr.", LIII, 1934, p. 61—62.
[18] N. Gh. Dinculescu, în „Arhivele Olteniei", II, 1923, p. 179.
[19] I. Ionaşcu, *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942, p. X.
[20] I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 24—26.
[21] *Idem*, pass. (calcul L. R.) ; *Indicele comunelor orăşane şi rurale din Muntenia*, Bucureşti, 1861, p. 59—62 (idem).
[22] Deduse din studierea terminologiei utilizate şi prin comparaţie cu alte surse.
[23] În această catagrafie nu există termenul „cătun", ci numai acela de „mahala".

www.dacoromanica.ro

lui cătunelor la 1831 pe întreaga Țară Românească, pornind de la totalul lor la 1860 — se poate considera suficientă mărirea prudentă a cuantumului din acest ultim an cu numai 5—10%. La 1831 au fost 3 560 de sate, iar la 1860 — 3 185 de sate, aproximativ întreaga diferență de 375 devenind în perioada scursă cătune. Atunci : 1803 — 375 = 1 428 cătune la 1860; 1428 × 105 = 1 499 (1428 × 110 = 1 571) cătune la 1831.

Tabel 3

Totalul așezărilor rurale din Țara Românească (1831—1860)

	1831	1859—1860
Sate	3560	3185
Cătune și mahalale sătești	cca. 1500—1570	1803
Total	cca. 5060—5130	4988

Rezultă totodată că strîngerea și așezarea la linie a caselor în perioada regulamentară, în cadrul sistematizării satelor, introducînd modificări în înfățișarea lor [24], n-a afectat probabil în mare măsură numărul total al așezărilor muntene. Concluzia caută totuși a fi prudentă datorită influenței, exercitate în diverse sensuri asupra numărului localităților, de către o serie de alți factori : în răstimpul luat în considerare, se crează noi așezări, altele au o existență efemeră, unele cătune devin mahalale urbane etc.

La 1828—1830. Harta, lucrată — sub conducerea colonelului Ditmars — de către cartografi ai armatei ruse [25] în anii 1828—1832 [26], a fost cu multă competență editată de C.C. Giurescu.

Tabel 4

Sinteza statistică a ediției C. C. Giurescu a hărții ruse, ridicate în 1828—1832 (numai județele muntene)[27]

Numărul orașelor și târgurilor	Numărul așezărilor rurale				
	Însoțite de o cifră exactă a numărului de curți	Cu 5 20 curți	Cu 1—5 curți	Fără număr de curți	Total
30	3151	482	30	402	4065

[24] I. Corfus, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Edit. Academiei, 1969, p. 199, 276—293; I. Conea, *Plaiul și muntele ...*, în *Oltenia*, Fund. cult. reg., Reg. Oltenia, 1943, p. 78.

[25] *Karta teatra vojny v Evrope 1828 i 1829 godov ...*, 1835 (Biblioteca Academiei R. S. România, Cab. hărți : H. III. 461).

[26] C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX ...* Edit. științifică, București, 1957, p. 17, 19—21.

[27] *Ibid.*, p. 209—288 (calcul L. R.).

www.dacoromanica.ro

Covîrşitoarea majoritate a localităţilor cu număr exact de curţi sînt, desigur, sate (majoritatea şi nu totalitatea, căci — după cum se cunoaşte — lucrul cu mii de nume şi cifre cu greu poate evita oarecari erori). S-a considerat că aşezările notate cu 1—5 şi cu 5—20 de curţi ar fi „cătune", iar localităţile cărora nu li se indică numărul de gospodării ar fi „sate" [28]. Cercetarea îndeaproape a problemei permite concluzii mai nuanţate :

1) Cătunul era ataşat de sat şi rămînea în această situaţie pînă cînd — considerat de Vistierie suficient de consolidat sub aspect demografic şi economic — era separat şi înscris aparte în evidenţele fiscale [29]. Aceasta se petrecea, bineînţeles, numai atunci cînd anumite împrejurări sociale o permiteau ; în aceste condiţii, cătunul se transforma în sat. Altfel spus, cît timp o aşezare avea statut de cătun, ea nu figura aparte în catastişe, unde cifrele de contribuabili se treceau centralizat, cu referire la întregul sat. Cînd cartografii înregistrează pe la 1830 satele şi cătunele, li se poate furniza deci numărul de curţi numai pentru sate ; cătunele rămîn fără cifre. Este motivul pentru care apare logic a considera că, la data înregistrării, cele 402 aşezări fără număr de gospodării erau, în general, cătune (nu se exclud, desigur, şi anumite erori).

2) În ceea ce priveşte localităţile notate a avea sub 20 de gospodării, este posibil ca unele să fi avut statut de sat (aşezare centrală a satului) şi, dată fiind cifra redusă de curţi ce se comunică, să fi fost înregistrate de cartografi cu semne convenţionale în vederea cunoaşterii ordinului de mărime, fără a încărca planşa.

3) Nu-i exclus ca alte aşezări cu asemenea semne distinctive să fi fost numai cătune şi, nedîndu-li-se totalul curţilor, cartografii să fi cerut (să fi stabilit ei înşişi) desluşiri pentru a determina cel puţin ordinul de mărime.

Este foarte greu de controlat toate acestea în cazuri concrete. Aşa cum se va vedea, circa 800 de sate au fost transformate în 1831 în cătune, din care cauză deci sînt dificil de utilizat pentru comparaţie informaţiile, ulterioare începutului acestui an, cînd statutul multor localităţi s-a schimbat. Datele anterioare anului 1828 sînt, de asemenea, puţin utilizabile, căci nu ştim dacă din acel moment şi pînă la înregistrarea în hartă nu s-a schimbat cumva situaţia localităţii. Trebuie subliniat şi faptul că, în general, cătunele şi mahalalele săteşti apar rar în surse. Cîteva comparaţii arată totuşi orientativ că se pot admite cele trei concluzii formulate :

1) La 1824, de Răchiţele depind Ciripanii (jud. Argeş), iar de Ursoaia ţin Stănislăveştii (jud. Olt) [30]. La 1828—1830, Răchiţelu de Jos şi Răchiţelu de Sus (sînt deci două Răchiţele !) apar cu număr exact de curţi, iar Chirpeni [31] (confuzia în scrisul mărunt al hărţii între „K" şi „Č" slav este lesne de făcut) n-au cifra gospodăriilor ; acelaşi lucru se constată şi la Ursoaia, respectiv Stanislăveşti [32]. Dar pot fi erori de înregis-

[28] *Ibid.*, p. 175.

[29] I. Ionaşcu, *Evoluţia populaţiei din Vrancea între anii 1774—1829 după date statistice inedite*, în „Revista arhivelor", VIII, 2, 1965, p. 102—103.

[30] I. Ionaşcu, *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942, p. 38, 83.

[31] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 210—211.

[32] *Ibid.*, p. 257.

www.dacoromanica.ro

trare la Albești Pămînteni și Albești Ungureni (jud. Argeș), aflate fără număr de curți [33], cînd la 1824 și 1831 figurează ca sate [34].

2) La 1810, Brătășan (jud. Ilfov) este sat [35], dar Brataşanii figurează în hartă cu 5—20 gospodării [36]. Tot așa, la 1824 avem de-a face cu satul Buneștii (jud. Argeș) [37], căruia la 1828 i se stabilesc 5—20 curți [38].

3) La 1810, Manolache și Căldărar sînt cătune ale satului Cățel (jud. Ilfov) [39]. În hartă, Manolaca și Caldarari sînt notate cu 5—20 gospodării [40].

Rezultă deci că ediția C. C. Giurescu a hărții ruse cuprinde sub 4 000 de sate (la covîrșitoarea majoritate a celor 3 151 de localități cu o cifră exactă a numărului de curți, sînt de adăugat unele dintre așezările cu 5—20 gospodării) și cîteva sute de cătune. Atunci însă au fost înregistrate în total 4 386 de tîrguri și sate muntene (dintre care 4 362 de sate [41]). Nu cumva această cifră ultimă este greșită, exagerată? Avem poate de-a face nu numai cu sate, ci cu 4 362 de sate și cătune, ceea ce ne-ar apropia mult de totalul așezărilor rurale de la Ditmars-Giurescu (4 065)? Nu trebuie uitat, înainte de toate, că, în 1831, în Țara Românească erau circa 5 100 de sate, cătune și mahalale sătești *(Tabel 3)* și nu numai 4362. O a doua dovadă în același sens este aceasta: în perioada 1815—1821, județele muntene (fără raiale) totalizau în evidențele Vistieriei între 2 721 și 2 745 de *sate (vide infra: Tabel 6)*; or, în 1822, Kreuchely raporta că vel vistierul „nu cunoaște decît cel mult două" treimi din satele țării [42]; calculul ne duce la aproximativ 4 100 de *sate* (fără raiale). În al treilea rînd, analiza listelor Ditmars-Giurescu aduce argumente peremptorii în sensul inexistenței în cuprinsul lor a unui mare număr de așezări, indiscutabil în ființă în acei ani: în timp ce catagrafia din 1840 a jud. Vîlcea conține 457 de așezări *(Tabel 2:* 4 + 2 + 222 + 229), harta rusă — așa cum a fost ea editată în 1957 — nu prezintă în acel district și în partea de la vest de Olt a plaiului Loviștei decît 258 (cu 199 mai puține!) localități urbane, sate și cătune (se exclud stațiile de poștă fără localitate. precum și mănăstirile și schiturile lipsite de aceasta, nu se iau în considerare stînele, hanurile, morile) [43].

Se impun deci cîteva concluzii și comentarii:

1) În ajunul anului 1831, în Țara Românească se aflau 4 362 de sate (aproximativ 5 100 de sate, cătune și mahalale sătești).

2) Harta ridicată în 1828—1832 este un izvor istoric de mare valoare, care — prin profuziunea de date furnizate — nu se poate compara în

---

[33] *Ibid.*, p. 209.

[34] I. Ionașcu, *op cit.*, p. 3; *Extract de suma plugarilor ...*, în *Analele parlam. ...*, II, 1892, p. 510 (No. 43, 44).

[35] Bibl. Acad., CMXVII/I, f. 242.

[36] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 242.

[37] I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 7.

[38] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 210.

[39] Bibl. Acad., CMXVII/I, f. 240.

[40] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 242, 244.

[41] Gh. Ungureanu, *Documente privitoare la istoria Romăniei păstrate în Arhivele statului din Moscova și Leningrad*, în „Revista arhivelor", V, 1, 1962, p. 37 (și n. 8).

[42] E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, X, ed. N. Iorga, București, 1897, p. 509, Apendice II.

[43] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 283—286 (calcul L.R.). Printr-o inadvertență, editorul a exclus partea de la vest de Olt a Loviștei în jud. Vîlcea, cînd ea făcea încă parte pe atunci din jud. Argeș.

www.dacoromanica.ro

epocă, în ceea ce privește Țara Românească, decît cu harta austriacă din 1790—1791 [44]. La Ditmars-Giurescu lipsesc însă sute de sate muntene (cam 1 000 de sate și cătune : cca. 5 100—4 065). Comparația cu cuantumurile din veacurile precedente a celor — foarte înalte — din hartă a creat întotdeauna impresia că acestea din urmă ar fi apropiate de realitate. Personal, am avut mult timp această convingere. Sinteza statistică a unor liste de localități muntene din anii '30— '50 ai secolului al XIX-lea corectează o asemenea părere.

3) În 1831, cu prilejul întocmirii primei catagrafii regulamentare, a avut loc rearondarea satelor, numărul lor fiind redus cu circa 800 (de la 4 362 la 3 560). Compararea hărții ruse cu *Extractul* din iulie 1831, în limitele unui întreg județ, este edificatoare [45]:

Tabel 5

Rearondarea satelor în 1831 (jud. Argeș)

Hartă ridicată în 1828—1832 1	*Extract* din iulie 1831 2	1	2
		Copaceni 58	7. Copăcenii
Budeasa Mare 88		Copaceni —	
Budeasa Mică i Radiusa —	169. Budeasa		
		Geamana 5—20	
		Geamana de Jos 84	148. Geamănu
Bunești 104		Geamana de Sus 36	
Bunești 5—20			
	54. Buneștii		
		Golești 158	101. Goleștii
		Moara Golescului 5—20	etc.

În lista din iulie 1831 nu mai figurează cătunele (subordonate satelor enumerate), iar unele sate preexistente au fost unificate sub aspect administrativ într-unul singur. Se vede clar acest lucru în cazul satului Geamănu ; compararea celor două evidențe duce la concluzia că 28 de oiconime din jud. Argeș, cu peste 20 de gospodării fiecare (deci *sate* înainte de 1831), existente la Ditmars-Giurescu, nu mai figurează în *Extract* (printre cele 28 de nume nu se includ cele care au suferit unele ușoare modificări de aspect).

4) Or, aceasta se întîmplă în jud. Argeș, în care—din cîte se știe [46]— lucrările de cartografiere s-au terminat mai tîrziu decît în alte districte muntene, după 2 octombrie 1831, cînd noua arondare a localităților rurale era de mult definitivată. Se dovedește astfel și faptul că datele existente în harta rusă sînt anterioare Obștești catagrafii din 1831 *(terminus ante*

[44] L. Roman, *Localitățile și populația Țării Românești în lumina lucrării cartografice manuscrise din 1790—1791*, în „Revista arhivelor", XLVII, vol. XXXII, 1, 1970, p. 57—74.

[45] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 209—212 (în dreptul fiecărei localități se notează numărul de gospodării) ; *Extract de suma plugarilor* ..., p. 510—513 (la fiecare sat se notează numărul de ordine din listă).

[46] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 20—23.

www.dacoromanica.ro

quem), ceea ce — pornindu-se de la alte premise — s-a mai subliniat [47]. Cum lucrarea a început a se întocmi la 1828 *(terminus post quem)*, rezultă că valorile demografice ce le cuprinde sînt din 1828—1830. La 5 decembrie 1830, Divanul săvîrşitor al Ţării Româneşti cerea ispravnicilor să continue „a trimite de la judeţ topografilor trebuincioasele ştiinţe statisticeşti ..., dîndu-le toate ştiinţele ce vi să vor cere, atît de la plăşi, cît şi de la sate ..." [48]: este vorba deci de datele de care dispuneau în acei ani ispravnicii (judeţul), zapciii (plasa) şi pîrcălabii (satul), de pe urma catagrafiilor contemporane.

În jurul anului 1570. Sursele narative de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi din prima jumătate a celui următor afirmă că Ţara Românească are 40 000 de sate (pe la 1570 [49] şi la 1583 [50]), „mii de sate" (anii '80 ai secolului al XVI-lea [51]), 14 000 (pe la 1591 [52] şi în timpul domniei lui Mihai Viteazul [53]), 4 000 (la 1 641) [54], nici 2 000 de sate (la 1640) [55].

Cîte să fi fost în realitate? 40 000 şi 14 000 constituie, desigur, o exagerare, dar aici nu-i vorba de obişnuitele fantezii cifrice antice [56] sau medievale [57], lipsite de orice valoare. Înzecirea a fost frecvent folosită în antichitate: evaluarea de către Plutarh a armatei — cu care ultimul monarh ahemenid, Darius III, înfrunta pe Alexandru cel Mare — a trebuit divizată prin zece pentru a ajunge la un număr realist [58]; comorile regale dacice preluate de Traian sînt apreciate de Ioannes Lydos cu cifre care, numai după reducerea de către J. Carcopino la a zecea parte, au luat o înfăţişare rezonabilă etc. [59]. Procedeul a fost adesea utilizat şi în evul mediu: oastea, cu care Radu Ilie învingea trupele domnului muntean Mircea Ciobanul (Măneşti, noiembrie 1552), nu putea cuprinde 80 000 (cum glăsuieşte izvorul contemporan), ci numai 8 000 de oameni; pretendentul Constantin, fiul lui Ştefan Lăcustă, care adăuga în octombrie 1578 noi necazuri guvernării, şi aşa agitate, a domnului moldovean Petru Şchiopul, venea însoţit nu de 5 000 de cazaci (despre care vorbeşte Petru vodă), ci numai de 500 [60] etc. Şi-n cazul nostru s-a petrecut, desigur, un

---

[47] *Ibid.*, p. 181, 182.

[48] *Ibid.*, p. 177, 293 (No.2).

[49] G.-B. Montalbani, *Rerum turcicarum commentarius*, în *Turcici Imperii status...*, Lugduni Batav., Ex officina Elzeviriana, 1634, p. 91.

[50] A. Possevino (1583), la G. Bascapé, *Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI. Note e documenti*, pref. A. Solmi, Roma, Anonima Romana Ed., 1931, p. 59.

[51] Fr. Sivori (anii 1580), în *Călători străini despre ţările române*, III, îngrij. M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1971, p. 14.

[52] B. Locadello (1641), *ibid.*, V, 1973, p. 33.

[53] P. B. Bakšić (1640), *ibid.*, V, p. 206.

[54] B. Locadello, *ibid.*, V, p. 33.

[55] P. B. Bakšic, *ibid.*, V, p. 206.

[56] *Vide, e.g.*: R. Hennig, *Les grandes énigmes de l'univers*, R. Laffont; reprod. „Magazin istoric", IX, 1 (94), 1975, p. 52.

[57] *Vide, e.g.*: J. Fréville, *Mizeria şi numărul ...*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1957, p. 97—98.

[58] A. Sauvy, *Préface*, la M. R. Reinhard, A. Armengaud, J. Dupâquier, *Histoire générale de la population mondiale*, Paris, Montchrestien, <1968>, p. VII — VIII.

[59] M. Macrea, *Viaţa în Dacia Romană*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 24; N.-S. Tanaşoca, în *Dicţionar de istorie veche a României...*, cond. D. M. Pippidi, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 346.

[60] N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, ed. N. Gheran şi V. Iova, introd. M. Neagoe, Edit. militară, 1970, p. 161, 191.

www.dacoromanica.ro

fenomen similar : avem de-a face nu cu 40 000, ci cu 4 000 de sate, așa cum credea dealtfel și Al. Papiu-Ilarian [61].

În afară de înzecire, se întîlnește — dar ceva mai rar — procedeul înrudit al adăugirii de 10 000 de unități : încercînd să reia scaunul domnesc, Ștefan Răzvan pătrunde în decembrie 1595 în Moldova cu 2 000 de secui, iar nu cu 12 000, cum vrea să ne facă a crede o știre din epocă [62]. Evident, tot așa stau lucrurile și cu informația pe care — aproape în aceeași vreme — o culeg Locadello și Bakšić : nu 14 000, ci tot 4 000 de sate, ceea ce găsește o anumită confirmare la Fr. Sivori („mii de sate"). Pare a fi și mai importantă afirmația lui Locadello (4 000 de sate la 1641) : ea s-ar putea interpreta în sensul conștiinței — la factorii de răspundere contemporani, care-i comunică oaspetelui datele — , că și către mijlocul veacului al XVII-lea se găsesc în țară atît de multe așezări.

Așa cum am mai menționat, în documentele medievale apar numai cam 2 100 de sate muntene pînă la începutul secolului al XVII-lea (după alt cercetător — 3 220 de așezări) [63], iar la 1831 sînt înregistrate 3 560 de sate. Erau motive suficiente pentru ca, timp îndelungat, să se creadă — așa cum a făcut și semnatarul acestor pagini — că și 4 000 de sate pentru sfîrșitul veacului al XVI-lea constituie o exagerare. El a socotit de aceea, că ar fi vorba nu numai de sate, ci de 4 000 de sate și cătune.

Acum însă există posibilitatea de a desprinde noi concluzii. Așa cum rezultă din cele de mai sus, la 1828—1830, în Țara Românească (inclusiv fostele raiale Brăila, Giurgiu și Turnu), existau 4 362 de sate (aproximativ 5 100 de sate și cătune). În secolul al XVIII-lea și în primele decenii ale celui următor, o „depopulare" a țării — precum s-a susținut atîta amar de vreme — n-a avut loc [64], dar nici colonizările practicate n-au putut modifica în mod substanțial totalul localităților existente [65]. În secolul al XVII-lea, evoluția populației muntene a fost serios afectată de diverși factori și totuși curba ei probabilă are, în general, o tendință ascendentă [66]. Importantele și îngrijorătoarele mărturii ale vremii, referitoare la o reducere la jumătate a populației Țării Românești, în ultimele trei decenii ale veacului al XVI-lea și în primii ani ai celui următor [67], permit concluzia următoare : dacă 2 000 de sate (la 1640) ar fi rezultatul unui asemenea proces, atunci 4 000 (pe la 1570) ar constitui un număr verosimil. Încheierea finală se impune de la sine : în jurul anului 1570 (la care se referă cea mai veche știre privitoare la „40 000" de sate), avem de-a face cu aproximativ 4 000 de sate muntene (în acest total nu intră localitățile din raialele, alcătuite pe trupul țării în secolele XV — XVI) ; satelor li se subordonează și un număr de cătune (cîteva sute, probabil ; la 1828—1830, erau cam 700).

[61] Al. Papiu-Ilarian, *Tesaur de monumente istorice ...*, II, Buc., 1863, p. 143, n. *

[62] N. Iorga, *op. cit.*, p. 232.

[63] *Vide supra* : n. 2, 3.

[64] L. Roman, *Evoluția numerică a populației Țării Românești și migrația externă (1739—1831)*, în „Studii artic. ist.", XXIII, 1973, p. 15—24 ; idem, *Teoria „depopulării" și dezvoltarea Țării Românești în anii 1739—1831*, în *Populație și societate ...*, II, p. 189—296.

[65] *Vide infra* : n. 82, 83.

[66] L. Lehr, *Factori determinanți în evoluția demografică a Țării Românești în secolul al XVII-lea*, în „Studii mater. ist. medie", VII, 1974, p. 204.

[67] Șt. Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, Edit. Academiei, București, 1970, p. 130—133 ; idem, *Demografia, dimensiune a istoriei*, „Facla", <Timișoara>, 1974, p. 87—91.

www.dacoromanica.ro

Din jurul anului 1570 pînă la 1828—1830. Pentru omogenizarea datelor, este necesar ca, din totalul satelor muntene existente la 1828—1830 (4 362 de unități), să se separe cele din raialele, acum desființate prin reunirea teritoriului lor cu țara. Cea mai înaltă cifră cunoscută este de 91 de „sate mijlocii" în toate cele trei raiale (F. W. von Bauer, anii '70 ai veacului al XVIII-lea) [68]. Alte surse furnizează numere inferioare, diferite între ele, cu referire la diverse momente [69]. Una dintre cauzele principale ale fenomenului rezidă în faptul că — în afara satelor așezate, ale căror nume se întîlnesc mereu de-a lungul anilor (precum acele „des plus beaux et des plus riches villages", pe care le întîlnește Langeron în 1809 în părțile Brăilei) [70] — în raiale se crează și așezări mici, nestabile, caracterul lor efemer fiind potențat și de campaniile militare, cum fusese aceea din 1828—1829. De aici și două trăsături specifice : într-o anumită perioadă, se constată că o serie de oiconime dispar și se ivesc altele noi ; numărul total — variabil în felul acesta — este și mai mult alterat de modul diferit în care contemporanii, care ne transmit informații asupra așezărilor din raiale, includ în calcul micile localități, așezările recent create. În orice caz, la 1828—1830 acolo erau sub 100 de sate și astfel cifra la care ajungem pentru Țara Românească (mai puțin teritoriul fostelor raiale) este de aproximativ 4 300 de sate.

Așadar, în decurs de circa două veacuri și jumătate, numărul satelor muntene s-a mărit, în valori absolute, de la vreo 4 000 cam la 4 300. Cuantumul așezărilor nou create în această vreme a fost, desigur, mai mare de aproximativ 300 de sate, dat fiind contopirea unora, pustiirea și caracterul efemer al altora. Majoritatea covîrșitoare a localităților s-au

Tabel 6

Evoluția numerică a satelor Țării Românești (fără raiale) după catastișele Visterieî

Data	1640[71]	1675[72]	Anii '60—'70 ai sec. XVIII[73]	1815[74]	1819[75]	1820—1821[76]
Numărul satelor	nici 2000	3000	2165	2721	2741	2745

[68] L. Roman, *Izvoare din perioada 1750—1790 referitoare la localitățile și populația Țării Românești*, în „Studii artic. ist..", XIV, 1969, p. 109.

[69] N. A. Constantinescu, *Întinderea ratelelor ...*, în „Anuar geogr. antropogeogr.", II, 1910—1911, p. 80—81 ; R. I. Perianu, *Raiaua Brăilei ...*, în „Revista ist. rom.", XV, 3, 1945, pl. III (ante p. 335) ;. C.C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX ...*, p. 216—217 etc.

[70] Hurmuzaki, *Documente ...*, Supl. I/3, ed. A. I. Odobescu, București, 1889, p. 166.

[71] *Vide supra* : n. 55.

[72] V. Mihordea, *O descriere a Moldovei înainte de Cantemir*, în „Revista istorică", XXIII, 4—6, 1937, p. 132 (Delacroix).

[73] L. Roman, *op. cit.*, p. 105—106, 109 (F. W. von Bauer ; calcul L. R.).

[74] D. Fotino, *Historia tis palai Daktas ...*, III, Viena, 1819, p. 189—303 (calcul L. R.).

[75] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, red. A. Oțetea, I, Edit. Academiei, 1959, p. 125, 129 (confruntat cu originalul grec — Bibl. Acad., Fond Aristarchi, DCIII/99, f. 117 r).

[76] N. Adăniloaie, *Boierii și răscoala condusă de Tudor Vladimirescu*, București, 1956, p. 23 (calcul L. R.).

www.dacoromanica.ro

menținut și și-au sporit populația. Se aduc deci noi dovezi ale continuității de viețuire a poporului pe teritoriul țării.

Vistieria munteană însă, în întregul interval discutat aici, are în evidențe cu mult mai puține sate (a se vedea Tabelul 6).

Listele din anii '60—'70 ai veacului al XVIII-lea au la bază materiale procurate de Mihai Cantacuzino banul (timp îndelungat vel vistier), alți boieri de seamă și ispravnici[77]. Informațiile referitoare la 1815, 1819 și 1820—1821 sînt rezultatul catagrafiilor din anii respectivi[78]. Nu încape îndoială că și cuantumurile ce se comunică în 1640 și 1675 provin din catastișele Vistieriei, în ale cărei îndatoriri intră și cunoașterea localităților contribuabile, precum și a cislelor lor.

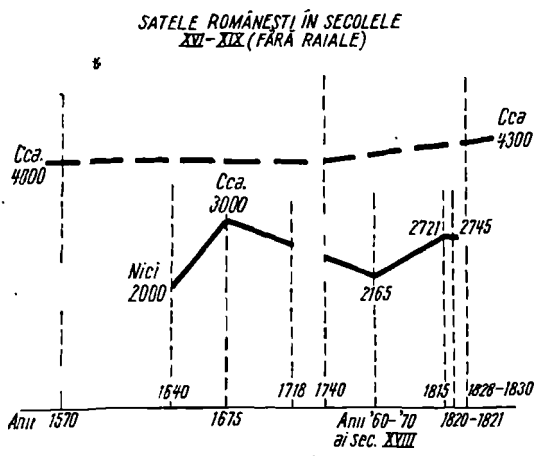

Ne găsim deci în fața a două curbe distincte *(Diagrama)*.

Analiza diagramei impune cîteva precizări și concluzii:

1) Diferența apreciabilă între cele două curbe nu trebuie să mire, căci evidențele preregulamentare ale Vistieriei sînt foarte incomplete[79]. Perioada 1718—1739 (între tratatul de la Požarevac și cel de la Belgrad, prin prevederile cărora județele din dincolo de Olt s-au găsit în acest răstimp sub stăpînirea Curții de la Viena) este lăsată în suspensie, întrucît înregistrarea fiscală — în cele 12 districte de la est de rîu și în cele 5 județe de la vest de el — capătă în anii respectivi înfățișări specifice[80]. Este, totodată, de subliniat faptul că linia evoluției numerice a satelor contribuabile unește deocamdată prea puține puncte antecalculate și nu poate deci indica valori absolut exacte pentru fiecare an la care se referă; ea exprimă totuși, sub un anumit aspect, principalele fenomene ale perioadei.

2) Traiectul evoluției totalului satelor nu poate fi schițat, din păcate, decît în tendința sa crescătoare. Vor fi fost, desigur, sinuozități, dar frînturile curbei, care ar decurge de aici, rămîn deocamdată imponderabile. Pentru sfîrșitul veacului al XVI-lea nu se marchează o depresiune demică, întrucît atunci s-a petrecut o reducere nu a numărului locuitorilor, ci a

---

[77] L. Roman, *op. cit.*, p. 100.

[78] D. Fotino, *op. cit.*, III, p. 187—188 (ed. rom. G. Sion, III, București, 1859, p. 146); *Documente ... Răscoala din 1821*, I, p. 130; N. Adăniloaie, *op. cit.*, p. 18—23.

[79] L. Roman, *op. cit.*, p. 109, 115; idem, *Teoria „depopulării" ...*, p. 223—230.

[80] Succesele—repurtate în sporirea numărului de localități, conscrise dincolo de Olt în anii stăpînirii habsburgice — n-au dus nici pe departe la o înregistrare completă a satelor. Cf. Ș. Papacostea, *Oltenia sub stăpînirea austriacă (1718—1739)*, Edit. Academiei, București, 1971, p. 40 (și n. 30), p. 238 et pass./.

www.dacoromanica.ro

cuantumului dajnicilor munteni [81]. Curba totalului satelor, în general în ascensiune, este într-un crescendo mai accentuat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul celui de-al XIX-lea datorită atît unui spor natural ceva mai mare decît în veacurile precedente, cît și colonizării relativ intense din această vreme : în perioada 1740—1832, transilvănenii pribegiți în Țara Românească au creat aici 85 de localități [82]; în anii 1740—1834, sud-dunărenii ce s-au salvat trecînd fluviul au creat sau repopulat 79 de așezări muntene [83]; etc.

3) Cînd se constată că, de-a lungul unui anumit secol, se sparg zeci de sate (fenomen cu adînci rădăcini sociale și grave implicații), nu trebuie uitat că, în covîrșitoarea majoritate a cazurilor, avem de-a face cu o migrație internă (deci nu cu o reducere a populației totale !) și numai în mult mai mică măsură cu o plecare peste hotare (dar și o bună parte din băjenarii aceștia se reîntorc după cîtăva vreme ; numărul celor ce trec granițele în vederea stabilirii definitive dincolo de ele este, în general, redus). Cînd, într-o anumită vreme, se stabilește o pierdere excepțională de populație — ca efect al mortalității crescute (în urma epidemiilor, foametei, războaielor etc.), al emigrării, al robirilor ș. a. —, este de avut în vedere că aceste cumplite împrejurări, afectînd desigur și numărul localităților țării, au loc totuși pe fondul existenței a peste 4 000 de sate. În ce măsură s-ar putea modifica fundamentele situației date, se vede și în sens invers : stabilirea relativ însemnată de transilvăneni, bulgari, români sud-dunăreni în Țara Românească, în decurs de aproape un veac (de la 1740 pînă la începutul anilor '30 ai secolului al XIX-lea), n-a adus totuși decît crearea a 164 de noi așezări, ceea ce — față de 4362 de sate muntene existente la 1828—1830 — nu reprezintă decît 3,75% !

4) Așa cum a binevoit să observe cititorul, diagrama schițată pornește de la elementele foarte sigure, furnizate de informația anilor '30—'50 ai secolului al XIX-lea. S-au introdus în sistem, totodată, știrile mai puțin complete și uneori nesigure, procurate de izvoare de diferite tipuri, asupra perioadei 1570—1830. Abandonînd învelișul exterior, adesea contradictoriu, s-au explicitat toate aceste date, trecînd de la fenomen la esență și astfel s-a probat în chip satisfăcător faptul că, în decurs de două veacuri și jumătate, numărul total real al localităților muntene se mărește. Cu toate că, în acest timp, are loc spargerea unora și contopirea altora, majoritatea lor covîrșitoare se menține și-și sporește populația. Se obține astfel, după cîte se poate deduce din informația existentă, încă o dovadă a creșterii populației Țării Românești în perioada specificată, a continuității ei de viețuire.

5) Rămîn de abordat în viitor multiple probleme dificile : a dovedi că, la sfîrșitul secolului al XVI-lea, cu toate urmările grave ale evenimentelor social-politice, n-a avut totuși loc o depopulare, așa cum afirmă unele izvoare ale epocii ; a găsi cauzele, în puterea cărora s-a emis în acea vreme o asemenea aserțiune ; a motiva diferențele sensibile între totalul satelor muntene și evidențele oficiale ; a determina factorii, sub impulsul cărora apare sinuozitatea totalurilor din catastișele Vistieriei ; a demonstra că

---

[81] L. Roman, *Recenzie*, în „Studii", **26**, (1973), 3, p. 624.

[82] Idem, *Așezarea statornică a românilor transilvăneni în Țara Românească (1739—1831)*, *ibid.*, **24**, (1971), 5, p. 911 (Tabel 2).

[83] Idem, *Așezări de bulgari și alți sud-dunăreni în Țara Românească (1740—1834)*, în *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor ...*, II, *Tabel 1* (pregătit spre publicare).

www.dacoromanica.ro

unele elemente de bază ale evoluţiei celor două curbe muntene sînt specifice şi Moldovei; a contura şi aspectele transilvănene ale unor concluzii ce decurg din analizele amintite.

LES LOCALITÉS RURALES DE VALACHIE AUX XVI-e — XIX-e SIÈCLES

RÉSUMÉ

Vu l'indigence irrémédiable des renseignements quant au nombre réel des villages valaques vers 1600, on utilise l'étude regressive. On examine le recensement de 1859—1860, qui a donné la première évidence complète des localités rurales de la Valachie ; partant d'ici et utilisant d'autres sources, on détermine successivement le nombre des localités en 1831 (Tableaux 1,3) et en 1828—1830. L'étude des informations narratives établit environ 4000 villages vers l'année 1570 ; leur nombre s'accroît à quelques 4 300 villages jusqu'en 1828—1830 (sans les raïas de Brăila, Giurgiu et Turnu), nouvel argument à côté de ceux qu'on a apporté jusqu'ici (note 4) pour réfuter l'apllication de la théorie de la „depopulation" à la Valachie du XVIII-e siècle. La trésorerie possédait des évidences inférieures (Tableau 6 ; Figure),ce qui a des explications précises (note 79) et les affirmations des sources — sur la diminuation de moitié du nombre de la population du pays pendant les trois dernières décennies du XVI-e siècle et les premières années du siècle suivant — sont expliquées comme la réduction du nombre des contribuables (note 81). On peut ainsi tracer la courbe de l'évolution du nombre total des villages, les variations de détail restant encore imponderables. Vu qu'il n'existe pas de statistiques pour les XVI-e — XVIII-e siècles à même de fournir les renseignements requis pour établir le montant de la population de la Valachie, les conclusions de l'étude constituent des moyens permettant d'y aboutir.

www.dacoromanica.ro

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

ȘEDINȚA DE LUCRU A COMITETULUI NAȚIONAL AL ISTORICILOR DIN ROMÂNIA ȘI CONSTITUIREA COMITETULUI DE ORGANIZARE A CONGRESULUI INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE CE SE VA DESFĂȘURA ÎN ANUL 1980 ÎN ROMÂNIA

În ziua de 18 august 1978, în prezența tovarășului Virgil Cazacu, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C al P.C.R., secretar al C.C. al P.C.R., a avut loc, la Academia de Științe Sociale și Politice o ședință de lucru a Comitetului Național al istoricilor din Republica Socialistă România. Participanții, academicieni, cadre didactice, cercetători, specialiști în domeniul științelor istorice au dezbătut principalele sarcini pentru elaborarea la un înalt nivel științific și la termenele stabilite a Tratatului de istorie a României, a celorlalte lucrări fundamentale cuprinse în programul de activitate al Academiei, precum și pentru sărbătorirea a 2050 de ani de la constituirea primului stat geto-dac centralizat și independent sub Burebista. Au fost discutate de asemenea unele măsuri în vederea pregătirii celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice ce va avea loc la București în vara anului 1980. *În cadrul ședinței academicianul Ștefan Pascu, directorul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca a fost ales ca președinte al Comitetului Național al istoricilor.*

Componența Comitetului Național al istoricilor este următoarea :

PREȘEDINTE

1. ȘTEFAN PASCU — academician, președinte al Secției de științe istorice a Academiei R. S. România

VICEPREȘEDINTE

2. LADISLAU BÁNYAI — membru corespondent al Academiei R. S. România, vicepreședinte al Academiei de Științe Sociale și Politice
3. EMIL CONDURACHI — academician, profesor, șef de catedră la Universitatea București
4. MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA — prof. dr. doc., director al Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" — Iași

„REVISTA DE ISTORIE" Tom. 31, nr. 8, p. 1405 1407, 1978.

www.dacoromanica.ro

5. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU — membru corespondent al Academiei R. S. România, președinte al Secției de istorie și arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice, decan al Facultății de istorie-filozofie București.

MEMBRI

6. DUMITRU BERCIU — doctor docent, profesor consultant la Universitatea București.
7. DAN BERINDEI — doctor în istorie, cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga".
8. MIHAI BERZA — membru corespondent al Academiei R. S. România, director al Institutului de studii sud-est europene, membru al biroului Internațional de Științe Istorice.
9. CORNELIA BODEA — doctor docent, membru a Institutului de istorie „Nicolae Iorga".
10. VIRGIL CÂNDEA — membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice
11. ILIE CEAUȘESCU — general-maior, doctor în istorie, Consiliul Politic superior al armatei
12. HADRIAN DAICOVICIU — doctor în istorie, conferențiar la Universitatea „Babeș-Bolyai" — Cluj-Napoca.
13. TITU GEORGESCU — profesor doctor docent, prorector la Universitatea București
14. DINU GIURESCU — profesor doctor la Institutul de arte plastice „Nicolae Grigorescu".
15. CAROL GÖLLNER — doctor docent, cercetător principal la Centrul de științe sociale Sibiu.
16. VASILE MACIU — membru corespondent al Academiei R. S. România
17. CAMIL MUREȘAN — doctor în istorie, profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca.
18. GHEORGHE OANCEA — doctor în istorie, conferențiar la Universitatea din Timișoara
19. ION PĂTROI — doctor în istorie, lector la Universitatea din Craiova
20. NICOLAE PETREANU — profesor doctor, șef de catedră la Academia „Ștefan Gheorghiu"
21. ARON PETRIC — doctor în istorie, profesor la Facultatea de istorie-filozofie București
22. DIONISIE PIPPIDI — membru corespondent al Academiei R. S. România
23. GHEORHE PLATON — doctor în istorie, profesor la Universitatea, „Al. I. Cuza" Iași
24. ION POPESCM-PUȚURI — director al Institutului de studii istorice și social-politice
25. DAVID PRODAN — academician, Cluj-Napoca.
26. ALEXANDRU SAVU — doctor în istorie, șef secție la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară
27. GHEORGHE UNC — doctor în istorie, șef de sector la Institutul de studii istorice și social politice

Comitetul Național a desemnat ca secretari pe : DAN BERINDEI, ARON PETRIC, GHEORGHE UNC.

www.dacoromanica.ro

În continuare s-a desfășurat ședința de constituire a Comitetului român de organizare a celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, comitet care are în componența sa oameni de știință și cultură, cadre didactice universitare, cercetători în domeniul istoriei, reprezentanți ai unor ministere și instituții centrale. Comitetul a dezbătut sarcinile ce îi revin în organizarea în cele mai bune condițiuni a prestigioasei manifestări care va reuni la București peste 3 000 de istorici din întreaga lume.

MIHNEA GHEORGHIU — președintele Academiei de Științe Sociale și Politice
ARDELEANU ION — director adjunct — Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România
BÁNYAI LADISLAU — vicepreședinte al A.S.S.P.
BERZA MIHAI — directorul Institutului de studii sud-est europene
BERINDEI DAN — doctor în istorie, cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga"
CEAUȘESCU ILIE — general-maior, doctor, secretar adjunct al Consiliului Politic Superior al Armatei
CIUCU GEORGE — rector al Universității București
CONDURACHI EMIL — academician, șef de catedră la Universitatea București
CRĂINICEANU ION — vicepreședinte al Băncii Române de Comerț Exterior
DUMITRESCU CONSTANTIN — prim-vicepreședinte al Consiliului popular al municipiului București
ENACHE ȘTEFAN — adjunct al ministrului turismului
IONESCU ADRIAN — director general adjunct al Agerpres
GEORGESCU FLORIAN — directorul Muzeului de istorie al R.S.R.
GHIȘE DUMITRU — vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste
GÖLLNER CAROL — doctor docent, cercetător principal la Centrul de științe sociale din Sibiu
IONIȚĂ GHEORGHE — conferențiar dr. la Universitatea București, activist la C.C. al P.C.R.
PASCU ȘTEFAN — academician, președintele Comitetului național al istoricilor din Republica Socialistă România
PETRE CONSTANTIN — adjunct al ministrului Educației și Învățământului
PETRESCU-DÎMBOVIȚA MIRCEA — directorul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" Iași
PETREANU NICOLAE — profesor doctor, șef de catedră la Academia „Ștefan Gheorghiu"
PICOȘ GHEORGHE — adjunct al Ministrului finanțelor
PIPPIDI DIONISIE — directorul Institutului de arheologie
POSTOLACHE TUDOREL — prorector al Academiei „Ștefan Gheorghiu"
PUȘCAȘU TRAIAN — director general adjunct al Radioteleviziunii române
RĂDULESCU ILIE — ministru secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe
ȘTEFĂNESCU ȘTEFAN — președintele Secției de istorie și arheologie a A.S.S.P., decanul Facultății de istorie-filozofie București
ZAHARIA GHEORGHE — director adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice

Comitetul de organizare a desemnat în funcția de președinte al său pe prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, Președintele Academiei de Științe Sociale și Politice.

Gheorghe I. Ioniță

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

EVOLUȚIE ȘI REVOLUȚIE ÎN ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNIEI

DE

DAN BERINDEI

România modernă a fost rezultatul unor complexe procese istorice care, la un moment de cotitură a istoriei poporului român, au reprezentat concretizarea străduințelor unei tinere națiuni. Formarea României moderne nu a fost însă ruptă de un întreg curs de dezvoltare, ci ea se înscrie *firesc* și *necesar* în evoluția istorică a românilor, legîndu-se nemijlocit de dobîndirile anterioare. A fost o *împlinire*, o *încununare* obiectiv impusă într-un *lanț* de momente istorice majore. Totodată, avînd în vedere această *devenire*, deși strînși legați și de factorii externi, factorii interni au fost hotărîtori în cursul proceselor ce au avut loc.

Transformările din domeniul economic au fost decisive în asigurarea *temeiurilor* mutațiilor social-politice. Destrămarea feudalismului și ascensiunea capitalistă au determinat, cu toate stavilele ce stăteau încă în cale, caracterul *inevitabil* al constituirii statului național unitar. Unitatea statal-politică a devenit *imperios* necesară, numai ea putînd să asigure cadrul necesar de prosperare noii economii capitaliste în curs de constituire și să creeze condițiile înlăturării sechelelor feudale. Dacă examinăm diferitele sectoare ale vieții economice constatăm semnele evidente ale *noului*, ori cel puțin tendințe ce se cer împlinite. În domeniul industriei este neîndoielnic că ceea ce oferea meșteșugul medieval devenise neîndestulător. Manufactura — deși nu și-a găsit pe deplin cadrul optim de dezvoltare[1] — și mai ales atelierul de cooperație capitalistă simplă sînt prezente, caracterul feudal al celei dintîi tinzînd treptat a se pierde, evidențiindu-se manufacturi de tip mixt (în care a fost folosită, în paralel, munca aservită și cea salariată), pentru ca în prima jumătate a secolului al XIX-lea manufactura capitalistă să se impună. Apariția fabricilor, mai ales în provinciile românești supuse dominației habsburgice, dar mai timid și în Principatele Române, reprezintă, de asemenea, o realitate, spre mijlocul secolului al XIX-lea, deși activitatea industrială rămînea în principal centrată în cadrul atelierelor meșteșugărești și a formei lor moderne de concretizare: atelierul de cooperație capitalistă simplă. Este totodată evident că, în condițiile existente, accentul cădea — după cum va mai cădea multă vreme — asupra sectorului agrar al economiei și nu asupra celui industrial.

[1] Lucrul este demonstrat de L. Boicu în *Despre statul manufacturier al industriei în Moldova*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie", Iași, XI, (1960), nr. 1, p. 127—137.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 31, nr. 8, p. 1409—1417, 1978.

www.dacoromanica.ro

Agricultura, care continua a fi ramura principală a economiei, era limitată în posibilităţile ei de dezvoltare, strînsă fiind în chingile feudalismului, care paralizau nu numai pe clăcaşul dornic de liberă afirmare, dar şi pe stăpînul de moşie, beneficiind de o posesiune grevată şi la dispoziţia căruia nu stăteau îndestulătoare mijloace pentru o creştere a productivităţii în măsura cerinţelor pieţii externe îndeosebi. Dar, totodată, dacă comparăm agricultura din deceniile de sfîrşit ale secolului al XVIII-lea cu cea a perioadei Regulamentului organic, nu putem să nu constatăm *măsura* unei evoluţii de netăgăduit, ce se voia însă firesc şi mai impetuoasă şi dotată cu structuri moderne, aservirea ţărănimii feudale găsindu-se într-o acută contradicţie cu necesitatea creşterii producţiei şi cu introducerea ameliorărilor tehnice în agricultură [2]. Dintre toate sectoarele economiei, neîndoielnic că dezvoltarea mai intensă se constata în perioada de destrămare a feudalismului în domeniul comerţului, caracteristică fiind, în perioada finală a etapei, o intensă creştere a exportului de producte[3]. Dar, evident, menţinerea relaţiilor feudale în ansamblul economiei ducea, firesc, la un comerţ de sens unic, cu un export precumpănitor — ceea ce frîna dezvoltarea ritmică a economiei ca şi înnoirea ei — concretizat în productele brute ale agriculturii. Lipsa unui sistem modern de credit, ca şi inexistenţa de monede naţionale frînau evoluţia şi în special activităţile comerciale [4]. Căile de comunicaţie s-au îmbunătăţit, dar într-o măsură departe de a fi corespunzătoare unor neapărate necesităţi. Căile de apă au fost cele dintîi care au cunoscut o intensificare a mişcării comerciale, oarecari progrese s-au înregistrat şi în privinţa căilor terestre, o dată cu perioada regulamentară, dar căile ferate — mijlocul de cale de comunicaţie cel mai modern al epocii — nu au depăşit stadiul de proiecte. În ansamblu, economia dădea semne de înviorare, deşi relaţiile feudale paralizau apăsător dezvoltarea ei. Acumulările unei evoluţii fireşti se cereau pe deplin valorificate, dar acest lucru nu putea fi realizat decît prin salt, prin înlăturarea unor tipare perimate şi prin înlocuirea lor cu altele, noi, moderne. Aceasta urma să fie realizată pe deplin nu prin evoluţie, *ci de revoluţie*. Dar chiar limitată, această economie găsindu-se sub semnul evoluţiei, dădea temei mersului înainte al întregii societăţi şi ea va înregistra noi salturi calitative, o dată cu constituirea în 1859 a statului naţional.

Dacă dezvoltarea economică — cu toată paralizarea şi frînarea ei a fost esenţială în procesele ce aveau loc, remarcabilă a fost evoluţia din domeniul politic. Cadrul internaţional a suferit decisive modificări. Ţările române au continuat să se găsească sub dominaţia şi influenţa apăsătoare a celor trei mari imperii absolutiste şi reacţionare care dominau Europa de est, de centru şi de sud-est, dar nu numai decăderea puterii Imperiului otoman, într-un declin din ce în ce mai accentuat, ci şi contradicţiile care opuneau cele trei imperii au deschis noi perspective luptei de eliberare românească. Apropierea unei grupări sau a alteia din ţările române de una

[2] Pentru agricultură, vezi îndeosebi V. Mihordea, *Relaţiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*, Bucureşti, 1968 ; Florin Constantiniu, *Relaţiile agrare din Ţara Românească în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1972 ; Ilie Corfus, *Agricultura Ţării Româneşti în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Bucureşti, 1969 şi Gh. Platon, *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluţiei de la 1848*, Iaşi, 1973.

[3] Andrei Oţetea a făcut cea mai recentă analiză a dezvoltării acestui comerţ în lucrarea sa apărută postum : *Pătrunderea comerţului românesc în circuitul internaţional*, Bucureşti, 1977.

[4] Lucrarea clasică a lui Gh. Zane, *Economia de schimb în Principatele Române* (Bucureşti, 1930) îşi păstrează importanţa deosebită.

www.dacoromanica.ro

sau alta din aceste copleșitoare împărății nu trebuie să înșele, în cele mai multe rînduri era vorba numai de o manevră tactică, de necesitatea în care se găsea cel slab de a se alia celui mai puternic și mai puțin nociv, de a se încadra cu abilitate unui joc politic care depășea limitele forțelor poporului român, dar nu și pe acelea ale inteligenței sale politice. Se mai remarca prezența mai accentuată a puterilor occidentale, nelimitrofe țărilor române, consulatele, create succesiv începînd din ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, marcînd aceste prezențe, care deseori au avut nu numai o însemnătate economică și politică, dar și ideologică. Hortolon, „strașnic jacobin", care a premers lui Charles Flûry, primul consul al Franței la București — al cărui alai fastuos s-a desfășurat în 1798 — era de părere că „toți locuitorii din București erau sans-culoți !" [5]

În interiorul spațiului românesc au avut loc importante mutații politice, rezultat firesc al evoluției interne și externe. Ultimele decenii ale perioadei fanariote au evidențiat în Țara Românească și Moldova noi tendințe, dar și creșterea unor forțe politice urmărind înnoirea societății, chiar și în limitele unui feudalism luminat, dintre ele degajîndu-se uneori, mai ales începînd din primele decenii ale secolului al XIX-lea, și elemente mai radicale, cu obiective care depășeau programul de reformă al unor boieri cu vederi înaintate. În Transilvania, procesele avansate de destrămare ale feudalismului s-au îmbinat cu cele ale treptatei revendicări a drepturilor naționale impulsionată de formarea națiunilor moderne. În ceea ce îi privește pe români, răscoala de sub conducerea lui Horea [6], Supplex libellus Valachorum [7] și neostenita activitate a Școlii ardelene [8] — culturală dar mai ales național-politică — au constituit, încă din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, dovada de netăgăduit a unor procese istorice rezultate din firească evoluție a părții din poporul român supusă dominației habsburgice, dar și concretizări ale procesului de formare a națiunii moderne în ansamblul său.

Mișcarea de reformă, îmbrățișînd întreaga națiune în curs de constituire, a contribuit la accentuarea unor legături frățești care, afirmate mdeosebi prin cultură, se manifestau *pe întreg teritoriul locuit de români* indiferent dacă asupra acestuia își exercita stăpînirea Imperiul otoman, cel habsburgic ori cel țarist. Răsluirile din teritoriul românilor nu au putut afecta, cel puțin în liniile sale fundamentale, procesul de făurire a națiunii moderne române și consecințele sale neapărate. De aceea nu poate corespunde realității și nici unei concepții științifice clare teza formării unei națiuni române și a alteia, mai întîrziate, moldovene, și nici cea a alcătuirii treptate a națiunii române. Potrivit unor astfel de teorii —

---

[5] Pompiliu Eliade, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie*, Paris, 1898, p. 199, 221, 226—227, 229.

[6] Pentru răscoala din 1784 vezi Gh. Georgescu-Buzău și Constantin Șerban, *Răscoala de la 1784 din Transilvania de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan*, București, 1974, interesanta teză a lui N. Edroiu, *Răsunetul european al răscoalei lui Horea*, Cluj-Napoca, 1976 și Gh. Bartoș, *Răscoala lui Horea. Bibliografie*, București, 1976.

[7] Pentru însemnatul document și mai ales pentru întreaga dezvoltare a mișcării de eliberare românești, clasica lucrare a lui David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967.

[8] Sinteza lui I. Lungu, *Școala ardeleană, mișcare ideologică națională iluministă*, București, 1978, dă cea mai reușită și competentă imagine a activității și ideologiei mișcării culturale și naționale transilvane.

www.dacoromanica.ro

emise în special de A. M. Lazarev [9] —, nu este acceptată „românizarea" bucovinenilor decît după 1918, basarabenii sînt excluşi din procesul de formare a naţiunii, iar moldovenii dintre Carpaţi şi Prut îi sînt cuprinşi doar după 1859, reieşind din aceasta că numai locuitorii Ţării Româneşti au trăit procesul firesc încă de la începuturile sale. Teze ca „formarea oricărei naţiuni este delimitată în mod obligatoriu de graniţe politice" nu pot fi acceptate, ele fiind infirmate de realităţile istorice [10].

Formarea naţiunii moderne române, rezultat al unei fireşti evoluţii istorice, etapă necesară în procesul de devenire a poporului român, a avut loc potrivit legilor fireşti ale dezvoltării societăţii, cuprinzînd în aria sa *întregul* popor român, tot aşa cum s-au dezvoltat în secolele XVIII—XIX şi naţiunile italiană şi germană — pentru a da exemplul a două naţiuni moderne care şi-au făurit şi ele, în aceeaşi perioadă istorică cu poporul român, pornind de la state împărţite, propriile state naţionale şi unitare. N-a fost vorba nici de o acţiune de „înghiţire" şi nici de una de negare a trăsăturilor unora sau altora dintre ramurile poporului român, ci a fost vorba de o firească şi legitimă concretizare a unei etape istorice în procesul de evoluţie istorică a poporului român, care a trebuit în mod necesar să-şi găsească ca formă de expresie statul unitar român. Deci, procesul de formare a naţiunii moderne române, iniţiat în secolul al XVIII-lea, în condiţiile generate de destrămarea feudalismului şi de treptata ascensiune a capitalismului, a cuprins întreg teritoriul de locuire a naţiunii, indiferent de dominaţia străină care se exercita asupra unei părţi sau a alteia a teritoriului, tot astfel cum s-au petrecut lucrurile în statele italiene — unele dintre ele supuse dominaţiei unor puteri din afara Italiei (Austria şi Franţa), altele avînd monarhii sau principii lor proprii —, unde în condiţii istorice în bună măsură similare s-a format naţiunea italiană, care, apoi, şi-a alcătuit statul naţional. Nici Carpaţii şi nici Milcovul n-au constituit hotare între români, după cum hotare *naţionale* nu vor fi create între Moldova şi părţile cedate altor imperii din trupul ei de către Imperiul otoman. Dacă pentru formarea unei naţiuni ar fi neapărat nevoie, în prealabil, de existenţa unui stat corespunzător teritorial întinderii sale etnice, atunci procesul formării naţiunilor germană şi italiană, mai sus evocate, n-ar fi putut avea loc şi atunci nici naţiunea poloneză, lipsită de un stat timp de un secol şi jumătate, nu s-ar fi putut forma decît în 1918 !

Naţiunea modernă a îmbrăţişat firesc, în noi condiţii economico-sociale care i-au determinat formarea, poporul român în ansamblul său. Impulsul l-a dat Transilvania, dar Ţara Românească şi Moldova au fost şi ele cuprinse în acest proces iniţiat în secolul al XVIII-lea şi care s-a încheiat în liniile sale generale în focurile revoluţiei din 1848. Nu se poate vorbi de o „contopire" a naţiunii în formare „moldoveneşti" dintre Carpaţi şi Prut cu cea „nouă" din Ţara Românească după 1859 [11], deoarece pro-

[9] A. M. Lazarev, *Moldavskaja sovetskaja gosudarstvennost i bessarabsky vopros*, Kisinev, 1974.

[10] *Ibidem*, p. 35. De altfel, surprinzător, acelaşi autor recunoaşte a găsi izvoarele „românismului" la Şcoala ardeleană — p. 272—273 — deşi potrivit teoriilor sale aceasta s-ar fi format, în afara cadrului de constituire a naţiunii „valahe". Un alt izvor al românismului ar fi după A.M.L. „panturcismul" preluat de „boierii români" de la demnitari otomani (p. 273). Prin astfel de afirmaţii istoricul amintit depăşeşte însă hotarul care separă denaturarea de aberaţie !

[11] *Ibidem*, p. 34

www.dacoromanica.ro

cesul de formare a națiunii s-a desfășurat pe întreg teritoriul locuit de români mai înainte, în el fiind cuprinse toate provinciile istorice românești. Oamenii de cultură ai acestei etape istorice, fie ei transilvani, munteni sau moldoveni s-au manifestat și au simțit *ca români*. „Ca deputat strig la Cameră noastră — scria moldoveanul Negruzzi transilvăneanului George Barițiu în 1839 — ca filolog scriu articurele, ca român sfătuiesc și propovăduiesc Unirea, fără care bine nu vom mai vedea" [12]. Patru ani mai tîrziu, la rîndul său animat de aceleași simțiri, moldoveanul Kogălniceanu pleda pentru „un duh de unire mai de aproape între toate ramurile neamului românesc și de interes mai viu pentru nație și patrie" [13].

O problemă ce se mai ridică în aprecierea hotărîtoarelor procese desfășurate în țările române, a evoluției obiective ce a avut loc, este cea a succesiunii dintre procesul formării națiunii și cel al alcătuirii statului național. Dacă, cum am arătat, cel dintîi proces era încheiat în 1848, cel de-al doilea s-a realizat în etapa istorică următoare. Puternica luptă pentru unitate statală și neatîrnare, ca și pentru modernizarea structurilor societății, luptă desăvîrșită, în ceea ce privește încheierea procesului de formare a României moderne, în 1918, a fost dată *de către națiune* și ea nici n-ar fi putut izbîndi în condițiile neființării unei națiuni, în pofida existenței unor condiții obiective internaționale favorizante creării unui cadru prielnic realizării României.

Evoluția, concretizată multilateral, a ținut sub semnul ei întreaga perioadă, remarcîndu-se că era vorba totodată de un ritm evolutiv *mai intens*, impus de starea generală de tranziție, de criza finală a feudalismului și de ascensiunea capitalistă și accentuat prin *revoluție*. Națiunea modernă s-a format nu numai în condițiile unei evoluții, dar și în acelea ale unor frămîntări revoluționare aproape neîntrerupte. Nu întîmplător pentru Bălcescu revoluția din 1821 a fost „preludiul" celei din 1848 [14]. De fapt, între cele două momente, acțiunile și organizațiile revoluționare [15] au evidențiat că se asista la un proces revoluționar în curs de desfășurare al cărui focar — represiunea din vara anului 1821 nu-l putuse stinge. După 1848, cele trei momente dominante care au urmat : Unirea din 1859, Independența și desăvîrșirea unității statale din 1918, n-au fost decît consecințe directe ale revoluției, concretizări ale programului ei revoluționar. Deci revoluția și evoluția sînt corelate ca laturi ale unui unic proces, materializat în România modernă.

Revenind la consecințele formării națiunii moderne, trebuie remarcat că națiunea o dată formată, acțiunile pentru înființarea statului național român s-au desfășurat cu mai multă impetuozitate și cu o forță care a impus o succesiunea de biruințe. A fost neîndoielnic vorba de un lucru firesc, de o evoluție necesară. Națiunea deplin formată *a trebuit* să-și creeze cadrul adecvat desfășurării activității ei în condițiile cele mai

---

[12] E. Lovinescu, *Scrisori ale lui C. Negruzzi*, în „Convorbiri literare", XLVII (1913), p. 72—73.

[13] M. Kogălniceanu, *Opere*, tomul I, ediția critică A. Oțetea, București, 1946, p. 652—653.

[14] N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, ediția critică Gh. Zane, p. 277.

[15] Vezi îndeosebi Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională, 1834—1849*, București, 1967 și privirea sintetică a lui I. Șendrulescu, *Mișcări revoluționare și țărănești în țările române în perioada 1821—1848*, în „Studii și articole de istorie" XXX—XXXI (1975), p. 25—33.

www.dacoromanica.ro

optime şi acest cadru îl reprezenta statul unitar, dar, totodată, este evident, cum am semnalat, că prin acţiuni care au depăşit limitele *evoluţiei* procesul a fost impulsionat în continuare *prin revoluţie*. De o accentuată complexitate, acest proces nu s-a limitat la făurirea unei unităţi naţionale pe plan teritorial, ci a dus la formarea unui stat unitar în structurile sale (iar nu a unui stat federal, cum s-a întîmplat, de exemplu în Germania) şi totodată a unui stat *modern*, înzestrat cu instituţiile aferente [16].

De o deosebită însemnătate în procesul formării României moderne au fost şi schimbările ce au avut loc în raporturile de forţă dintre marile puteri. Războiul Crimeii a fost în această privinţă decisiv, el asigurînd prezenţa politică mai marcată în Europa de Sud-Est a puterilor occidentale. Cele trei imperii care dominau această parte a Europei au trebuit să accepte „parteneri" şi dacă în privinţa Principatelor Române suzeranitatea Porţii a mai fost păstrată deşi mult slăbită, pînă în 1877—1878, protectoratul ţarist a fost înlăturat, înlocuit fiind prin garanţia colectivă a puterilor. Or, caracterul colectiv al acestei „garanţii" a marilor puteri a oferit naţiunii moderne române ocazia unor acţiuni hotărîtoare în direcţia eliberării ei, ea folosindu-se de faptul că puterile nu puteau recurge la coerciţiune *decît colectiv*, ceea ce obiectiv nu se putea realiza. De aceea, Unirea Principatelor şi întregul proces de formare a statului român a fost înainte de toate opera românilor [17].

În procesele istorice ce au avut loc, modernizarea, statul *nou*, au constituit un obiectiv major. Unitatea statală era insuficientă, dacă nu se adoptau totodată instituţiile înnoitoare. Dar modernizarea a fost în acelaşi timp firesc încadrată însăşi procesului de făurire a statului naţional. Profunzimea acestui proces de modernizare — şi el obiectiv impus de evoluţia firească a societăţii româneşti — a fost determinată prin luptă revoluţionară, a fost impusă prin revoluţie. Nu întîmplător programul de făurire al României moderne se confundă în largă măsură, pe toate planurile, cu programul revoluţiei române din 1848 [18]. Deci şi în acest domeniu, esenţial, se asistă la această forţare a ritmului evoluţiei prin revoluţie.

Dacă considerăm în ansamblul său procesul de formare a statului unitar şi implicit al statului modern constatăm o evoluţie ascendentă, impulsionată prin evenimente dominante, care deseori au avut un caracter revoluţionar şi care s-au înscris ca *salturi* în procesul evolutiv. Revoluţiile din 1821 şi 1848. Unirea din 1859 şi cucerirea independenţei în 1877, ori desăvîrşirea unificării statale a naţiunii în 1918 au reprezentat aceste momente dominante, care au forţat limitele evoluţiei ducînd la constituirea mai grabnică a României ca stat naţional în hotarele teritoriului locuit de naţiune, ca stat independentent şi ca stat modern. Revoluţiile au avut un rol hotărîtor şi mai ales cea din 1848 care a îmbrăţişat aproape întreaga naţiune şi aproape întreg teritoriul ei. Revoluţia a pus în mişcare masele,

[16] Corelarea dintre lupta pentru unitate, independenţă şi modernizare am studiat-o în *Unité, modernisation et indépendance dans le processus de constitution de la Roumanie (jusqu'en 1849)* în „Nouvelles Etudes d'Histoire", vol. V, Bucureşti, 1975, p. 121—140.

[17] Dan Berindei, *Constituirea statului naţional român în context european*, în *Cuza Vodă. In memoriam*, Iaşi, 1973, p. 113—146.

[18] Pentru aceasta Dan Berindei, *Programul intern al revoluţiei din 1848—1849* în *Revoluţia de la 1848 în ţările române. Culegere de studii*, Bucureşti, 1974, p. 35—57 şi Idem, *Programul extern al revoluţiei române din 1848*, în „Revista română de studii internaţionale", VII (1973), nr. 2 (20), p. 55—60.

www.dacoromanica.ro

a dezvăluit forța lor, a accentuat la dimensiuni deosebite simțămintele de unitate, a reliefat obiectivele națiunii în vederea constituirii statului național. Nici Unirea Principatelor nu apare ca un act istoric rupt de un context, deoarece ea n-a rezolvat doar problema unificării a două dintre țările române, ci totodată a constituit temeiul modernizării și a deschis zăgazurile noilor procese istorice următoare decisive în realizarea obiectivelor națiunii Aceeași marcantă însemnătate au avut-o cucerirea independenței, ca și desăvîrșirea unificării statale.

Rolul hotărîtor al poporului, al maselor în această frămîntată perioadă a istoriei României, în aceste procese în cadrul cărora evoluția și revoluția se întîlnesc și obiectiv se completează, merită o specială subliniere. Neîndoielnic prezența maselor este deosebit de vie în momentele revoluționare, dar totodată trebuie remarcat că ele participă cu însuflețire și dăruire la toate marile momente, punîndu-și pecetea și evidențiind pregnant caracterul momentelor respective de acte ale întregului popor. De asemenea, nu este vorba doar de o prezență, ci de dăruire, de participare entuziastă la marile momente ale făuririi României moderne, de fapt prin aceasta, actele istorice înfățișîndu-se ca opera acțiunii nemijlocite a maselor. Desigur că în revoluție masele se impun firesc, dar și în procesele de evoluție rolul lor este decisiv. Dincolo de ele istoria nu poate fi concepută, fără ele carul istoriei trebuind să se oprească în loc!

Procesele istorice ce au loc în perioada analizată se desfășoară sub semnul unor aprige înfruntări de clasă. Țărănimea luptă pentru eliberarea ei de servituți și pentru înzestrarea ei cu pămînt, tînăra burghezie, inițial încă nedeplin închegată, este în ascensiune și potrivit legilor dezvoltării societății acționează pentru formarea *noului* stat, boierimea, puternică pe plan economic, se înfruntă cu burghezia pentru puterea politică. Înțelegerile care se realizează, uneori, între clasele posedante ale epocii, sînt efemere, iar cursul istoriei indică limpede că nu boierimea, devenită apoi moșierime va fi cîștigătoarea în înfruntarea ce are loc între cele două clase. Este și perioada în care se formează clasa muncitoare, încă neîndestul de importantă numeric, dar care apare ca purtătoarea decisivelor împliniri viitoare [19].

Societatea românească apare ca un teren de luptă, deși totodată marile acte ale perioadei au implicat națiunea în ansamblul ei. Este însă drept că acționînd unitar pentru realizarea obiectivelor naționale, clasele și categoriile sociale erau purtătoarele de cuvînt ale unor interese proprii, ceea ce determina viziunile lor diferențiate. Într-un fel apărea Unirea pentru țăranul clăcaș și cu totul altfel pentru boierul stăpîn de moșie, cel dintîi lega acest act istoric de reforma agrară, iar cel de-al doilea era preocupat de a păstra puterea sa economică și cea politică și în cadrul statului ce era în curs de formare [20]. Unanimitatea ce se realizează pe plan național, impresionantă pentru străini — adoptarea programului unionist de către Adunările ad-hoc ori dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza — nu a

---

[19] Pentru începuturile clasei muncitoare : N. N. Constantinescu (sub redacția), *Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România. Pînă la primul război mondial*, București, 1959.

[20] „Nu, țărănimea vorbea de Unire arăta Kogălniceanu în 1861 — însă Unirea însemna în gura sa ceva mai mult decît singura întrunire a Principatelor" (*Procesele verbale ale Adunării Elective din Moldavia. Sesiunea 1860 1861*, p. 306).

www.dacoromanica.ro

însemnat însă şi o înlăturare a înfruntărilor social-politice nu numai între clasele exploatate şi clasele posedante, ci şi între cele două clase exploatatoare, situate fiecare pe propriile poziţii şi avînd propriile interese. Lucrurile se repetă, de asemea, în 1877 şi 1918. Patriotica sprijinire unanimă a înfăptuirii unor ţeluri naţionale supreme, ca şi conlucrarea realizată în această privinţă, n-a însemnat stabilirea unei armonii între clase ori a unei păci sociale şi nici înlăturarea acelor contradicţii dintre diferitele clase şi categorii sociale care obiectiv nu puteau fi înlăturate.

O subliniere specială în complexul proceselor care au dus la constituirea României moderne merită dezvoltarea culturală, deoarece cultura naţională era trăsătura de unire între români şi totodată unul din principalele mijloace pentru strîngerea rîndurilor naţiunii în vederea hotărîtoarelor lupte pentru crearea statului celui *nou*. N-a fost o cultură ruptă de realităţile epocii, de necesităţile societăţii în transformare, ci, dimpotrivă, o cultură militantă, strîns corelată întregului lanţ de procese social-politice ce aveau loc. Nu este întîmplător, de aceea, că cei mai de seamă oameni politici ai epocii au fost totodată ardenţi militanţi pe tărîmul scrisului. O deosebită însemnătate a mai avut-o învăţămîntul, care urma să înlesnească ridicarea celor de jos în vederea transformării lor în slujitori conştienţi ai înnoirilor şi în acelaşi timp să formeze cadrele necesare noii societăţi moderne. De asemenea, a fost perioada în care a apărut presa românească, care s-a afirmat viguros spre mijlocul secolului, în timpul revoluţiei din 1848 şi mai ales apoi din epoca Unirii. Presa constituie o oglindă a societăţii, a mutaţiilor pe care ea le suferea şi a necesităţilor ei. În ansamblul ei, această cultură era rezultatul evoluţiilor din domeniile social-politice, era o cultură naţională şi în general, o cultură care acţiona pentru înnoire şi nu rareori ea a venit chiar în sprijinul ideilor revoluţionare, slujitorii ei oscilînd deci între evoluţie şi revoluţie.

România modernă a fost făurită de naţiunea română, care a reuşit să înlăture obstacolele nenumărate, să înfrîngă greutăţi ce păreau de neînlăturat. Sub semnul evoluţiei dar şi al revoluţiei, deoarece, cum este evident, procesele istorice ce au avut loc s-au desfăşurat necesar, în temeiul evoluţiei firesti dar au şi fost impulsionate din revoluţie, România s-a impus ca o realitate europeană pe care marile puteri au trebuit s-o accepte şi s-o recunoască. Nu planuri de fantastice împărţiri au fost cele ce au cunoscut, pînă la urmă, împlinirea, ci făurirea şi desăvîrşirea statului firesc al naţiunii moderne române, corespunzător necesităţilor ei şi deschizător de drum al viitorului.

EVOLUTION ET RÉVOLUTION DANS L'HISTOIRE MODERNE DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

La constitution de la Roumanie moderne s'intègre à une longue série de moments historiques vécus par le peuple roumain. Les bases économiques ont été décisives dans la création des bases socio-politiques, la constitution de l'Etat national apparaissant à un moment donné comme inévitable et imposée par l'évolution enregistrée sur le plan économique. Particulièrement importantes ont été aussi les mutations constatées dans les relations internationales et dans le jeu de force des grandes puissances.

www.dacoromanica.ro

Dans les pays roumains se firent remarquer également des mutations sur le plan politique. Extrêmement important fut aussi le processus de constitution de la nation roumaine qui a embrassé tout le territoire habité par les Roumains. La nation pleinement formée a assuré la réalisation de son premier objectif : l'*Etat national*, absolument nécessaire à son développement et à son épanouissement. La constitution de celui-ci doit être considérée au premier chef comme l'œuvre des Roumains et non pas comme un présent des grandes puissances. L'Etat national et la modernisation de celui-ci se sont trouvés dans un raport d'étroite corrélation. Les transformations qui ont eu lieu, engendrant la formation de la Roumanie moderne, se sont déroulées sous le signe d'une implacable évolution, mais, aussi sous celui de la révolution, le peuple, les masses jouant un rôle primordial dans l'ensemble de mutations. Un rôle important eut à jouer aussi la culture nationale, directement lieé aux transformations en cours. Sous le signe de l'évolution, mais aussi de la révolution, la Roumanie s'est imposée comme une réalité européenne que les grandes puissances ont dû reconnaître.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

LUPTA PENTRU INDEPENDENȚA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI OGLINDITĂ ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ

DE

NICOLAE MARCU

Victoria Prusiei în războiul din 1870 împotriva Franței a constituit temelia politicii imperialismului prusac dusă de Bismarck care a dat un curs nou multora dintre problemele europene. Pusă la cale de către cancelarul de fier, în urma înțelegerii stabilite la Berlin în septembrie 1872 între Wilhelm I, Alexandru al II-lea și Francisc Iosif, alianța celor trei imperii încheiată în octombrie 1873 a dat o nouă orientare politicii în sud-estul european. Noi perspective s-au creat pentru redeschiderea chestiunii orientale.

Guvernarea autoritară conservatoare instaurată în România după înfrîngerea mișcării republicane din martie 1871 și-a orientat politica externă în sensul apropierii de Prusia și Austro-Ungaria. Cu concursul cancelariilor celor trei imperii și îndeosebi cu sprijinul austro-ungar, guvernul condus de Lascăr Catargiu a preconizat o recunoaștere a independenței României pe calea tratativelor și în primul rînd a încheierii unor convenții comerciale și vamale. Inițierea tratativelor pentru o asemenea convenție între România și Austro-Ungaria a vut loc în iunie 1873 cu prilejul vizitării expoziției universale de la Viena, prin discuții ale domnitorului țării, ministrului de externe V. Boerescu, ministrului de finanțe P. Mavrogheni, cu ministrul de externe al Austro-Ungariei I. Andrassy. Tratativele conduse la finele anului 1873 pentru încheierea acestei convenții de către Gh. Costaforu, menite a suscita un interes capitaliștilor austro-ungari pentru sprijinirea afirmării independenței României aveau să fie urmărite pas cu pas de către cancelariile marilor puteri europene.

Progresele economice și sociale realizate în România pînă la această dată erau incompatibile cu starea de dependență politică a țării față de Imperiul Otoman, așa cum a fost concepută și înscrisă în textele diplomatice ale tratatului de la Paris din 18/30 martie 1856 și ale convenției din 7/19 august 1858. Destrămarea regimului breslelor și progresele atelierelor meșteșugărești, ale manufacturilor și fabricilor, lărgirea pieței interne îndeosebi prin înfăptuirea reformei agrare și progresele elementelor capitaliste din agricultura țării, construcțiile de drumuri și căi ferate, participarea într-o măsură sporită în raport cu primele decenii ale secolului la diviziunea inter-

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 31, nr. 8, p. 1419–1432, 1978.

www.dacoromanica.ro

națională a muncii — cereau înzestrarea puterii de stat cu toate atribuțiile și prerogativele suveranității și independenței naționale, cu dreptul de a decide în politica internă și externă, de a duce o politică proprie comercială, vamală, monetară, financiară și de credit. Politica internă și externă dusă de Alexandru Ioan Cuza marcase creșterea prestigiului internațional al țării, afirmase demnitatea și mîndria națională — astfel încît au fost puse temelii trainice cîștigării independenței naționale față de care nu se puteau face decît pași înainte.

Nici măcar cei care în politica europeană acționau împotriva recunoașterii drepturilor României nu puteau contesta progresele social-economice și politice realizate ca și nepotrivirea veșmîntului strîmt creat la 1858 în raport cu aceste progrese. În nota sa din 10/22 octombrie 1874 către secretarul de stat pentru afaceri externe al Marii Britanii, lordul Derby, agentul diplomatic și consul general britanic la București H. C. Vivian scria „... este imposibil să negi afirmațiile lor că cele două principate au înregistrat un mare progres în ultimul timp (deși este puțin în comparație cu ce mai rămîne de făcut); că ele s-au dovedit competente să-și administreze propriile afaceri; că există aici suficiente semne de stabilitate pentru a genera presupunerea că progresul și dezvoltarea țării vor continua și că oricare ar fi revendicarea teoretică de către Turcia a suveranității, aici, practic aceasta este o pură ficțiune" [1].

Dacă pe primul plan se situa lupta pentru trecerea de la autonomia recunoscută prin tratatul de la Paris și întărită prin Unirea din 1859 la independența și suveranitatea de stat a României față de Imperiul Otoman, se afirma în același timp în rîndurile cercurilor progresiste, preocuparea de a se asigura independența economică față de marile puteri europene. În timp ce moșierimea conservatoare sprijinită de unele elemente ale marii burghezii înclina spre favorizarea penetrației capitalului german și austro-ungar, gruparea liberal radicală și cea moderată erau favorabile influenței și pătrunderii capitalului francez. Alegerea uneia sau a celeilalte penetrații de capital străin putea duce la înlocuirea suzeranității Turciei cu o subjugare economică și politică cu mult mai grea.

Lupta maselor împotriva dominației capitalului german în condițiile în care imperialismul prusac și politica sa de expansiune în această parte a Europei începea să se afirme tot mai insistent a îmbrăcat forme ascuțite. Astfel în condițiile în care afacerea Strousberg dezvăluise tendințele acaparatoare ale capitalului german ca și faptul că dinastia Hohenzolern era o unealtă a acestui capital, lupta pentru independența economică și înlăturarea pericolului ce-l reprezenta capitalul german a luat forme unui puternic curent antidinastic, iar mișcarea din martie 1871 caracterul unei acțiuni republicane. De asemenea, războiul franco-prusac izbucnit în iulie 1870 încurajase pe liberalii radicali în tendințele lor antidinastice. Comuna din Paris a influențat în țara noastră acest curent și i-a întărit caracterul republican. Mersul însă al evenimentelor și compoziția burgheziei noastre, slăbiciunea sa, au temperat elanul antidinastic al liberalilor radicali —

[1] Arh. St. Buc. Colecția microfilme Anglia, rola 110 (Public Record Office, London, Foreign Office, General Correspondence, F. O. 78, Turkey, vol. 2760 f. 274—279) publicat în *Documente. Independența României* vol. II p. I Corespondență diplomatică străină, Edit. Acad. București, 1977, p. 84.

www.dacoromanica.ro

activitatea revoluţionară a Comunei, înfrîngerea în război a Franţei, teama de o mişcare largă a maselor provocată odată cu înlăturarea monarhiei au fost factorii ce i-au determinat pe radicali să dea înapoi.

După războiul franco-prusac, vechea rivalitate dintre Austria şi Prusia fac loc unei apropieri pe plan politic şi economic, ducînd între altele în România la un început de împletire a intereselor economice austro-germane. Faţă de rezistenţa statului român în 1871 de a prelua sarcinile falimentului Strousberg pentru deţinătorii obligaţiunilor de căi ferate române, guvernul austro-ungar s-a oferit să mijlocească realizarea unei înţelegeri. În urma tratativelor duse de P. P. Carp s-a ajuns la constituirea unui sindicat al deţinătorilor de obligaţiuni Strousberg, iar în 1872 încheierea unui aranjament între acesta şi statul român. Drept răsplată pentru medierea austro-ungară, întreprinderii austriece Staatseisenbahn geselschaft (S.T.E.G.) i s-a acordat terminarea construcţiei căii ferate Piteşti — Vîrciorova.

Corespondenţa diplomatică din anii 1873—1874 evidenţiază faptul că tratativele duse de guvernul român cu cel austro-ungar pentru încheierea convenţiei comerciale au fost urmărite cu mare atenţie de către cancelariile europene, în mod deosebit de guvernele Franţei, Angliei, Germaniei, Turciei, Rusiei. În iunie-iulie 1873 agentul diplomatic englez de la Bucureşti John Green informa pe ambasadorul Angliei la Constantinopol, Henry Elliot, în legătură cu reînceperea discutării chestiunii independenţei României în presa din Bucureşti, iar la 10/22 decembrie 1873 ambasadorul britanic la Berlin, lordul Odo Rusell scria secretarului de stat pentru afaceri externe al Marii Britanii cu privire la poziţia cancelarului Germaniei, Otto von Bismarck faţă de independenţa României [2]. Interesat în cea mai mare măsură în încheierea convenţiei comerciale şi vamale cu România, guvernul austro-ungar motiva în drept pe baza tratatelor internaţionale existente poziţia sa şi dreptul României de a încheia asemenea convenţii cu alte state. În instrucţiunile date de ambasadorul austo-ungar la Constantinopol, contele Zichy către primul secretar şi consilierul acestei ambasade, se arăta „.... poziţia geografică a acestor principate şi instituţiile proprii care le conduc, nu permit ca ele să fie asimilate altor provincii supuse Imperiului otoman. Ele se bucură de privilegii speciale, şi de o autonomie internă care atrag după sine relaţii vamale şi comerciale cu alte ţări.... Tratatele încheiate cu Turcia recunosc principatelor o administraţie vamală separată, dar absenţa angajamentelor comerciale între aceste administraţii şi cele ale altor ţări provoacă deseori o perturbare regretabilă în relaţiile vamale respective. Aceste inconveniente cresc în măsura dezvoltării progresive a căilor de comunicaţie care servesc la mărirea schimburilor cu puterile vecine şi care dau un impuls nou tranzitului de produse ale altor ţări ..... Sînteţi însărcinat, în consecinţă, să-l preveniţi pe marele vizir ca şi pe ministrul afacerilor externe că noi ne considerăm în drept de a încheia cu principatele vasale Turciei aranjamente vamale, tarifare şi comerciale directe şi speciale" [3].

Informîndu-l pe ministrul afacerilor externe al Rusiei de faptul că la Bucureşti guvernul nu mai discută în principiu dreptul ţării de a încheia

[2] *Vol. cit.* p. 61—65, 67—68.
[3] *Ibidem*, p. 70.

www.dacoromanica.ro

convenţii comerciale cu alte state ci a trecut la fapte, la 18/30 Iunie 1874 consulul general al Rusiei la Bucureşti, Zinoviev arăta că noua lege a vămilor ce a fost votată de corpurile legiuitoare prevede cu claritate că taxele vamale vor fi fixate prin tarife sau prin convenţii încheiate cu statele străine. Mai mult : prohibirea prin această lege a importului de vinuri va forţa Franţa să încheie o convenţie comercială şi vamală cu România. „Domnitorul mi-a spus — adaugă consulul — că este ferm decis să nu mai tolereze în viitor amestecul Turciei în domeniul drepturilor care fac parte din autonomia românească" [4]. Faptul că în această problemă a drepturilor României de a încheia convenţii comerciale există o înţelegere fermă între guvernele Austro-Ungariei, Germaniei şi Rusiei, reiese clar din telegrama adresată la 9 iunie 1874 de ministrul afacerilor externe al Rusiei către generalul Ignatiev, ambasadorul rus la Constantinopol : „Ideile schimbate între cele trei curţi pe tema înţelegerilor comerciale ce trebuie încheiate cu România... au făcut ca această chestiune să intre într-o fază care cere o precizare în ceea ce priveşte drumul ulterior ce trebuie să-i fie imprimat... plasîndu-ne pe teren practic trebuie să constatăm că poziţia geografică şi politică a Principatelor şi instituţiile care le administrează le creează faţă de puterile străine şi mai ales faţă de statele vecine, interese speciale care nu ar putea permite să le asimilăm cu provinciile supuse ale Imperiului otoman. Ele se bucură de privilegii speciale şi de o autonomie internă garantată care implică, în mod necesar, relaţii vamale, tarifare şi comerciale. Guvernele străine în contact cu ele sînt obligate să ţină seama de aceste considerente şi să ceară guvernelor locale aprobarea necesară pentru relaţii stabile şi reciproc avantajoase .... Cabinetele de la Berlin şi Viena fiind de acord cu noi asupra acestui principiu, sînteţi invitat să vă înţelegeţi cu colegii dumneavoastră din Germania şi Austro-Ungaria asupra celei mai bune căi de urmat pentru a determina Poarta la o tranzacţie care sa satisfacă respectivele drepturi şi interesele ce se află în joc în această chestiune" [5].

Diplomaţia franceză a urmărit cu mare atenţie discuţiile duse între cancelariile marilor puteri europene cu privire la lupta României pentru cîştigarea independenţei şi tratativele pentru încheierea convenţiei comerciale româno-austriece. Avînd importante interese în Turcia şi urmărind menţinerea în vigoare a tratatului de la Paris din 1856, nevăzînd cu ochi buni acordul dintre cele trei imperii spre a încheia convenţii cu România, diplomaţia franceză a fost depăşită de mersul evenimentelor şi a fost nevoită să revină asupra poziţiilor sale.

Comentînd scrisoarea ministrului român de externe V. Boerescu din 2/14 noiembrie 1873 adresată agenţilor şi consulilor străini de la Bucureşti ca răspuns la nota trimisă de Turcia Puterilor Garante — scrisoare prin care ministrul român invocă în sprijinul dreptului ţării a de încheia convenţii cu alte state nu numai textul tratatului de la 1856 şi al convenţiei din 1858 ci şi vechile tratate ale Ţărilor Române cu Poarta începînd de la Mircea cel Bătrîn — consulul francez Schefer considera că o asemenea poziţie era plină de riscuri pentru „liniştirea" din această parte a Europei. La 22 ianuarie ministrul afacerilor externe al Franţei, Decazes dă instruc-

[4] *Ibidem*, p. 72 73.
[5] ibidem, p. 75.

www.dacoromanica.ro

ţiuni agentului său de la Bucureşti Schefer cu privire la atitudinea ce trebuie să o ia faţă de nota lui V. Boerescu : spre a nu i se da amploare s-a înţeles cu celelalte cabinete să nu se dea un răspuns oficial ci prin agenţii de la Bucureşti să fie prezentate observaţiuni, să se insiste „amical" pe lîngă ministrul român asupra pericolului şi a tentaţiei unei poziţii ferme[6]. Cîteva zile mai tîrziu, la 2 februarie 1874, Decazes revine şi-i arată lui Schefer că nu toate puterile garante sînt de acord asupra atitudinei ce trebuie luată faţă de poziţia afirmată de România dar trebuie acţionat astfel încît să nu fie turburate relaţiile amicale româno-turce [7]. La 16 aprilie acelaşi an, Schefer scrie ministrului de externe al Franţei că i-a expus lui V. Boerescu rezervele guvernului francez asupra dreptului României de a încheia convenţii cu alte ţări, acesta s-a arătat resemnat dar i-a comunicat că guvernul român proiectează un nou tarif vamal datorită căruia să crească veniturile bugetare şi cu care desigur că Turcia va fi de acord. Faţă de o asemenea perspectivă neconvenabilă intereselor exportului Franţei, agentul francez a formulat de asemenea toate rezervele [8]. Cît despre atitudinea diferită a Rusiei, Germaniei şi Austro-Ungariei faţă de cea a Franţei, consulul francez la Bucureşti scrie ministrului său că agentul german i-a declarat : dacă Turcia nu va fi de acord cu încheierea convenţiei austro-române, nu se va ţine seama deloc de această opoziţie ; curentul de opinie publică din România este ca într-un timp scurt să se ajungă la independenţă iar deocamdată să se recunoască emanciparea economică a ţării [9].

Nici măcar reprezentanţii oficiali francezi în România nu se puteau sustrage curentului general de opinie publică de aici pentru recunoaşterea drepturilor la independenţă ale poporului român, din care cauză un uşor reproş ce se strecoară în corespondenţa diplomatică de la Paris către consulul francez. Raportul din 6 ianuarie 1875 al consulului de Michels către Decazes răspunde că respectînd indicaţiile primite trebuie să-l informeze de starea de spirit de la Bucureşti ; guvernul român a respins ideea unui firman otoman care să-l autorizeze a încheia convenţia, deoarece acesta ar încălca drepturile ţării ; prerogativele suzeranităţii Porţii se reduc la încasarea tributului iar odată această obligaţie îndeplinită, guvernul român înţelege să trateze cu puterile străine şi cu însăşi Poarta pe picior de egalitate şi independenţă deplină. Opinia publică românească este unanimă în acest sens şi în timpul sesiunii celor două Camere nu s-a găsit nici o voce care să critice politica externă a cabinetului [10].

La 2 iulie 1875 consulul francez de Michels raportează la Paris că colegul său austro-ungar i-a declarat că a fost semnată convenţia comercială, vamală şi de navigaţie austro-română [11] — o convenţie încheiată de două guverne, prin plenipotenţiari oficiali desemnaţi,iar ratificarea va fi făcută de primii miniştri şi parlamentele respective [12]. Cîteva zile mai tîrziu, la 12 iulie 1875, Camera deputaţilor a ratificat convenţia iar expunerea de

[6] Arh. St. Buc. Colecţia microfilme Franţa rola 17 (Ministère des Affaires Etrangères, Archives diplomatiques C. P. C. Turquie Bucharest vol. 37 f. 252—267 şi vol. 38 f. 32—33 documente aduse de N. Marcu şi Gh. Ungureanu.

[7] ibidem vol. 38, f. 73—74.

[8] ibidem vol. 38 f. 204—207.

[9] ibidem vol. 38 f. 371—372.

[10] ibidem vol. 39 rola 18 f. 4—13.

[11] Convenţia a fost încheiată la 22 iunie 1875 şi intra în vigoare la 1 13 iulie 1876.

[12] Ibidem rola 18 f. 194 198.

www.dacoromanica.ro

motive a lui V. Boerescu — nota consulul — primită cu salve de aplauze a arătat că după trei secole România redobîndeşte dreptul de a încheia tratate de comerţ şi a discuta cu marile puteri de la egal la egal [13].

Cîteva luni mai tîrziu, în octombrie 1875, consulul francez scria la Paris că era pe punctul de a fi încheiată convenţia comercială între România şi Rusia [14] şi că a aflat că şi guvernul englez se decide să intre pe calea negocierilor[15], guvernul german a declarat şi el că este gata să angajeze negocieri comerciale directe cu România [16] — noi francezii, opinia el, nu trebuie să fim ultimii în a manifesta o atitudine favorabilă în recunoaşterea drepturilor României [17].

★

Dacă independenţa economică a României şi dreptul ei suveran de a încheia convenţii şi tratate erau susţinute de toate grupările politice şi clasele sociale, nu acelaşi lucru era cu prevederile şi conţinutul convenţiei încheiate cu Austro-Ungaria. Cu toate salvele de aplauze amintite de raportul consulului francez ratificarea convenţiei în Cameră s-a făcut cu 75 voturi contra 22. Burghezia industrială se simţea lovită în interesele ei economice de concurenţa mărfurilor austriece şi maghiare pătrunse pe piaţa românească. La obiecţiunea întemeiată ridicată chiar de unii miniştri conservatori în şedinţa guvernului din 26 mai/7 iunie 1875, Carol I a răspuns că „fiecare tratat încheiat de România cu una din puterile garante marca un pas înainte către independenţa sa" [18].

În fapt însă, politica comercială şi vamală întemeiată pe convenţiile amintite încheiate în anii 1875—1877 crea industriei româneşti o situaţie cu mult mai grea decît cea anterioară [19]. Puţine întreprinderi se vor mai putea crea rezistînd concurenţei mărfurilor străine, unele din cele existente trebuind să dispară. Mărfuri ca produsele chimice, maşinile şi utilajele, cărbunii, petrolul puteau fi importate fără taxe vamale; altele erau supuse la taxe ad valorem ce nu depăşeau 7 ½%; companiile de navigaţie străine puteau avea în porturile româneşti magazii, (antrepozite) ateliere, birouri; tranzitul mărfurilor străine era scutit de plata de taxe vamale.

În cadrul dezbaterilor privind convenţia comercială au Austro-Ungaria, Mihail Kogălniceanu a pledat împotriva adoptării politicii liberului schimb şi pentru o politică de protejare comercială şi vamală a industriei autohtone: „.... liberul schimb este o teorie ce o preconizau mai cu deosebire naţiunile acelea care au şi ajuns a fi în capul industriei, care nu mai au concurenţi în această materie şi prin urmare au nevoie de a-şi deschide noi tîrguri, noi debuşeuri pentru productele fabricelor şi manufacturelor

---

[13] Ibidem rola 18 f. 199—214 şi 218—224.

[14] A fost încheiată la 15/27 martie 1876.

[15] În noiembrie 1876 s-a încheiat un aranjament comercial între Anglia şi România.

[16] În 1877 s-a încheiat cu Germania o convenţie asemănătoare celei cu Austro-Ungaria.

[17] Ibidem rola 26 vol. 12 f. 348, 339—342. În noiembrie 1876 s-a încheiat un aranjament comercial franco-român.

[18] *Memoriile regelui Carol I al României (de un martor ocular)* vol. VIII Edit. Universul, Bucureşti, 1912, p. 12—13.

[19] Convenţiile încheiate cu Germania şi Rusia erau bazate pe aceleaşi principii liber schimbiste ca şi convenţia cu Austro-Ungaria. Aranjamentele cu Franţa, Italia şi Anglia din noiembrie 1876 cu Olanda şi Elveţia din decembrie 1876, cu Belgia din martie 1877 prevedeau aplicarea normelor din convenţia cu Austro-Ungaria pe bază de reciprocitate.

www.dacoromanica.ro

lor.... secoli trebuie să treacă pînă cînd industria noastră, primind viaţă şi putere, vom putea şi noi a profesa teoriile liberului schimb. Pînă atunci această teorie ar fi moartea dezvoltării noastre industriale"[20]. Economistul P. S. Aurelian analizînd politica comercială a ţării în raport cu necesităţile dezvoltării ei viitoare scria „.... industria nu s-a creat şi n-a prosperat în nici o ţară din Europa decît prin încurajare şi protecţie contra concurenţei din afară; pînă în ziua de astăzi nu există nici un exemplu despre vreo ţară care să-şi fi creat şi dezvoltat industria sub regimul liberului schimb ....." [21]. Ca manifestare a opoziţiei lor împotriva adoptării convenţiei cu Austro-Ungaria, a dispoziţiilor ei care deschideau graniţele ţării mărfurilor industriei autriece, deputaţii coaliţiei de la Mazar Paşa au demisionat în bloc iar burghezia a lansat o petiţie cu numeroase semnături către capul statului cerîndu-i să nu sancţioneze legea de ratificare a convenţiei. Alţi reprezentanţi de frunte ai burgheziei au publicat în străinătate articole în presă şi broşuri împotriva convenţiei cu Austro-Ungaria, atacîndu-l direct pe domnitor ca agent al capitalului german. Astfel, C. A Rosetti şi Eugeniu Carada au publicat la Paris în 1875„ fără a semna, broşura *La Roumanie et la politique allemande en Orient* iar Gh. Mârzescu — sub pseudonimul I. Vulpescu — a tipărit în acelaşi an la Berlin broşura *Spionul german sau principele Carol de Hohenzollern, domn al României.*

Un alt reprezentant al acestei burghezii, Mihail Gheorghiade Obedenaru [22], medic, literat şi economist, a publicat în Franţa, o amplă lucrare *La Roumanie économique d'après les donnèes les plus recents* menită a da o imagine a geografiei ţării, agriculturii şi industriei sale, căilor de comunicaţie, comerţului interior şi exterior, organizării politice a statului, populaţiei. În acelaşi timp cartea era o pledoarie împotriva politicii libe-

---

[20] Monitorul Oficial, nr. 153 din 15/27 Iulie 1875 p. 3466.

[21] P. S. Aurelian. *Politica noastră comercială faţă cu convenţiunile de comerciu,* Bucureşti, 1885, p. 80.

[22] Mihail Gheorghiade Obedenaru, născut la Bucureşti în 1840, decedat la 9 Iulie 1885 la Atena. A studiat medicina la Bucureşti şi Paris unde şi-a luat doctoratul în 1866. Medic primar al spitalului de copii din Bucureşti şi profesor la Şcoala de Medicină, membru corespondent al Academiei Române (1871) membru al societăţii de antropologie din Paris şi al societăţii pentru studiul limbilor romanice din Montpellier. A fost desemnat de către V. Boerescu în oct. 1874 să reprezinte România la Congresul internaţional al ştiinţelor geografice. În aprilie 1877 a fost numit secretar al agenţiei diplomatice a României la Roma iar în iulie 1879 transferat în aceiaşi calitate la legaţia din Constantinopol. În februarie 1880 este numit însărcinat de afaceri la Roma iar în februarie 1885 înaintat ca ministru plenipotenţiar al României la legaţia din Atena; a părăsit Roma abia la sfîrşitul lunii iunie 1885 deoarece a reprezentat ţara la congresul medical internaţional ţinut în capitala Italiei. Abia ajuns la Atena, moare la 21 iunie/9 iulie. Din lucrările publicate de M. G. Obedenaru: *De la Trachéotomie dans l'oédème de la glotte et de la laryngite nécrosique* (teză de doctorat, Paris, 1866), *Despre friguri — mic tratat potrivit pe înţelegerea poporului român, pentru a servi în localităţile unde nu sunt medici,* Bucureşti, 1873. În *Dictionnaire encyclopedique des sciences médicales* a publicat articolul *Les roumains* (tome V, 1877 p. 477—500) şi apoi *La région du Bas-Danube, c'est-à-dire la Roumanie, la Serbie et la Bulgarie* (tome XXV 1883, p. 536—628). Literat, a cules texte macedo-române, basme şi poezii populare — publicate în 1891 de către prof. I. Bianu după manuscrisele originale; a tradus în româneşte din A. Manzoni şi din Molière iar în revista limbilor romanice ce apărea la Montpellier în martie 1884 a publicat *L'article dans la langue roumaine — dialecte du Danube;* la Florenţa în 1885 a scris *Une forme de l'article roumain qui se met devant les susbstantifs et les adjectifs.* În septembrie 1878 a publicat în „L'alliance latine" ce apărea la Montpellier articolul *La religiosité des Roumains* în care scria „sunt puţine popoarele care au un grad atît de scăzut de religiozitate ca românii ... adevărata lor religie este patriotismul ... românul este înainte de toate latin". Economist a publicat la Paris în 1875 volumul *La Roumanie économique d'après les données les plus récentes* (XI, 435 p.)

www.dacoromanica.ro

rului schimb şi a convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria. Deşi lucrarea a apărut în 1875 — din moment ce Frédéric Damé o recenza în ziarul „Românul" din 25—27 decembrie 1875 — purta data de apariţie 1876, aceasta tocmai pentru a putea fi denunţate consecinţele nefaste ale convenţiei cu Austro-Ungaria încheiată în 1875, dar care intra în vigoare abia la 1/13 Iunie 1876. Citîndu-l pe Fr. List, şi unele ziare germane autorul considera că doctrina „sistemului naţional al economiei politice germane" urmărea să transforme treptat România într-o colonie germană iar calea aleasă în acest scop era aplicarea politicii liberului schimb. Dar — arăta M. G. Obedenaru — „prin poziţia sa geografică — între marea Nordului şi marea Neagră — prin reţeaua sa de căi de comunicaţie, graţie Dunării, măreţ canal natural, România va deveni un antrepozit al produselor Occidentului destinate consumatorilor orientali. Prin remarcabila sa fertilitate, prin munca locuitorilor săi, această ţară va continua să fie grînarul unei importante părţi a Europei şi mai ales va fi sentinela cea mai avansată în Orient a civilizaţiei occidentale" (p. 431). Nu era fără semnificaţie faptul că autorul scris că România era una din ţările „cele mai bine văzute la Bursa din Paris dacă judecăm după cursul hîrtiilor sale de valoare" (p. V).

Lăudată de Fr.Damé, cartea lui M.G. Obedenaru este aspru criticată de B. P. Hasdeu în „Columna lui Traian" (trim. I/1876 p. 187—190) ca avînd un „plan vast a cărui serioasă execuţie ar fi cerut un şir de ani de studii. Dl. Obedenaru a lucrat patru-cinci luni, a răsfoit cîte-va cărţi şi ziare, a consultat vre-o doi-trei amici şi iată-l gata .... Singura parte originală în opera D-sale este antropologia. Din nefericire este partea cea mai slabă!"

Graba aceasta în a întocmi şi publica o asemenea lucrare de amploare se justifică pe de o parte prin necesităţile urgente ale campaniei liberal-radicalilor împotriva guvernului conservator al lui Lascăr Catargiu, pe de altă parte prin faptul că autorului i-a fost cerută de către ministrul francez al afacerilor externe în noiembrie 1874 o dare de seamă asupra situaţiei economice a României.

Cercetarea întreprinsă în anul 1970 în arhivele Ministerului Afacerilor Externe francez, în dosarul „Négociations commerciales Roumanie 1868 — à 1883, correspondance " a scos în relief o scrisoare a lui M. G. Obedenaru din aprilie 1875—adresată ministerului francez împreună cu o notă asupra intereselor comerţului francez în România [23], ambele documente fiind scrise şi semnate de Obedenaru.

Teza susţinută de M. G. Obedenaru în aceste documente este aceea că Franţa trebuie să se opună cu putere influenţei germane ce se exercită tot mai intens în România în primul rînd pe cale economică. El caută a dovedi şi a convinge guvernul francez de necesitatea ca România să adopte o politică de protejare a dezvoltării sale industriale fără însă a stînjeni exportul francez aci, dimpotrivă dezvoltarea unei industrii puternice care să producă mărfuri ca zahăr, săpun, lumînări, ţesături etc. va da posibilitate unui import mult mai mare decît în prezent a mărfurilor de lux produse de industria franceză. Ca atare — socoate Obedenaru — cercurile politice franceze ar trebui să sprijine adoptarea unei politici pro-

[23] Ministère des Affaires Étrangères Paris, Direction des Affaires commerciales, negociations commerciales. Roumanie 1868 à 1883. Correspondance, 156 Carton 37 A. 3 Serie C/37.A. (dosar nepaginat).

www.dacoromanica.ro

tecţioniste în România, cu atît mai mult cu cît cele două mari imperii vecine, Rusia şi Austro-Ungaria duc o politică accentuată protecţionistă.

În a sa *Notă privind interesele comerţului francez în România*, M. G. Obedenaru arată că tăbăcăriile de piei, blănăriile, fabricile de postav, de lumînări, de faianţă, sticlăriile care funcţionau, acum sînt închise deoarece mărfurile respective se importă din Austro-Ungaria. Chiar şi încălţămintea se aduce de la Pesta şi Viena iar croitorii şi cizmarii au sărăcit. Graţie căilor ferate şi mai ales navigaţiei pe Dunăre, mărfurile austriece inundă oraşele României. Fabricile româneşti sînt uşor distruse de concurenţa austriacă deoarece taxa vamală de 7 ½% este o barieră mult prea slabă pentru a fi o protecţie pentru industria indigenă.

Deşi autorul notei ce poartă data aprilie 1875 se referă la urmări ale aplicării convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria, aceasta nu fusese încă încheiată la această dată iar intrarea dispoziţiilor ei în vigoare avea să aibă loc abia peste 14 luni.

În continuare, autorul arată necesitatea creerii în România a unei industrii naţionale, a depăşirii stadiului agrar căci „produsul agriculturii este inegal. În anii cu mare producţie, preţurile sînt scăzute, în anii cu producţii slabe cerealele exportate nu pot acoperi valoarea importului ... „Dar, conchide Obedenaru, industria nu se poate naşte, nu poate prospera starea actuală fără o protecţie eficientă".

Examinînd comerţul exterior al României pe baza valorii exportului şi importului în anii 1868—1871, M. G. Obedenaru afirmă că în timp ce exportul constă din cereale, oleaginoase, animale, seu, lînă etc. se aduc din străinătate mărfuri că zahăr, lumînări, ţesături, uleiuri, săpun, piei lucrate, mobile etc., adică bunuri ce ar putea fi produse în ţară pe baza resurselor existente. De asemenea evoluţia importului României arată că treptat concurenţa austro-ungară şi germană înlătură mărfurile franceze, adică pe cele de lux (şaluri, pălării, mode, ţesături de mătase, bumbac şi lînă etc.) care erau şi sînt foarte apreciate pe piaţa noastră. Spre a împiedica acaparrea comerţului ţării de către industria şi expansiunea germană, trebuie încurajată dezvoltarea unei industrii prelucrătoare româneşti „dacă România — scrie autorul în nota sa — va ajunge să-şi producă ea singură zahărul, pieile tăbăcite, lumînările etc., ea va dispune de sume tot mai mari pentru a importa mărfuri franceze .... Dacă România va putea pune taxe vamale suficient de ridicate spre a-şi proteja fabricile sale, ea va avea o industrie de mărfuri grosiere. Astfel, departe de a face concurenţă comerţului francez în România, ea va dispune anual de un număr de milioane mai mare decît în anii precedenţi, spre a cumpăra produse ale industriei fine, mărfuri franceze".

Singura soluţie conchide M. G. Obedenaru este ca guvernul francez să o ia înaintea celui austro-ungar, încheind un tratat comercial cu România prin care să admită ca mărfurile „grosiere" ce se importă tot mai mult de pe piaţa austriacă şi germană să fie lovite de taxe mari vamale, 15,20, 25% şi chiar mai mult, în schimb neaplicîndu-se mărfurilor de lux livrate aproape numai de comerţul francez decît o taxă vamală minimă de 1%. Interesele comerţului francez nu sunt împotriva dezvoltării unei industrii în România ci dimpotrivă.

www.dacoromanica.ro

Memoriul întocmit de economistul şi viitorul diplomat român expune un punct de vedere care exprima interesele unei însemnate părţi a burgheziei în 1874.

Campania în care se încadra acţiunea lui M. G. Obedenaru, făcea parte de fapt din încercarea guvernelor ţării de a cointeresa pe unul din sprijinitorii tradiţionali ai Imperiului Otoman, la recunoaşterea independenţei economice şi implicit politice a României şi anume Franţa care se opunea oricărui avans economic şi politic al Austro-Ungariei. Era de fapt o metodă şi iniţiativă realistă a diplomaţiei româneşti de a atrage în recunoaşterea independenţei României, mari puteri, cu interese divergente şi cari urmau — din motive proprii, să sprijine ţara noastră. În timp ce conservatorii agreaţi de alianţa celor trei imperii îşi bazau acţiunea naţională pe sprijinul austro-ungar, radical-liberalii fiind liberi să ia poziţii aparent neangajante fiind în opoziţie, încercau să obţină sprijinul Franţei.

ANEXA

J'ai écrit la notice qui va suivre (sur les intérêts du commerce français en Roumanie) en Avril dernier, avant la signature de la Convention entre l'Autrice-Hongrie et la Roumanie.

Avant de présenter cette notice à son Excellence, je pensais la faire voir a Monsieur le Baron des Michels, car j'avais entendu que Monsieur le Consul General de France a Bucarest allait venir à Paris il y a déjà trois mois.

C'est pourquoi la notice en question n'a pas été présenté a Monsieur le Ministre en Avril.

Maintenant que la Convention commerciale est conclu il faut que je rédige un autre mémoire, sur les nouvelles bases, car les conditions ne sont plus les mêmes.

Mais comme son Excellence va s'absenter, je prends la liberté de lui présenter pour le moment les relevés de l'importation et de l'éxportation de la Roumanie, relevés que je travaillés uniquement pour les offrir à son Excellence.

J'ajoute aussi la notice sommaire que j'ai écrite en Avril. Bien que rédigée avant la Convention commerciale, elle contient certains renseignements sur l'état économique de la Roumanie, qui n'ont pas perdu toute leur actualité.

Le mémoire in extenso que j'ai écrite sur la Roumanie contient la matière d'un volume de 200—300 pages. Je m'occupe en ce moment de trouver un éditeur.

Qu'il me soit permis d'en indiquer les principaux chapitres : mode de culture du sol, production agricole, produits des animaux, industrie, communications, consommation, sociétés de crédit, commerce, dette publique, taux de l'argent, population etc.

Si un sujet quelconque intèresse Monsieur le Ministre plus particulièrement, je suis prêt à en donner à son Excellence une copie, avant d'attendre l'impression du petit ouvraje.

Obédénare

Notice sur les intérêts du commerce français en Roumanie — Avril 1875

En Novembre 1874 j'ai eu l'honneur d'être recommandé à son Excellence Monsieur le Ministre par une lettre de Monsieur le Baron des Michels.

Je suis un professeur de l'Université de Bucarest, pour le moment délégué auprès du Congrès des Sciences géographiques.

Son Excellence m'a demandé de lui présenter un compte-rendu, sur *l'état économique de la Roumanie*

J'ai done redigé le compte-rendu en question ; il est sous pressé [1].

Mais il m'a semblé de quelque utilité — maintenant que l'on a mis en cause la convention commerciale entre l'Autriche et la Roumanie — a rechercher quels sont *les intérêts du commerce français en Roumanie*.

J'ai écrit la petite notice toute confidentielle que je prends la liberté de présenter à Monsieur le Ministre.

[1] Par suite d'une cause imprévue, l'impression a été interrompue.

www.dacoromanica.ro

Il m'a été d'autant plus facile d'aborder ce sujet que je ne suis chargé d'aucune mission aupres du gouvernement français. J'ai donc écrit comme simple particulier, et j'ai pu dire tout ce que j'ai retiré des nombreux documents officiels que l'on a mis a ma disposition à l'occasion du Congrès des sciences géographiques.

J'aurais pu développer un peu plus certains passages, mais j'ai évité d'être long.

Si toutefois Monsieur le Ministre me fait l'honneur de me demander de plus amples renseignements sur certains points, je suis aux ordres de Son Excellence, Je possede beaucoup de notes sur cette question.

Obédénare

Ancien interne des haupitaux de Paris,
Professeur à l'Université de Bucarest
Paris, No. 58, Boulevard St. Germain

Notice sur les intérêts du commerce français en Roumanie

Autrefois il existait en Roumanie une industrie rudimentaire. On tannait des peaux en quantité suffisante pour la consommation locale et l'on exportait même cet article en Turquie.

La pelleterie fine de Bucarest était très recherchée à Constantinople et dans toutes les villes turques.

On fabriquait des foulards communs dans la capitale de la Valachie — en province on avait des fabriques de drap, des fabriques de bougies, des fabriques de faiënces, des verreries.

Aujourd'hui toutes ces fabriques sont fermées a l'exception d'une usine pour la fabrication des bougies stéariques.

Les peaux tannées, la pelleterie fine, les gros drap, les groses toiles, les cordages, le sucre, les allumettes, le papier, l'huile de colza, le savon, les chandelles, les objets de premiere nécessité, les objets dont la fabrication est des plus simples, sont importés d'Autriche-Hongrie.

Les seules mines exploitées sont les salines et pourtant le minerai de fer d'excellente qualité ne manque pas. Le bois est en abondance ; le charbon ne fait point défaut. Les chemins de fer traversent le pays de part en part.

Bien plus, il se confectionne sur place très peu de chaussures et de vêtements. Presque tous les articles de ce genre arrivent tout confectionnée de Pesth ou de Vienne. Les cordonniers, les tailleurs d'autrefois sont tombés dans la misère.

Il est inutile de dire qu'à plus forte raison les objets de haute luxe sont importés du dehors.

La classe moyenne principalement souffre de cet état de choses. La gêne augmente rapidement tous les ans.

La rendement de l'agriculture est très inégal. Dans les années d'abondance les produits du sol sont dépréciés. Dans les années de faible production, les céréales exportées ne suffisent pas pour solder la totalité des objets importés, objets de première nécessité, comme nous l'avons dit plus haut.

Cet état économique déplorable, source de bien de misères sociales, a vivement impressione la classe moyenne de la Roumanie. Depuis 4—5 ans les esprits sont eu éveil ; on cherche de tous côtés à galvaniser les restes épars de l'économie nationale, de l'industrie.

On a commencé par fonder des établissements de crédit et des établisemments d'assurance purement nationaux.

Le succès á été éclatent et rapidement obtenu.

Une société financière au capital de douze millions donne un profit annuel de 18% à ses actionnaires. Une société d'assurance donne les mêmes profits. Les actions de cette dernière société emises a 500 fr. ont atteint le chiffre de 770 fr. après deux années d'exercice.

Jusque là les propriétaires eu engageant leur terres, ne trouvaient à emprunter qu'à 15 ou 18 pour cent. Le *crédit foncier* à peine établi, les obligations à 7% ont été achetées a 80. En une année elles ont atteint 8% ce qui constitue un placement à 8%. En juin 1875 (moins de deux ans depuis l'émission) les obligations du crédit foncier sont arrivées à 91.

Ainsi le proprietaire emporte a 8%, tandis que deux ans auparavent il payait 15 et 18%.

Une fois qu'on a si bien debuté, le cri générale est = *créons une industrie nationale!*

On n'entend parler que de projéts de fabriques de sucre, fabriques de papier, exploitation du fer etc.

Une seule chose attedit le zèle des promoteurs — *l'industrie* ne peut pas prendre naissance, ne peut pas prospèrer dans l'état actuel sur le Bas-Danube sans une protection efficace.

www.dacoromanica.ro

En effet, la Roumanie est enclavée entre l'Autriche et la Russie, deux empires qui ont mis en pratique sur une grande échelle le protectionisme.

Grâce aux chemins de fer, tel centre de production de l'Autriche est plus près de tel centre de consommation de la Roumanie, que bien des localités de l'Autriche même.

Tout le long du Danube il est vrai, la Roumanie ne touche pas à l'Autriche. Mais c est justement par la que les bateaux autrichiens circulent *comme chez eux*, s'il nous est permis de dire les choses comme elles sont. Il s'en suit que les produits autrichiens inondent les villes de la Roumanie.

Rien de plus facile pour les fabriques autrichiennes que de faire tomber les fabriques roumaines. Le droit d'en trée de 7 $^1/_2$ % est bien faible barière pour la protection des fabriques indigènes.

On a done mis sur le tapis la question de savoir si les traités de commerce conclus par la Turquie avec les Puissances étrangères étaient obligatoires pour la Roumanie, ou si ce dernier Etat pouvait faire d'autres conventions, et arriver ainsi a protéger quelques industries par des taxes de 20% et au delà.

Nous n'osons pas traiter ici cette question.

Nous revenons à l'état économiques.

Examinons maintenant quels sont *les intérêts du commerce français* dans cet antagonisme entre les producteus autrichiens et les consommateurs roumains.

Il convient d'abord de faire trois groupes avec les articles et les produits importé en Roumanie.

I-e groupe — articles qu'on ne verra jamais se produire en Roumanie, tels que poivre, café, cacao, huile d'olives, etc.

II-e groupe, produits d'industrie grosière, tels que les peaux tannées, les gros draps, les grosses toiles, les bougies, le sucre, les huiles, le savon etc.

III-e groupe — produits d'industrie fine, tels que les tissus de soie, les velours, les dentelles, les châles, les bronzes, les cristaux, les glaces, les meubles, les articles de Paris etc.

Si la Roumanie reussisait à frapper d'un droit d'entrée de 18, 20, 25 % les articles de même nature que ceux qui sortaient de ses fabriques elles ne pourrait toujours avoir que les produits du II-e grupe, les articles d'industrie grossière (sucre, peaux tannées, bougies, huiles etc.).

Avant 60 ans on ne peut pas s'attendre à voir fabriquer en Roumanie les articles de haut luxe (velours, dentelles, tissus de soie, modes etc.).

Si l'industrie française fournissait a la Roumanie, et les articles de fabrication grossière, et les articles de fabrication fine, de haute luxe, nous dirions que dans cette circonstance les intérêts du commerce français demandent à ce que la Roumanie ne mette pas de taxes protectrices.

Mais il n'eu est pas ainsi...

D'année en année l'industrie autrichienne et l'industrie allemande se substituent à l'industrie française. Et comme cette substitution augmente d'intensité *bientôt* l'industrie française sera complétement supplantée.

Nous disons *bientôt*, car grâce à l'achèvement des lignes de chemins de fer, la Roumanie n'est plus *économiquement parlant* qu'une annexe de l'Autrice. Nous avons dit plus haut que grâce aux chemins de fer, les centres de production de l'Autriche sont très près des centre de consommation de la Roumanie.

Voici quelques exemples à l'appui :

Importation du sucre

Année	Angleterre	Autriche	France	Allemagne	Autres pays	Total
1867	598000	1102590	1393520	677150	823240	4594500
1868	675339	951152	1093105	45202	169832	3234630
1871	383039	3127555	1609750	301481	211692	5663517

www.dacoromanica.ro

Importation des bougies

Année	Autriche	France	Autres pays	Total
1866	148480	207518	35700	356028
1867	314942	176420	6310	497672
1868	1016285	173030	21970	1211285

Ce sont surtout les articles autrichiens d'industrie grossière qui se substituent aux produits français, car pour ce qui est de l'industrie fine, il est incontestable que les articles français auront toujours le dessus. Ainsi, l'importation des articles français de haut luxe a été comme il suit :

	1868	*1871*
Châles	119318 fr	21732 fr.
Chapeaux	193507 ,,	125739
Modes	808178 ,,	414923 ,,
Tissus de soie et velours	1306559	922780 ,,
Tissus de coton	1606358	982730 ,,
Tissus de lin	446880 ,,	426825 ,,

Note. Il convient d'observer que les droits d'entrée, étaient payés jusqu'à présent *ad valorem*. Et l'on sait que communément les fabricants n'hésitent pas à livrer à leurs clients de l'étranger des factures n'indiquant que la moitié *du prix réel* des marchandises. Par consequant on peut prendre les chiffres que nous venons de donner comme étant la moitié de la valeur réelle de l'importation.

De telle sorte que si la Roumanie parvenait a se créer quelques industrie, ce n'est nullement au commerce français qu'elle ferait concurence.

Il y a plus. La Roumanie exporte pour 194 millions de produits. Une bonne partie de ces denrées sert à solder les objets de première nécessité, les produits de fabrication grossière (commerce autrichieu et allemand). Le reste est èchangé contre des produits d'industrie fine (commerce français).

Il est claire que plus on envoie à l'étranger de capitaux pour l'achat de produits grossiers, moins on aura de valeurs disponibles pour acheter des produits fins, et *vice versa*.

Donc, si la Roumanie arrive à se fabriquer elle-même le sucre, les peaux tannées les bougies, etc. elle aura de plus en plus des sommes disponibles pour faire venir des articles français.

L'observation de tous les jours nous apprend que dans les pays neufs, dans les pays ouverts depuis peu à la civilisation, on a un goût très prononcé pour tout ce qui est *luxe*, toilletes brillants, parfume, parures etc.

Les hommes, et encore plus les femmes, de la classe moyenne, dès qu'ils gagnent quelque chose, se jettent sur les articles de Paris.

Qu'il nous soit permis de nous résumer.

La Roumanie exporte surtout des céréales, des graines oleagineuses, des bestiaux, des peaux, du suif, de la laine, etc. Et tout cela monte à 198 millions (année 1868).

Elle ne fabrique presque rien ; elle reçoit de l'étranger les articles de première nécessité, et les articles dont la fabrication est des plus simples.

Les articles d'industrie grossière viennent surtout de l'Autriche et de l'Allemagne, beaucoup moins de France.

Grace aux chemins de fer, le commerce allemand et le commerce autrichien vont bien tôt se substituer complétement au commerce français.

Les articles d'industrie fine vinnent surtout de France.

Si la Roumanie reste dans l'état où elle se trouve, l'importation des articles d'industrie fine, des articles français, n'augmentera pas ; elle poura même diminuer, parceque les pays du Bas-Danube vont s'appauvoir n'ayant pas la moindre industrie agricole.

Si la Roumanie parvient à mettre des taxes assez fortes pour protéger ses fabriques, elle aura une industrie grossière. De la sorte, loin de faire concurence au commerce français, la Roumanie disposera tous les ans d'un certain nombre de millions de plus que par le passé, pour acheter des produits d'industrie fine, des produits français.

www.dacoromanica.ro

Qu'il nous soit permis de parler de la convention commerciale que l'Autriche veut conclure.

L'Autriche veut bien traiter avec la Roumanie, mais ce derniere Etat sera obligé de payer bien cher la condenscendance du Grand Empire.

Nous apprenons des meilleures sources que l'Autriche veut bien laisser entrer les céréales et les vins de la Roumanie mais elle ne permettera pas à la Principauté de frapper de taxes protectrices les objets de fabrication grossière.

En sorte que la Roumanie sera dorénavant encore plus que par le passé, tributaire de l'Autriche pour les articles de première nécessité pour les articles d'industrie grossière.

Grâce à la convention qu'on élabore et grâce aux chemins de fer, il sera encore plus facile au commerce allemand et autrichienne de supplanter totalement le commerce français.

Nous prenons la liberté d'exposer timidement ce qu'il conviendrait de faire a notre avis.

Que la France prenne les devants, qu'elle conclure avec la Roumanie en traité par laquel la Principauté s'engage = à ne frapper que d'un impôt d'un pour cent tous les articles de haut luxe (les articles fournis presque exclusivemment par la France) mais qu'il soit accordé à la Roumanie de frapper de 15, 20, 25 (et même plus) pourcent, les articles d'industrie grossière.

De cette façon, non seulement le commerce français aurait un débouché encore plus assuré que par le passé, mais l'importation en Roumanie des articles français augmenterait en raison du développement de l'industrie roumaine.

Il est vrai que tous les pays qui par la suite traiteraient avec la Roumanie beneficieraient de la clause qui favoriserait l'industrie fine (1 % seulement de droits d'entrée) mais ils n'auraient ce bénéfice qu'a condition de faire comme la France, c'est-à-dire de promettre à la Roumanie de protéger son industrie grossière.

Nous avons dit que la Roumanie sera obligée par la convention qu'on prépare, de prendre l'engagement d'ouvrir largement ses portes aux produits autrichiens. C'est contre son intérêt, mais elle ne peut pas faire autrement, parce que l'Autriche est la première Puissance qui, de nos jours, veuille bien descendre jusqu'à traiter avec la petite Principauté.

La convention commerciale qui s'élabore est, a cause de cela, excessivement impopulaire en Roumanie.

Il serait très facile, en prenant les devants de faire manquer la convention Austro roumaine.

Un motif de plus en faveur d'un traité direct entre la France et la Roumanie, c'est la circonstance suivante. On importe en Roumanie des articles fabriqués en Allemagne (lords du Rhin) et que l'on fait passer pour des articles français (chocolat, medicaments, etc.) grâce a des fausses étiquettes.

On ne peut sèvir contre ce genre d'abus que par des arrangements réciproques.

www.dacoromanica.ro

IDEILE SOCIAL-POLITICE ALE LUI SCARLAT VÎRNAV — FONDATORUL BIBLIOTECII ROMÂNE DIN PARIS (1846)

DE

NICOLAE ISAR

Activitatea şi ideile lui Scarlat Vîrnav, luptător de seamă pentru progres social şi naţional din epoca de la 1848,au fost puţin şi fragmentar cercetate în istoriografia noastră [1].

Unul dintre conducătorii „Societăţii studenţilor români" de la Paris, fondator al Bibliotecii Române de la Paris, în anul 1846, autor a numeroase alte iniţiative de interes social-cultural, participant la revoluţia de la 1848, înfocat partizan al Unirii, patriot cu adînci convingeri, Scarlat Vîrnav, prin activitatea şi ideile sale, justifică întru totul interesul unei cercetări [2].

Deşi ca om de acţiune, personalitatea lui Scarlat Vîrnav poate fi relevată mai ales sub acest aspect, o analiză a ideilor lui social-politice îşi merită interesul, aceste idei conturînd cadrul faptelor şi patriotismului său.

Esenţială pentru formaţia culturală şi spirituală a lui Scarlat Vîrnav a fost trecerea sa la studii la Paris, probabil încă din anul 1834 sau, în orice caz, înainte de 1836 [3]. Îl găsim înscris în anul 1837 în cataloagele şcolii

---

[1] Vezi, în ordinea apariţiei, mai ales N. Iorga, *O foaie de popularizare igienică şi economică la 1844—5. Rolul fraţilor Virnav în Renaşterea românească*, în „Revista Istorică", 1919 (V), nr. 8—10, p. 170—187 (pentru Scarlat, mai ales p. 175—180); V. Pocitan, *Sofronie Virnav*, Bucureşti, 1931, 32 p. (extras din „Biserica Ortodoxă Română", febr. — aprilie 1931); E. I. Păunel, *O contribuţiune la istoria „Bibliotecii Ţării. Fraţii Virnav*, în „Junimea literară", XXI, 1932, p. 133—137; A. G. Stino, *Biblioteca românească din Paris fundată în 1846 de Scarlat Virnav*, în „Analele Moldovei", vol. II, fasc. 1—2, ian. — iunie 1942; N. Grigoraş, *Din istoria pinacotecii din Iaşi*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Istorie, an XII, 1961 fasc. 2, p. 245—250; Barbu Theodorescu, *„Biblioteca română" din Paris*, în „Călăuza bibliotecarului", 1964, nr. 7, p. 423—426 (cont. la nr. 9, p. 526—527); A. Plămădeală, *Monahul Sofronie Virnav. Cu prilejul împlinirii unui veac de la moarte (1813—1868)*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. XLIV (1968), nr. 7—8, iulie — aug., p. 409—421; N. Isar, *Testamentul lui Scarlat (Sofronie) Virnav*, în „Biserica ortodoxă română", 1969, nr. 11—12, p. 1062—1065.

[2] La 20 iunie 1850, pe cînd se afla reîntors în patrie, în memoriul adresat Ministerului Instrucţiunii Publice din Moldova, el... se referă la „acei şasesprezece ani cît m-am aflat în străinătate, gonit fiind de neîndrumările ce era şi sînt încă la noi în ţară ..." (Cf. N. Grigoraş, *op. cit.*, loc. cit., p. 248.

[3] Prof. V. Maciu, luînd în consideraţie numai ştirea dată la 1848 de Alecu Kogălniceanu, anume că Scarlat Vîrnav „e de 12 ani la Paris" (v. *Revoluţia din Paris de la 1848 descrisă de un Român*", în „Floarea darurilor", II, 1907, p. 487), trage concluzia că patriotul moldovean „se trouvait à Paris depuis 1836" (v. studiul *Un centre révolutionnaire roumain dans les années 1845—1856. La Société des etudiants roumains de Paris*, în vol. recent „Mouvements nationaux et sociaux roumains au XIX-e siècle", Buc., 1971, p. 45).

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 31, nr. 8, p. 1433—1442, 1978.

www.dacoromanica.ro

de drept, urmînd şi la Sorbona, cum s-a presupus, cursuri de literatură şi filozofie [4].

★

Tendinţa de organizare a românilor aflaţi la Paris este evidentă mai ales după anul 1834, cînd vin aici o bună parte dintre viitorii conducători ai revoluţiei dela 1848 din ţările române. Între alţii se aflau la Paris din acest an I. Ghica, Nicolae Creţulescu, Vasile Alecsandri, Alexandru I. Cuza, pictorul Negulici [5]. I. Ghica, care a jucat un rol dintre cele mai importante în ce priveşte organizarea studenţilor români dela Paris, cu mult mai tîrziu, în 1881, referindu-se la grupul de „cinci sau şease români din Valahia" şi „alţi atîţia români moldoveni", îşi aminteşte despre „întîia noastră întîlnire", de prin 1835 : „Nu ştim cum, nici în ce fel, dar ne-am pomenit deodată amestecaţi şi braţ la braţ un muntean c-un moldovean : vorbeam fiecare limbagiul provinciei noastre şi ne înţelegeam, parc-am fi vorbit aceeaşi limbă. Ce revelaţiune ! Dintr-acel moment nu am mai fost nici munteni, nici moldoveni. Eram toţi români !" [6]. Din acelaşi an, 1835, I. Ghica pătrundea în unele cercuri politice democratice care aveau să sprijine apoi activitatea revoluţionară a studenţilor români.

Din anul 1835, un rol însemnat în organizarea tineretului român, revine odată cu sosirea sa la Paris, tînărului de 17 ani, Dumitru Brătianu [7], ca şi mai apoi, fratelui său, Ion [8]. Din acelaşi an, Goleştii — mai ales A. G. Golescu — , îşi aduc de asemenea contribuţia lor la întetirea spiritului de unitate în rîndurile studenţilor români aflaţi la Paris [9]. Numărul lor a crescut în toamna anului 1837, cu „un contigent însemnat" ; „ajunseserăm a număra, cu mici, cu mari, la douăzeci — notează Ghica — şi legăturile de amiciţie dintre munteni şi moldoveni deveneau din ce în ce mai strînse şi mai patriotice" [10]. Un ecou deosebit stîrneau în rîndurile lor epistolele sosite de la Bucureşti — printre care, ale lui N. Bălcescu — despre mişcarea naţională condusă de I. Cîmpineanu. „Cuvintele acestui deputat au fost— spune Ghica — toxinul care a deşteptat pe români din letargia în care se aflau" [11].

Un moment important în evoluţia spiritului revoluţionar al studenţilor români a fost marcat de călătoria lui I. Cîmpineanu la Paris în anul 1839. „Cu venirea Cîmpineanului la Paris în 1839 noi studenţii munteni

---

[4] P. Eliade, *Din arhivele şcoalei de drept din Paris*, în „Viaţa nouă", I, 1906, p. 372, unde aflăm şi data naşterii sale : 14 oct. 1813. Pentru presupunerea la care ne referim, vezi V. Pocitan, *Sofronie Virnav*, p. 7 şi, după el, A. Plămădeală, *op. cit.*, loc. cit., p. 410.

[5] Cf. I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, vol. I, Biblioteca pentru toţi, f. an, p. 116 (Alecsandri către Ion Ghica, Mircești, 1880 : „Vasile Porojan").

[6] I. Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Ed. pentru lit. Bucureşti, 1967, p. 93 („Generalul Coletti la 1835", Ghergani, ghenarie, 1881).

[7] Al. Cretzeanu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. I, Buc. 1933, p. 8.

[8] Acesta vine la Paris în 1841, Cf. *Ibidem*, p. 111—112.

[9] Despre aceste începuturi ale legăturilor dintre tinerii moldoveni şi munteni la Paris, vezi şi referinţele lui N. Kretzulescu, aflat şi el la Paris, din anul 1834, Cf. *Amintiri istorice*, Bucureşti, 1895, p. 17.

[10] I. Ghica, *Scrisori către Alecsandri*, 1967, p. 106.

[11] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

și moldoveni, ne-am apropiat și mai mult între noi : am organizat întrunirile noastre într-un mod mai sistematic" [12].

Despre obiectul întrunirilor de la Paris tot Ghica notează : „discutam interesele țării și viitorul ei, luam angajamentul de-a fi totdeauna uniți în apărarea drepturilor noastre de autonomie ; ne învoisem ca la întoarcerea în țară să înființăm un ziar pentru propagarea ideilor liberale și patriotice ; hotărîsem ca unii din moldoveni să vie să se stabilească în București și unii din munteni să meargă la Iași ca să propagăm unirea" [13].

Sub influența lui I. Cîmpineanu [14], trei dintre studenții români aflați la Paris, I. Ghica, D. Brătianu și A. G. Golescu au înființat în 1839 „Societatea pentru instrucțiunea poporului român" [15]. Scopul ei declarat era „răspîndirea învățăturii în locul nostru", preconizînd în acest sens, printre altele, răspîndirea în țară a unor ziare franceze — „Naționalul" [16], „Populul", „Franța industrială", ș. a., „căci cetirea foilor publice este unul din lucrurile cele mai dintăi pentru dobîndirea scoposului nostru" [17]. În umbra acestor scopuri culturale se urmăreau însă — așa cum se va vedea și în cazul Societății întemeiată la 1845 — unele obiective de ordin politic [18].

Mișcarea revoluționară din 1840 [19], condusă de D. Filipescu [20], în care pe lîngă revoluționarii români — printre care Eftimie Murgu sau tînărul ofițer N. Bălcescu — a fost implicat și profesorul francez J. A. Vaillant [21], a marcat, de asemenea, un moment important în procesul de organizare a tineretului român progresist aflat la Paris.

Un rol deosebit de însemnat în accelerarea procesului de organizare și unitate a studenților români de la Paris l-a avut contactul lor cu cercurile revoluționare și democratice din Franța. Audierea lecțiilor pe care marii istorici democrați Jules Michelet și Edgar Quinet le țineau la Paris, precum și influența exercitată asupra lor de o serie de alți revoluționari francezi,

---

[12] *Ibidem*, p. 108. Vezi în această privință și C. Bodea, *Lupta pentru unitatea politică a românilor, 1834 1849*, Buc., 1967, p. 11—21.

[13] *Ibidem*.

[14] Vezi această subliniere la V. Maciu, *Mouvements nationaux et sociaux* ..., p. 43.

[15] Vezi procesul verbal de constituire din 20 aug. 1839 în *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. I, Buc., 1902, p. 11 ; C. Bodea, *op. cit.*, p. 21—27.

[16] Vezi semnalarea unor materiale din acest număr trimise la București la I. Ionașcu, *Profesorul Ioan Brezoianu, participant la mișcarea revoluționara din 1840*, în „Analele Universității București", s. șt. sociale, Istorie, an. XVII, 1968, p. 79 100.

[17] *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. I, p. 11.

[18] Vezi, de asemenea, această subliniere la V. Maciu, *Mouvements nationaux et sociaux*, p. 43.

[19] Al. Zane, *Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie modernă", vol. III, 1963, p. 185—313, unde sînt publicate, în anexe, 43 de documente. Lucrarea se bazează în cea mai mare parte pe studiul dos. 628/1841 de la Arh. St. din Buc., dosar devenit ulterior ms. nr. 1287.

[20] Despre D. Filipescu vezi și studiul recent al lui E. Virtosu, *Réformes sociales et économiques proposées par Mitică Filipescu en 1841. Un Mémoire inedit*, în „Révue des études sud-est européennes", t. VIII, 1970, nr. 3, p. 109—120.

[21] O serie de documente diplomatice inedite, necunoscute de Olga Slușanschi (vezi *Contributions à la biographie et à l'œuvre de J. A. Vaillant* în „Mélanges de l'ecole roumaine en France", XIV, 1937—1938, Paris, p. 3 113) sau de alți autori care s-au ocupat direct sau indirect de figura profesorului francez, conturează mai clar rolul important jucat de el în mișcarea revoluționară din Țara Românească, precum și încercarea lui, disperată, din 1845, de a reveni la București. Cf. Arh. St. Buc., Microfilme — Franța, vol. II, p. 342, vol. III, p. 200—201 ; p. 202, 203, 206—208, 209—210, 211—212. Vezi și studiul nostru în curs de publicare *J. A. Vaillant și profesorii francezi în cadrul colegiului „Sf Sava" (1831—1848)*.

www.dacoromanica.ro

ca Ledru Rollin sau Louis Blank, P. Bataillard, ş. a. [22], au constituit factori de mare însemnătate în pregătirea revoluţionară a tineretului român aflat la Paris.

★

În anii premergători revoluţiei de la 1848, Scarlat Vîrnav s-a afirmat ca unul dintre principalii organizatori ai studenţilor români aflaţi la Paris. Fondator al Bibliotecii Române din Paris, el a fost în acelaşi timp unul dintre conducătorii de seamă ai Societăţii studenţilor români de la Paris. Aşa cum observa, în noiembrie 1847, D. Brătianu, unul dintre fruntaşii revoluţionarilor munteni, Scarlat Vîrnav era în cadrul Societăţii „casierul ei..., secretarul ei, presidentul ei, patronul ei, bibliotecarul ei, sluga ei, prietenul ei, sufletul ei" [23].

Societatea studenţilor români de la Paris, prin caracterul ei de centru revoluţionar român, a jucat — la jumătatea veacului trecut — un rol important în procesul de renaştere socială şi cultural-naţională a poporului român [24]. Constituind cadrul potrivit pentru strîngerea legăturilor dintre revoluţionarii români din toate cele trei provincii româneşti, aflaţi la Paris, ea a avut un rol important în pregătirea şi declanşarea revoluţiei de la 1848 din ţările române. Funcţia de casier al Societăţii, deţinută iniţial de C. A. Rosetti, i-a revenit din 1846 lui Scarlat Vîrnav.

La adunarea din 18/30 noiembrie 1845 a studenţilor români aflaţi la Paris — „întîia adunare de români" de la Paris, cum o numeşte C. A. Rosetti [25] — s-a hotărît alcătuirea unui fond prin contribuţii lunare pe măsura posibilităţilor fiecăruia dintre contribuabili, în scopul de a se aduce la Paris tineri „din toate provinţiile române, într-un număr de o potrivă şi analog cu mijloacele dobîndite". Două săptămini mai tîrziu, la 2 14 decembrie, a avut loc adunarea pentru constituirea propriu-zisă a Societăţii. Actul de înfiinţare a Societăţii întocmit în această zi inserează cele cinci articole care „vor sluji drept baza Societăţii" [26], a Statutelor ei care, după îndelungate şi aprinse discuţii — la care n-au lipsit „intrigi şi mari infamii", cum spune C. A. Rosetti [27] — se vor pune la punct şi tipări în mai 1846 [28].

Întemeierea Bibliotecii române din Paris în decembrie 1846 [29] — prin eforturile şi sacrificiile materiale făcute de Scarlat Vîrnav — a constituit

[22] Vezi J. Breazu, *Edgar Quinet et les Roumains*, în „Mélanges de l'Ecole roumaine en France", Paris, 1927; O. Boitoş, *Paul Bataillard et la Révolution roumaine de 1848. Contribution à l'histoire des relations franco-roumaines*, în „Mélanges de l'Ecole roumaine en France", Paris, 1929; Idem, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin şi radicalii francezi în epoca revoluţiei de la 1848*, Buc., 1940.

[23] *Anul 1848 în Principatele Române*, t. I, Bucureşti, 1902, p. 62.

[24] Despre Societate, în afară de V. Maciu, *op. cit.*, vezi C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea naţională*, mai ales p. 78—94 (cap. „Societatea studenţilor români de la Paris").

[25] C. A. Rosetti, *Note intime*, vol. I, 1844—1846, Buc., 1902, p. 41.

[26] Arh. St. Buc., Achiziţii noi, pach. MMDCCCLXXXII, doc. 1 a şi 1 b. Vezi N. Isar, *Societatea studenţilor români de la Paris*, în „România literară", 1970, nr. 2, p. 13, unde se publică aceste două documente care confirmă însemnările lui C. A. Rosetti, pentru zilele respective din ale sale *Note intime*, vol. I, 1844—1846, Buc., 1902, p. 41—42, 47.

[27] C. A. Rosetti, *op. cit.*, p. 119.

[28] Vezi Apelul, Statutele şi Regulamentul Societăţii în colecţia *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, Bucureşti, 1902, p. 16—23.

[29] Momentul este marcat prin publicarea de către fondator a broşurii intitulată *Biblioteca Română din Paris fundată în anul 1846*. Vezi cuprinsul ei în *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 23—27.

www.dacoromanica.ro

un element important menit să stimuleze activitatea „Societății studenților români". De acum reședința stabilă a acesteia va fi în localul Bibliotecii din Place de Sorbonne, nr. 3.

Un rol important în cadrul conducerii Societății l-a jucat — datorită spiritului său consecvent revoluționar — Nicolae Bălcescu, venit la Paris în iulie 1846 [30]. În același an a avut loc și trecerea prin Paris a lui Mihail Kogălniceanu [31].

Mărturisind un scop cultural, Statutele publicate în primăvara anului 1846 urmau să permită așezarea Societății studenților români într-un cadru de existență legală, iar aprobarea legală de funcționare a Societății, pe care revoluționarii români de la Paris o cer autorităților franceze — în acest sens făcînd apel și la patronul Societății, poetul Lamartine [32] — era menită să încurajeze activitatea politică desfășurată de revoluționarii români de la Paris, în strînsă legătură cu cei rămași în țară.

În lunile care au premers izbucnirii revoluției din februarie 1848 de la Paris activitatea revoluționarilor români s-a intensificat. În adunările Societății, care continuă să se desfășoare în sediul Bibliotecii române din Place de Sorbonna nr. 3, lecturile din Petru Maior sau alți autori români sînt urmate de „conferință în limba română" în timp ce Biblioteca propriu zisă rămîne deschisă în tot cursul zilei pentru „tot românul și filoromânul" [33]. Legăturile cu revoluționarii din patrie sînt în această perioadă neîntrerupte. În aceste împrejurări, la 27 noiembrie 1847, în ajunul revoluției, ia ființă — desprinsă din sînul Societății studenților români — o nouă asociație, „Insocierea Lazariană", care luînd ca simbol figura lui Gheorghe Lazăr, își propunea să fie — precum s-a demonstrat — „un nou plan de realizare pe cale culturală a unirii politice [34]. Evident, această „însociere" era un răspuns la reformele înfăptuite de Gh. Bibescu și M. Sturza, prin care ei dăduseră o lovitură limbii naționale în învățămînt, în favoarea limbii franceze. Actul de constituire al acestei asociații arăta, „că cultivarea limbei este dezvoltarea naționalității, și că cel mai bun chip de a cultiva limba este întocmirea de școli române, unde tinerimea să poată lua o educație română" [35].

★

Organizarea tineretului progresist de la Paris într-o societate în anii premergători revoluției de la 1848, în cadrul căreia Scarlat Vîrnav a avut un rol important, fusese rezultatul unei experiențe, a unor serii de încercări, care își găsiseră o expresie și pe planul ideilor. După ce tinerii, notează

---

[30] Semnificativă în această privință este cuvîntarea ținută de el la 1 ian. 1847. Vezi Nicolae Bălcescu, *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului patriei noastre* (ed. de Cornelia Bodea) Bălcești pe Topolog/Muzeul Memorial „Nicolae Bălcescu"/(ed. I) 1970, 43 p.; (ed. II), 1971, 45/—47/p.

[31] Vezi N. Cartojan, *Mihail Kogălniceanu la Paris în 1846*, Craiova, (extras din „Flamura").

[32] Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. I, p. 128—132 și C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională*, p. 91. Noi piese din corespondența autorităților cu privire la autorizația Societății, vezi în anexe la studiul nostru în curs de apariție, *Contribuții privitoare la Scarlat Vîrnav (1813—1869)*.

[33] Vezi invitația din 23 oct./4 nov. 1847 adresată de Scarlat Vîrnav lui Al. Kogălniceanu, la C. Bodea. *Lupta pentru unitatea națională a românilor*, Anexe, p. 309.

[34] C. Bodea, *Lupta pentru unitatea națională a românilor*, p. 91—94.

[35] Cf. Al. Cretzianu, *Din arhiva lui D. Brătianu*, vol. I, p. 132—133.

www.dacoromanica.ro

Vîrnav, „începuseră a vedea, a se aduna, a se înfrăți", a trebuit să treacă mai mult timp „pînă ca ei să se înțeleagă și să-și lămurească datorința lor" [36].

Unul dintre conducătorii „Societății studenților români" de la Paris și fondator al Bibliotecii române din Paris, Scarlat Vîrnav a fundamentat pe plan teoretic necesitatea organizării și unității tineretului român aflat la Paris în ajunul revoluției de la 1848.

Arătînd necesitatea cultivării sentimentului de unire între tinerii aflați la studii în Franța, aparținînd diferitelor provincii românești, Scarlat Vîrnav detestă sistemul din trecut cînd „aceștia „trăiau foarte izolați unii de alții", uitînd că, sînt fii ai aceleiași mume"[37]. Unirea între tinerii aparținînd diferitelor provincii românești este o necesitate, pentru că numai astfel se poate cultiva sentimentul național; astfel, izolați, trăind într-o țară străină, despărțiți de frații lor din patrie, fără a fi fost mai întîi înarmați în această privință cu o „educație română", arată Vîrnav, tinerii aflați la Paris pot să piardă treptat „tot simțămîntul național, pînă și suvenirul și limba țării lor" [38]. Unirea dintre studenții români aflați în străinătate, precum și educația lor patriotică, se puteau realiza, observă el, numai printr-un contact permanent cu tot ceea ce se întîmpla în patrie, cu ținerea lor la curent „despre presentul, trecutul și viitorul ei" [39]. Era necesar a se înlătura prin diferite mijloace „stavila cea cumplită, ce se pune între ocupațiile noastre de acolo și între marșa lucrurilor din țeară" [40].

Franța este pentru Vîrnav o „țeară minunată", „o țeară clasică a înțelegerii și a libertății". De aceea, tinerii români, aflători în ea cîțiva ani, lipsiți în acest timp de educația patriotică necesară, odată întorși în patrie, se simt „ca într-o țeară necunoscută, ca într-un pămînt de exil" [41].

Patriotul moldovean insistă și asupra unei orientări a studiilor în raport cu necesitățile din țară. „Toate străduințele tinereții noastre — arată el — lesne pot rămîne neroditoare, dacă cunoștințele și învățăturile ce le dobîndim în străinătate, nu vom căuta a le pune în lucrare spre întîmpinarea nevoilor de față ale țării noastre" [42].

„Stîrpirea" vechilor idei, a „acelor idei ruginite și antisociale", expresii ele însele a unor vremuri de „corupții și degradații morale", a acelor „prejudecăți absurde", după care decăderea nației române este prea mare pentru ca ea să poată renaște și să ajungă din urmă „națiile latine, surorile ei din Europa occidentală", trebuia să constituie, așa cum arată Vîrnav, un mijloc important în cadrul programului de educație pe care Societatea și-l propunea pentru membrii săi. Numai astfel descurajarea putea fi înăbușită, se putea evita, în viitor, „vinovata nelucrare a unora care, odată reîntorși în patrie se mulțumeau „a păstra în sine și pentru sine numai luminoasele idei și generoasele simțăminte ce le culeseră de pe un pămînt liber" [43].

---

[36] Scarlat Vîrnav, *Dare de seamă la lucrările Comitetului Societății studenților români din Paris pe anii 1845—1846 și 1847*, în „Anul 1848 în Principatele Române", vol. I, p. 76.
[37] *Ibidem*, p. 73.
[38] *Ibidem*, p. 73.
[39] *Ibidem*, p. 74.
[40] Scarlat Vîrnav, *Biblioteca Română din Paris*, loc. cit., p. 29.
[41] Idem, *Dare de seamă ...*, loc. cit., p. 73—74.
[42] Idem, *Biblioteca Română din Paris*, loc. cit., p. 25.
[43] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

Încercînd să redefinească scopurile studiilor efectuate de români în Franţa în trecutul apropiat, Vîrnav trage concluzia că acestea nu dăduseră rezultatele aşteptate. Dimpotrivă, descurajarea tinerilor lipsiţi de educaţia necesară, stîrnită în bună măsură de contrastul dintre realităţile patriei şi cele ale Occidentului,,,se întinse — după Sc. Vîrnav — peste toată junimea din patrie" [44]. Acestei ,,molipsiri" i se datora, între altele, arăta el, împrejurarea că ,,literatura noastră perdu cu încetul acel caracter patriotic, serios, independent şi curat românesc ce-i deteseră renăscătorii", transformîndu-se într-o ,,literatură slabă, nesporitoare, lipsită de originalitate şi de românism, atît în cugetare cît şi în formă", o literatură în care scriitorii cîntau ,,numai ilusiile simţuale, fantasmele şi chimerele patimilor lor individuale" [45]. Referindu-se la această situaţie, Vîrnav ţine însuşi să menţioneze că ,,descurajarea" scriitorilor se datora şi condiţiilor politice ale vremii, ei lipsiţi fiind de ,,libertatea cugetării, acea condiţie necesară a progresului", precum şi de ,,mijloacele d-a trăi şi d-a tipări" [46].

Apreciind momentul dezvoltării spirituale a poporului român în ajunul revoluţiei de la 1848, Scarlat Vîrnav trăgea concluzia că ,,sîntem încă într-o stare de transiţie între ideile şi credinţele fanariotice, mucezite, moarte pentru noi, şi ideile şi credinţele nouă, cari în mulţi din noi încă nu sînt bine lămurite, încă nu s-au putut face convicţii puternice". Constituia această stare de tranziţie, după cum spune Vîrnav, o ,,epocă critică a vieţii unei naţii", cînd ea avea nevoie mai mult ca oricînd de o ,,junime tare, activă, serioasă, morală şi luminată !" [47].

Întemeierea societăţii corespundea, psihologic, acestui moment în care tineretul ieşea din ,,starea de îndoeală şi descurajare, de apatie", înţelegînd că el ,,are o misiune a împlini", că el trebuie să se ocupe de ,,înflorirea intelectuală şi morală a naţiei" [48]. Scopul ei, ca şi al ,,Societăţii pentru înaintarea literaturii române", împreună cu care se născuse, era, cum spune Scarlat Vîrnav, ,,luminarea naţiei". Ambele societăţi, ,,dătătoare de lumină societăţii", cum le numeşte Vîrnav, urmau să fie ,,stîlpi ai naţionalităţii noastre, pe cari trebuie a se întemeia mărirea ei!" [49]. Ele urmau să dea amploare, atît la ,,comunicaţia", cît şi la ,,înfrăţirea ideilor" [50]. Cu toate greutăţile întîmpinate, încrederea lui Scarlat Vîrnav în rezultatele activităţii acestor societăţi este nestrămutată : ,,avem — arată el — o speranţă vie în viitorul societăţiilor noastre, precum avem şi în al României" [51].

Scarlat Vîrnav este convins, pe de altă parte, că Biblioteca întemeiată de el ,,poate mult să contribuie însuşi la dobîndirea rezultatelor dorite de Societatea noastră" [52] şi speră,,că tinerimea noastră va preţui însemnatele folosuri ce poate să aducă Societăţii noastre îmbinarea interesurilor ei cu scopul Bibliotecii" [53].

---

[44] Idem, *Dare de seamă* ...., loc. cit., p. 75.
[45] *Ibidem.*
[46] *Ibidem.*
[47] *Ibidem.*
[48] *Ibidem*, p. 75—76.
[49] Idem, *Dare de seamă* ..., loc. cit., p. 79.
[50] Idem, *Biblioteca Română din Paris*, loc. cit., p. 25.
[51] Idem, *Dare de seamă* ..., loc. cit., p. 79.
[52] Idem, *Biblioteca Română din Paris*, p. 23.
[53] *Ibidem*, p. 24.

www.dacoromanica.ro

Cultivarea limbii naţionale era pentru Vîrnav un mijloc esenţial de educaţie patriotică, ea constituind „un semn caracteristic şi ideal al naţionalităţii, prin care naţia e menită a-şi dezvolta individualitatea sa" [54]. Succesul „Societăţii pentru înaintarea literaturii române", încurajarea ei de către toţi românii, dovedea, notează Vîrnav, „că ei au simţit că o limbă literară este o naţie şi că prin urmare progresul literar este o cestiune de viaţă pentru dînşii" [55]. Cultivării limbii naţionale urma să servească, printre altele, Biblioteca Română din Paris, prin care Vîrnav îşi propunea să pună la dispoziţia tineretului „mai întîi toate cărţile române, în cari se poate învăţa limba în vîrstele literaturii noastre, cari n-ar fi fără interes însuşi pentru învăţaţii străini, cînd am voi să o preţuim noi înşişi" [56].

Concepţia lui Scarlat Vîrnav privind renaşterea politică şi culturală a poporului român, la care ne-am referit, a fost elaborată, în bună parte, în cadrul activităţii desfăşurată de el în anii şederii în străinătate şi mai ales în cadrul elaborării programului, „Societăţii studenţilor" români de la Paris şi al Bibliotecii Române din Paris.

În cadrul mişcării de renaştere socială şi naţională rolul esenţial este acordat de Scarlat Vîrnav tineretului, aflat în bună parte la studii în Franţa. Cultul lui pentru „ţara minunată" care era Franţa, pentru Paris, „această civilisătoare Capitalie", exprimă recunoaşterea rolului pe care Franţa l-a avut în mişcarea pentru progres social şi naţional din Principatele Române. Niciodată el nu va uita „că cea întăiu fusiune, chiar şi Unire, în Paris s-a făcut mai întăiu" [57].

★

Ideea unităţii naţionale constituie o coordonată esenţială a gîndirii social-politice a patriotului moldovean. Spiritul în care se desfăşoară activitatea lui serveşte această ideee. Odată cu fondarea Bibliotecii Române din Paris, în vederea darurilor de cărţi pe care le aşteaptă, îşi fixează corespondenţi la Iaşi, Bucureşti, Braşov, Sibiu, Blaj [58]. Sprijinul pe care îl solicită în 1846, lui G. Bariţ, bărbatul „vrednic de numele de român", cum îl numeşte el, în vederea întemeierii în Moldova a unei ferme model, în colaborare cu I. Ionescu de la Brad, izvorăşte din aceeaşi convingere a necesităţii înfăptuirii unităţii neamului [59]. „Adu-ţi aminte — se adresează el lui Vasile Mălinescu, în ajunul Unirii — că, însuşi la timpurile cele mai desesperante, gratularea de „Vivat Unirea" din frontispiciul epistolelor noastre n-a lipsit niciodată şi care era pentru noi un fel de „Hristos a înviat", pînă la atîta eram de pătrunşi în inimile noastre de credinţa că *vă fi*" [60].

Victoria mişcării pentru Unire din anii 1857 — 1859, avea să însemne pentru patriotul moldovean „victoria luminei asupra întunericului" [61]. Era actul care „a reînviat naţia română", cuvinte pe care le-ar fi strigat în entuziasmul lor, precum relatează el, şi ţăranii din satul său, Liveni,

[54] Idem, *Dare de seamă* ..., loc. cit., p. 75—76.

[55] *Ibidem*, p. 76.

[56] Idem, *Biblioteca Română din Paris*, loc. cit., p. 26.

[57] Vezi scrisoarea din 21 oct. 1857, adresată lui V. Mălinescu, în N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. XVIII, p. a II-a, Buc., 1910, p. 9.

[58] Scarlat Vîrnav, *Biblioteca Română din Paris*, loc. cit., p. 27.

[59] Vezi N. Isar, *Scarlat Virnav către G. Barițiu*, în „Cronica", Iaşi, V, 1970, nr. 25, p. 11, unde se publică scrisoarea din 2/14 iulie 1846, adresată de la Paris.

[60] N. Iorga, *Studii şi documente*, XVIII, partea a II-a, p. 10.

[61] *Ibidem*, p. 8.

www.dacoromanica.ro

cu prilejul alegerilor de delegaţi pentru divanurile ad-hoc din anul 1857 [62]. O dată cîştigată, arată Vîrnav, Unirea impunea înarmarea „cu tot curajul, păn-şi la abnegaţie, spre a ei puternică şi veşnică apărare" [63]. Pe vechiul său prieten, V. Mălinescu, îl felicită la 21 octombrie 1857, cu ocazia alegerii sale în „rangul de deputat al Unirii", această funcţie constituind după el „treapta cea mai de căpetenie pentru cel ce a fost totdeauna gata a se sacrifica cu totul pentru a sa patrie" [64].

Devizele pe care le găsim inserate în scrisorile sau actele lui Scarlat Vîrnav sugerează ele însele ideile social-politice şi patriotismul său. Cînd în ajunul actului Unirii i se procură două stindarde, dispuse a se imprima versurile, pe unul, „Unire, Frăţie, Dreptate,/ Să aibă românul în fapte", pe altul, „Viaţa, averea, onorul, / Patriei prosternă Românul !"

Găsim a doua formulă inserată ca deviză în testamentul său, prin care el donează spre sfîrşitul vieţii, în 1859, întreaga lui avere Bibliotecii Române din Paris [65].

Ideea sacrificiului pentru patrie constituie, de altfel, o a doua coordonată majoră a gîndirii social-politice a lui Scarlat Vîrnav. Ea străbate ca un leitmotiv toate gîndurile şi faptele patriotului moldovean. Mărturisirile sale, atestînd dragostea pentru patrie şi spiritul de sacrificiu pentru ea, nu sînt cu nimic exagerate. Un contemporan al său, Alecu Kogălniceanu, în notele sale de la 1848 [66], remarca cu seriozitate şi interes, pe bună dreptate, mărturia de jertfă pentru patrie pe care o făcuse Vîrnav şi o demonstra în practică [67]. Deviza sa „Patriei este dator Românul, cu averea, viaţa, onorul" revine constant în gîndurile şi acţiunile sale.

În anii şederii la Paris imaginea patriei îl preocupă neîncetat : „cu cît mă aflam mai în depărtare de patria mea — mărturisea el, după reîntoarcerea în ţară—, cu atît ea era mai apropiată de mintea şi inima mea" [68]. Pentru el întoarcerea în ţară a tinerilor la capătul studiilor efectuate în Franţa, înainte de a fi datorie personală faţă de părinţi, era „datoria cea grea, care trebue să o înplinim către pămîntul, pe care părinţii noştri l-au scăpat pînă la noi peste atîtea învăluiri fatale " [69].

Optimismul lui Vîrnav în ce priveşte viitorul României e strîns legat de ideea privind necesitatea spiritului de sacrificiu pentru patrie, pe care îl vedea pătrunzînd în rîndurile compatrioţilor. Jertfa era, după el, „condiţia esenţială a dezvoltării morale" [70].

Notele de critică la adresa condiţiilor vremii constituie un alt aspect al gîndirii social-politice a patriotului moldovean. La 1846, subliniind lipsa unei şcoli agricole în Moldova şi hotărînd ca în vederea proiectului ferme-

---

[62] *Ibidem*, p. 6. Scrisoare din 2 sept. 1857, adresată lui V. Mălinescu.

[63] *Ibidem*, p. 10.

[64] *Ibidem*, p. 8—9.

[65] Vezi N. Isar, *Testamentul lui Scarlat (Sofronie) Vîrnav*, loc. cit., p. 1062—1065, precum şi revenirea asupra acestei probleme, în lucrarea în curs de publicare, *Contribuţii privitoare la Scarlat Vîrnav*.

[66] *Revoluţia de la 1848 descrisă de un român* (Alecu Kogălniceanu) în „Floarea darurilor", II, 1907, p. 487.

[67] Amănunte despre diferitele sale danii în lucrarea noastră citată, în curs de apariţie, *Contribuţii privitoare la Scarlat Vîrnav (1813—1869)*.

[68] N. Grigoraş, *Din istoria pinacotecii din Iaşi*, anexa, loc. cit., p. 248.

[69] Scarlat Vîrnav, *Biblioteca Română din Paris*, loc. cit., p. 24.

[70] Idem, *Dare de seamă* ..., loc. cit., p. 79.

www.dacoromanica.ro

model să sacrifice „tot ce are", el își propunea, asociindu-se cu I. Ionescu, „a ușura cît de mult mizeria lăcuitorilor acelor țări (n.n. românești), cari deși să află înconjurați de pămînturi atît de roditoare, dar se găsesc în lipsa cea mai nepovestită" [71].

Protestînd împotriva privilegiilor regimului feudal el își adaugă la numele său titlul de „Birnic", pe care îl aflăm consemnat în actele sau corespondența lui. El ține în mod expres la acest titlu, el consemnînd o idee căreia i-a slujit toată viața : dorea să facă parte din rîndul birnicilor pentru că numai aceștia „cu banul adunat prin sudoarea muncei", contribuiau la alcătuirea „comorii naționale". Titlul său exprima, în același timp, dezacordul față de boieri. „Căci dacă pe la noi — scrie el, referindu-se la regimurile din patrie — să face atîta răsipă cu banul public, este numai pentru că acei ce-l împrăștie, nu simt durerea cu care se adună" [72]. Înfăptuirea reformei birului, pe care o cerea Vîrnav la 1846, idee scumpă multor revoluționari, urmărind desființarea inegalității fiscale și a privilegiilor feudale, însemna, în esență, desființarea orînduirii feudale.

★

Om de acțiune mai curînd decît gînditor de profesie, ideile sociale și politice ale lui Sc. Vîrnav, mai ales cele privind necesitatea organizării și unității tineretului român în ajunul revoluției de la 1848, merită a fi reținute, ele constituind o pagină a ideologiei pașoptiste. Aceste idei, nedesmințite de fapte, în cursul evenimentelor revoluționare de la 1848 [73] și în toată perioada care a urmat, pînă la sfîrșitul vieții [74], cum am văzut indică locul pe care Scarlat Vîrnav îl ocupă în rîndul luptătorilor pentru progres social și național din epoca revoluției de la 1848. Fără a fi fost o personalitate de prim ordin, ca Bălcescu sau Kogălniceanu, numele lui Sc. Vîrnav rămîne strîns legat de evenimentele revoluționare de la 1848 și de înfăptuirile strălucitei generații a acestei epoci.

---

[71] N. Isar, *Scarlat Vîrnav, către G. Barițiu*, loc. cit., p. 11.

[72] *Ibidem.*

[73] După ce participă la revoluția din Paris, revine în țară cu francezul Thions, care fusese numit consul la Iași. După reprimarea mișcării de la Iași, îl găsim în Bucovina, iar apoi la Paris, unde participă la adunările revoluționarilor emigrați. El a sprijinit hotărîrea care s-a luat într-o adunare ca unii dintre emigrați să revină în țară cu bani din fondurile Societății studenților români ; pentru a înlătura opoziția acelora care respingeau această soluție, socotind sacre fondurile Societății — în același timp ale Bibliotecii — el își asumă obligația de a returna banii cheltuiți într-o asemenea acțiune. Pentru aceste date vezi, mai ales „Floarea darurilor", II, 1907, p. 486—487 ; Augustin Z. N. Pop, *Catalogul corespondenței lui Mihail Kogălniceanu*, București, 1959, nr. 180, p. 56 ; I. Ghica, *Documente literare inedite*, ediție îngrijită de D. Păcuraru, Buc., 1959, p. 38. Vezi Gh. Barbu Teodorescu, *„Biblioteca romana" din Paris*, în „Călăuza bibliotecarului" 1964, nr. 7, p. 425.

[74] Născut în 1813 , cum arată autorul unui studiu recent chiar în titlu (A. Plămădeală, *op. cit.*), el a murit la 26 dec. 1867, iar nu la 30 ian. 1868, cum scrie greșit același autor (*Ibidem*, loc. cit., p. 421), precum și un alt biograf mai vechi (V. Pocitan, *Sofronie Vîrnav*, Buc., 1931, p. 29). Facem această precizare pe baza unor documente de la Arhivele Statului din București: Fondul *Felurite Pricini*, dos. 667/1868, f. 3 ; fondul *Minist. Cultelor și Instr. Publice*, dos. 1085/1868, f. 84.

www.dacoromanica.ro

CU PRIVIRE LA CEI MAI VECHI COSTINEŞTI

DE

DUMITRU VELCIU

1. Familie numeroasă, ai cărei membri, timp de aproape 100 de ani, s-au aflat printre dregătorii de frunte ai Moldovei, nu ne-a lăsat despre începuturile ei — deşi doi dintre Costineşti au scris istoria ţării — alte date mai vechi decît cele privitoare la Costin postelnicul, mai tîrzi hatman, tatăl cronicarului Miron Costin.

Încercările repetate de a-i desţeleni trecutul, începînd de la Mihail Kogălniceanu, V. A. Urechia, Sever Zotta, pînă la „costinieni" consacraţi, ca P. P. Panaitescu, în ciuda unui efort arhivistic considerabil, nu au putut conduce, în cele din urmă — în afară de infirmarea originii sîrbeşti avansate, fără temei, de Dimitrie Cantemir — decît la concluzia că neamul Costineştilor nu are o tradiţie, anterioară lui Costin hatmanul, în marea boierime moldoveană. Mai mult decît atît, cercetările documentare întreprinse în rîndul mazililor, răzeşilor, slujitorilor domneşti, curtenilor mărunţi, nu au reuşit să jaloneze un fir sigur pentru fixarea, în Moldova, a începătorilor familiei şi a locului de origine a acestora.

Pornind de la aceste concluzii şi orientaţi de un document publicat în ultimii ani, care îl menţionează pe Costin tatăl deţinător al unei proprietăţi în Ţara Românească, la o dată mult anterioară primei sale atestări documentare în Moldova, noi am ajuns la încheierea — coroborînd şi interpretînd şi alte date privitoare la colaterali — că familia Costineştilor îşi are locul de origine în Ţara Românească, de unde a emigrat în Moldova [1].

Recent, renunţîndu-se, în cea mai mare parte, la cîştigurile documentare obţinute de predecesori, s-a propus o nouă construcţie a originii Costineştilor, anume moldoveni provenind din ţinutul Sucevei. Cercetarea face parte — cu subtitlul *Cei mai vechi Costineşti* — din studiul introductiv la ediţia de *Opere*, vol. I, ale lui Nicolae Costin, semnat de C.A. Stoide şi I. Lăzărescu [2].

---

[1] D. Velciu, *O ipoteză nouă cu privire la originea familiei cronicarului Miron Costin*, în „Limbă şi literatură", 1973, nr. 1, p. 55—66, Idem, *Miron Costin, interpretări şi comentarii*, Edit. Minerva, Bucureşti, col. „Universitas", 1973, p. 51—55.

[2] Nicolae Costin, *Letopiseţul ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601 şi de la 1709 la 1711. Opere, I.* Ediţie cu un studiu introductiv, note, comentarii, indice şi glosar de Const. A. Stoide şi I. Lăzărescu ; cu o prefaţă de G. Ivănescu, Edit. Junimea, Iaşi, 1976. Pentru tema în discuţie, vezi p. XVIII—XXIX (asupra ediţiei, cf. recenzia noastră în „Limbă şi literatură", 1977, nr. 1, p. 317—320).

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 31, nr. 8, p. 1443—1461, 1978.

www.dacoromanica.ro

Apreciind, ca binevenită, orice contribuţie la cunoaşterea înaintaşilor ilustrei familii a Costineştilor, trebuie să observăm că elementele noi aduse de semnatarii studiului introductiv al ediţiei N. Costin, de la Junimea, nu se sprijină — cum vom arăta mai departe — pe o documentare riguroasă iar cercetarea în sine abundă în inexactităţi, apropieri forţate şi interpretări fanteziste [3].

2. Primul membru al familiei Costin, identificat documentar, ar fi *Costin miedarul*, fiul lui Ioan Ciudinschi, avînd ca fraţi pe Tiron şi Toader, proprietar, împreună cu alţii, în satele Horodnic de Sus şi Horodnic de Jos, ţinutul Suceava, cum rezultă dintr-un act din 14 februarie 1582[4]. În iulie 1597, Magdalena şi Marica, fiicele lui Costin miedar, vînd lui Ieremia Movilă părţile lor din cele două sate ale tatălui. La 22 octombrie 1600, Dumitru, fiul lui Costin miedar, vinde părţile sale din satul Cămîrzeni, tot în ţinutul Suceava, lui Petraşco, mare logofăt. În 7 februarie 1603, Costin miedarul este indicat drept „biv ureadnic", vînzîndu-şi ocine în părţile Vasluiului.

Toate aceste informaţii se bazează pe acte publicate. Dar legătura dintre Costin miedar, ulterior ureadnic, cu urmaşii şi colateralii lui, pe de-o parte, şi familia Costineştilor, din care fac parte Costin hatmanul, Miron Costin, Nicolae Costin şi ceilalţi, pe de altă parte, nu rezultă, în mod întemeiat, din expunerea lui C. A. Stoide şi I. Lăzărescu. Totul, în continuare, se bazează pe presupuneri, legături şi apropieri arbitrare, conjecturi riscate, lipsite de orice suport documentar, susţinute numai prin insistent repetate „după cît se pare" : Costin miedarul ar fi fost căsătorit cu o fiică a lui Drăguţul Bogdan, staroste de Putna (o altă fiică a aceluiaşi a fost, se spune, soţia lui Gavril Bîrlădeanu, înaintaşul viitorului mare logofăt Solomon Bîrlădeanu); după bunicul său Drăguţul, Dumitru, fiul lui Costin miedar, şi-a zis Dumitraşcu Drăguţescu, dînd naştere cunoscutei familii a Drăguţeştilor; marele logofăt Petraşco, căruia i s-au vîndut părţile din Cămîrzeni, în octombrie 1600, era un Başotă, familie cu care Costineştii se înrudeau; fiul mai mic al lui Costin miedarul, Ion sau Iancu, care — se subliniază — apare mult mai tîrziu în acte (abia în 1617, la Orhei !), după moartea tatălui (întîmplată, se crede, curînd după 1603) s-a numit constant numai Costin, renunţînd la prenume.

Nu numai că toate aceste afirmaţii nu sînt sprijinite de elemente documentare dar, în cea mai mare parte, ele se opun direct unor date certe, cunoscute din acte contemporane, publicate sau inedite, privitoare la personajele în discuţie.

---

[3] Cu referire la unele din punctele de vedere susţinute în *Cei mai vechi Costineşti*, expuse anterior sub numele lui Const. A. Stoide, vezi obiecţiile noastre în articolul *Despre Miron Costin, omul şi scriitorul*, în „Revista de istorie şi teorie literară", tom. 25, 1976, nr. 3, p. 441—445.

[4] Peste indicaţiile autorilor, aducem în plus o ştire suplimentară privitoare la Costin miedarul: în <cca 1590>, lui Costin *medelnicer* (desigur lecţiune greşită, în loc de *miedar*, pentru prescurtarea *med.*) şi fraţilor săi Tiron şi Toader li se întăreşte de către domn jumătate sat Hrişcanii, în ţin. Suceava, luat în schimb de la călugărenii măn. ... (doc. rupt) pentru jumătate de sat Costeni pe Jijia *(Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva istorică centrală a statului*, vol. I (1387—1620), Bucureşti, 1957, p. 212, nr. 861, rezumat. În continuare, vom cita *Cat. doc. mold.)*. Se mai ştie, de asemenea, că unul din ginerii săi era diacul Văscan Dobrenschi *(Documente privind istoria României, veacul XVII, A. Moldova*, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1952, p. 11—12; act din 5 iunie 1601. În continuare, vom cita *D.I.R.)*.

www.dacoromanica.ro

3. Mai întîi, nu se susţine identitatea dintre Costin miedar şi Costin ureadnicul; primul, cu rudele menţionate, îşi are temeiurile familiale şi de proprietate, cum arată autorii, în ţinutul Suceava; al doilea, ureadnicul, vinde, în februarie 1603, împreună „cu seminţia lui, Cristea, fiul lui Nicoară, nepot lui Strîmtură [...] a lor dreaptă ocină şi moşie [...] Matieşeştii, a opta parte, însă tot din partea lui Strîmtură ..." [5], ocină situată în ţinutul Vaslui; nici un element care să conducă la o apropiere concretă între urmaşul lui Ion Ciudinschi, din părţile Sucevei, şi urmaşul lui Strîmtură, din ţinutul Vasluiului.

4. Căsătoria lui Costin miedarul, din ţinutul Suceava, cu fata Drăguţului Bogdan, staroste de Putna, mai tîrziu vornic, proprietar în Vrancea, în cealaltă parte a Moldovei, este, de asemenea, o conjectură a autorilor studiului introductiv, infirmată însă de toate datele cunoscute în legătură cu starostele de Putna şi urmaşii lui direcţi. După actele publicate de Aurel V. Sava [6], Drăguţul Bogdan (căsătorit cu Cacica, fata lui Dumbravă vornic [7]), cu moşia părintească în satul Cîmpuri, ţin. Putna [8], a avut o singură fată, Stanca [9], despre care nu se ştie cu cine a fost căsătorită. Se ştie, însă, în mod sigur, că ea a avut un fiu, Irimie, vătaf de hînsari, care, la rîndul său, a avut drept fiu pe Leu (din Ţigăneşti) [10]. Se ştie, de asemenea, că, inclusiv Stanca, Drăguţul Bogdan ar fi avut trei copii, pe baza proprietăţilor şi urmaşilor cărora s-a întocmit, ulterior, o parte din hotarnica moşiei Cîmpuri din 24 mai 1766 [11].

Pe seama acestei Stanca, fata Drăguţului, avînd ca fiu pe Irimie şi nepot de fiu pe Leu, nu se poate realiza, deci, nici o legătură cu Dumitru şi Ion (sau Iancu), fiii lui Costin miedar din căsătoria „cu fata Drăguţului".

Vom prezenta mai departe, la locul potrivit, explicaţia menţiunii „nepotul Drăguţului" din unele acte tîrzii, cu referire la Alexandru Costin, fratele mai mare al lui Miron, menţiune care a sugerat autorilor căsătoria pusă în discuţie.

---

[5] Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, vol. XVI, Iaşi, 1926, p. 8.

[6] *Documente putnene, vol. I. Vrancea, Odobeşti, Cîmpuri*, Focşani, 1929 (cu o prefaţă de N. Iorga).

[7] Act din 10 februarie 1617, prin care lui Drăguţul Bogdan şi soţiei sale Cacica li se întăresc proprietăţile în Ţigăneşti, ţin. Tecuci *(D.I.R., veac XVII, A. Moldova*, vol. IV. Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1956, p. 97—98, nr. 135).

[8] A. V. Sava, *Documente putnene*, I, p. 79—80, 92—93. În afară de Cîmpuri, el mai avea proprietăţi în Pocşeşti, Sîrbi, Podu Roşu (Frumos) şi Sohoveja (ţin. Putna), întărite prin cartea lui Radu Mihnea din 10 oct. 1616 *(D.I.R., veac XVII, A. Moldova*, vol. IV, p. 54—55, nr. 80), în Crucea de Jos, întărite prin cartea aceluiaşi domn, la 19 dec. 1617 *(Cat. doc. mold.*, supliment I, Bucureşti, 1975, p. 133, nr. 338), părţi de sat în Soveja (A. V. Sava, *Doc. putnene*, I, p. 12; act ulterior din 17 nov. 1646) şi în Ţigăneşti (v. mai sus, nota 7).

[9] A. V. Sava, *Documente putnene*, I, p. 26; act ulterior, din 18 oct. 1679: „... fiu Stancăi, ce au fost fata Drăguţului din Cimpuri"; *ibidem*, p. 93: „... zapis di la Stanca, fata Drăguţului".

[10] *Ibidem*, p. 26: act „din 7188 [= 1679] octomvrie 18, di la Leu din Ţigăneşti, fecior Irimiei vătafului de hînsari, nepot de fiiu Stancăi, ce au fost fata Drăguţului". „Irimia, vătav hănsari", apare ca martor, cu alţii, la o vînzare în Igeşti (ţin. Putna), la 24 iunie 1665 (N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. VII, Bucureşti, 1904, p. 316).

[11] *Ibidem*, p. 93; cf. şi p. 54. Al doilea copil al lui Drăguţul Bogdan a fost Bîrlădeanu (vezi mai departe); cel de-al treilea fiu nu poate fi însă identificat şi nu rezultă sub nici o formă din actele publicate de A. V. Sava. Credem că este vorba, mai degrabă, de un *trouvaille* al comisiei de hotărnicie din 1766, pusă în dificultate, din lipsă de documente — cum rezultă din încheierea făcută — în ce priveşte îndeplinirea însărcinării primite.

www.dacoromanica.ro

5. Dacă nu a existat decît o singură fiică a lui Drăguţul Bogdan, Stanca, se înţelege că nu se poate vorbi de o a doua, căsătorită, cum susţin autorii, cu un Gavril Bîrlădeanu. Este la mijloc o confuzie, pentru că, aşa cum rezultă din acte, Bîrlădeanu este numele unuia dintre feciorii lui Drăguţul Bogdan, proprietar în satele, părţile de sat, viile etc., pe care le-a stăpînit acesta în ţin. Putna (fiica Stanca, cu urmaşii ei, au stăpînit părţile din Ţigăneşti). La 28 iunie 1628, Miron Barnovschi întărea lui „Bîrlădeanu, fiul lui Drăguţul, fost vornic", o curătură la Podul-Frumos, o alta în Lunca-Largă, o parte de ocină în Pocşeşti, vie, moară în gîrla Putnei, părţi de sat în Crucea de Jos, toate în ţin. Putna [12]; la 17 iulie 1634, Vasile Lupu hotărăşte în pricina dintre „Bîrlădeanul, feciorul Drăguţului" şi Toader medelnicer de Cruce; [13] la 2 mai 1644, i se alege, din poruncă domnească, partea din Crucea [14]; la 30 iulie 1644, în Soveja, e martor, cu nepotul de soră, Irimie, şi unii boieri de divan, la vînzarea către Matei Basarab a unui ţigan [15]; la 11 ianuarie 1646, în Tîrgovişte, se încheie actul prin care, între alţii, „Bîrlădeanu, feciorul vornicului Drăguţu, din satul Cruce, cu Eremie, nepotul [greşit, în loc de *fiul*] Stancăi", vînd lui Matei Basarab, domnul Ţării Româneşti, o parte dintr-un „bătrîn" de la Soveja [16], moşii cu care domnul muntean înzestra mănăstirea Dobromira, construită de el în Soveja, spre împăcare cu Vasile Lupu, care, cum se ştie, zideşte, la rîndul lui, frumoasa biserică Stelea, din Tîrgovişte; la 21 februarie 1651, „Bîrlădeanu, comisul de la Cruce", şi alţii dădeau mărturie pentru o vînzare în Cîmpuri [17]. Se pare că acest fiu al lui Drăguţul Bogdan s-a ocupat, din cînd în cînd, şi cu scrierea de zapise, cum rezultă dintr-un act din ⟨1640—1645⟩, scris în Cofeşti, ţin. Putna, semnat ca uricar, „Bîrlădeanu Drăguţul" [18]. El a fost căsătorit cu Nastasia, fiica lui Ieremia Nădăbaico [19] şi a Ticei, [20] iar din căsătorie a rezultat — abia acum! — un fiu, Gavril Bîrlădeanu, cunoscut ca armaş [21]. Pe această Nastasia, care a adus în familie, după părinţii ei, numeroase alte moşii,

---

[12] *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. XIX (1626—1628), Edit. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1969, p. 514—515 (trad.), nr. 369. În continuare, vom cita *D.R.H.*

[13] *Ibidem*, vol. XXII (1634), Edit. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1974, p. 224 225, nr. 197.

[14] *Cat. doc. mold.*, vol. II, Bucureşti, 1959, p. 344, nr. 1718.

[15] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. VII, p. 315, nota 1.

[16] *Cat. doc. mold.*, II, p. 363, nr. 1842. Actul de întărire al acestei vînzări, de către Vasile Lupu, cu data de 17 noiembrie 1646, incluzînd pe Irimia şi pe „Bîrlădeanu sîn Drăguţului, biv vornic", la A. V. Sava, *Documente putnene*, I, p. 12 (după copie).

[17] *Cat. doc. mold.*, II, p. 420, nr. 2174.

[18] *Cat. doc. mold.*, supliment I (1403—1700), p. 201, nr. 599.

[19] *Cat. doc. mold.*, vol. III, Bucureşti, 1968, p. 78, nr. 269; act din 26 august 1657 prin care „Irimia Nădăbaico, cel bătrîn, cu fiii săi, Cozmiţa şi Nastasia", vînd lui Dabija, mare vornic al Ţării de Sus, şi jupînesei sale Dafina, trei părţi din satul Sucmezău, ţin. Putna; N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. V., Bucureşti, 1903, p. 86, nr. 45. La 31 iulie 1660, Ştefăniţă Lupu întărea Nastasiei Bîrlădeniţa, sora fostului mare armaş Nădăbaico (— Lupaşcu, fiul lui Ieremia), stăpînirea a două vii în Orbeni, împresurate de călugării de la măn. Caşin sub Gheorghe Ştefan şi redate de Gheorghe Ghica, pentru care zapisul fusese distrus la intervenţia lui Constantin Şerban în toamna lui 1659 (cf. C. Andreescu şi C. A. Stoide, *Ştefăniţă Lupu, domn al Moldovei (1659—1661)*, Bucureşti, 1938, p. 116).

[20] Pr. I. Antonovici, *Documente birlădene*, vol. III, Bîrlad, 1915, p. 250 — 251; act, din 5 martie 1662, prin care „Nastasia Bîrlădeniţa, fata Ticii, cu frate-său Cozmiţa şi cu fiul Gavrilaş", vînd 1/4 din Blăneşti, ţin. Tecuci, sat ce-i venea de pe maică-sa şi de pe mătuşa Şolca; vezi şi întărirea vînzării de către Eustratie Dablja la 22 iulie 1662 („Bul. Comisiei istorice a României", IV, 1924, p. 168).

[21] *Ibidem*, p. 251—253, acte din 22 iulie, 28 august şi 9 nov. 1662, de la Eustratie Dabija.

www.dacoromanica.ro

o aflăm, de prin 1660 [22] — probabil după moartea lui Bîrlădeanu — ocupîndu-se direct (dar alături de fiul Gavril) de moşiile ce-i reveneau de pe urma soţului [23], cît şi de celelalte de pe rudele proprii [24]. Probabil că, prin 1663, a murit şi Nastasia, pentru că Gavril Bîrlădeanu, armaş şi fost armaş, se ocupă acum independent de treburile moşiilor (asociindu-şi, însă, şi el, copiii) [25], pînă prin 1676, cînd, în locul lui, apare soţia Aniţa Bîrlădeniţa, cu fiul Vasile [26].

Din 1680, pînă prin 1685, cînd le pierdem urma, cei doi, Aniţa, cu fiul Vasile, au o îndelungată dispută cu fostul mitropolit Theodosie căruia îi „dăruiesc" şi, în parte, îi vînd unele din proprietăţile ce le deţineau, cumpărătorul nefiind mulţumit cu ceea ce i se dă pentru banii plătiţi; el cere, repetat, completarea cu alte părţi de moşie, pe care, în cele din urmă, le obţine, epuizînd, în felul acesta, cam tot ceea ce deţineau cei doi Bîrlădeni din vechile ocine provenind de la strămoşul Drăguţul Bogdan [27].

6. Am dat o oarecare extindere prezentării celor trei generaţii de Bîrlădeni, urmaşi direcţi ai lui Drăguţul Bogdan, pentru a sublinia uşurătatea cu care autorii studiului introductiv, pe o simplă identitate onomastică, l-au indicat pe Gavril Bîrlădeanu, armaşul de prin 1662—1675, drept „înaintaşul viitorului mare logofăt Solomon Bîrlădeanu" (p. XX). Acesta din urmă, fiul lui Isac Bîrlădeanu, nepot de fiu al lui Zaharia Bîrlădeanu (fost mare logofăt între sept. 1591 — mai 1592), a ajuns, la rîndul lui, după o carieră dregătorească bogată (mare clucer, mare stolnic, mare vistier, mare vornic al Ţării de Sus şi apoi al Ţării de Jos), mare logofăt între martie 1667— iunie 1672, murind fără urmaşi [28]. Soţia lui Aniţa, este cunoscută, din documente, după moartea soţului, sub numele de „Aniţa logofeteasa". Evident, nu este nici o legătură între cele două familii ale Bîrlădenilor.

[22] C. Solomon şi C. A. Stoide, *Documente tecucene*, I, Bîrlad, 1938, p. 23, act din 20 dec. 1660, prin care Nastasia Bîrlădeniţa vinde lui Dabija, fost mare vornic, şi soţiei sale Dafina, dreapta ei ocină Giorgioana, ţin. Tecuci, pe Zeletin, pe care o avea de la părinţii ei, şi cu nişte părţi de cumpărătură ale fratelui şi unchiului ei. Vezi şi C. Andreescu şi C. A. Stoide, *Ştefăniţă Lupu*, p. 133 (cu data 26 dec. 1660).

[23] *Cat. doc. mold.*, III, Bucureşti, 1968, p. 164, nr. 710; act din 1661, f. 1. z., prin care „Nastasia Bîrlădeniţa, cu fiul ei Gavril", vînd un pogon de vie de la Cruce, ţin. Putna. Actul e cunoscut şi de C. Andreescu şi C. A. Stoide, *Ştefăniţă Lupu*, p. 119 (se dă, ca dată, anul 1660).

[24] *Cat. doc. mold.*, III, p. 174, nr. 759; act din 23 ianuarie 1662, prin care Nastasia vinde lui Dabija v. v. şi doamnei Caterina (= Dafina) părţi din satele Vitolţi, pe Prut, şi Vitolţi, pe Elan; cf. şi *Cat. doc. mold.*, vol. IV, Bucureşti, 1970, p. 381, nr. 1718; act ulterior, din 3 iunie 1695, în care se face menţiune de aceste vînzări; vezi şi p. 436, nr. 1979, act din 18 febr. 1698, privind cumpărături anterioare ale lui Ilie Catargiul de la „Nastasia Bîrlădeniţa, fiica lui Nădăbaico, şi de la fiul ei Gavril".

[25] *Cat. doc. mold.*, III, p. 205, nr. 911, act din <cca. 1662—1663> prin care Gavril Bîrlădeanu, fost armaş, împreună cu copiii săi, Aniţa şi Vasilache, vînd lui Duca, mare vistier, şi soţiei Nastasia, nişte ţigani care au fost ai strămoşului său Nădăbaico cel bătrîn.

[26] *Cat. doc. mold.*, vol. IV, p. 35, nr. 45; act din 17 mai 1676 prin care Antonie Ruset întăreşte Aniţei, soţia lui Gavril Bîrlădeanu, şi fiului ei Vasile, stăpînirea peste cunoscutele proprietăţi de la Podul Frumos, Crucea de Jos, Sîrbii de Sus etc., provenind de la Drăguţul; o altă întărire, de acelaşi fel, dar numai pe numele lui Vasile, cu data de 18 mai 1678 (A. V. Sava, *Doc. putnene*, I, p. 24—25; *Cat. doc. mold.*, IV, p. 80—81, nr. 273).

[27] *Cat. doc. mold.*, IV; vezi rezumatul actelor de sub nr. 543, 546, 550, 729, 936, 938, 939.

[28] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV—XVII*, Edit. enciclopedică română, Bucureşti, 1971, p. 294 şi 349. Tatăl, Isac Bîrlădeanu, a avut ca surori pe Irina, Agafia şi Gaftona.

www.dacoromanica.ro

7. Potrivit rezultatelor cercetării întreprinse de autorii studiului introductiv, Dumitru, fiul cel mare al lui Costin miedarul, ulterior ureadnic, şi-ar fi zis Drăguţescu, după bunicul dinspre mamă. Am văzut, mai sus, cine au fost urmaşii vornicului de Vrancea, Drăguţul Bogdan, între care nici unul nu s-a chemat Drăguţescu. Pe de altă parte, din documentele cunoscute, nici unul din Drăguţeşti sau dintre Drăguşeşti — sînt, de fapt, două familii distincte ! — nu se reclamă de la strămoşul Drăguţul Bogdan iar proprietăţile pe care le stăpînesc, şi o familie şi cealaltă, nu au nimic comun cu ocinile şi viile pe care i le cunoaştem lui Drăguţul Bogdan şi urmaşilor lui cerţi.

Confuzia între Drăguţeşti şi Drăguşeşti este generală la istoricii şi genealogiştii noştri, ea apărînd şi în lucrarea — dealtfel deosebit de utilă şi cu totul remarcabilă — a lui N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, citată mai sus.

Drăguşeştii, familie boierească înscrisă, sub forma Draguszestii, şi de către Dimitrie Cantemir în lista alfabetică dată în *Descrierea Moldovei* [29], i-am putut identifica, prin cel mai vechi membru cunoscut documentar de noi, în persoana lui Ionaşco Dragoşescul, vameş la Suceava, martor la un act din 19 ianuarie 1592 [30]. Descendent direct sau nu, următorul Drăguşescu, aflat de noi în documente, este Constantin, fără indicarea vreunui titlu de dregător, martor la diferite acte de vînzare-cumpărare, între 7 mai 1622 şi 11 iulie 1645, în ţinuturile Cernăuţi şi Suceava [31]. La 21 iulie 1636 i se întăreşte de către Vasile Lupu cumpărarea satului Citnicăuţi (Citniuţi), ţin. Dorohoi [32], iar în iulie 1644, lui „Drăgăşăscu" (fără precizarea Constantin), acelaşi domn îi confirmă, lui şi altor boieri, satul Hrimancăuţi, ţin. Hotin, pentru că au plătit acolo o moarte de om [33].

În ultimele două acte de mai sus — luate calendaristic — din 24 martie 1645 şi din 11 iulie 1645, apare, între martori, un nou Drăguşescu, Prodan, şi el fără titlu, dar în cel de-al doilea cu precizarea „Prodan, feciorul Drăguşescului" [34], foarte probabil fiul lui Constantin Drăguşescu. Fără titlu, în continuare, martor la diferite vînzări de pămînt pînă în 1653, [35] îl găsim staroste de Cernăuţi din 30 aprilie 1657 pînă la 29 iulie

---

[29] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. după originalul latin de Gh. Guţu, Bucureşti, Edit. Acad. R.S.R., 1973, p. 282. Confuzia amintită apare şi în nota lămuritoare (nr. 52, p. 292), ca şi în transcrierea *Drăguţeştii*, după *Draguszestii* din originalul latin al lui Cantemir (p. 283).

[30] Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. II, Cernăuţi, 1934, p. 43—44.

[31] Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. I, Cernăuţi, 1933, p. 177—178 (act din 7 mai 1622), p. 210—211 (act din 17 martie 1636), p. 244—245 (act din 24 martie 1645). *D.R.H., A. Moldova*, vol. XXI, Edit. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1971, p. 245—246, nr. 188 (act din <1632—1633>). *Cat. doc. mold.*, IV, p. 205, nr. 614 (act din 8 dec. 1641). Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, vol. II/2, Iaşi, 1910, p. 79 (act din 11 iulie 1645).

[32] *Cat. doc. mold.*, supliment I, p. 190 (nr. 553).

[33] „Cercetări istorice", Iaşi, VIII—IX (1932—1933), nr. 2, p. 113—114. Menţionarea, în act, a lui Iordache (probabil Cantacuzino), ca mare spătar la această dată, ridică un semn de întrebare cu privire la corecta lecţiune sau datare a actului.

[34] La N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 395, confuzie : „fiul lui Drăguţescu".

[35] Acte din : 20 aprilie 1647, pe care îl scrie, ca diac (N. Stoicescu, *Dicţionar*, p. 395—396), 31 martie 1652 (Gh. Ghibănescu., *Ispisoace şi zapise*, vol. III/2, Iaşi, 1912, p. 22—23 ; *Cat. doc. mold.*, suplim. I, p. 231—232, nr. 704), 13 sept. 1653 (N. Stoicescu, *Dicţionar*, p. 395), 4 decembrie 1653, pe care, de asemenea, îl scrie ca diac (C. Solomon şi C. A. Stoide, *Documente lecucene*,

www.dacoromanica.ro

1660, pîrcălab de Hotin la 25 febr. 1662, mare şătrar la 1 martie 1664, mare medelnicer din sept. 1675, după care, la 29 oct. 1676, din nou mare şătrar [36]. Simpatizant al răscoalei lui Hîncu şi Durac, din 1671—1672, filopolon şi adversar al lui Gheorghe Duca, el trece în Polonia, cu Ştefan Petriceicu, în februarie 1674[37], fiind jefuită, la ieşirea din ţară, „şi o cuhne a fiilor dumisale lui Prodan" [38].

De origine destul de modestă — i se cunoaşte, ca rudenie, Nicolae silitrarul, cu a cărui fiică Tudosia (căsătorită cu Pătraşcu iuzbaşa) era văr primar [39] — Prodan Drăguşescu a stăpînit un număr destul de mare de sate şi părţi de sate, pe care i le identificăm, fie din cumpărările sale directe, fie din acte ulterioare sau din vînzările făcute de fiul său Dumitraşco Drăguşescu, comis şi fost comis : Moldova (Molodova), pe Nistru [40], Edeniţi, ţin. Hotin [41], Hlinişta (Hlinăţa), ţin. Cernăuţi [42], Ianăuţi, ţin. Hotin [43], Cosăuţi (Cusăuţi), ţin. Hotin [44], Mihălcăul şi Brînceni, ţin Hotin [45], Visoca şi Cotova (ţin. Neamţ) [46], Steţcani, ţin. Roman [47], vii în tg. Cotnari, la Hîrlău [48], două locuri de casă în Iaşi [49]. Prodan Drăguşescu a avut doi copii : o *fată*, Nastasia, căsătorită cu Toader Nacul, stolnic, fiul lui Dumitraşcu Nacul, mare paharnic [50]; la 28 aprilie 1697, soţii Nacul vindeau lui Iordache Ruset satele lor Lomanciţii, Hlicişoaia şi 1/5 Naslăuca (ţin. Hotin) [51], care ar putea proveni din zestrea Nasta-

III, Bîrlad, 1942, p. 12—13). În acest din urmă act — o vînzare de pămînt între urmaşii lui Nădăbaico, fost mare vornic, în satul Rogojel, la Suptmezău, ţin. Putna — mai figurează, fără titlu, între martori, şi un David Drăguşescu, pe care nu-l mai regăsim în acte anterioare şi ulterioare.

[36] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 395—396.

[37] *Ibidem* p. 396.

[38] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. V., p. 30, nota 2.

[39] *Cat. doc. mold.*, III, p. 433 (nr. 2057 şi 2058), acte din 2 şi 3 mai 1671, prin care Prodan Drăguşăscu, şătrar, cumpără şi primeşte danie părţi din satul Moldova şi locuri de moară pe pîrîurile Moldova şi Săinul, de la vara sa Tudosia.

[40] *Cat. doc. mold.*, III, vezi rezumatul actelor de sub nr. 923, 924, 1199, 1201, 1913, 1914, 1592, 2057, 2058, 2320, în intervalul 24 ianuarie 1663—14 sept. 1673.

[41] *Ibidem*, p. 327 şi 425 (nr. 1519 şi 2019), acte din 20 iulie 1667 şi 9 ianuarie 1671.

[42] *Ibidem*, p. 296 (nr. 1359), act din 26 iunie 1666.

[43] *Ibidem*, p. 483 (nr. 2320), act din 14 sept, 1673.

[44] *Cat. doc. mold.*, suplim. I, p. 259 (nr. 804), act din 5 mai 1663; satul îl cumpără de la *vărul său* Ştefan Taban, pîrcălab de Hotin.

[45] *Ibidem*, p. 332 (nr. 1050), act ulterior, din 12 iulie 1697 (diata lui Miron Stîrcea), în care se menţionează că acesta le vînduse, la o dată neprecizată, „pentru nevoile ţării", logofătului Racoviţă şi lui Prodan Drăguşescu.

[46] *Cat. doc. mold.*, V, Bucureşti, 1975, p. 45 (nr. 179), act ulterior, din 14 noiembrie 1702, în care se face menţiune despre vînzarea acestor sate de către Prodan Drăguşescu lui Tănase şătrar.

[47] *Cat. doc. mold.*, IV, p. 280 (nr. 1238), act ulterior din 19 martie 1690 prin care satul este vîndut de Dumitraşco Drăguşescu, fost comis, lui Constantin Cantemir; un alt act, de mai tîrziu, din aprilie 1756, menţionează că Prodan Drăguşescu vînduse nişte vecini din acest sat.

[48] *Ibidem*, p. 367 (nr. 1650), act din 4 mai 1694, prin care Dumitraşco Drăguşescu, fost comis, dăruieşte fostului mitropolit Theodosie 2 1/2 fălci de vie în Cotnari iar alte două i le vinde. În act, pe verso, se menţionează bunuri primite anterior de Prodan Drăguşescu, bunuri care „nu se amestecă la vie".

[49] *Cat. doc. mold.*, V, p. 228 (nr. 854), act din 16 martie 1709, prin care Dumitraşco Drăguşescu, fost comis, vinde lui Ioan Sturdza, mare paharnic, două locuri de casă în Iaşi, „care au fost cumpărate de părintele său Prodan Drăguşescu, fost mare şătrar".

[50] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 421.

[51] „Buletinul Comisiei istorice a României", IV, 1924, p. 220.

www.dacoromanica.ro

siei; un *băiat*, mai susamintitul Dumitraşco Drăguşescu, de care ne ocupăm în continuare [52].

Căsătorit cu Alexandra, fiica lui Toderaşco Prăjescu, mare clucer, şi a Mariei (fata lui Ilie Şeptilici, hatman), îl aflăm, în documente, abia în 24 noiembrie 1684, martor la o vînzare în Răteşti [53], fost comis, ceea ce înseamnă că obţinuse dregătoria (nu *vel*!) anterior. În afară de repetatele vînzări de proprietăţi, moştenite de la tatăl său, mai sus semnalate, unde apare, de cele mai multe ori, împreună cu soţia Alexandra, nimic deosebit în viaţa şi cariera lui dregătorească. În 20 dec. 1705, Antioh Cantemir îi întărea stăpînirea asupra satului Tătărăşeni (ţin. Dorohoi), fost al lui Ştefan Petriceicu, pentru o veche datorie a acestuia către Prodan Drăguşescu [54]. În viaţă încă la 16 martie 1709 [55], moare înainte de 16 februarie 1710, cînd soţia, împreună cu fiii Ion şi Ilie, împarte unele proprietăţi cu cumnatul Todiraşco Nacul, soţul Nastasiei [56]. Lipsiţi de notorietate, pe copiii lui Dumitraşco Drăguşescu, comisul, nu-i mai regăsin, în continuare, între dregătorii moldoveni.

Din cealaltă familie, a *Drăguţeştilor*, cel mai vechi membru, cunoscut de noi din documente, este Dumitraşcu Drăguţescu (a nu se confunda cu cvasiomonimul său, comisul, de mai sus), fără rang, martor la o vînzare de sate în ţin. Cernăuţi, la 20 oct. 1643 [57]; sub „Drăguţescul de Milia", semnează, cu alţii, diata lui Gh. Cocoranul, la 12 oct. 1654 [58]. Din 7 sept. 1656 pîrcălab al ţin. Sucevei [59], biv pîrcălab (portar) în aprilie 1660 [60], moare la Tighina, în sept. 1661, de aceeaşi boală şi în acelaşi timp cu Ştefăniţă Lupu, cum scrie Miron Costin, care îl caracterizează drept „om cunoscut şi ales la toată curtea" [61]. A avut patru copii; *două fete:* Măricuţa, căsătorită cu Ionaşco Nacul, armaş (unchi al lui Toader Nacul, ginerele lui Prodan Drăguşescu, amintit mai sus), şi Aniţa, căsătorită cu Vasile Ureche. fiul cronicarului Grigore Ureche [62]; *doi băieţi:* Ilie şi Ale-

---

[52] Un Toader Drăguşăscul, pe care îl întîlnim, fără menţionarea vreunui titlu, în 1661—1662 (vlt. 7170) (Gh. Ghib., *Isp. şi zapise*, III/1, Iaşi, 1910, p. 190—191) şi la 20 mai 1665 (*Ibidem*, III/2, p. 17—18), martor la o vînzare de pămînt în Iteşti (ţin. Dorohoi), poate fi fratele lui Prodan.

[53] *Cat. doc. mold.*, IV, p. 194 (nr. 830).

[54] *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol. II, Moldova*, Edit. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1966, p. 109—110.

[55] *Cat. doc. mold.*, V, p. 228 (nr. 854).

[56] *Ibidem*, p. 246 (nr. 920); pentru cei doi băieţi vezi, *ibidem*, şi p. 78 (nr. 311). N. Stoicescu, *Dicţ. al marilor dregători*, p. 396, îi consideră, greşit, pe Ion şi Ilie, drept copiii lui Prodan Drăguşescu.

[57] T. Bălan, *Documente bucovinene*, II, p. 121. Pentru a nu complica, şi mai mult, această incursiune documentar-genealogică, am lăsat de o parte nume ca Jurca Dragotescul care, la 5 aprilie 1412, primeşte o danie de la Alexandru cel Bun (D.I.R., Moldova, vol. I, p. 30—31, nr. 36) sau un Drăgutescul ai cărui nepoţi vind, la 8 martie 1610, în Movileni, ţin. Suceava, lui Pătraşcu (Şoldan), mare vornic al Ţării de Sus,, („Anuarul Institututului de istorie şi arheologie «A. D. Xenopol»", Iaşi, VI, 1969, p. 235—236). N-am putut verifica exactitatea grafiei *Drăgutescul*, cu t, nu cu ţ, deoarece textul originalului slav, transcris de editor, este viciat de un *burdon* tocmai în acest loc.

[58] T. Bălan, *Documente bucovinene*, vol. III, Cernăuţi, 1937, p. 73.

[59] *Ibidem*, II, p. 154.

[60] Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, III/1, p. 133—134.

[61] M. Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, ESPLA, Bucureşti, 1958, p. 201.

[62] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 396.

www.dacoromanica.ro

xandru [63], dintre care numai primul (vezi mai departe) a avut o notorietate dregătorească. Dintre proprietăţile pe care i le-am identificat menţionăm : 1/4 Cranaleuca (ţin Dorohoi) [64], Milie şi Putila (ţin. Cernăuţi) [65], Codreni (ţin. Dorohoi) [66], Balileşti (ţin. Suceava) [67].

Ilie Drăguţescu, fiul lui Dumitraşco, menţionat, cum am văzut, pentru prima dată, împreună cu fratele Alexandru, în 1667, este mare armaş între dec. 1679 şi ianuarie 1681 ; fuge în Polonia, cu numeroşi alţi „suseni", în oct. 1682, de teama şi persecuţiile lui Gheorghe Duca, devine apoi serdar pe timpul scurtei reveniri a lui Ştefan Petriceicu (1683—1684) dar în februarie 1684 se retrage, cu acesta din urmă, din nou, în Polonia. Fost serdar, pribegeşte în Ţara Românească, în 1687—1688, unde Şerban Cantacuzino urmăreşte să-l aşeze domn în Moldova, în locul lui Constantin Cantemir, lucru ce nu se realizează din cauza morţii domnului muntean. Moare înainte de 20 mai 1691 cînd soţia, Safta serdăroaia, confirmă, singură, vînzarea către V. Bainschi făcută, anterior, cu răposatul său soţ [68]. Nu-i cunoaştem, documentar, urmaşi direcţi. In afară de amintitul Gheorghe Drăguţescu (vezi nota nr. 66), izvoarele istorice amintesc, mai tîrziu, pe un Lupu Drăguţescul, participant la complotul lui Iordache Costache stolnicul împotriva lui Grigore al II-lea Ghica, prins şi spînzurat de domn în 1728 [69].

Aceştia sînt Drăguţeştii — şi Drăguşeştii — identificaţi documentar, cu proprietăţile, urmaşii şi colateralii lor, familie pe care autorii studiului introductiv o coboară din Dumitru „Drăguţescu" (= nepotul Drăguţului), fiul lui Costin miedarul şi fratele mai mare al lui Iancu Costin postelnicul, hatmanul, tatăl cronicarului Miron.

Am întreprins această incursiune documentar-genealogică în rîndul membrilor celor două familii pentru ca, prin confruntare cu datele certe, privitoare la Dumitru, cel menţionat în documente drept „fratele lui Costin postelnicul", să se poată desprinde limpede, fără echivoc, totala lipsă de consistenţă a conjecturii hazardate avansate în studiul introductiv [70].

---

[63] Act din <cca. 1667>, cumpărătură a lui Grigore Nacul, mare stolnic (era cuscrul lui Dumitraşco Drăguţescu, pîrcălabul de Suceava), în Oideşti, unde, între martori, semnează şi „Ilieş şi Alexandru, feciorii Drăguţescului" (Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, vol. IV, Iaşi, 1908, p. 120).

[64] Catastihul satelor lui Gheorghe Ursachi, mare vistier ; „cumpărătură de la Ionaşco feciorul Naculuí stolnic, ginerile lui Dumitraşco Drăguţescul, *ce i-au fost de pe socri*" („Buletinu Comisiei Istorice a României", IV, 1921, p. 31).

[65] T. Bălan, *Documente bucovinene*, III, p. 77—78, act din 28 aprilie 1686, prin care fiul lui le vinde lui V. Bainschi.

[66] *Cat. doc. mold.*, V, p. 269 (nr. 1003), act ulterior din 1 ianuarie 1711 prin care ginerele Ionaşco Nacul (acum călugăr, Isaia) înstrăinează satul, zestre „de pe soacră-sa Drăguţasca". n Gheorghe Drăguţescu, probabil fiul lui Ilie, nepot lui Dumitraşco, păstrează 1 5 din Codreni.

[67] *Ibidem*, p. 272 (nr. 1011), act din 9 februarie 1711 prin care acelaşi Isaia Nacul dăruieşte nepotului său, Dumitraşco Macri, 1 1 Bălileşti şi 1 2 Milie, ambele zestre „de la socrul său Drăguţescul".

[68] N. Stoicescu, *Dicţionar cel marilor dregători*, p. 396.

[69] *Cronica anonimă a Moldovei 1661—1729 („Pseudo-Amiras")*, ediţie de Dan Simonescu, Bucureşti, Editura Acad. R.S.R., 1975, p. 140 ; *Cronica Ghiculeştilor*, ediţie îngrijită de A. Camariano-Cioran şi N. Camariano, Edit. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1965, p. 287.

[70] Dacă volumul de muncă şi spaţiul tipografic consumat în acest scop nu justifică, pe deplin, modicele rezultat obţinut evident, de la bun început, pentru cei avizaţi — ne rămîne satisfacţia de a fi adus, în schimb, o contribuţie utilă pentru înlăturarea confuziei existente în privinţa celor două evasiomonime familii, Drăguşeştii şi Drăguţeştii.

www.dacoromanica.ro

Pentru că, iată ce spun documentele despre Dumitru, cunoscut ca pîrcălab (nu se precizează unde), cămăraș de Ocna și apoi postelnic (vtori sau treti) : la 30 august 1630, marii boieri confirmă actul prin care Stanca giupîneasa biv vornicului Murgoci Toflea, acum răposat, dăruiește *feciorului ei de suflet Dumitru pîrcălabul* părțile ei din Păulești, Zmeiani și Bălăceni (țin. Tutova), la care adaugă și părțile din Zmeiani și Bălăceni ale fratelui ei Gherman (pentru că acesta vînduse partea ei, 1/2 sat Horatca), „ca să aibă a o griji cît va trăi și după moarte a o pomeni" [71]. Înfierea s-a făcut după 28 aprilie 1628, cînd Stanca Murgoci, cu prilejul unei danii către nepotul Ifrim și fiul acestuia Neculai, tot în Zmeiani, declară că o face „pentru căci eu n-am alți feciori" [72]. Aceeași Stanca vinde feciorului ei de suflet 1/2 Spinești, „ce acum se chiamă Boroșăștii de Sus", părți din Ocheșești și 1/2 Tălăbești, toate în țin. Tutova-Tecuci [73]. La 17 martie 1631, „Dumitru biv pîrcălab" — nu mai era, deci, pîrcălab — se judecă cu Frimu (= Ifrim), desigur pentru dania pe care Murgăcioaia o făcuse amîndurora ; o nouă pricină, la care participă și Stanca Murgoci, cu același și cu alte rude ale lui, la 12 mai 1631 [74] ; trei zile mai tîrziu Dumitru și Stanca sînt dați „rămași" în pîra cu cei de mai sus pentru că „n-au venit la zi" [75]. „Dumitru pîrcălabul și sluga sa Ursul, cu toată săminția lor", se plîng domnului Alexandru Iliaș, că satul Tocești împresoară hotarele satului lor Tălăbești iar domnul dispune, în vl. 7141 <1, sept. 1632 — aprilie 1633>, cercetare și hotărnicie [76]. La 21 mai 1634, Vasile Lupu întărește o cumpărătură de pămînt în Porciulești (țin Suceava), în baza unui zapis de mărturie semnat, între alții, de Dumitru pîrcălab [77]. Curînd Dumitru pîrcălab va fi ajuns cămăraș de Ocna și apoi postelnic (doi sau trei), cum îl găsim în acte ulterioare, dar știri directe nu mai cunoaștem despre el ; moare înainte de 13 martie 1653 cînd Vasile Lupu trimite un slujitor domnesc în satul Boroșești „să aleagă partea ce a cumpărat din acel sat *Dumitru, fratele lui Costin*, avînd pricină Vasile Pitic cu *Alexandra, giupîneasa lui Dumitru*" [78]. Din ce familie venea soția Alexandra — pe care n-o mai întîlnim în continuare — și cînd a murit Dumitru, nu putem afla din actele cunoscute de noi pînă în prezent. În schimb, există numeroase știri documentare privitoare la urmașii lui direcți, dintre care unele precizează foarte concret gradul de rudenie al lui Dumitru cu Costin postelnicul, hatmanul, tatăl lui Miron Costin. Se cunoaște că Dumitru a avut cel puțin trei copii, doi băieți, Gheorghiță și Ion sau Ioniță, și o fată, Grajdiana [79]. Cel mai mare pare să fie Gheorghiță, care, în actele comune cu fratele său Ion, apare totdeauna înaintea acestuia. La 22 decembrie 1666, „noi Gheorghiță stolnic și cu frate-mieu

---

[71] I. Antonovici, *Documente birlădene*, III, p. 33—34 ; *Cat. doc. mold.*, II, p. 132, (nr. 586).

[72] *D. R. H. A. Moldova*, vol. XIX, p. 490—491 (nr. 351).

[73] M. Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Urechia, vol. I, București, 1886, p. 97. Sever Zotta, *Dumitru postelnicul, fratele lui Costin hatmanul și descendența lui*, în „Revista istorică", XI, 1925, p. 260—268.

[74] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVI, București, 1909, p. 185 (nr. 17).

[75] I. Antonovici, *Documente birlădene*, III, p. 54—55.

[76] *D.R.H., A. Moldova*, XXI, p. 249 (nr. 191). Datarea s-a făcut după lunile din vl.7141 în care a domnit Alexandru Iliaș.

[77] *Ibidem*, vol. XXII, București, 1974, p. 185—187 (nr. 163).

[78] Act inedit din 13 martie 1653 (BARSR, doc. rom. CLX/181).

[79] N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 386.

www.dacoromanica.ro

Ioniță, feciorii lui Dumitru ci-au fost cămăraș la Ocnă, fratele lui Costin hetman", vînd, lui Nicolae Racoviță, hatman, partea lor „o sută de stînjeni, ci-au fost nouă cumpărătură", din satul Gîrlești, pe Siret, în ținutul Tecuci [80]. Mai tîrziu, la 13 mai 1668, Gheorghiță, de data aceasta căpitan, cu Ioniță, vornicul din Tălăbești, fac schimb de țigani cu fiii căminarului Irimia [81]. Ca stolnic îl mai găsim proprietar în Odobești (10 iulie 1685) si în Păulești (1692—1693) [82].

Celălalt băiat, Ion sau Ioniță Tălăbescu (numele și l-a luat de pe satul moștenit de la tatăl său), este cunoscut ca vornic în Tălăbești, pîrcălab în același sat, pîrcălab de Tecuci, vtori logofăt, staroste de Putna, fost logofăt, între 1668 și 1711, proprietar, în afară de Tălăbești, și în alte părți de sate stăpînite anterior de Dumitru [83].

Din numeroasele acte care îl menționează, reținem cîteva care îi fixează ascendența și rudeniile : la 15 sept. 1677, „*Ioniță pîrcălabul, feciorul lui Dumitru postelnicul*", martor la o vînzare în Durăști, pe apa Bîrladului [84]; la 1 decembrie 1687, Consantin Cantemir dă carte unor răzeși să-și oprească dreapta lor ocină, 1/2 Talăbești, țin. Tecuci „dispre *Ioniță di Tălăbești, pîrcălabul, feciorul îi Dumitreasei*" (= soția lui Dumitru) [85]; la 13 aprilie 1691, el dădea o parte din Zmeiani „*nepoatei mele Saftei, fiica dumisale lui Velicico Costin, vel dvornic*" [86]; la 19 aprilie 1691, marii boieri dădeau „scrisoarea noastră fratelui nostru Ion Tălăbăscul, vtori logofăt" pentru părțile „care *le-au fost dat Murgăcioaie lui Dumitru postelnic, tatăl lui Ioan Tălăbăscul*, luîndu-l fecior de suflet Murgăcioaie" [87]; nepotul său de văr primar, Nicolae Costin, îl admonesta, în cronica domniei lui Dimitrie Cantemir, că, în timpul războiului ruso-turc din 1711, împreună cu alții, n-a dat curs chemării caimacamului Ion Mavrocordat, stînd băjenit la mănăstirea Dumbrăvița, „că toți trăgia nădejde de izbînda moscalilor ; și rău au greșit" [88]. Fiica Grajdiana a fost căsătorită cu un anume Coceală ; la 19 iunie 1665, marii boieri confirmau că „Coceală și femeia lui *Grajdiana, fata lui Dumitru postelnicul, fratele lui Costin hatmanul*", vînd 1/2 Spinești (țin. Tecuci), „ce acum se chiamă Boroșăștii de Sus", parte de ocină ce au fost cumpărătură părintelui lor, lui Dumitru ce au fost postelnic, de la Stanca giupîneasa lui Murgoci Toflea" ; de asemenea, vînd parte din Ocheșești, care este „cumpărătură iarăși părintelui lor Dumitru postelnicul iarăși de la Stanca giupîneasa lui Murgoci Toflea" ; ambele „s-au venit lui Coceală și femea lui Grajdiana de zestre, *deosebit de frații lor*" (cumpărătorul este domnul țării, Eustratie Dabija [89]). Ulterior, la 25 februarie 1699, ocinile de mai sus, ajunse ca zestre în posesia lui Ilie Catar-

---

[80] Arhivele Statului București, fond măn. Nicoriță, pachet IX, nr. 11 (inedit). Rezumat, fără precizarea „fratele lui Costin hetman", în *Cat. doc. mold.*, III, p. 306 (nr. 1415).

[81] *Cat. doc. mold.*, III, p. 346 (nr. 1611).

[82] *Cat. doc. mold.*, IV, p. 208 (nr. 899) și 356 (nr. 1597).

[83] *Cat. doc. mold.*, III, IV, V, *passim*, după indicele de nume.

[84] *Cat. doc. mold.*, IV, p. 70 (nr. 219).

[85] C. Solomon și C. A. Stoide, *Documente tecucene*, I, p. 41.

[86] N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 198.

[87] I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, III, p. 44.

[88] N. Costin, I, ed. C. A. Stoide și I. Lăzărescu, Edit. Junimea, Iași, 1976, p. 336.

[89] M. Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Urechia, I, p. 96—97. *Cat. doc. mold.*, III, p. 264 (nr. 1192), unde se dă ca dată 10 iunie 1665.

www.dacoromanica.ro

giul, i se confirmă acestuia în aceiaşi termeni [90]. Tîrziu, în 1788, fruntaşii boierimii bucovinene dădeau o mărturie unor descendenţi ai lui Coceală, precizînd că sînt „niam cu Tălăbeştii", „Cocialeştii şi Pîrvuleştii [urmaşi direcţi, prin fete, ai lui Ion Tălăbescu] trăgîndu-se toţi *dintr-un moş*", recte Dumitru postelnicul [91].

Acestea sînt — sumar — datele reale, confirmate prin documente, privitoare la Dumitru pîrcălabul, cămăraşul, postelnicul, fratele lui Costin, şi la urmaşii lui direcţi. Rezultă, din cele arătate, că *nu este nici o legătură între „suseanul" Dumitru, fiul lui Costin miedarul, nepotul lui Ion Ciudinschi, cu presupusa lui descendenţă „drăguţească", şi Dumitru, înfiat de Stanca Murgoci, localizat, în exclusivitate, în zona Tecuciului, cu toţi urmaşii lui menţionaţi, proprietari, pe urma tatălui, în Tălăbeşti, Zmeiani, Ocheşeşti, Boroşăşti, Păuleşti etc.*

8. Pentru a se crea impresia unei cît mai verosimile apropieri între grupul Ciudinschi — Costin miedarul — Dumitru „Drăguţescu" şi Costineştii, neamul cronicarilor, cunoscuţi documentar, autorii studiului introductiv subliniază că Dumitru, fiul lui Costin miedarul, a vîndut, la 22 octombrie 1600, părţile sale din Cămîrzeni, lui Petraşcu, mare logofăt, care „era un Başotă, familie cu care Costineştii se înrudeau şi căreia, mai tîrziu, aceştia îi vor vinde şi alte ocine" (p. XIX — XX). Amestec hibrid de date documentare şi apropieri fără suport ! Pătraşcu Başotă, fiul lui Anton Başotă, deţine dregătoria de mare logofăt tîrziu, între aprilie 1634 şi aprilie 1636, sub Vasile Lupu. Pătraşcu sau Petraşcu, mare logofăt, cumpărătorul Cămîrzenilor, este cu totul altcineva : Pătraşcu Şoldan, mare logofăt — provizoriu şi temporar, la început, înlocuindu-l pe Luca (Lupul) Stroici, bolnav, apoi de sine stătător, după moartea lui Stroici (30 sept. 1610) — între iulie 1609 şi dec. 1611, anterior şi ulterior mare vornic al Ţării de Sus [92]. Documentul invocat de C. A. Stoide şi I. Lăzărescu, din 22 octombrie 1600, un *rezumat românesc din sec. XIX al originalului slavon pierdut*, are, evident, o datare greşită. Diacul care a întocmit rezumatul n-a reţinut şi ultima cifră a *văleatului* care trebuie să fi fost, corect, ѕρѳї (7119), adică, în anii erei noastre, 22 octombrie 1610, dată ce se cuprinde în perioada în care Pătraşcu Şoldan a deţinut această dregătorie [93]. Deci Dumitru, fiul lui Costin miedarul, şi-a vîndut

---

[90] „Arhiva genealogică", II, 1913, p. 66.

[91] Sever Zotta, *Dumitru postelnicul* „Revista istorică", XI, 1925, p. 263.

[92] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 425.

[93] S-ar părea că susţinerea noastră, privind datarea corectă (1610), se infirmă printr-un act, datat 31 oct. 1600, scris în Borâle, unde acelaşi Pătraşco, mare logofăt, cumpără unele părţi de sat (*D.I.R., veac XVI, A. Moldova*, vol. IV, p. 301, nr. 368). Am verificat originalul slav la BARSR (VIII/22) în care, într-adevăr, data înscrisă de diacul Nebojatco este 7109 (1600). Nu poate fi însă vorba decît de o scăpare de aceeaşi natură a diaculul — omiterea, neintenţionată, a ultimei cifre de an — prezumată de noi la rezumatul din 22 oct. 1610, dacă nu cumva bara transversală a cifrei 9 (ѳ), mult prelungită vertical (în sus), pe partea dreaptă a cifrei, ca un artificiu grafic, nu însemna chiar cifra zecilor (ї), nereţinută, ca atare, de editorii documentului. Că datarea corectă trebuie trimisă către 1610 o indică şi prezenţa în act, ca martor, a lui „Precup Cărăiman, vistier". Într-adevăr, pe „Precop Caraiman, *al treilea vistier*", îl aflăm primind danie, de la Constantin Movilă, satul Rădenii, ţin. Hîrlău, în <1610 datat>, „după însemnarea copistului în fruntea actului" (*D.I.R., veac XVII, Moldova*, vol. II, Buc., 1953, p. 272—273, nr. 357). Cu doi ani înainte, la 25 mai 1608, pe Precup Caraiman îl găsim numai vornic mărunt, martor la o cumpărătură de pămînt în Buţcăteni (*Cat. doc. mold.*, supl. I, p. 108, nr. 248). El nu trebuie confundat cu Ion Caraiman, mare paharnic între 1601 1609, şi nici cu

www.dacoromanica.ro

Cămîrzenii în 1610, nu în 1600. Este adevărat şi faptul că familia Costineştilor s-a înrudit cu Başoteştii. Dar această înrudire — de altfel îndeajuns de depărtată — are loc mult mai tîrziu, după 1623—1624, cînd Costin postelnicul, „fratele mai mic" al lui Dumitru, s-a căsătorit cu Safta Scoarţeş, prin care, de fapt, s-a ajuns la noua legătură de rudenie (prin familia lui Miron Barnovschi) [94]. O înrudire efectivă se realizează abia către sfîrşitul secolului al XVIII-lea, cînd Safta, fiica lui Miron Costin, se căsătoreşte cu Pătraşco Zosin, mare stolnic, fiul lui Zosin Başotă, hatmanul [95].

9. În ceea ce îl priveşte pe Costin tatăl, postelnic, hatman — de fapt, ceea ce trebuia să constituie punctul forte, hotărîtor, în demonstraţia autorilor studiului introductiv asupra identificării celor mai vechi Costineşti — singurul „argument" adus este o simplă afirmaţie a autorilor : Costin miedarul ar fi avut, în afară de „fiicele Magdalena şi Marica, un fiu Dumitru *şi un altul mai mic Iancu, care se întîlneşte mult mai tîrziu în acte*" (p. XIX). Acest fiu Iancu este identificat, de autori, în persoana lui „Costin, vătaf de hînsari", în ţin. Orhei, la 18 iulie 1617, martor la o hotărnicie făcută de Aslan, pîrcălabul de Orhei, în satele Trăbujani, Ocsintia şi Marcăuţi [96]. *Nici un fel de indiciu din care să rezulte* — pe linia intenţiilor autorilor studiului introductiv — *că este fiul lui Costin miedar sau fratele lui Dumitru ori al vreuneia din surorile Magdalena şi Marica.* Eforturile noastre — şi, bănuim, şi ale autorilor acestei ipoteze — de a-l mai întîlni pe numitul Costin vătaf în acte, ulterioare sau anterioare, au rămas zadarnice ; un slujbaş mărunt, periferic, pierdut, probabil, pentru totdeauna, neajuns pe care istoria şi istoria literară nu au deosebite motive să-l regrete. *Adevăratul Costin, tatăl lui Miron cronicarul, viitorul mare postelnic şi hatman, era, în acel timp, la multe sute de kilometri distanţă de Orhei, în Ţara Românească, deţinător al sloboziei din Plăviceni (jud. Romanaţi), pe care, cum arată un document* [97] (şi cum am subliniat şi noi, încă din 1973, în articolul citat privitor la originea familiei Costin), *i-o atribuise Radu Mihnea, în prima lui domnie muntenă (martie 1611 — august 1616).* Nu mai insistăm.

10. Este cazul că clarificăm şi o altă inadvertenţă din studiul introductiv : Mihul Dediul spătarul, soţul Velicăi (fiica cea mai mare a lui Costin postelnicul),, pe care „un biograf al său *îl crede* [subl. ns.] originar din Ţara Românească", „a avut — se spune — dregătorii şi în Moldova" (p. XXIX). În realitate, este vorba de două persoane cu totul distincte şi fără nici o legătură de rudenie între ele.

---

un alt Pricop Caraiman, polcovnic, 100 de ani mai tîrziu, pribegit cu Dimitrie Cantemir în Rusia, în 1711 (N. Stoicescu, *Dicţ. al marilor dreg.*, p. 297—298). Semnificativ este şi faptul că un act din 30 octombrie — din păcate, fără indicarea anului — scris tot în Borăle, unde Pătraşcu, mare logofăt, rezolvă o pricină între localnici (foarte probabil că este vorba de aceeaşi „deplasare" în care a făcut şi cumpărăturile menţionate mai sus !), editorii îl datează <1610—1613>, „după Pătraşcu, mare logofăt" (*D.I.R., veac XVII, A. Moldova*, vol. II, p. 330, nr. 443). De altfel, din 4 iunie 1610, avem un act cu dată certă, nediscutabilă, întărirea de către Constantin Movilă a unei alte cumpărături a lui Pătraşcu, mare vornic de Ţara de Sus, tot în Borăle, actul fiind scris de acelaşi Nebojatco (*D.I.R., ibidem*, p. 299—300, nr. 398).

[94] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 344.

[95] *Ibidem*, p. 346.

[96] *D.I.R., veac XVII. A. Moldova*, vol. IV, p. 195—196 (nr. 242). Vezi şi A. V. Sava, *Documente privitoare la tîrgul şi ţinutul Orhei*, Bucureşti, 1944, p. 56 (notă), care dă, în plus, un alt act, în aceeaşi hotărnicie, din 25 iulie <1617>, unde apare „Costin văt. Petrilivă".

[97] *D.R.H., B. Ţara Românească*, vol. XXI, Edit. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1965, p. 354—357 (nr. 203).

www.dacoromanica.ro

Mihul Dedulescu spătar, fiul lui Dediul postelnic, soţul Velicăi, fata lui Costin hatman, era originar din Ţara Românească, unde a trăit şi unde avea proprietăţi, în judeţul Slam Rîmnic (= Rîmnicul Sărat). La 7 noiembrie 1655, „Mihului spătar, feciorul Dediului post.", i se alegeau de către 12 boieri, împreună cu al doilea portar Manole, hotarele moşiei sale din judeţul Slam Rîmnic, a patra parte, „dispre satul Urecheşti, *care moşie i-au fost cumpărătoare socrul <ui> dumnealui, a lui Costin hatmanul*, de la Aga Neagul, iar Aga Neagul o au fost cumpărat de la Sava armaşul ..." [98]. La 29 noiembrie 1662, Mihu Dedulescu şi soţia îşi vindeau însă Urecheştii: „Adecă eu Mihul spătar sîn Deadiul post. *şi cu jupîneasa mea anume Velica, fata lui Costin hatmanul*, scriem şi mărturisim cu acesta al nostru zapis, să hie de mare credinţă la mîna dumnealui jupîn Costandin vel comis, cum să să ştie că am vîndut dumnealui toată partea noastră de moşie den sat den Urecheşti, însă a patra parte den sat şi den cîmpu şi den pădure şi den apă şi den şăzutul satului de preste tot hotarul" [99]. În timpul uneia din domniile lui Grigore Ghica (16 sep. 1660—27 nov. 1664 sau febr. 1672 — nov. 1673) — actul nu este datat, dar este dat în numele acestui domn — *Mihul spătar Dedulescu, cu soţia Velica, „fata lui Costin hat."*, apar ca proprietari ai satului Voetinul din jud. Slam Rîmnic [100]; la 22 aprilie 1664, soţul Velicăi, aflat în Moldova, la rude, poate împreună cu soţia, semnează şi el — „az Mihul Dediul biv spătar iscal" — actul prin care cumnatul său, Potomir Costin, biv stolnic, îşi vindea partea, 1/6 din satul Vărtiporoh; mai semnau Miron Costin, vel comis, Vasile Costin (care scrie şi actul) şi alţi boieri [101]. Velica, cu soţul său Mihul, n-au avut copii, cum se poate înţelege din faptul că moşia Voetinul, după moartea lor, a trecut în stăpînirea unei rude a lui Mihul Dedulescu. Dediul postelnic (nepot lui Mihul vel spătar) — tatăl soţului Velicăi — cumpăra în Poeşti (Pueşti), jud. Slam Rîmnic, în vecinătatea Voetinului, la 29 sept. 1627 [102]. Se pare că acest Dediul postelnic, din Zgîrciţi (jud. Rm. Sărat), este întemeietorul neamului Deduleştilor munteni. Pe la 1620, el a ridicat pe moşia sa din Valea Babii, nu departe de Zgîrciţi, o biserică numită Deduleşti [103].

Celălalt Dediul, din Moldova, pe care nu l-a chemat Mihul şi care nu şi-a zis niciodată şi nu e cunoscut sub patronimicul Dedulescu — i s-a

---

[98] Arhivele statului Bucureşti, fond Mitropolia Ţării Româneşti, pachet LXXXVIII, nr. 10 (inedit). Actul este încă un argument, pe lîngă celelalte aduse de noi anterior, pentru întărirea susţinerii noastre că familia cronicarului Miron Costin era originară din Ţara Românească. Se dovedeşte că, în afară de Plăviceni, Costin tatăl a deţinut alte proprietăţi tocmai în judeţul Slam Rîmnic, pe care noi l-am propus ca baştină a familiei Costin.

[99] *Ibidem*, pachet LXXXVIII, nr. 21 (inedit). Actul este scris direct şi semnat de vînzător, cu o caligrafie citeaţă dar nu deosebit de frumoasă. „+ Velica" apare însemnat, se pare de mîna soţului, sub o pecete de fum căreia nu i-am putut descifra legenda în copia foto pe care am cercetat-o.

[100] Sever Zotta, *O soră necunoscută a lui Miron Costin*, în „Revista istorică", XII, 1926, p. 104—106 (date din Condica de doc. a moşiei Sihlea, jud. Rm. Sărat).

[101] BARSR, doc. rom. LXVI/72 (inedit); menţionat şi de C.A.Stoide şi I. Lăzărescu, *op. cit.*, p. XXIX, nota 87, greşit, sub „nr. LXI/72".

[102] *D.R.H., B. Ţara Românească*, vol. XXI, p. 434—435 (nr. 268).

[103] Ioan C. Filitti, *Bisericile boierilor Deduleşti*, Bucureşti, 1934, p. 3 (extras din „Biserica Ortodoxă Română", nov. — dec. 1933). Vezi şi N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 167—168 (Mihul Dedulescu, spătar, a avut un frate Gheorghiţă, mare sluger pe la 1682, în Ţara Românească).

www.dacoromanica.ro

spus, uneori, Codreanu — era de origine albanez ; a fost căsătorit cu Ruxandra, fiica lui Dumitraşco Cîrnul, şi apoi cu Teofana (Tofana). Mare armaş, serdar, mare şătrar, medelnicer, staroste de Putna, *el ajunge mare spătar, în Moldova, abia în august 1685*, dregătorie pe care o deţine pînă în august 1688 şi pe care o obţine, din nou, în 1691 şi, apoi, între nov. 1707 — oct. 1709. Fiica sa Ana, renumită prin frumuseţea ei, a fost soţia domnitorului Mihai Racoviţă ; la ea se referă Dimitrie Cantemir, în termeni de loc eleganţi, în *Istoria ieroglifică*, denumind-o Helge (nevăstuica) ; tot acolo, Dediul spătarul este Guziul orb [104]. A mai avut o fiică Maria (căsătorită cu Ştefan, vornicul de Petreşti) şi doi băieţi, Ioan şi Mihai [105]. A deţinut proprietăţi în Pitici [106], Pungăşeşti [107] şi Godişeşti [108], ţin. Putna, Ivoeşti, ţin. Cîrligăturii [109], Sasul de Sus, Sasul de Jos [110] şi Onceni [111], ţin. Tecuci, vii în Buciumi [112] şi Găureni [113], case în Iaşi [114] ; a ctitorit o mănăstioară la Nicoreştii de Sus [115].

Nici o contingenţă, după cum se vede, între munteanul Mihul Dedulescu, spătar, din jud. Rîmnicul Sărat, şi dregătorul moldovean Dediul (Codreanu), albanezul, mare spătar.

11. Să lămurim, acum, şi semnificaţia menţiunii „Alexandru Costin post., nepotul Drăguţului" sau „Drăguţul, moşul lui Alexandru Costin", în baza căreia autorii studiului introductiv l-au imaginat pe „Dumitru Drăguţescu", înrudindu-i artificial pe Costineşti cu neamul Drăguţeştilor, cu care, de fapt, cum a rezultat din cele precedente, nu au nici o legătură.

Cercetătorilor care s-au ocupat, în mod temeinic, de familia Costin şi — mărturisim — şi nouă, pînă în prezent, ne-a scăpat o minoră informaţie prizărită în primul din cele două masive tomuri de *Opere complete* ale lui Miron Costin, tipărite de V. A. Urechia : „Adică eu Poiană Uricar scriem şi dăm ştire cum ne-au trimis măria sa domnul nostru, Ion Eustratie Dabija v.v., cu o slugă a mării sale, cu Grozav dregătorul, ca să socotim şi să alegem şi să otărîm *satul Ţigăneştii, 1/8 sat, partea de jos, care sat au ţinut Costin hatmanul, moşie de pe Dumbravă vornicul*, şi o bucată loc ce are cumpărătură Costin hatmanul de la Hereiul, din locul

---

[104] D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, vol. I, Bucureşti, EPL, 1965, p. 136—139.

[105] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 394. Despre el, vezi şi Neculce, ed. I. Iordan, ESPLA, Bucureşti, 1959, *passim* (după indicele de nume). Dediul, marele spătar, a avut un frate Gheorghiţă, comis, mare căpitan de Covurlui, cunoscut, şi el, ca fiind de neam „arbănaş", adică albanez (C. A. Stoide şi D. L. Stahiescu, *Un mănunchiu de documente privitoare la satul Liteşti — Tecuci*, extras din „Revista arhivelor", IV, 1941, nr. 2, p. 3 şi nota 8 ; vezi şi p. 11).

[106] *Cat. doc. mold.*, IV, p. 55 (nr. 144) şi 251 (nr. 1116).

[107] *Ibidem*, IV, p. 295 (nr. 1312).

[108] *Ibidem*, IV, p. 312 (nr. 1393) şi V, p. 219 (nr. 822).

[109] *Ibidem*, IV, p. 298 (nr. 1325), 302 (nr. 1344 şi 1345), 322 (nr. 1438), 388 (nr. 1752), 390 (nr. 1761).

[110] *Ibidem*, supl. I, p. 257 (nr. 796), 333 (nr. 1053).

[111] Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, vol. IV/1, p. 203—204. N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. V, p. 50.

[112] *Cat. doc. mold.*, IV, p. 231 (nr. 1017).

[113] *Ibidem*, V, p. 462 (nr. 1687).

[114] *Ibidem*, IV, p. 330—331 (nr. 1476).

[115] *Ibidem*, V, p. 99 (nr. 378).

www.dacoromanica.ro

Cărbuneştilor, din partea de sus, pe Bîrlad" [116]. Actul nu este datat; el trebuie fixat între sept. 1661 — sept. 1665, domnia lui Dabija, şi priveşte evident, proprietăţi, mult anterioare acestei perioade, deţinute de Costin hatmanul. Ceea ce este important în această comunicare a hotarnicului Poiană Uricarul — subliniat şi de noi — este precizarea că tatăl lui Miron Costin a stăpînit partea corespunzătoare din Ţigăneşti ca „moşie *de pe* Dumbravă vornicul". Indicaţia „de pe" într-un act privitor la proprietăţi, în opoziţie cu „cumpărătură" (cum apare, mai jos, în acelaşi document, cu referire la Cărbuneşti) sau „danie", însemna, în acel timp, că proprietarul deţine moşia în cauză, fie *ca zestre*, fie *ca moştenire* de la unul din înaintaşii săi, fără ca acesta să fie neapărat ultimul său premergător direct (tată, mamă), ci chiar colaterali ai acestuia (fraţi, surori ai părinţilor, rămaşi fără moştenitori direcţi) sau premergători mai vechi sau foarte vechi (bunici, străbunici etc, numiţi, de regulă „moşi" sau „străbuni").

Prin urmare, trebuie văzută aici o legătură de descendenţă a lui Costin hatmanul din Dumbravă vornicul, legătură care, potrivit uzului timpului, avea aceeaşi denumire şi aceeaşi valoare de moştenire şi în situaţia că tatăl, „moşul" sau „străbunul" erau ascendenţii soţiei, întrucît soţul, în calitatea lui de „cap" necontestat al familiei, era considerat, de regulă, proprietarul, beneficiarul.

Cine este, deci, Dumbravă vornicul? Un document din 10 februarie 1617, pe care l-am amintit şi anterior, menţionează că „Drăguţul Bogdan, staroste, şi cneaghina lui, Cacica, fata lui Dumbravă vornic", stăpînesc satul Ţigăneşti, pe Bîrlad, ţin. Tecuci [117]. Ei îl aveau, după cum rezultă din act, înainte de această dată, actele vechi de proprietate, *acte de cumpărătură*, „de la Petru voevod [= Petru Şchiopul] şi de la Erimia voevod şi de la Simion voevod şi de la Costantin voevod şi de la Ştefan voevod Tomşevici [= Tomşa]" (cumpărături, deci, în intervalul iunie 1574 — nov. 1615), fiind distruse după lupta de la Tătăreni (21 noiembrie 1615), [118] cînd trupele polone cu Movileştii, învingătoare asupra lui Ştefan Tomşa, au jefuit şi au ars, sub conducerea lui Samuel Korecki, o seamă de sate şi oraşe moldovene, inclusiv Tecucii.

Unii cercetători consideră că acest Dumbravă vornic, tatăl Cacicăi, socrul lui Drăguţul Bogdan, este marele vornic al Ţării de Sus (martie 1572), ridicat, apoi, mare vornic al Ţării de Jos de către Ion-vodăViteazul (dec. 1572 — mai 1574) [119]. El a comandat armata moldoveană care a alungat înapoi în Polonia, în aprilie 1572, detaşamentul polon care urmărea să-l reinstaleze în scaun pe Bogdan Lăpuşneanu. Unul dintre cei mai credincioşi boieri ai lui Ion-vodă Viteazul, participă în fruntea unei părţi din armata moldoveană la lupta de la Jilişte, pe pîrîul Rîmna, din aprilie 1574, care i-a adus lui Ion-vodă o strălucită victorie împotriva

[116] M. Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Urechia, vol. I, p. 196. O sarcină asemănătoare primise Poiană Uricarul, tot împreună cu „ Grozav dregătorul", de la Eustratie Dabija, pentru hotărîrea satului Blăneşti, pe Bîrlad, sat în hotar cu Ţigăneştii; el răspunde, în aceeaşi termeni în care este conceput şi textul de mai sus, la 20 mai 1663, dată în jurul căreia trebuie să localizăm— credem — şi hotărnicia privind proprietăţile de acolo ale lui Costin hatmanul (cf. I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, III, p. 255).

[117] *D.I.R., veac XVII, A. Moldova*, vol. IV, p. 97—98 (nr. 135).

[118] *Istoria României în date*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1972, p. 133. M. Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, 1958, p. 62—63.

[119] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 303.

www.dacoromanica.ro

oştilor turco-muntene ce înaintau spre Moldova pentru a-l instala, ca domn, pe Petru Şchiopul, fratele lui Alexandru al II-lea Mircea, domnul muntean din scaun. După victorie, este desemnat de Ion-vodă să-l instaleze, în Bucureşti, pe noul domn muntean, Vintilă, pe lîngă care rămîne, ca sprijin armat. După numai patru zile, boierii munteni revin, cu trupe, prin surprindere, şi, folosind trădarea unora din cei rămaşi, prind şi ucid pe Vintilă. Dumbravă vornicul reuşeşte cu greutate să se refugieze în Transilvania. Cerut principelui Transilvaniei, Ştefan Bathory, ca viclean al Porţii şi al domnului muntean, Dumbravă, marele vornic al Ţării de Jos, este predat lui Alexandru Mircea care îl ucide, probabil încă înainte de sfîrşitul anului 1574 [120]. Nu i se cunoaşte obîrşia, fiind, după cum se pare, dintr-o familie destul de modestă. Ilie Minea, îl socotea ca *provenind dintre boierii munteni*, refugiaţi în Moldova, ca urmare neînţelegerii cu proprii domni, aşa cum mulţi din aceştia figurau, într-un capitol aparte, în bogatul pomelnic al mănăstirii Bistriţa [121].

În ceea ce ne priveşte, ne îndoim că „Dumbravă vornicul", socrul lui Drăguţul Bogdan, tatăl Cacicăi, este aceeaşi persoană cu Dumbravă, vornicul cel mare de Ţara de Jos, boierul de încredere al lui Ion-vodă cel Viteaz, mort în 1574. Nici un document nu vorbeşte despre o descendenţă a acestuia şi nici de anume proprietăţi ale lui pe care să le putem identifica la urmaşi. Numele Dumbravă îl aflăm într-un document din 28 mai 1546, prin care Petru Rareş întăreşte lui Dumitru Dumbravă, urmaşilor lui Mihăilă Dumbravă şi ai lui Ghidion Dumbravă, toţi fiii şi nepoţii lui Ion Dumbravă, proprietăţi în satele Obîrşia (la obîrşia Pîrîului Alb), Măleşti şi Ghigoeşti (la obîrşia Pîrîului Negru), toate în ţinutul Neamţ [122]. În schimb, se ştie că proprietăţile lui Drăguţul Bogdan (inclusiv Ţigăneştii, stăpîniţi, parţial, la un moment dat, de Costin hatmanul, „de pe Dumbravă vornicul") se grupau în ţinutul Tecuci, precum şi în ţinutul Putna. Cît despre Cacica, ea a fost socotită drept fiică a marelui vornic Dumbravă [123] numai pe temeiul că soţia cu acest nume a lui Drăguţul

---

[120] Pentru aceste date, privitoare la marele vornic Dumbravă, vezi Dinu C. Giurescu, *Ion vodă cel Viteaz*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1963, p. 40—42, 70, 144—146, 150—152; ed. a II-a, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966. Vezi şi B. P. Hasdeu, *Ioan-vodă cel Cumplit*, în *Scrieri alese*, I, ediţie de prof. J. Byck, Bucureşti, E. P. L., 1968, p. 268—270, 301—303, 305, 310, 319, 349, 350, 361, 362, 365, 423—425, 428—429, 433.

[121] „Cercetări istorice", Iaşi, VIII—IX, 1932—1933, nr. 1, p. 79. Desigur că, sub influenţa părerii lui Ilie Minea, a imaginat Horia I. Ursu partea de început a schiţei sale istorice *Vornicul Dumbravă* („Vremea", XIII, 1941, nr. 589, din 9 februarie, p. 9), în care *tînărul sulger muntean Dumbravă*, o dată cu maziliera lui Petru cel Tînăr (iunie 1568), plecat spre Ţarigrad, în căutarea iubitei sale Anca, fiica paharnicului Dan, întîlneşte pe drum, lîngă Adrianopol, pe Ion-vodă Viteazul de care se apropie şi, revenit cu el în Moldova, devine unul dintre cei mai credincioşi boieri ai viteazului domn moldovean.

[122] *D.I.R., veac XVI, A. Moldova*, vol. I, Bucureşti, Edit. Acad. R.P.R., p. 528—529 (nr. 474). Aceleaşi sate fuseseră întărite de Ştefan cel Mare, la 23 sept. 1483, lui Ivan Dumbravă si fratelui său Toader Urdiugaş (I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1913, vol. I, p. 272—273) iar la 19 martie 1497 acelaşi domn confirma lui Toader Dumbravă şi femeii sale Muşa-satul Hădărăeşti, pe Bîrlad, ţin. Vaslui (*ibidem*, vol. II, p. 116—117).

[123] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 303. Tot aici, ni se pare lipsită de temei informaţia că Drăguţul Bogdan ar fi „un predecesor al familiei Bogdan din sec. XVII". Am văzut, din cele arătate în paginile precedente, că urmaşii, în linie bărbătească, ai Drăguţului, s-au chemat Bîrlădeanu; pe de altă parte, nimic din proprietăţile lui Drăguţul Bogdan şi ale urmaşilor lui nu se regăseşte în stăpînirea membrilor familiei Bogdan din sec. al XVII-lea.

www.dacoromanica.ro

Bogdan era citată în documentul mai sus amintit ca „fiică a lui Dumbravă vornicul". În afară de aceasta, nu se poate admite că Petru Șchiopul, împotriva căruia Dumbravă, marele vornic al lui Ion-vodă Viteazul, și-a îndreptat direct atacul victorios de la Jilițe, a întărit proprietăți, în Țigănești (țin. Tecuci), urmașilor imediați ai fostului mare vornic, care abia fusese executat ca „viclean". Mai degrabă le-ar fi confiscat pe seama domniei.

După părerea noastră, ținînd seama de aspectele semnalate, „Dumbravă vornicul", tatăl Cacicăi, trebuie să fi fost un vornic mărunt, cu proprietăți în zona Tecuci-Putna, în vecinătatea graniței muntene, a cărui fiică s-a căsătorit cu un boiernaș de aceeași treaptă și din aceeași zonă, vornicul, starostele, Drăguțul Bogdan. Onomasticile Dumbrăvița, sat în apropiere de „Sirețelul muntenesc", cătunul Dumbrava din satul Crucea de Jos [124], unde Drăguțul Bogdan avea proprietăți, ar putea fi puse în legătură cu numele localnicului Dumbravă vornic. Un Dumbravă, vătaf ot Florești (țin. Putna), poate un urmaș, în linie bărbătească, al lui „Dumbravă vornic", participa, ca martor, la o vînzare în Mircești, la 30 martie 1633, [125] iar Florea, fiul lui Dumbravă din Florești, vindea, la 15 sept. 1640, 1/4 vad de moară în apa Putnei și o parte dintr-un „bătrîn" din Mogești (țin. Putna) [126].

În lumina acestor noi elemente și luînd în considerare și amănuntul, nevalorificat pînă acum, privitor la moșia Țigănești, deținută de Costin hatmanul „*de pe* Dumbravă vornicul", trebuie să convenim că *munteanul* Costin, cu proprietăți ca Urecheștii și altele pe care încă nu i le cunoaștem, în județul Slam Rîmnic, din vecinătatea graniței moldovene, s-a căsătorit cu o altă fiică (sau soră mai tînără) a lui Dumbravă vornic, primind, ca zestre, moșie în Țigănești (Tecuci). Din cei doi copii care au rezultat din această căsătorie — Velica, căsătorită cu Mihul Dedulescu, spătarul din Slam Rîmnic, și băiatul Alexandru — acesta din urmă a devenit proprietar, pe urma mamei, între altele, în Țigănești, sat care îi venea și lui, ca și tatălui său, Costin, „de pe Dumbravă vornic". În baza rudeniei, prin căsătorie, a lui Drăguțul Bogdan, cu Dumbravă vornicul, în mod firesc Alexandru Costin devenea „nepotul Drăguțului" și, printr-o relativizare, în timp, a termenilor — să nu uităm că aceste „precizări" de rudenie le găsim în acte din vremea lui Eustratie Dabija (1661—1665) — Drăguțul Bogdan ajunge „moșul" lui Alexandru Costin [127].

Soția lui Costin, tatăl, a murit, probabil, de timpuriu, astfel că acesta s-a căsătorit, a doua oară, cu Safta Scoarțeș, nepoata lui Miron Barnovschi, după ce venise în Moldova, atras nu numai de perspectiva

---

[124] Dim. Rotta, *Dicționar geografic, topografic și statistic al județului Putna*, Focșani, 1888, p. 16.

[125] *D.R.H.*, vol. XXI, p. 415 (nr. 322). Un „Dumbravă, vătav hănsari", poate tot el, martor, cu alții, în Gligorești, țin. Putna, la 15 nov. 1620 (N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 364).

[126] *Cat. doc. mold.*, II, p. 299 (nr. 1454).

[127] În urma acestor clarificări, trebuie reconsiderat și actul publicat de A.V.Sava, *Documente putnene*, I, p. 53, în care se face, de asemenea, mențiune despre Alexandru Costin postelnic, „nepotul Drăguțului", proprietar în satul Cîmpuri (act contestat anterior de noi ca privindu-l pe fiul lui Costin postelnicul, hatmanul; cf. „Revista de istorie și teorie literară", nr. 3/1976, p. 443); rămîn de explicat inadvertențele cronologice (actul e din ianuarie 1693, în timp ce Alexandru Costin, vel postelnicul, a murit prin 1662) care trebuie puse pe seama greșitei formulări a rezumatului vechi, copiat de editor din condica moșiei Cîmpuri.

www.dacoromanica.ro

creşterii în ranguri, sub Radu Mihnea, dar şi de proprietăţile pe care le primise, ca zestre, de la Dumbravă vornicul, şi unde va cumpăra, în continuare, în vecinătatea lor, pe baza dreptului de *protimisis*, la Cărbuneşti, Tomceşti, Popi, Umbrăreşti, Ustie etc.

Aşa se prezintă, în faţă cu documentele, noua construcţie a originii Costineştilor, imaginată de C. A. Stoide şi I. Lăzărescu, autorii studiului introductiv la volumul de *Opere* ale lui Nicolae Costin, editat de Junimea.

Am crezut că după 90 de ani, în 1976, experienţa V. A. Urechia — care a lăsat, totuşi, în urmă, un bagaj documentar destul de util, dacă e folosit critic şi cu suficient discernămînt — nu se mai poate repeta.

Intervenţia noastră, chiar întrucîtva încărcată, aşa cum se prezintă, a urmărit ca biografia Costineştilor, în partea atît de sensibilă, privitoare la origini şi la începătorii familiei, să fie scutită, de la bun început, de alte inexactităţi, care, preluate cu bună credinţă de autorii diverselor sinteze, ar fi cerut, din nou, ani grei de muncă şi cercetare pentru deplina lor limpezire.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ „REVOLUȚIA BURGHEZO-DEMOCRATICĂ DIN 1848 — MOMENT ISTORIC ÎN ÎNFĂPTUIREA ȘI CONSOLIDAREA ROMÂNIEI MODERNE"

La Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România s-au desfășurat în ziua de 7 iunie 1978 lucrările sesiunii științifice cu tema: „Revoluția burghezo-democratică din 1848 — moment istoric în înfăptuirea și consolidarea României moderne", organizată de Academia de Științe Sociale și Politice, Academia „Ștefan Gheorghiu" și Universitatea București cu prilejul Aniversării a 130 de ani de la acest memorabil eveniment.

Au participat reprezentanți ai unor instituții centrale, oameni de știință și cultură, academicieni, cadre didactice universitare din București și alte centre, cercetători științifici de specialitate, studenți, precum și numeroși oameni ai muncii.

Relevînd importanța istorică a revoluției de la 1848, prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de științe sociale și politice, a arătat, în cuvîntul rostit la deschiderea sesiunii, că revoluția a dat un puternic impuls conștiinței de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea românilor din Moldova, Muntenia și Transilvania de a sfărîma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduiri, a afirma viguros năzuința de unitate națională, de propășire a națiunii române pe trepte noi ale civilizației, în concertul popoarelor europene. Subliniind semnificația momentelor luptei comune purtate de români, maghiari și sași împotriva reacțiunii, vorbitorul a evidențiat însemnătatea istorică a rezolvării problemei naționale de către Partidul Comunist Român, consecvența și principialitatea politicii partidului nostru în asigurarea egalității neștirbite a tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate. Consemnată în Constituția țării — a amintit vorbitorul — aplicată în practică cu strictețe, într-un climat de deplină etică și echitate, din care este exclusă prin puterea legii orice manifestare naționalistă, problema națională nu mai este o „problemă" pentru nimeni, în afară, poate de aceia a căror conștiință încărcată nu le permite să-i accepte rezolvarea ca un fapt împlinit, ca un act politic de reală și înaltă principialitate comunistă.

Aș dori să relev, încă o dată, a spus vorbitorul, faptul că această manifestare, ca și cele ce au avut loc recent: sărbătorirea Centenarului Independenței de stat a României, 60 de ani de la eroicele lupte de la Mărăști, Mărășești și Oituz, 30 de ani de la proclamarea Republicii, 30 de ani de la făurirea Partidului Unic al clasei muncitoare, se constituie într-o elocventă expresie a modului cum Partidul Comunist Român, întregul nostru popor cinstesc trecutul istoric al patriei și partidului, marile evenimente și pe luptătorii de frunte pentru unitate, independență, suveranitate, pe înfăptuitorii celor mai nobile idealuri ale poporului român.

Au fost prezentate apoi comunicările: *Lupta pentru dreptate socială, unitate și independență națională — permanența istoriei poporului român* — acad. Șt. Pascu, președintele comitetului național al istoricilor; *Locul revoluției române de la 1848* în contextul revoluției europene — prof. dr. Dumitru Almaș; *Revoluția de la 1848 — expresia dezvoltării economice, social-politice și culturale unitare a țărilor române* — prof. dr. Ștefan Ștefănescu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România; *Masele largi populare — principala forță social-politică a revoluției de la 1848* — prof. dr. Gh. Platon, de la Universitatea Al. I. Cuza — Iași; *Constituirea statului național român și cucerirea independenței de stat — momente fundamentale în dezvoltarea României moderne* — dr. Dan Berindei, cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga"; *Momente ale luptei comune a românilor, maghiarilor și germanilor în revoluția de la 1848 din Transilvania, pentru libertate socială și națională* — prof. dr. Iosif Kovacs, prorector al Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; *Ideile programatice ale revoluției de la 1848 reflectate în activitatea teoretică și practică a mișcării socialiste din România* — prof. dr. Damian Hurezeanu, de la Academia „Ștefan Gheorghiu"; *Marea unire din 1918 — încununare a luptei poporului român pentru făurirea statului național român* — conf. dr. Ion Ardeleanu, director adjunct al Muzeului de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și demo-

www.dacoromanica.ro

cratice din România, și conf. dr. Mircea Mușat, de la Academia de Studii Economice; *Partidul Comunist Român — continuatorul tradițiilor revoluției române din 1848* — dr. Gh. Zaharia, director adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice; *Romînia socialistă, împlinirea celor mai înalte idealuri ale înaintașilor* — prof. dr. doc. Titu Georgescu, prorector al Universității București, și conf. dr. Gh. Ioniță, de la Universitatea București; *Idealuri de luptă comune ale românilor și naționalităților conlocuitoare în evenimentele de la 1848*—dr. doc. Carol Göllner, membru al Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană; *Semnificația istorică din 1848 în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu* — Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social politice.

Vorbitorii au subliniat participarea maselor largi populare, a țărănimii și meșteșugarilor la marile adunări populare de la Iași, Izlaz și Blaj, afirmarea în rîndurile revoluționarilor a unor conducători animați de înalte idealuri sociale și naționale, de puternice sentimente patriotice, eroismul popular în luptele contra trupelor intervenționiste străine. Au fost citate emoționantele cuvinte ale eruditului revoluționar sas din Transilvania, Stephan Ludwig Roth, care, vorbind despre Adunarea de la Blaj din 3—5 mai, arăta: „Masele care au venit la aceasta grandioasă adunare populară porniseră pentru a auzi cuvîntul despre deființarea robotelor. În fiecare participant însă se deșteptase gîndul naționalității. Acest gînd prinsese rădăcini adînci încît el nu va mai putea fi niciodată scos din inimile românilor".

Comunicările au scos în evidență că, în pofida unor dezbinări dintre revoluționarii români și maghiari, ideea unității forțelor democrat-progresiste, a colaborării și solidarității în fața dușmanului comun, în respingerea agresorilor a devenit o realitate palpabilă. Marele democrat revoluționar român Nicolae Bălcescu, alte figuri de seamă, români, maghiari, ale revoluției au făcut tot ceea ce se putea întreprinde în vederea organizării luptei comune, înțelegere ce s-a concretizat în documentul cunoscut sub denumirea „Proiect de pacificațiune", care, din nefericire a fost realizat prea tîrziu. Totodată, s-a subliniat că revoluția din 1848 este o continuare, în dezvoltare, a celorlalte două procese revoluționare: cel din 1784 în Transilvania și din 1821 în Țara Românească. Aceleași permanențe de libertate și dreptate, independență și unitate constituie cauzele, mai îndepărtate și imediate ale revoluției, scopurile de căpetenie înscrise în programe, purtate în gînduri, pătrunse în conștiința marii generații de acum 130 de ani.

Desfășurată în aceeași perioadă, proclamînd țeluri comune — desființarea servituțiilor feudale și eliberarea țărănimii iobage, cucerirea de libertăți democratice, scuturarea dominației străine și realizarea unității și independenței naționale — revoluția de la 1848, din toate cele trei țări române, evidențiază comunitatea de interese și năzuințe ce-i unea pe români, în pofida frontierelor despărțitoare, artificiale și vremelnice.

Ideile generoase ale revoluției române de la 1848 urmăreau cucerirea libertății și demnității umane pentru toți fiii patriei născuți și crescuți pe acest pămînt pe care trudeau și trăiau împreună și în zile bune și la vreme de restriște.

Marile idealuri ale revoluției de la 1848, au arătat vorbitorii, pentru care au luptat masele largi ale poporului român, aveau să rodească la numai un deceniu, cînd, la 24 ianuarie 1859, prin „Actul energic al națiunii române", s-au pus bazele statului național român modern prin unirea Moldovei cu Muntenia. A fost relevat faptul că la 9 mai 1877, prin lupta și jertfa întregului popor român, cu sprijinul moral și material al tuturor românilor, inclusiv al acelora din provinciile aflate sub dominație străină, a fost cucerită cu arma în mînă Independența de stat a României, năzuință de veacuri a poporului român. Afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare, idealurile de unitate națională și dreptate socială ale înaintașilor — s-a relevat în comunicări — au găsit în clasa noastră muncitoare, în partidul ei politic, făurit în 1893, cel mai demn, consecvent și lucid apărător și promotor. Astfel, în noile împrejurări istorice de la începutul sec. XX, lupta pentru realizarea statului național unitar român a căpătat o amploare deosebită, a cuprins forțele sociale și politice largi din România și din provinciile locuite de români, aflate sub dominație străină. În aceste condiții, la 1 decembrie 1918 — după prăbușirea cu un an mai înainte a imperiului țarist, ca urmare a victoriei Marii Revoluții din Octombrie — lupta maselor largi populare, a muncitorimii, țărănimii, intelectualității, a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, s-a încheiat cu procesul de făurire a statului național unitar român.

Autorii comunicărilor ce au abordat teme contemporane au subliniat că, preluînd și ducînd mai departe cele mai noi tradiții ale poporului român, animat de fierbinte patriotism, Partidul Comunist Român s-a situat, în decursul întregii sale existențe, în avangarda luptei clasei muncitoare, a maselor, pentru înlăturarea exploatării și asupririi sociale, pentru asigurarea deplinei egalități între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate. El a militat cu fermitate pentru apărarea unității, integrității și independenței României, a demascat pericolul fascismului, al politicii revizioniste, revanșarde.

www.dacoromanica.ro

Continuind lupta revoluționarilor pașoptiști pentru libertate, dreptate socială și independență națională, clasa muncitoare și partidul ei de avangardă au preluat cu fermitate, în timpurile moderne, steagul celor mai scumpe idealuri ale națiunii, conducînd poporul din victorie în victorie, spre făurirea unei societăți drepte, prospere.

Aniversarea, la 11 iunie, a celor două mari evenimente din istoria patriei — revoluția de la 1848 din țările române și naționalizarea principalelor mijloace de producție — momente cruciale ale devenirii unitare, independente și prospere a României, prilejuiește exprimarea mîndriei naționale pentru prestigiul de care se bucură astăzi țara noastră în întreaga lume, prin faptele și cuvintele sale, prin înțeleapta sa politică internă și externă inițiată și înfăptuită de partid, de secretarul său general și președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Dubla sărbătoare de la 11 iunie constituie, totodată, un prilej de afirmare a voinței întregului popor de a merge înainte, în deplină unitate, pe drumul propășirii patriei, consecvent idealurilor de libertate, independență națională și dreptate socială ale înaintașilor noștri.

În încheierea lucrărilor sesiunii au luat cuvîntul prof. dr. George Ciucu, rectorul Universității București, care a arătat printre altele, că, sub conducerea fermă, principială, înțeleaptă a partidului nostru, s-a înfăptuit chiar în anul începutului revoluției socialiste un alt mare act istoric, pe care-l aniversăm în aceste zile — naționalizarea.

Într-o atmosferă însuflețitoare, participanții la sesiune au adoptat textul unei telegrame adresate Comitetului Central al Partidului Comunist Român, tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, secretar general al partidului, în care se spune :

Cu deosebită însuflețire, oameni de știință, artă și cultură, activiști de partid și de stat, vechi militanți ai partidului, reprezentanți ai oamenilor muncii, participanți la sesiunea științifică : „Revoluția burghezo-democratică din 1848 — moment istoric în înfăptuirea și consolidarea României moderne", organizată de Academia de științe sociale și politice, Academia „Ștefan Gheorghiu" și Universitatea București, cu prilejul aniversării a 130 de ani de la revoluția din 1848, își exprimă gîndul lor plin de recunoștință către Partidul Comunist Român, către Dumneavoastră, iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, pentru grija neobosită acordată cultivării și punerii în valoare a trecutului glorios de luptă al poporului român, pentru dreptate socială, pentru unitate și independență națională, magistral reflectată în întreaga dumneavoastră operă teoretică și activitate practică.

În lumina atotcuprinzătoare a materialismului dialectic, și pornind de la îndemnul adresat de Dumneavoastră ca înscrierea istoriei „să se pornească de la analiza științifică a realității sociale, să se înfățișeze faptele nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, după criterii de conjunctură, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului vieții", comunicările prezentate au reliefat permanența luptei pentru dreptate socială, unitate și independență națională în istoria poporului român, dezvoltarea economică, social-politică și culturală unitară a țărilor române, rolul maselor populare ca principală forță social-politică a revoluției, momente ale luptei comune a românilor și naționalităților conlocuitoare în evenimntele de acum 130 de ani. Totodată, au fost înfățișate continuitatea și dezvoltarea pe noi trepte a ideilor revoluționare de la 1848 în mișcarea muncitorească și socialistă, în activitatea teoretică și practică a Partidului Comunist Român de edificare a socialismului în patria noastră.

Participanții la sesiunea științifică, aducînd un omagiu luptei înaintașilor pentru libertate și unitate națională, și-au exprimat, în mod unanim, aderiunea la politica științifică profund revoluționară promovată de partidul nostru sub conducerea Dumneavoastră clarvăzătoare pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României, la activitatea internațională de pace, prietenie și colaborare între toate popoarele pe care o promovați cu fermitate și neobosită consecvență.

Alături de întregul popor, participanții la sesiune exprimă profunda satisfacție și recunoștință pentru mesajul de pace și înfrățire între popoare, pe care Dumneavoastră, mult iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, cu înalt prestigiu, l-ați purtat în vizita ce ați întreprins-o în statele prietene din Asia, pentru eforturile pe care le depuneți în vederea promovării unei politici noi, de deplină egalitate între toate națiunile de înțelegere și colaborare pașnică între toate popoarele lumii, pentru prestigiul României pe arena mondială.

Vă transmitem, iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, omagiul, stima și adînca noastră dragoste, asigurîndu-vă că vom milita cu forțe sporite pentru înfăptuirea Programului Partidului Comunist Român de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea patriei pe culmile civilizației socialiste, spre comunism.

www.dacoromanica.ro

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ ANUALĂ DE COMUNICĂRI A INSTITUTULUI DE ISTORIE „NICOLAE IORGA"

Institutul de istorie „Nicolae Iorga" a consacrat sesiunea științifică anuală de comunicări celor două mari aniversări, din 1978, ale istoriei poporului român, anume 130 de ani de la revoluția burghezo-democratică din 1848 și 60 de ani de la desăvîrșirea unității statale a României, 1918. De asemenea, conform tradiției deja temeinic consolidată, o parte din comunicări au fost închinate fondatorului institutului, marelui istoric și patriot român, Nicolae Iorga. Ținută în ziua de 5 iunie, sesiunea s-a bucurat de prezența secretarului Academiei de științe sociale și politice, prof. dr. doc. Constantin Ionescu, de participarea a numeroși cercetători științifici și cadre didactice universitare.

Rostind *cuvîntul de deschidere*, prof. dr. Ștefan Ștefănescu, decanul Facultății de istorie-filozofie din București, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga", a evidențiat semnificația specială a sesiunii din acest an, încadrată organic în seria de manifestări legate de aniversarea a 130 de ani de la revoluția burghezo-democratică din 1848 și a 60 de ani de la Unirea din 1918, ce au constituit evenimente epocale, din punct de vedere politic și social-economic, în istoria poporului român. Pe de altă parte, printr-o serie de comunicări se omagia din nou personalitatea fondatorului Institutului gazdă, istoricul de reputație mondială Nicolae Iorga. De asemenea, accentuează prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, sesiunea din 1978 are și o valoare simbolică prin participarea cercetătorilor științifici și a cadrelor didactice, fiind o expresie concretă a integrării învățămînt-cercetare.

Materialele prezentate au fost grupate, așadar, în cadrul a trei secțiuni : prima, axată pe problemele revoluției române de la 1848 (5 comunicări) ; a doua, legată de aspecte ale desăvîrșirii unității statale a românilor (6 comunicări), iar cea de-a treia, închinată vieții și activității lui Nicolae Iorga (4 comunicări).

Dr. Dan Berindei a susținut comunicarea *Locul revoluției din 1848 în istoria României*. Revoluția din 1848, produsul unor acumulări de durată, necesitate obiectivă, face parte dintre evenimentele nodale ale existenței poporului român, afirmă autorul. Parte integrantă din anul revoluționar 1848 în Europa, revoluția română, evidențiază dr. Dan Berindei, a fost un moment de afirmare în acest context larg, a credinței românilor în viitor. Între trăsăturile specifice ale revoluției române, vorbitorul situează : pe plan național, precipitarea procesului de formarea a națiunii, afirmarea ideii de unitate și conlucrarea revoluționarilor din cele trei țări românești ; participarea largă a maselor, întreaga revoluție fiind marcată de această caracteristică ; caracterul de ridicare organizată, cu o conducere ce va participa și la evenimentele istorice ulterioare, precum și înfrîngerea datorată intervenției externe. Revoluția română de la 1848 a marcat întreaga evoluție istorică a României din secolul ce a urmat.

Comunicarea *1848 în dialectica desacralizării* a fost susținută de Al. Constantinescu, care pornește de la ideea că revoluția de la 1848 poate fi înțeleasă doar în contextul larg european, ca o continuare, o prelungire a revoluției din 1789, revoluție ce a răsturnat piramida socială existentă, dar a lăsat acest proces neterminat. La 1848, cînd are loc confruntarea între aristocrație — mase, pe de-o parte, și burghezie — proletariat pe de alta, se produce și desacralizarea la două nivele, al infrastructurii și al suprastructurii. Revoluția de la 1848 a marcat nașterea a două fenomene importante : intrarea poporului în istorie, de unde și o nouă sacralitate avînd la bază masele, precum și afirmarea unor idei naționale.

Cele două trăsături, afirmă Al. Constantinescu, sînt perfect vizibile în revoluția română unde are loc procesul de trezire a poporului suveran și de afirmare a libertății, concepută cel mai adesea ca libertate națională. Al. Constantinescu consideră că la 1848 revoluția a fost completă doar în Transilvania, pentru că doar aici s-a trecut prin cele trei faze pe care le denumește : suplică, programatică și violentă. La 1848 privilegiile au fost abolite, iar legea a fost instaurată înrădăcinîndu-se adînc în conștiința maselor ideea că nu există instituții sacrosante, că instituțiile necorespunzătoare pot fi răsturnate. La 1848 desacralizarea feudală n-a fost totală, declară Al. Constantinescu, dar ideea s-a impus.

În baza unor documente italiene de arhivă, ca și a unei autobiografii inedite a lui Ioaa Petrescu din Cărbunești, dr. Dimitrie Bodin a susținut comunicarea : *Știri noi cu privire la Revoluția de la 1848 în țările române*. Informațiile oferite de rapoartele consulului sard în Principate i-au permis autorului comunicării să prezinte cîteva aspecte noi din situația existentă în țările române în preajma lui 1848 precum și evoluția evenimentelor ulterioare în cîteva orașe mai ales, anume București, Galați și Brăila. Cît despre autobiografia lui Ioan Petrescu de la Cărbunești, aceasta a adus unele date noi în mod special în legătură cu intrarea generalului Bem în Moldova. Sursele documentare utilizate, apreciază dr. Dimitrie Bodin, contribuie la evidențierea programului și a liniei externe a revoluției române de la 1848.

www.dacoromanica.ro

Lector dr. Gh. Istru a susținut comunicarea : *Programul agrar al revoluției în țările române. Relația muncă.* În optica autorului relația poate contribui la mai corecta definire a caracterului relațiilor de producție, a programului agrar al revoluției române. Pornind de la definiția relației muncă, lector dr. Gh. Istru face ample incursiuni în regimul învoielilor — tocmelilor agricole din perioada ce a urmat lui 1848. Tocmelile agricole, afirmă autorul, sînt varianta românească a contractului, a cărui esență fiind dată de natura proprietății, este relația muncă a feudalismului românesc. În cadrul acestei forme specifice de contract plata bănească a avut o utilizare restrînsă din cauze complexe. De la aceste caracteristici apare și necesitatea definirii, sau a redefinirii, unor noțiuni privind perioada de trecere de la feudalism la capitalism.

Rezistența contra presiunilor externe în timpul revoluției de la 1848 în Țara Românească a fost obiectul comunicării susținute de dr. Anastasie Iordache. La 1848, ca și în alte momente istorice, existența a trei mari imperii în vecinătatea poporului român a făcut ca intervenția armată a acestora să fie o posibilitate reală. Dincolo de contradicțiile existente între Rusia și Poartă, anumite interese generate de pozițiile de mare putere au făcut ca diplomația țaristă să fie activă la Istanbul pentru organizarea intervenției armate în Principate. Ideea revoluției constituia un pericol pentru imperii, de unde și linia comună adoptată și materializată în acțiunea ruso-turcă. Amestecul Rusiei a dus la această intervenție combinată, deși represiunea otomană ar fi survenit chiar mai devreme decît cea comună, dacă revoluția română ar fi fost izolată și dacă n-ar fi existat temerea Porții că Rusia urmărea și ocuparea Principatelor.

Așa cum am precizat deja, a doua parte a sesiunii a fost consacrată problemei desăvîrșirii unității statale a românilor în condițiile generate de primul război mondial.

Comunicările din această serie au început cu materialul : *Misiunea generalului Hugh Scott în România, în vara anului 1917*, prezentat de Ion Stanciu. Pe baza arhivei personale a generalului Scott, care era pe atunci șeful Statului Major al armatei americane, autorul reconstituie vizita din ziua de 3 iulie 1917 a unei delegații militare americane la Iași. Deși a durat doar o singură zi, această vizită a avut importanța ei pentru perspectivele relațiilor româno-americane fiind o primă luare de contact între cele două părți în condițiile dificile în care armata română lupta în Moldova. Vizita generalului Scott, care a părăsit țara cu o impresie bună despre cele văzute, a avut un efect moral pozitiv asupra oficialităților și a opiniei publice românești.

Paul Oprescu a vorbit despre *Mari istorici francezi, prieteni ai poporului român, în anii primului război mondial*. În anii grei ai primului război mondial, cînd în fața României s-au ridicat o serie de probleme extrem de importante, între care și aceea a desăvîrșirii unității statale, poporul român a avut prieteni și sprijinitori și în persoana unor mari istorici francezi. Aceștia, fapt extrem de important, prin lucrări sau cuvîntări au sprijinit cauza justă a românilor, contribuind la crearea unui curent de opinie favorabil în rîndul francezilor.

Ioan Chiper s-a referit, în baza unei bogate documentații de arhivă, la *Germania și desăvîrșirea unității statale a românilor (toamna 1918—primăvara 1919)*. Precizînd obiectivele politicii externe germane față de România în faza finală a primului război mondial, în lunile septembrie—noiembrie 1918, Ioan Chiper evidențiază, ca un element cu totul nou, atitudinea diferită a Germaniei față de cea a Austro-Ungariei în problema desăvîrșirii unității statale a românilor. Cu ocazia negocierii retragerii trupelor germane din țară, pe diverse canale s-a transmis guvernului român atitudinea binevoitoare a Berlinului față de cauza națională a românilor. După actul Unirii, România întregită a prezentat un interes sporit pentru Germania. În același timp, sublinia Ioan Chiper, atitudinea Germaniei nu trebuie supraapreciată, avînd în vedere poziția sa de putere învinsă, dar nici subapreciată.

Problema încheierii păcii cu Rusia sovietică în cadrul acțiunilor revoluționare de la începutul anului 1918 în Austro-Ungaria a fost expusă de către conf. dr. Gh. Cazan. Imediat după prăbușirea țarismului, în întreaga Austro-Ungarie au început ample acțiuni pentru încheierea păcii, acțiuni ce se intensifică la începutul anului 1918 sub lozinca „pace cu sovietele". Prin greve și manifestații, clasa muncitoare din Austria, Ungaria și Transilvania și-a exprimat dorința de a se încheia imediat pacea cu Rusia sovietică. Autorul subliniază că, în ciuda unor slabe tentative, nu a existat în această chestiune o largă cooperare între social-democrația austriacă și cea maghiară.

Dr. Sergiu Columbeanu a vorbit despre *Problema revizuirii Tratatului de la Trianon în lumina unor documente inedite din arhivele din S.U.A.* Menționatele documente inedite constau în corespondența americană din țările Europei centrale sau din alte state europene, precum și în acte aflate în arhiva lui Office of Strategic Service. Acțiunile de revizuire a Tratatului de la Trianon, privite ca parte integrantă din complexa manifestare ce a fost revizuirea tratatelor de după 1919, au primit o reacție diferită din partea Statelor Unite în funcție de cele două

www.dacoromanica.ro

etape distincte : izolaționistă (1920—1941) și beligerantă (după 1941 și pînă la pacea din 1947). Pentru România, la Conferința păcii de după cel de-al doilea război mondial s-a restabilit Tratatul de la Trianon după ce în toți anii marii conflagrații problema Transilvaniei a fost mult discutată la nivel internațional.

Integrarea partidelor politice din provinciile unite în 1918 în cadrul României este urmărită în comunicarea înfățișată de lector dr. I. Scurtu. Autorul, precizînd că integrarea organizațiilor clasei muncitoare, proces reconstituit în mai multe lucrări, s-a realizat mai rapid, precizează că acum va urmări fenomenul integrării partidelor burgheze din Basarabia, Bucovina și Transilvania. Caracteristica principală a fenomenului a fost complexitatea și sinuozitatea drumului parcurs ca urmare a unor contradicții de interese. Cu toate acestea, subliniază lector dr. I. Scurtu, integrarea partidelor, ca parte componentă a fenomenului mai larg al integrării politice și economice, s-a realizat relativ ușor ca urmare a antecedentelor istorice ale evoluției întregului teritoriu românesc.

Seria comunicărilor din partea a treia, dedicată marelui istoric și patriot Nicolae Iorga este deschisă de Nicolae Liu care se referă la *Contribuția lui Nicolae Iorga la făurirea statului român unitar*. Accentuînd momente importante din viața și activitatea lui Nicolae Iorga, autorul evidențiază permanența interesului marelui istoric pentru problema națională, pentru reliefarea ideii unității românilor. Acest interes s-a exprimat prin lucrări științifice și dramatice, conferințe, discursuri parlamentare etc.

Lucia Taftă a vorbit despre *Țările balcanice în epoca modernă în viziunea operei lui Nicolae Iorga*. Marele istoric român a studiat pe larg procesul evoluției țărilor balcanice în epoca modernă, sesizînd just principalele trăsături ale fenomenului și oferind numeroasc elemente pentru o istorie comparată. Între alte idei de bază, Iorga a accentuat rolul condițiilor interne în evoluția luptei de eliberare națională a popoarelor balcanice, după cum a ilustrat ponderea colaborării dintre popoarele asuprite în lupta antiotomană.

Sfîrșitul tragic al marelui savant este reconstituit de Mihail Rusenescu în comunicarea *Mișcarea legionară și Nicolae Iorga, noiembrie 1940. Noi contribuții documentare*. Prezentînd condițiile interne care au permis proclamarea statului național legionar, în septembrie 1940, autorul se referă la conjunctura ce a dus la asasinatele legionare din noiembrie 1940. Între acestea, în baza dosarului de judecată a asasinilor legionari, dosar aflat la Biblioteca Academiei, s-a reconstituit și uciderea lui Nicolae Iorga.

Lector dr. Lucian Boia a schițat unele rezultate ale investigațiilor sale pe tema *Nicolae Iorga la congresele internaționale de istorie*. Începînd cu al patrulea congres, de la Bruxelles din aprilie 1923 Nicolae Iorga a participat la toate cele cinci reuniuni internaționale de istorie care au urmat. Prezentînd pe larg contribuția marelui istoric român la aceste congrese, lector dr. Lucian Boia subliniază că participarea lui Nicolae Iorga trebuie privită ca o parte din ampla acțiune de promovare a istoriei României în lume, că o bună parte din cele treisprezece comunicări susținute în acest context și-au păstrat nealterată valoarea.

La discuțiile care au urmat după prezentarea comunicărilor, au participat, cu întrebări sau luări de poziție : conf. dr. Gh. Cazan ; dr. Stan Apostol ; lector dr. Gh. Iscru ; dr. Vasile Liveanu ; dr. Florin Constantiniu ; Paul Oprescu ; Al. Constantinescu ; dr. Dimitrie Bodin și dr. Dan Berindei. În esență s-a apreciat calitatea și nivelul sesiunii în ansamblul său (conf. dr. Gh. Cazan), au fost scoase în relief elementele cu totul noi aduse de unele materiale (conf. dr. Gh. Cazan, Paul Oprescu), au fost discutate chestiuni ca cea a trecerii de la feudalism la capitalism (Vasile Liveanu, Florin Constantiniu, Stan Apostol, lector Gh. Iscru), cea a fazelor revoluției de la 1848 în țările române (Dimitrie Bodin, Al. Constantinescu) sau cea a stadiului în care se afla națiunea română la 1848 (Dan Berindei).

Rostind *cuvîntul de închidere*, prof. dr. Ștefan Ștefănescu accentuează tradiția acestei sesiuni anuale, care în 1978, ca un nou semn al integrării Institutului de istorie „Nicolae Iorga" în viața social-politică a țării, a fost consacrată, în afara permanentei evocări a personalității lui Nicolae Iorga, aniversării revoluției de la 1848 și desăvîrșirii unității statale a românilor. Materialele prezentate au evidențiat noi interpretări sau au pus în circuitul științific date noi. Sesiunea din 1978 a Institutului de istorie „Nicolae Iorga" a fost o nouă ocazie de ilustrare a rodniciei unor asemenea manifestări științifice.

Nicolae Dascălu

CĂLĂTORIE DE STUDII ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII

În perioada 4 ianuarie—4 aprilie 1978, beneficiind de o bursă Fulbright-Hays, am efectuat, sub auspiciile Academiei de Științe Sociale și Politice a R. S. România și a lui Council for International Exchange of Scholars, un stagiu de documentare în Statele Unite ale Americii, în cadrul acordului de schimburi reciproce de personal științific.

www.dacoromanica.ro

Conform programului de studiu aprobat în prealabil, efortul principal al investigației noastre științifice s-a îndreptat spre studierea ecoului pe care lupta poporului român din Transilvania pentru eliberare și unitate națională din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea l-a avut în rîndurile opiniei publice și în cercurile politice ale S.U.A. La National Archives din Washington, avînd ca îndrumător (advisor) pe Dr. Ronald Swerczek, Archivist, Diplomatic Branch, și la Library of Congress am efectuat documentarea pentru tema respectivă, încercînd totodată depistarea unor noi surse referitoare la istoria României pînă la desăvîrșirea unității naționale în 1918.

Referitor la tema abordată, cercetarea documentelor diplomatice americane (menționăm în această privință rapoartele miniștrilor americani în Austro-Ungaria aflate în microfilm în fondul Departamentului de Stat, documentele Comisiei Americane pentru Negocierea Păcii, îndeosebi acelea ale comisiei preparatorii numită „The Inquiry", documentele personale ale președintelui Woodrow Wilson etc.) ca și a presei și altor publicații periodice din perioada respectivă (de exemplu a ziarului „New York Times", care beneficiază de un indice la zi) a evidențiat faptul că asuprirea națională a românilor din Transilvania și lupta poporului român de pe ambele versante ale Carpaților pentru unitate națională a fost mereu prezentă în opinia publică americană, mai intens în preajma și în anii primului război mondial.

Un rol important în cunoașterea și promovarea în opinia publică și oficială americană a aspirațiilor poporului român de unitate națională a revenit emigrației românilor transilvăneni peste ocean și misiunii conduse de locotenentul Vasile Stoica, trimisă în S.U.A. spre sfîrșitul războiului. Documentele referitoare la activitatea acestora constituie un aspect însemnat al relațiilor româno-americane în timpul primului război mondial.

Alături de lupta altor popoare din cadrul monarhiei austro-ungare, aceea a românilor transilvăneni a influențat în bună măsură politica administrației americane față de încheierea păcii, determinînd în cele din urmă guvernul american să se pronunțe pentru destrămarea acestui imperiu și crearea unor state independente sau întregirea unității statale a altora (cazul României).

Cercetarea fondurilor de arhivă și a presei pentru tema respectivă a fost întregită cu studierea aprofundată a istoriografiei, înfăptuită în principal la Biblioteca Congresului și continuată la New York Public Library, unde am studiat în ultimele trei săptămini ale șederii mele în S.U.A.

O altă problemă care a stat în atenția noastră în cadrul călătoriei de documentare în Statele Unite ale Americii a constituit-o aprofundarea unor aspecte comparative privind organizarea instituțional politică, îndeosebi a sistemului parlamentar în lumea anglo-saxonă și în România în secolul al XIX-lea. Cercetarea acestei probleme realizată prin studierea unor lucrări de specialitate în cele două biblioteci menționate, a necesitat mai puțin timp, ea oferind totuși posibilitatea de a include procesul de constituire a României moderne într-un cadru universal mai larg.

În ceea ce privește depistarea unor noi surse documentare prezentînd interes pentru istoria României menționăm rapoartele atașatului militar american, locotenentul F. V. Greene, trimise de pe teatrul de operații din Balcani în anii 1877—1878, aflate în fondul Departamentului de Stat printre rapoartele miniștrilor S.U.A. la Petersburg (Micropy No. 35, rolele 31 și 32). Ele conțin numeroase referiri la participarea și eroismul ostașilor români în războiul de independență. Documente referitoare la România se găsesc și în fondul *Numerical and Minor Files of the Department of State 1906—1910*, recent microfilmat, cuprinzînd 1 240 role (Microcopy 862). Relevăm în acest sens telegramele și rapoartele ministrului S.U.A. la București, Montgomery Schuyler ca și alte documente referitoare la răscoala din 1907 (rola 442); o serie de rapoarte din anii 1908—1909 ale reprezentanților americani la București și Viena privind negocierile dintre România și Austro-Ungaria pentru încheierea unui tratat comercial (rola 951) etc.

În timpul celor trei luni petrecute în S.U.A. am avut posibilitatea de a participa la două sesiuni științifice.

La prima din ele organizată la Washington între 22—25 februarie în legătură cu întîlnirea anuală a lui International Studies Association, am asistat, în ziua de 23 februarie, la dezbaterile a două secții avînd ca teme : „Colonialismul intern în sistemul internațional" și „Politica externă a României". Faptul că lucrările uneia din secții au fost consacrate în întregime analizei diferitelor aspecte ale politicii externe românești relevă interesul larg cu care aceasta este privită de istoricii și sociologii americani.

Cea dea doua sesiune, ținută la New York între 13—15 martie, avînd ca temă „Războiul și societatea în Europa centrală și de est în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea", s-a bucurat, la rîndul ei, de o largă participare internațională, printre care și o delegație de istorici români, condusă de generalul maior Ilie Ceaușescu. În cadrul ei am asistat la comunicările și dezbaterile care au avut loc la City University of New York, în ziua de 14 martie 1978.

www.dacoromanica.ro

De asemenea, în cadrul programului de documentare și studii în S.U.A. am avut și o întîlnire cu caracter științific cu prof. István Deák, directorul Institutului Europei Centrale și de Est de pe lîngă Columbia University (New York), cu care am discutat o serie de aspecte legate de dezmembrarea imperiului austro-ungar.

În concluzie, consider că stagiul de documentare în S.U.A. a fost util, oferind multiple posibilități de lucru și deschizind noi perspective pentru aprofundarea cercetărilor legate de istoria relațiilor româno-americane.

Valeriu Stan

UN NOU STEAG ROMÂNESC[1]

De curînd, Ștefan Ghcorghe Theodoru a descoperit la Heeresgeschichtliches Museum din Viena (Militärwissesnchaftliches Institut, Inventar Nr. Rot. 758) un nou steag românesc, necunoscut cercetătorilor români[2]. Steagul, de dimensiuni destul de mari (2,25 + 1,70 m) este numai parțial păstrat, fiind rupt. Culoarea sa galbenă l-a determinat pe autor să-l atribuie Țării Românești.

Scena principală zugrăvită pe acest steag reprezintă pe Sfîntul Gheorghe — care mai apare și pe alte steaguri ostășești[3] — ucigînd balaurul. Calul pe care călărcște sfîntul este pictat cu o mare precizie, ceea ce dovedcște că artistul avea un dcosebit talent și spirit de observație.

În apropierea calului se află un castel cu două turnuri circulare, colorat albastru cu roșu; în dreapta sus, dintr-un foișor, privesc scena regele cu familia sa: soția și doi copii. Regele și regina au chipuri și veștminte asemănătoare domnilor și domnițelor din secolul al XVIII-lea[4].

Sub picioarele calului, cu litere chirilice mari, sînt scrise următoarele inscripții: „ ... purtătoriu" (adică „de biruință purtătoriu", cum i se spunea sfîntului Gheorghe); apoi: „A(c)est steag s-au făcut în zilele măriei sale domnul nostru ..." (numele lipsește), iar pe rîndul al doilea: „aflîndu-ne și noi ispravnicii marginii Gheorgh(e) ..." (lipsă al doilca numc).

Întrucît numele domnului lipsește, iar cel al ispravnicului este incomplet, este greu de spus cu certitudine de cînd datcază steagul și în ce împrejurări a ajuns în mîna trupelor austriece.

Ținînd seama de evenimentele cunoscute, este posibil ca steagul să datcze din timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat[5], cînd au avut loc lupte cu trupele austriece care au ocupat Oltenia (1716). După cum aflăm dintr-un izvor contemporan, austriecii „au lovit la marginile de către Cerneți și au prădat partea aceia; pe urmă s-au coborît și la Porțile de Fier și au pus pe fugă pe dumnealui aga Ioan Ruset"[6].

Fiind vorba de evenimente petrecute la „marginea" țării (evocată dc titulatura ispravnicului) și de fuga unei oștiri care și-a putut pierde steagul, sîntem îndreptățiți să presupunem că steagul în cauză a fost capturat în cursul luptelor din 1716.

Semnalînd, descriind și rcproducînd scenele de pc acest steag, St. G. Thcodoru a făcut un mare serviciu medieviștilor români, fapt pentru care îi adresăm gratitudinca noastră.

Nicolae Stoicescu

---

[1] Stefan Gheorghe Theodoru, *A Wallachian Flag*, New York, 1977, 18 p.

[2] Vezi prezentarea acestor steaguri la C. Rezachievici, *Steagurile militare ale Țarii Românești și Moldova în veacul al XVII-lea* („Rev. de istorie", 1976, nr. 8, p. 1199—1213).

[3] *Ibidem*, p. 1207, 1209, Vezi și K. Krumbacher, *Der hl. Georg in der griechischen überlieferung*, Münich, 1911.

[4] Vezi I. C. Filitti, *Chipurile lui Nicolae vodă Mavrocordat și familiei sale în bisericile bucureștene* („Convorbiri literare" 1926, p. 421—426).

[5] La 1716 N. Mavrocordat avea doi copii: Scarlat (n. 1701) și Maria (n. 1706), pare a nu fi o simplă întîmplare că regele privește din voișor avînd alături tot un băiat și o fată de acecași vîrstă.

[6] Hurmuzaki, XIV/2, p. 794. Despre luptele din regiunea Orșova, Turnu Roșu, Cerneți din 1716, vezi și Al. Vasilescu, *Oltenia sub austrieci, 1716—1739*, București, 1929, p. 33—34.

www.dacoromanica.ro

CRONICA

În zilele de 7—8 mai 1978 a avut loc la Arad o sesiune științifică intitulată „Aradul pe treptele istoriei" organizată de Comitetul de cultură și educație socialistă al Județului Arad, Muzeul Județean Arad, Inspectoratul școlar al Județului Arad, Societatea de istorie — Filiala Arad și Universitatea cultural-științifică Arad.

La lucrările sesiunii au participat cercetători științifici și cadre didactice din domeniul istoriei, economiei, filozofiei, sociologiei din București, Cluj-Napoca, Timișoara, Oradea, Alba Iulia, Deva, Arad.

Ședința plenară de deschidere a avut loc în ziua de 7 mai 1978 în care după cuvîntul de deschidere rostit de Andrei Cervencovici, prim secretar al Comitetului județean P.C.R. Arad, au prezentat comunicări: Gheorghe Unc (București), *Contribuția C.N.R.C. din Arad la înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România*; Ion Horațiu Crișan (Cluj-Napoca), *Zitidava, străveche așezare dacică*; Călina Mare (Cluj-Napoca), *Timpul socio-uman și devenirea universală*.

În continuare, lucrările sesiunii s-au desfășurat în cadrul a două secțiuni.

La secția de istorie comunicările au fost axate în două mari probleme: **A.** „Aradul în contextul istoriei naționale" în cadrul căreia s-au prezentat comunicările: *Cercetările arheologice de la Cladova (com. Păuliș)* de Vasile Boroneanț (București); *O așezare neolitică la Tauț*, de Eugen Pădureanu (Arad); *Legături culturale pe cursul mijlociu și inferior al Mureșului în epoca bronzului și halstatt*, de Ion Andrițoiu (Deva); *Rolul condițiilor fizico-geografice în evoluția populației și așezările umane de pe teritoriul județului Arad*, de Octavian Mîndruțiu (București) și Aurel Ardelean (Arad); *Sistemul monetar dacic în Transilvania*, de Eugen Chirilă (Cluj-Napoca) și Mircea Barbu (Arad); *Contribuția obiectelor de argint dacice din sud-vestul Daciei precmane la cunoașterea artei toreutice a băștinașilor nord-aunăreni*, de Liviu Mărghitan (București); *Tezaurul de la Cermei*, de Eugen Chirilă (Cluj-Napoca) și Mircea Barbu (Arad); *Răspîndirea monedelor romane republicane în părțile Aradului*, de Nicolae Kiss (Arad); *Șantierul arheologic de la Bulci*, de Ștefan Ferenczi (Cluj-Napoca) și Mircea Barbu (Arad); *Stationes ale Legiunii a XIII-a Gemina pe Valea Mureșului*, de Doina Benea (Timișoara); *Cîteva puncte de vedere în legătură cu sistemul de fortificații romane de pe cursul inferior al Mureșului*, de Liviu Petculescu (București); *Descoperirile arheologice din secolele V—VI de la Biharia*, de Sever Dumitrașcu (Oradea); *Fortificații din Transilvania în secolele IX—XI*, de Mircea Rusu (Cluj-Napoca); *Aspecte demografice pe baza materialului ceramic din părțile Aradului în secolele XI—XIII*, de Mihai Blăjan (Alba Iulia) și Egon Dörner (Arad); *Șantierul arheologic de la Arad — Vladimirescu (Campania 1977)* de Mircea Barbu și Mircea Zdroba (Arad); *Cercetările arheologice de la Chișineu-Criș (1977)*, de Mircea Barbu și Eduard Ivanof; *Locuirea de la Hodoș-Bodrog din secolele XI—XII*, de Luminița Munteanu-Trucă (București); *Studiul antropologic al scheletelor umane din secolele XIII—XIV de la Conop* (jud. Arad), de dr. Cantemir Rișcuția (București); *Considerații asupra materialului antropologic din cimitirul medieval Arad-Vladimirescu*, de dr. Cantemir Rișcuția și Irina Rișcuția (București); *Urme de locuire feudală timpurie la Jdioara* (jud. Timiș), de Adrian Bejan (Timișoara); *Noi contribuții cu privire la izvoarele istoriei aradene din secolul XI*, de Eugen Glück (Arad); *Castrul Aradului în evoluția orașului în secolele XI—XV*, de dr. Géza Kovách (Arad); *Pavel Chinezu — legenda și începuturile militare*, de Ion Hațegan (Timișoara); *Informații privind comitatul Arad la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, de Vasile Arimia (București); *Contribuții privind perioada de stăpînire otomană asupra Aradului*, de Th. N. Trâpcea (Timișoara); *Diplomele de înnobilare ale românilor din părțile Aradului în secolul XVIII*, de Rodica Rădulescu și Gheorghe Tîrcuș (Arad); *Aradul în contextul relațiilor comerciale româno-venețiene între 1774—1829, implicații culturale*, de Aurel Andea (Cluj-Napoca); *Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan reflectată în fondul „Prefecturii județului Arad"*, de Ion Popovici (Arad); *Aspecte ale răscoalei lui Horea în comitatul Aradului*, de Ion Bratu (Cluj-Napoca); *O fortificație medievală de tip flanconi, Cetatea Scimeș*, de Gheorghe Lanevski (Arad).

B. „Aradul în lupta pentru desăvîrșirea statului național unitar român": *Mișcările revoluției de la 1848 în mișcarea muncitorească din România*, de Alexandru Porțeanu (București); *Aradul într-o perspectivă literară*, de Vasile Netea (București); *Mișcările revoluționare cu caracter antifeudal ale țărănimii arădene în primăvara anului 1848*, de Liviu Botezan (Cluj-Napoca); *Partida națională română din Arad, primul partid politic al românilor din Transilvania*, de Andrei Caciora și Mircea Timbus (Arad); *Participarea Aradului la războiul de independență*, de Marian Stroia (București); *Un memoriu din 1878 al Consiliului orașului Arad referitor la independența de stat a României*, de Ioan Pleșa (Alba Iulia); *Reuniunea femeilor române din Arad — în lupta pentru formarea conștiinței naționale*, de Rodica Herlo (Arad); *Ion Russu-Șirianu, ziarist militant pentru unitatea națională*, de Vasile Popeangă (Arad); *Sigismund*

www.dacoromanica.ro

Borlea luptător pentru unitatea și libertatea națională, de Eduard Ivanov (Arad); *George Popa de Teiuș — militant pentru drepturi naționale*, de George Manea (Arad); *Adam Müller Guttenbrunn — militant pentru apropierea româno-germană în lupta de eliberare*, de Otto Greffner (Arad); *Arădeni — membri ai Academiei Române*, de Tristan Mihuța (Arad); *Luger Karl, primarul Vienei, apărător al cauzei naționale române*, de Otto Greffner (Arad); *Importanța istorică a hotărîrilor Adunării Naționale de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia*, de Ioan Șendrulescu (Arad); *Dr. George Vuia — luptător pentru drepturi naționale*, de Mircea Popa (Arad); *N. Oncu, animatorul vieții românești arădene*, de Eduard I. Găvănescu (Arad); *Din activitatea lui Traian Vuia pentru unitate națională oglindită în corespondența sa*, de Elena Borugă (Timișoara); *Gustav Augustini — pionier al relațiilor politice româno-slovace în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea*, de Pavel Adamic (Nădlac); *Șt. Cicio Pop — luptător pentru unire*, de Nicolae Roșuț (Arad); *Vasile Goldiș — animator al vieții teatrale din Transilvania*, de Petru Chiș (Cermei); *Dr. Ioan Suciu — organizatorul Adunării de la Alba Iulia*, de Lucian Emandi (Arad); *Țăranul N. Lăzărescu luptător pentru libertate și unitate națională*, de Melente Nica (Arad); *Balurile costumate ale Aradului*, de Ion Clopoțel (București); *Contribuția ziarului „Poporul român" (Budapesta) la lupta pentru unitate națională*, de Maria Mușat (București); *Aradul în contextul mișcării memorandiste*, de Gheorghe Constantin (București); *Banatul istoric în istoria Academiei, de Petre Popescu-Gogan* (București); *Platforma politică a ziarului „Tribuna poporului"*, de Augustin Toda (Arad); *Participanții din Lipova la marile bătălii de pe Jiu, Olt și Mărășești în timpul primului război mondial*, de Radu Păiușan (Timișoara); *Aradul în primul război mondial*, de Alexandru Roz (Arad); Manifestul de la Danița (1917), de Vasile Pușcaș (Cluj-Napoca); *Delegațiile Ineului la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, de Victor Cațavel (Arad); *Legăturile româno-slovace, la Nădlac, în lupta de eliberare națională la sfîrșitulsecolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, de Pavel Adamic (Nădlac); *Unirea din 1918 oglindită în amintirile delegaților din Ineu participanți la Marea Adunare de la Alba Iulia*, de Ion Vodă (Ineu); *Legăturile C.N.R. din Blaj cu C.N.R. Central Arad*, de Marcel Știrban (Cluj-Napoca); *Șiria în lupta pentru Unire*, de Ileana Florea (Arad); *Legăturile Aradului cu România (1900—1918)*, de Nicolae Roșuț (Arad); *Lupta pentru unire în presa maghiară din Arad*, de Ioan Blaga (Arad); *Izvoare străine despre Congresul de la Roman al naționalităților oprimate din Imperiul austro-ungar 1918*, de Mircea Timbus și Andrei Caciora (Arad); *Locuri istorice din județul Arad legate de Unire*, de Dan Demșea (Arad).

Prin calitatea comunicărilor prezentate, prin larga participare, manifestarea științifică arădeană se înscrie între reușitele manifestări în acest domeniu probînd încă odată interesul tot mai larg pentru problemele istoriei patriei noastre.

★

În ziua de 6 mai 1978 a avut loc cu organizarea filialei din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej a societății de științe istorice o sesiune științifică consacrată aniversării a 2050 ani de la formarea statului dac sub conducerea lui Burebista.

După cuvîntul introductiv rostit de prof. Florica Leuștean secretar al Comitetului municipal de partid, vicepreședinte al Consiliului popular municipal, au susținut comunicări: prof. Victor Ciochină (școala generală Dumbrava), *Un mare „rege" al geto-dacilor — Dromihete*; prof. Constantin Eminovici, directorul muzeului municipal de istorie, *Burebista — întemeietorul statului sclavagist dac*; prof. Matei Rădulea, (școala generală nr. 9), *Cucerirea Daciei de către romani*; prof. emerit Ioan Micu, *Dacii în opera lui Horațiu*; prof. Gheorghe T. Mocanu, inspector școlar municipal, *Însemnătatea constituirii statului sclavagist dac*; Alexandru Porțeanu, Institutul de istorie „Nicolae Iorga", *Știința istorică românească peste hotare*.

★

În ziua de 25 mai 1978 a avut loc în sala de conferințe a Muzeului Bruckenthal la Sibiu, sub egida Comitetului de cultură și educație socialistă a Județului Sibiu, o sesiune de comunicări intitulată „Telegraful român — 125 de ani de activitate neîntreruptă". Au prezentat comunicări: dr. Vasile Netea (București), *Telegraful român — tribună de luptă patriotică*; prof. Alexandru Porțeanu (București), *Rolul și însemnătatea Telegrafului român în istoria luptelor de emancipare național-politică a poporului român*; lt. col. Paul Abrudan (Sibiu), *Războiul din 1877 oglindit în Telegraful român*; Vasile Barbu (revista „Transilvania" Sibiu), *Telegraful român și problemele economice ale Transilvaniei*; lector univ. dr. Alexandru Grad (Sibiu), *Gîndirea social-politică în „Telegraful român" (elemente de etică și sociologie)*; prof. Grigore Ploeșteanu, (Tg. Mureș), *„Telegraful român" sub redacția lui Pavel Vasici*; Martin Rill (Muzeul Brukenthal Sibiu), *„Telegraful român" și presa germană din Transilvania în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*; Mircea Stoia (Arhivele statului Sibiu), *„Telegraful român" oglindit în documentele anilor 1853—1900*; prof. univ. dr. doc. Gavril Istrate, Iași, *Eminescu și Alecsandri în „Tele-*

www.dacoromanica.ro

graful român" ; conf. univ. dr. Gheorghe Pavelescu (Sibiu), *Contribuția „Telegrafului român" la dezvoltarea folcloristicii românești* ; dr. Mihai Sofronie (Muzeul Brukenthal Sibiu), *Activitatea muzeografică a Astrei oglindită în Telegraful Român* ; dr. Horia Stanca (București), *Teodor Păcățean, redactor al Telegrafului român* ; prof. Bucur Tincu (Bucuresti), *De la „Telegraful român la „Tribuna"* ; dr. Ioan N. Vlad (București), *Relațiile dintre Onisifor Ghibu și „Telegraful român"*.

★

În ziua de 20 mai 1978 în fața Comisiei de doctorat a facultății de istorie și filozofie a Universității Al. I. Cuza din Iași a avut loc susținerca publică a tezei de doctorat *Unificarea vamala dintre Moldova și Țara Românească. Contribuții la cunoașterea procesului de constituire a pieții naționale românești*, elaborată de *Adrian Macovei*.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole : Cap. I, Convenția vamală dintre Moldova și Țara Românească (1835) ; Cap. II, Unificarea vamală dintre Moldova și Țara Românească ; Cap. III, Aplicarea convenției de unificare vamală dintre cele două principate române ; Cap. IV, Unificarea administrativă a sistemului vamal al Principatelor Unite — Moldova și Țara Românească.

În afara acestor capitole lucrarea mai cuprinde „Introducere", „Încheiere", „Anexă", „Bibliografie".

Comisia de doctorat a fost compusă din : conf. univ. dr. Vasile Cristian, decan al facultății de istorie-filozofie a Universității Al. I. Cuza din Iași — președinte ; prof. univ. dr. Gheorghe Platon, conducător științific ; prof. dr. Nichita Adăniloaie, prof. dr. Dinu C. Giurescu, dr. Leonid Boicu, membri.

În unanimitate comisia a hotărît să acorde lui *Adrian Macovei* titlul științific de *doctor în istorie*.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

* * * *Progresul economic în România 1877—1977*, Edit. politică, București, 1977, 695 p.

Lucrarea apărută sub egida Institutului Central de Cercetări Economice (coordonator prof. univ. dr. Ioan V. Totu) reprezintă una din realizările remarcabile ale acestei prestigioase instituții, răspunzînd unor stringente indicații ale conducerii superioare de partid și de stat referitoare la necesitatea întocmirii unor lucrări de sinteză în diferitele domenii ale cercetării științifice.

Pornind de la ideea că „...dobîndirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o puternică înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare" [1], un mare număr de economiști și istorici a elaborat această valoroasă și de înaltă ținută științifică lucrare despre progresul economic în țara noastră în ultima sută de ani. De aceea ea poate fi considerată drept omagiu adus Centenarului independenței de stat.

Însemnătatea deosebită a lucrării constă în faptul că pentru prima dată în literatura de specialitate apare o lucrare de sinteză care deși alcătuită dintr-o suită de studii, care însă formează un tot unitar — abordează o asemenea temă de mare actualitate pentru știința economică și istorică românească. Este, în același timp, o lucrare la îndemîna tuturor cercetătorilor din alte țări care se interesează și vor să cunoască evoluția social economică a poporului român în ultima sută de ani.

Prin analiza evoluției progresului economic în decursul unui veac de la cucerirea independenței, a forțelor motrice ale acestuia, a luptei de opinii în gîndirea economică românească, ca și a altor aspecte importante, lucrarea argumentează una din trăsăturile fundamentale ale istoriei poporului nostru și anume că țara noastră, dezvoltîndu-se în condiții deosebite, uneori destul de vitrege, a fost în decursul timpului obiectul multor cotropiri, războaie, jafuri, independența fiind încălcată și ciuntită de forțe cotropitoare străine. Dar în ciuda tuturor furtunilor ce s-au abătut asupra sa, poporul român și a menținut și dezvoltat ființa sa națională, a mers mereu înainte, dovedindu-se un puternic factor de progres și civilizație în această parte a lumii, aducîndu-și contribuția la tezaurul creației materiale și spirituale a popoarelor.

Este justificată și fundamentată structurarea lucrării pe două mari etape în care se urmărește progresul economic, etape calitativ deosebite prin conținutul lor. Prima etapă care se întinde pe aproape șapte decenii subliniază realizarea progresului economic în condițiile specifice ale capitalismului. Se evidențiază că ideea de progres economic și emancipare socială este organic condiționată de ideea de libertate și independență.

Împreună ele s-au constituit într-un mănunchi indestructurabil de idei-forță care au luminat și călăuzit cursul istoriei naționale românești.

Cea de-a doua etapă deschisă de actul istoric de la 23 August 1944 și pînă în zilele noastre este caracterizată ca etapa marilor împliniri, în care progresul economic a atins dimensiunile maxime posibile, proiectate — cum se subliniază în prefața lucrării — pe coordonatele viitoarei societăți comuniste.

Prima secțiune a volumului înmănunchează cîteva studii care evidențiază nivelul și structura forțelor de producție pînă la cucerirea independenței. Sînt subliniate dimensiunile progresului economic, preocupările interne în perioada domniei lui Cuza pentru înzestrarea statului cu instituții și organisme moderne care să faciliteze dezvoltarea economiei.

Abordînd evoluția progresului economic în perioada premergătoare independenței se demonstrează că una din trăsăturile esențiale ale acestui proces a constat în continuarea sa neîntreruptă pe fondul luptei permanente

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, în *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, Edit. politică, București, 1975, p. 623.

www.dacoromanica.ro

a poporului nostru împotriva dominației străine. Se demonstrează prin fapte, prin numeroase documente și mărturii istorice, prin reliefarea realităților economice, adevărul fundamental potrivit căruia dominațiile asupritoare străine au frînat sau au întîrziat evoluția poporului nostru, dar nu au putut să împiedice realizarea aspirațiilor de progres economic și social concomitent cu lupta pentru unitate și independență națională.

Contradicția dintre forțele sociale care militau pentru dezvoltare și progres economic — masele muncitoare, burghezia și opoziția fățișă a puterilor straine s-a manifestat pregnant în momentele revoluționare de la 1821 și 1848 și a cunoscut noi dimensiuni după actul Unirii de la 1859.

Se cuvine, de asemenea, să menționăm ideea că în perioada de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și prima parte a secolului al XIX-lea se creează premisele economice pentru înfăptuirea pieții interne naționale pentru capitalism. La temelia desfășurării acestui proces au stat legăturile neîntrerupte dintre românii din spațiul carpato-dunărean. În ciuda tuturor obstacolelor externe, au fost înlăturate barierele vamale dintre Muntenia și Moldova, iar activitățile economice din Transilvania se finalizau în cea mai mare parte prin sfera schimbului de mărfuri cu celelalte țări românești surori.

Această teză fundamentală în istoria economică a țării noastre și fără de care nu se poate cunoaște și înțelege progresul economic neîntrerupt pe pămîntul românesc, ar fi trebuit să fie mai larg dezbătută. De altfel, încă N. Iorga spunea că „Pe o baza de interese materiale comune .. cea dintîi unire a românilor a existat cînd în capul cărturarilor nu răsărise această idee, în unitatea perfectă a vieții economice, așternută pe unitatea perfectă a unității generale și Ardealul a intrat și el în ace sta viață prin intercirculația românească [2]".

Progresul economic este sugestiv subliniat în unul din studiile care se oprește, într-un mod original, asupra tradițiilor și progresului învățămîntului economic românesc pînă la cucerirea independenței de stat. În domeniul instrucțiunii publice, al învățămîntului economic se subliniaza că acesta, în evoluția sa, ca de altfel întreaga gîndire economica românească, a receptat și asimilat teze și idei, inclusiv forme de organizare, din cultura mondială, în masura în care condițiile istorice o cereau, dar școala și gîndirea economică românească și-au păstrat originalitatea și caracterul pronunțat autohton.

Sînt sugestive din acest punct de vedere, inițiativele și realizările originale obținute prin aplicarea reformelor pe care domnitorul A. I. Cuza le-a întreprins.

Contribuția economică a poporului nostru în războiul de independență face obiectul unuia din studiile din prima parte a volumului. Autorul demonstrează — înșirînd numeroase cifre — că lupta pentru dobîndirea independenței a fost susținută și asigurată printr-o contribuție materială, economică de însemnătate națională, și că masele muncitoare, țărănimea și muncitorimea, au avut în această contribuție rolul hotărîtor.

Surprinde încercarea autorului, desi este vorba de „o aproximare cu totul orientativa" de a estima întregul efort economic al țării în purtarea războiului de independență, anume la o sumă de ordinul a 1 miliard de lei, ceea ce ar echivala cu circa două venituri medii anuale ale fiecărui locuitor din România de atunci [3].

Această apreciere, deși „cu totul orientativă" ni se pare exagerată. De altfel nici nu ne dăm seama cum a putut o asemenea cifră să capete circulație într o lucrare importantă cînd chiar autorul ei spune : „Principala dificultate ce stă în calea unei astfel de evaluari rezidă din penuria de informații sigure și relevante", și că o astfel de evaluare „... poate fi formulată doar pe baza unor estimări aproximative și parțiale, ele trebuind să fie completate și precizate în cursul investigațiilor ulterioare".

Într-adevăr ne putem exprima parerea ca evaluarea totală a fost prezentată pînă acum de alți cercetători la sume care ni se par mici comparativ cu imaginea ce ne-o da marele efort economic sub toate formele și categoriile de pierderi ce trebuie avute în vedere. Dar de la aprecierile contemporanilor cuceririi independenței și a unor cercetători de mai tîrziu (V. Slăvescu, M. Dobrovici, V. Mihordea) si pînă la aprecierea din studiul la care ne referim este o distanță foarte mare. Adunarea tuturor datelor prezentate nu ne apropie, ne lasă departe de cifra totală stabilită de autor. În plus, nu ni se spune despre ce lei este vorba — cei dinainte de adoptarea leului ca monedă națională — cei de la 1867 1868 cînd se adoptă sistemul monetar național, sau de mai tîrziu cînd se știe ce mare depreciere a cunoscut leul datorită sistemului bimetalist existent pînă în ultimul deceniu al secolului trecut. De aceea consider că trebuie să avem toate rezervele cu privire la aprecierea de 1 miliard de lei contribuție totală în războiul de la 1877 și să așteptăm de la autorul ei dovezi, argumente, documente convingătoare.

Ce-a de a doua secțiune a volumului cuprinde cîteva valoroase studii care definesc, abordînd principalele domenii ale economiei,

[2] N. Iorga, *Conferințe și prelegeri*, vol. I, București, 1943, p. 43.

[3] *Progresul economic în România 1877—1977*. Edit. politică, București, 1977, p. 90.

www.dacoromanica.ro

într-un chip nou, față de studiile de pînă acum evoluția economiei românești la sfîrșitul secolului XIX și primele două decenii ale secolului XX.

Sînt, astfel, evidențiate problemele majore ale perioadei, între care rolul industrializării în făurirea unei economii independente, crearea și protejarea industriei ca o condiție indispensabilă a consolidării independenței economice și politice. În această perioadă participarea țării noastre la circuitul economic mondial apărea tot mai mult ca un imperativ al progresului economic. Toți cei care se situau pe poziții progresiste, patriotice, militau pentru o economie care să intre în relații cu alte economii, nu pentru o economie închisă, ruptă de restul lumii.

Ori ancorarea economiei românești în circuitul economic mondial nu se putea fără înzestrarea țării cu o industrie puternică, capabilă să atragă după sine modernizarea întregului organism-social economic național.

Cucerirea independenței la 1877 a asigurat statului român o poziție favorabilă afirmării internaționale a poporului nostru, a asigurat dreptul de a încheia acorduri și tratate comerciale cu alte țări, i-au dat posibilitatea să dezvolte un sistem bănesc național, să-și creeze un sistem bancar, să extindă transporturile moderne și îndeosebi căile ferate.

Reține în mod deosebit atenția studiul referitor la dezvoltarea forțelor de producție din industria țării, studiu în care se urmărește sistematic introducerea și folosirea mașinilor în diferitele ramuri industriale. Se subliniază cum odată cu dezvoltarea industriei capitaliste au avut loc schimbări însemnate în fizionomia societății — principala schimbare constînd în apariția și conturarea proletariatului modern de fabrică — clasa cea mai progresistă a societății și care de la sfîrșitul secolului al XIX lea va prelua și conduce lupta întregului popor pentru eliberarea socială și națională.

Se fundamentează științific cu argumente convingatoare că studierea și cunoașterea reală a organismului social de producție capitalist de la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX nu pot fi realizate fără a lua în considerație fenomenul caracteristic pentru țara noastră, acela al penetrației capitalismului străin. Sînt sugestive și interesante argumentele autorului acestui studiu pentru explicarea deosebirilor atît în ce privește căile de pătrundere cît și consecințele capitalului străin din perioada anterioara cuceririi independenței și din cea de după acest eveniment. Trebuie reținută și ideea potrivit căreia penetrația capitalului străin trebuie privită diferențiat, în sensul că la începuturile capitalismului în România, capitalul străin a dus pe de o parte la o dezvoltare a forțelor de producție din unele ramuri, din transporturi, la extinderea sistemului bancar, iar pe de altă parte a avut consecințe deosebit de grave pentru economia țării, prin jefuirea bogățiilor, a unei părți din venitul național, prin unilateralizarea dezvoltării industriale, prin subordonarea țării în cadrul diviziunii internaționale a muncii etc.

În mod deosebit se impune a fi remarcat studiul care privește nivelul și structura economiei românești la începutul secolului XX. Caracterul și stadiul dezvoltării social-economice a țării noastre a făcut obiectul unor frecvente dezbateri. Supraaprecierea sau subaprecierea nivelului și structurii capitalismului în România, a locului său în economia mondială a dus cum se știe la declararea României ca țară imperialistă sau țară colonială.

Meritul științific incontestabil al autorului acestui studiu constă în faptul că fundamentează cu date și fapte, folosind diverși indicatori sintetici, concluzia politico-socială formulată în documentele Partidului Comunist Român, potrivit căreia „Structura economică și sociala la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea arată că România se afla în prima fază a dezvoltării capitalismului"[4]. Toate argumentele aduse de autor atunci cînd tratează probleme ca : instituționalizarea organismului economiei naționale, baza tehnico-materială a țării, profilul și structura producției materiale, gradul de concentrare și centralizare a capitalului, structura socială a țării, poziția și rolul diferitelor clase sociale, pledează pentru definirea României ca o țară capitalistă în faza liberei concurențe.

Secțiunea a treia cuprinde cîteva studii care urmăreau evoluția economiei românești în perioada dintre cele două războaie mondiale. Se detașează studiul referitor la confruntări în gîndirea economică privind evoluția economiei, subliniindu-se că lupta de opinii reflecta interesele practice ale claselor sociale, partidelor și grupărilor politice ale perioadei.

În esență, confruntările de opinii au avut loc între și în cadrul a trei curente de gîndire economică: neoliberal, țărănist și marxist. Astfel, în optica economiștilor neoliberali, evoluția economiei românești apărea ca efectuîndu-se după tiparul clasic al capitalismului occidental, în timp ce, în viziunea adepților curentului țărănist economia ar fi evoluat într-un mod cu totul particular, din care cauză și propunerea unor soluții pretins necapitaliste pentru marile probleme ale țării. Punctul de vedere marxist a gravitat în jurul idei juste a evoluției capitaliste a economiei cu unele particularități legate atît de menținerea unor rămășițe ale relațiilor feudale, de nivelul

[4] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Edit. politică, București, 1968, p. 343.

www.dacoromanica.ro

slab al dezvoltării economice cît și desăvîrșirea tîrzie a unității statului național. Caracteristice în acest sens sînt studiile lui L. D. Pătrășcanu publicate în revistele economice ale vremii și în lucrarea „Un veac de frămîntări sociale". Se motivează faptul că evoluția economiei românești înterbelice a stat în atenția cercetătorilor marxiști nu ca simplu obiect de studiu ci ca o realitate pe care trebuia să se sprijine întreaga viață a țării, de mersul ei depinzînd modul de soluționare a multor probleme ce țineau de viața și activitatea clasei muncitoare, a țărănimii și maselor muncitoare în general.

O subliniere deosebită se cuvine studiului care tratează evoluția economiei în perioada 1934—1938 în care se evidențiază, ca o caracteristică deosebită a perioadei, continuarea pe un plan superior a procesului de creștere a ansamblului economiei îndeosebi a industriei, în care se amplifică diversificarea producției, apar schimbări în structura industrială prin dezvoltarea chimiei, metalurgiei, industriei materialelor de construcție, electrotehnicii, industriei textile etc. Bineînțeles, toate aceste progrese sînt evidențiate comparativ cu perioadele anterioare. Autorul demonstrează însă că deși a avut loc această creștere economică, România a rămas în continuare o țară slab dezvoltată, cu o economie de tip agrar industrial în cadrul căreia s-au produs treptat unele schimbări în favoarea celor de natură industrială, fără însă a modifica caracteristica de țară slab dezvoltată. Datele statistice prezentate confirmă această caracterizare care corespunde realităților economice românești din preajma celui de al doilea război mondial. Pe de altă parte se corectează unele aprecieri „idilice", sau exagerate cuprinse în alte studii apărute în anii noștri. Dacă ne gîndim numai la venitul pe locuitor al României de circa 80 de dolari în anul de vîrf 1938, aprecierile exagerate, în care se amplifică elementele dezvoltării industriale și mai ales ale industriei grele nu corespund pe deplin realităților[5].

O anumită nedumerire stîrnește tratarea evoluției economiei după primul război mondial, încadrarea acestei dezvoltări în două perioade 1918—1921 și 1921—1930. După părerea noastră această delimitare nu este justificată, de altfel autorul nici nu ne spune criteriile pe care le-a avut în vedere. Cercetările de pînă acum întreprinse de cercetători din domeniul istoriei economice-concretizate într-o serie de studii și lucrări publicate—abordînd toate compartimentele vieții economice—industria, agricultura, finanțele și circulația bănească, comerțul, arată că în anii de după încheierea razboiului economia țarii a parcurs o perioadă de refacere care se încheie, în linii mari, în anul 1924, cînd principalii indicatori ai creșterii economice arată atingerea și depășirea nivelului producției antebelice, revenirea economiei la o activitate normală de dezvoltare. În sprijinul acestor afirmații vin chiar datele statistice folosite de autor[6].

De asemenea, n-am găsit nici un argument pentru a înțelege afirmația de la pagina 210 potrivit căreia criza economică de supraproducție începe în economia românească în anul 1930. Studiul următor tratează însă economia în perioada crizei începînd cu anul 1929 (tabelul de la pagina 216 arată ca valoarea producției industriei prelucrătoare scăzuse în 1929 la 92,1 față de 1928). Dacă adăugăm că în agricultura țării fenomenele crizei de supraproducție își fac apariția încă din anul 1928, nu înțelegem ce argumente are autorul pentru a stabili anul 1930 ca început al crizei economice.

Prima parte a lucrării se încheie cu subliniere distrugerilor și pierderilor cauzate țarii în perioada războiului. Reține atenția studiul care tratează efortul economic al poporului nostru în războiul antihitlerist, după 23 August 1944. Întreaga economie a fost pusă în slujba susținerii frontului, încît contribuția economică a României la înfrîngerea Germaniei hitleriste s-a cifrat cu mult peste un miliard de dolari (valută 1938) ceea ce echivalează cu cel puțin de patru ori veniturile bugetului țării pe cel mai bun an bugetar 1937 1938. Este semnificativa ideea subliniata că în condiții economice dificile Romania a purtat războiul bazîndu-se în exclusivitate pe proprille sale resurse și posibilități, îndeplinindu-și, iar în unele domenii depășind chiar sarcinile de sprijinire a efortului de război pe care și le-a asumat în coaliția antihitlerista.

Partea a doua a lucrării se deschide cu evidențierea semnificației insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944 ca eveniment de insemnatate istorică pentru dezvoltarea ulterioară economică și social-politică a țarii după care sînt tratate succint principalele transformări economico-sociale din anii 1944—1947.

[5] Vezi M. Lupu, *Studii privind dezvoltarea economiei României în perioada capitalismului*, în *Studii și cercetări economice*, București, 1976, p. 364 și urm.

[6] *Progresul economic în România 1877—1977*, Edit. politică, București 1977, p. 230, 231, 232. Vezi V. Axenciuc *Situația socială economică a României în anii 1919 1924, Evoluția economiei românești în anii 1918—1938*, apărute în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P.C.R., nr. 4/1966 și nr. 6/1966 și *Istoria economiei naționale a României*, Edit. did. și ped. București, 1974 (autorii capitolului respectiv: Puia și V. Bogza).

www.dacoromanica.ro

Procesul revoluționar din această perioadă include, alături de bătălia desfășurată pentru cucerirea puterii politice, ca premisă a tuturor transformărilor ulterioare și mobilizarea maselor la acțiunea de refacere economică a țării. Concomitent a avut loc o asiduă luptă pentru clarificarea politică și ideologică în jurul marilor probleme economice ale țării, ale structurilor sociale, ale locului țării noastre în economia mondială. La aceasta se adaugă intervenția statului pentru normalizarea și redresarea economiei, dar pentru o astfel de normalizare care să favorizeze desfășurarea viitoare a procesului revoluționar, o reașezare a vieții economice pe noi coordonate și privită în evoluția ei de perspectivă. Din acest punct de vedere este semnificativă Conferința Națională a Partidului Comunist Român din octombrie 1945 care întocmind programul economic de perspectivă, sublinia că progresul țării noastre era în directă și nemijlocită legătură cu progresul industrializării și că de tăria industrială a țării depinde în mare măsură independența statului nostru. Politica economică a partidului comunist a putut fi aplicată cu mai mult succes după victoria obținută în alegerile parlamentare din noiembrie 1946 de către forțele guvernamentale coalizate în Blocul partidelor democrate.

Meritâ subliniată ideea foarte importantă și anume că toate transformările economico-sociale din anii 1944—1947 ne apar ca o unitate sub aspectul succesiunii lor, al relațiilor de condiționare între ele, ca părți ale procesului general, ca unitate a domeniilor economic, social și politic. Factorii de ordin politic au influențat mai mult ca oricînd procesele ce aveau loc în viața economică. De asemenea, nu găsim act de importanță deosebită inițiat de partidul comunist care să nu se coreleze într-o viziune științifică cu transformările viitoare, act care să nu fie modelat ținîndu-se seama de particularitățile momentului și de perspectiva revoluției. Caracteristic a fost și faptul că de fiecare dată s-a știut de unde să se înceapă, ce trebuie rezolvat imediat cu condiția înfăptuirii pasului următor. Întreaga operă de refacere a economiei ca și asigurarea evoluției ei viitoare nu puteau fi înfăptuite decît prin creșterea rolului statului în viața economică, printr-o activitate directă de dirijare și control, în condițiile cînd principalele mijloace de producție erau încă proprietate privată. În această viziune sînt trecute în revistă principalele măsuri economice cu caracter anticapitalist luate de puterea populară; — etatizarea Băncii Naționale prin trecerea acțiunilor în patrimoniul statului și exercitarea controlului de stat asupra creditului necesar refacerii economiei, reorganizarea Ministerului Economiei Naționale, alt pas important pe calea dezvoltării rolului economic al statului, sub a cărui influență directă erau incluse domenii și activități economice hotărîtoare, înființarea oficiilor industriale care s-au dovedit un mijloc eficient în acțiunea statului de redresare a vieții economice și de limitare a exploatării capitaliste, ele prefigurînd măsurile socialiste de îndrumare și control a întregii economii naționale. În fine, un loc important în șirul măsurilor economice care transpuneau în practică politica economică a partidului comunist l-au deținut propunerile din 14 iunie 1947 și pe baza lor înfăptuirea reformei monetare din august același an.

Realismul politicii economice a partidului comunist nu a întîrziat să-și arate rezultatele. La sfîrșitul anului 1947 față de anul 1938 producția globală industrială a ajuns la 75%, în unele ramuri atingîndu-se nivelul producției antebelice. Realizările obținute și în celelalte domenii economice în această etapă au marcat progrese însemnate, pe calea refacerii economiei și pregătirea premiselor pentru o nouă etapă în evoluția generală a țării, în desfășurarea revoluției populare.

Momentul hotărîtor din acest punct de vedere l-a constituit „exproprierea exproprietarilor" realizată în iunie 1948 prin naționalizarea principalelor mijloace de producție. Pentru a se putea înfăptui această măsură, partidul comunist a pregătit cu minuțiozitate condițiile materiale, organizatorice și politice necesare.

După ce sînt menționate toate categoriile de întreprinderi intrate în prevederile legii de naționalizare se insistă cu deosebire asupra schimbărilor profunde petrecute în baza economică a țării ca urmare a înfăptuirii naționalizării. După naționalizare pe baza datelor recensămîntului efectuat la 31 octombrie 1948—sectorul de stat reprezenta: 76% din personalul ocupat în industrie, 98% din cel ocupat în transporturi și comunicații, 42% din comerț și credit. În total au fost naționalizate 8894 de întreprinderi, dintre care 3560 de întreprinderi de interes cal. Naționalizarea a pus bazele realizării unor înfăptuiri economice remarcabile care să demonstreze progresul economic fără precedent din întreaga istorie a poporului român. Progresul economic s-a materializat în primul rînd, printr-o vertiginoasă dezvoltare a forțelor de producție în perioada construcției și edificării socialismului.

Concepția autorilor de a trata economia după 1948 atît pe perioadele istorice caracteristice cît și pe principalele probleme procese fundamentale economice, ca industrializarea proces organic al formării și consolidării economiei socialiste unitare, înfăptuirea revoluției agrare și organizarea și conducerea planificată a economiei, evidențiază mai pregnant pro-

www.dacoromanica.ro

gresul economic realizat pe pămîntul țării noastre, în condițiile revoluției socialiste.

Făurirea economiei socialiste unitare pînă în 1965 a constituit o grandioasă etapă a revoluției socialiste parcursă de poporul nostru, un proces revoluționar de cea mai mare însemnate pentru prefacerea calitativă economica, socială și suprastructurală a societății românești. Autorii demonstrează convingator — folosind principalii indicatori ai economiei — că în această perioadă deși scurtă, România s-a transformat dintr-o țară cu o industrie slab dezvoltată și o economie predominant agrară, într-o țară socialistă în curs de dezvoltare, cu o economie dinamică, în plin proces de modernizare, pe baza științei și tehnicii moderne. Astfel, la sfîrșitul anului 1965 producția globală industrială era mai mare decît cea a anului 1948 de 9,57 ori, producția industrială de mijloace de producție sporind de 14 ori iar cea a bunurilor de consum de 5,91 ori în aceeași perioadă. Producția globala agricolă realiza, la rindul ei, în 1965 o creștere de 1,93 ori față de anul 1950. Asemenea creșteri de ordin cantitativ — care marchează evident progresul economic — au fost însoțite de însemnate prefaceri calitative ale economiei. Dacă ne referim numai la creșterea substanțială a ponderii industriei la crearea produsului social și a venitului național, progresul economic calitativ este pregnant evident. Fața de 1938 cînd industria participa cu 39 % la crearea produsului social și cu 30,8 % la crearea venitului național, în anul 1965 această pondere a ajuns la 57,3 % și respectiv 48,9 %. Împreună cu construcțiile, industria participa în 1965 la crearea venitului național cu 56,9 %. Toate aceste schimbări de esență în dezvoltarea vieții economice au dus la schimbări corespunzătoare în structura de clasă, în natura claselor sociale, în raportul de forțe dintre ele. Merită să subliniem ideea — pe care am fi dorit-o expusă mai pe larg — că experiența românească în domeniul fauririi economiei socialiste unitare, îndeosebi a construirii industriei grele moderne pe baza efortului propriu și a relațiilor de cooperare cu țările socialiste, a extinderii relațiilor economice cu o serie de țări capitaliste, constituie atit o contribuție de remarcabilă originalitate la îmbogățirea teoriei socialismului științific cu privire la crearea bazei tehnico-materială a socialismului, cit și un izvor de învățăminte pentru țările ce cunosc o slabă dezvoltare și sînt angajate pe calea dezvoltării lor independente.

Perioada 1966—1970 cînd s-a realizat consolidarea economiei socialiste unitare s-a înscris ca o etapă deosebit de rodnică atit prin realizările efective cit și prin largile deschideri pe care le-a creat accelerarea dezvoltării țării și continuării procesului de perfecționare a conducerii societății pe toate planurile. Se subliniază locul important pe care-l ocupă Congresul al IX-lea al partidului pentru accelerarea progresului economic, congres care a creat climatul cel mai fertil de dezvoltare a gîndirii economice și politice marxiste de afirmare a unor teze și concepte novatoare românești, a sporit rolul teoriei economice în accelerarea progresului istoric al țării noastre. O contribuție hotăritoare în gîndirea și acțiunea partidului a adus-o tovarășul Nicolae Ceaușescu, personalitate contemporană de primă importanță care îndeplinește un rol deosebit în dezvoltarea pe un plan superior a teoriei socialismului științific, a celor mai bune tradiții ale gîndirii social-politice românești, în sintetizarea teoretică a experienței partidului nostru în construcția socialistă, precum și a tendințelor dezvoltării sociale contemporane.

Se evidențiază, de asemenea, locul și rolul Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român din decembrie 1967 care a marcat un moment semnificativ de referință în viața națiunii noastre, în construcția socialismului. Precizînd noi direcții de perfecționare a planificării, organizării și conducerii economiei naționale, Conferința a reprezentat o dezvoltare și concretizare perseverentă și unitară a directivelor trasate de Congresul al IX-lea al partidului și totodată o deschidere și pregătire a noii etape de dezvoltare a țării.

Ultima secțiune tratează evoluția economiei în perioada edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. După prezentarea conținutului și direcțiilor făuririi societății socialiste multilateral-dezvoltate înscrise în programul aprobat de Congresul al XI-lea al partidului, celelalte studii se ocupă de dezvoltarea economiei și realizările obținute în această perioadă, de prefacerile structurale ale economiei, de perfecționarea organizării și conducerii pe bază de plan a economiei, de perfecționarea pîrghiilor economico-financiare ale statului, de pregătire și perfecționarea forței de muncă în etapa actuală, de rolul științei ca factor definitoriu al progresului dezvoltării economiei, încheindu-se cu relațiile comerciale externe ale României și concepția românească privind noua ordine economică internațională.

Prin rezultatele obținute, această perioadă s-a caracterizat prin continuarea în ritmuri înalte a procesului de edificare a unei economii moderne, cu o industrie și o agricultură dezvoltată capabilă să valorifice superior resursele naturale, să realizeze o înaltă productivitate a muncii. Astfel, producția industrială obținută în anul 1975 a fost de 31 de ori mai mare decît în anul 1938. Odată cu creșterea cantitativă a producției, pe baza investițiilor alocate, au avut loc importante mutații calitative, structurale, în sensul creșterii rolului industriei, a ramurilor ei de bază legate ne-

www.dacoromanica.ro

mijlocit de progresul tehnic contemporan.

Semnificative rezultate s-au obținut în ce privește repartizarea în profil teritorial a forțelor de producție. Pe baza hotărîrilor Conferinței Naționale din 1972 s-a trecut la aplicarea legii privind sistematizarea economico-socială a teritoriului, urmărindu-se crearea unor centre puternice din punct de vedere economic, social-cultural și edilitar. Evidențiindu-se argumentat prefacerile structurale ale economiei, se subliniază că deși în ultimul sfert de veac România a înregistrat unul din cele mai înalte ritmuri ale creșterii economice dintre toate țările lumii (producția globală industrială cu ritm mediu anual de 13%, iar venitul național cu 9,7%) totuși pe plan mondial nivelul de dezvoltare economică o situează în rîndurile țărilor în curs de dezvoltare. Ca urmare, politica economică a partidului și statului este concentrată în direcția lichidării rămînerii în urmă față de țările avansate, dar și a realizării unor structuri economice-sociale moderne pentru a obține în următorii 15—25 ani un înalt nivel de civilizație materială și spirituală a întregului popor.

Tot în legătură cu prefacerile structurale din economie pentru etapa pe care o parcurgem, reține atenția problemele referitoare la dezvoltarea agriculturii care constituie una din ramurile de bază ale economiei noastre și căreia îi revin funcții multiple în dezvoltarea social-economică a țării. Sînt subliniate cele mai importante modificări structurale care vizează agricultura : scăderea ponderii agriculturii în venitul național și în totalul populației ocupate, ca o tendință generală a tuturor economiilor ce se află în proces de modernizare (de exemplu — populația ocupată în 1975 în agricultură 37,8% din total față de 74,1% în anul 1938) și modificarea locului diferitelor subramuri ale agriculturii, tot ca o expresie a tendinței de adaptare a acestei ramuri la cerințele unor structuri moderne. Sub acest aspect cea mai importantă schimbare o constituie creșterea ponderii producției animaliere și scăderea celei vegetale. Punîndu-se un accent deosebit în viitor pe dezvoltarea zootehniei se va ajunge ca în anul 1990 aceasta să dețină o pondere de 50% din totalul producției agricole globale.

Se evidențiază, de asemenea, problemele legate de pregătirea multilaterală a forței de muncă ca o caracteristică de bază a socialismului. Pregătirea forței de muncă este concepută pentru a răspunde concomitent, nevoilor prezente și viitoare de dezvoltare economică și socială. Prevederile planului de formare a cadrelor pentru toate domeniile și sectoarele de activitate au în vedere ritmul creșterii economice, proporțiile modernizării structurilor de ramură teritoriale și ale economiei de ansamblu, ritmul de promovare a progresului tehnic etc. Pornind de la aceste coordonate, de la faptul că în 1980 în industrie va lucra 37% din populația ocupată, iar în agricultură 27% urmează ca în actualul cincinal să fie pregătite 1 900 000 cadre calificate.

Merită atenție și studiul privind relațiile economice internaționale ale României concepute ca parte componentă a progresului economic. În acest domeniu se pornește de la concepția de politică economică a statului nostru potrivit căreia lărgirea schimburilor economice și cooperarea în producție cu alte state reprezintă o necesitate obiectivă și pentru progresul economic și social al țării.

Participarea activă la diviziunea internațională a muncii, prin amplificarea și diversificarea schimburilor economice cu toate statele lumii, constituie o trăsătură definitorie a politicii economice externe a României. Ca urmare a ritmului mediu anual de creștere a volumului comerțului exterior de 15% care a depășit ritmul mediu anual de creștere a producției industriale și a venitului național și ca urmare a creșterii mai accelerate a comerțului exterior al țării noastre în raport cu cea a comerțului internațional, ponderea României în ansamblul comerțului mondial a crescut permanent (în 1950 era de 0,37% iar în 1975 de peste 0,60%).

De asemenea, în politica sa de extindere a relațiilor economice cu celelalte state ale lumii țara noastră acordă o atenție specială promovării unor forme moderne de cooperare economică și tehnico-științifică pe plan internațional. România și-a intensificat participarea activă în cadrul organismelor și organizațiilor economice internaționale. Țara noastră este membră în aproape toate instituțiile specializate ale Organizației Națiunilor Unite, a aderat la Acordul General pentru tarife și comerț (G.A.T.T.) și este membră a marilor organizații financiare internaționale ca Fondul Monetar Internațional, Banca Internațională pentru reconstrucție și dezvoltare etc.

În fine, se dezbate pe larg concepția românească despre necesitatea edificării unei noi ordini economice internaționale — ca o cerință istorică determinată obiectiv de mutațiile profunde intervenite pe plan economic și politic. De altfel, raporturile țării noastre cu toate statele reprezintă materializarea concepției de nouă ordine economică ceea ce constituie un aport la intensificarea luptei împotriva vechii politici imperialiste colonialiste și neocolonialiste, la promovarea politicii noi de egalitate și respect între toate națiunile lumii.

Ilie Puia

www.dacoromanica.ro

* * * *Documente privind istoria militară a poporului român. 23—31 august 1944*, I, Edit. militară, Bucureşti, 1977, LXXXIII + 272 p.

În urmă cu doi ani, sub auspiciile Centrului de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară, apărea primul volum al unei colecţii intitulate *Documente privind istoria militară a poporului român*, realizare ce se înscrie, prin implicaţiile şi semnificaţiile sale pentru cunoaşterea trecutului românesc, printre rezultatele acelor acţiuni — devenite manifestări consuetudinare ale istoriografiei contemporane — de publicare a tuturor izvoarelor, care să se constituie apoi într-o operă în stare să releve adevărata istorie a patriei. Noua colecţie de documente, al cărui titlu implică asumarea unor responsabilităţi deosebite, se anunţă, prin însuşi temeiul ce a justificat materializarea unei asemenea perspective, ca o înfăptuire monumentală, atît prin proporţii cît şi, mai ales, prin conţinut. Se poate afirma, deci, că aşa cum se conturează, editarea acestei colecţii va constitui, prin bogăţia informaţiilor documentare privitoare la istoria militară, dar nu numai militară, a poporului român, un instrument indispensabil explorării trecutului, reclamat, decenii de-a rîndul, de atîtea generaţii de istorici. Meritul acelora care s-au angajat cu publicarea prezentei colecţii este şi mai evident, dacă avem în vedere că acest corpus de documente, dincolo de faptul că permite realizarea unui progres evident în cunoaşterea izvoarelor istoriei poporului român, constituie o complinire firească a colecţiilor de acest gen editate pînă în prezent, a căror consubstanţialitate este subînţeleasă. Şi, atît timp cît documentul este singurul în stare să confere valoare unor judecăţi istorice, să refacă sau să sugereze atmosfera reală a unor vremuri intrate demult în istorie, utilitatea acestei colecţii este indiscutabilă.

După ce în primul volum, întocmit de Constantin Căzănişteanu — coordonator —, Maria Georgescu şi Niculae Niculae, au fost publicate 240 de documente din intervalul mai 1888 — iulie 1891, tomul apărut de această dată însumează în paginile sale 300 de mărturii privitoare la primele trei zile ale insurecţiei române din august 1944. Referindu-ne la semnificaţiile şi valoarea informaţională ale acestui nou tom, trebuie să remarcăm, de la început, că el ocupă un loc aparte în structura colecţiei. Pentru prima dată în ţara noastră, se publică un volum de documente care oferă cercetătorului o sumă de informaţii necunoscute sau doar parţial utilizate despre un eveniment ca acela care a marcat începutul unei noi istorii a României. Publicarea acestui tom era reclamată totodată şi de consideraţii care depăşesc sfera istoriei naţionale. În ultimul timp, tot mai mulţi sînt cei care, investigînd desfăşurarea de ansamblu a ultimei conflagraţii mondiale, au revelat că, deşi paradoxală la prima vedere, concluzia ce se impune tot mai adesea este aceea că al doilea război mondial continuă să rămînă, mai departe, destul de puţin cunoscut. Multe aspecte pe care le încumbă o abordare monografică sînt încă necercetate şi deci necunoscute, deşi aceştea se referă, de multe ori, la întinse spaţii geografice implicate direct în conflictul declanşat la 1 septembrie 1939. Prima cauză a acestei circumstanţe neobişnuite rezidă în faptul că multe arhive au rămas, pînă astăzi chiar, neexplorate, necunoscute, tăinuite sau închise încă pentru cel interesat, fără a mai vorbi de publicarea lor, făcînd posibilă astfel proliferarea unor lucrări care poartă adesea amprenta intereselor conjuncturale, politice, nereuşind a depăşi orientările tendenţioase şi, de multe ori, apologetice. Tocmai de aceea, convingerea cvasiunanimă a istoricilor, şi nu numai a acestora, este că, la ora actuală, scrierea unei „istorii totale şi definitive" a celui de al doilea război mondial nu este încă posibilă, înainte de publicarea tuturor surselor documentare referitoare la acest eveniment. Aşadar, volumul în discuţie răspunde, prin conţinutul său, şi acestor deziderate, introducînd, totodată, în circuitul ştiinţific informaţii în stare să evidenţieze măsura exactă şi consecinţele complexe ale actului de la 23 august 1944, atît pentru desfăşurarea confruntării de forţe ale cărei final şi rezultate deveniseră şi mai evidente după această dată, cît şi pentru evoluţia ulterioara a realităţilor româneşti. Publicarea acestor documente, reclamată cu acuitate, deci, din atîtea considerente, constituie, totodată, un corectiv irefutabil aplicat unor lucrări sau afirmaţii tendenţioase, care au denaturat importanţa acelui *moment al adevărului*, care a fost insurecţia din august 1944. Fără îndoială, multe dintre denaturările survenite cu anii vor fi puse de acum înainte de acord cu aceste dovezi peremptorii, ce nu suportă, sub nici o formă, a fi eludate.

În acest tom, care reprezintă prima diviziune a unui volum structurat în patru părţi : I (23—25 august), II (26—27 august), III (28—29 august), IV(30—31 august), Petre Ilie, Al. Gh. Savu, Leonida Loghin şi Mihail E. Ionescu publică documentele care privesc zilele de început ale insurecţiei, hotărîtoare, aşadar, pentru destinul unei acţiuni ca aceea iniţiată de România la 23 august 1944. Volumul se deschide cu un *Cuvînt înainte*, semnat de Al. Gh. Savu şi o *Prefaţă* în care sînt expuse criteriile de editare. După precizările de rigoare, privitoare la conţinutul şi provenienţa docu-

www.dacoromanica.ro

mentelor, precum și a rezumatelor acestora, însoțite de traduceri în franceză și rusă, urmează, în ordine cronologică, 26 de documente ce poartă data de 23 august (p. 3 — 40), 133 emise la 24 august (p. 43—150) și 141 din 25 august 1944 (p. 153—271). Alături de proclamația către țară, de declarația noului guvern și cea a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, documente fundamentale ale insurecției române, în volum sînt inserate decrete-legi, ordine, rapoarte, note, telegrame, instrucțiuni, directive operative, buletine de informații, dări de seamă etc., adresate de Marele stat major român diferitelor comandamente militare sau invers.

Înainte de toate, însă, trebuie să remarcăm bogăția informațională a acestor documente, care permit evidențierea profunzimii și a complexității unei acțiuni ca aceea care avea să reorienteze și să redimensioneze întreaga istorie a României. Chiar din primele documente se poate remarca pregătirea, cu responsabilitate și pricepere, a tuturor acțiunilor insurecționale, a misiunilor și a obiectivelor precise prin care urmau a fi transpuse în practică hotărîrile fixate de proclamația care făcea cunoscută „ieșirea noastră din alianța cu puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite". Nu mai puțin importante sînt informațiile referitoare la evoluția confruntării directe între forțele insurecționale și armata germană — despre care, un ordin al șefului Marelui stat major român conchidea că „a devenit singura inamică" (p. 168) — , la aria de desfășurare a acesteia, la starea de spirit a maselor etc. Concluzia care se desprinde, cu pregnanță, din parcurgerea acestor documente este aceea că insurecția a reprezentat un act de înțelegere a cerințelor vremii, care răspundea unor necesități interne, reclamate de condițiile obiective existente în România. Faptul că atît armata cît și cele mai largi mase de oameni ai muncii, de pe întreg cuprinsul țării, s-au angajat plenar în lupta de eliberare, stabilind, în același timp, contacte cu Aliații, în vederea fixării bazelor cooperării antihitleriste, învederează, cu destulă elocvență, atît caracterul insurecției cît și ecoul acesteia peste hotare, acolo unde se observa că „toate știrile relative la România sînt foarte favorabile" (p. 166). Oricine va consulta acest volum va rămîne impresionat de dimensiunile insurecției române, de amploarea forțelor participante și a ariei de desfășurare, de patriotismul înalt afirmat cu această ocazie, de efortul general, care a mobilizat întreaga țară, hotărîtă să-și aleagă singură calea dezvoltării sale viitoare. Atunci cînd documentul, prin conținutul său, uneori laconic, ridică unele semne de întrebare, intervin adnotările și considerațiile editoriale, înlăturînd orice neînțelegere.

În cea mai mare parte, aceste documente sînt inedite, provenind din diferite fonduri arhivistice. Astfel, 281 de documente au fost selectate din arhiva Ministerului Apărării Naționale, unde, cum era și firesc, se păstrează cele mai multe mărturii referitoare la intervalul la care ne referim. Documentele extrase din această arhivă, dintre care nouă sînt în limba germană (nr. 33, 43, 51, 54, 73, 118, 120 și 124), au fost reținute din 22 de fonduri și 43 de dosare. La acestea se adaugă un număr de zece documente provenite din surse străine, dintre care cele opt în limba germană (nr. 118 —119, 121—123, 125, 173 și 254) au fost selecționate din fondul microfilme S.U.A., păstrat la Arhivele Statului București. Sondarea acestui fond s-a dovedit a fi pe deplin justificată, întrucît, mărturiile introduse cu această ocazie în circuitul științific sînt deosebit de prețioase. Demne de semnalat sînt informațiile referitoare la planurile germane care preconizau răsturnarea guvernului abia instalat — „guvernul pucist", cum îl caracterizau oficialitățile naziste —, și instituirea unui „contraguvern național român", manevrat, bineînțeles, de reprezentanții führerului la București. Interesează, apoi, știrile despre atitudinea Germaniei față de România, despre starea de spirit a trupelor naziste, aflate pe teritoriul țării noastre etc. Surprinse și deconcertate de schimbările survenite la 23 august, autoritățile hitleriste, resemnate în fața unui eșec evident și ineluctabil, se arătau îngrijorate de influența pe care o va avea „comportarea" României asupra unor țări aflate în circumstanțe asemănătoare. A doua zi, chiar, după declanșarea insurecției, o notă a secției străinătate a Statului major al Înaltului comandament al Wehrmachtului conchidea că „evoluția situației din România și reacția germană față de atitudinea acesteia este urmărită de Finlanda cu deosebit interes deoarece aici ar putea afla eventual, printre altele, un imbold pentru o atitudine asemănătoare" (p. 119). Pe lîngă acestea, două documente (nr. 23 și 172), emise de oficialitățile ungare, sînt publicate după un fond documentar al Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară. Acestea dezvăluie atitudinea Ungariei față de „trădarea României", cum era numită ieșirea țării noastre din tabăra axistă, îngrijorarea cercurilor guvernamentale maghiare față de cursul ulterior al desfășurării confruntărilor militare, măsurile preconizate a fi adoptate în noile împrejurări etc. Documentele redactate în limbile germană și maghiară sînt însoțite de traduceri, care facilitează consultarea lor.

Editarea acestui tom a presupus, desigur, depășirea unor greutăți specifice unei asemenea întreprinderi, care necesită răbdare, perspicacitate, decizie, obiectivitate și, înainte de toate, cunoașterea epocii la care se referă

www.dacoromanica.ro

documentele, a cauzelor şi a împrejurărilor ce au determinat emiterea acestora etc., elemente indispensabile selecţiei, datării şi ordonării unui vast material informativ, aflat în multe arhive şi biblioteci din ţară şi din străinătate. Se cuvine, aşadar, a fi subliniat efortul solicitat de investigarea atîtor fonduri arhivistice, dintre care numai o parte sînt citate în lucrare. Aici este cazul să discutăm dacă n-ar fi recomandabil ca într-o notă aparte, în ultimul tom, să se precizeze lista tuturor fondurilor consultate, pentru că altfel s-ar putea crede că aria investigaţiilor de depistare a fost limitată la fondurile din care au fost extrase documentele înserate în acest tom. Or, fondurile cercetate de editori au fost, fără îndoială, mult mai numeroase decît cele menţionate atunci cînd se indică provenienţa fiecărui document.

În totul, tomul la care ne-am referit, mai unitar, prin natura documentelor incorporate, decît celălalt, publicat, constituie o operă considerabilă, apreciată la adevărata ei valoare numai de cei care cunosc eforturile pretinse întotdeauna de editarea unui document. Situată sub semnul adevărului ştiinţific, această colecţie pleacă de la o necesitate, convertită în convingerea că documentul interesează în primul rînd, ca singurul care oferă o cunoaştere directă, frustă, a unor realităţi care se confundă deja cu istoria. Or, atît timp cît documentul rămîne unicul semn incontestabil al istoriei către contemporaneitate, acţiunea de publicare a acestora capătă o veritabilă amprentă ritualică, sporind parcă valoarea unor astfel de îndreptare ştiinţifice. Perspectiva colecţiei impresionează prin monumentalitate şi va reprezenta, neîndoios, o operă fundamentală a genului, fără de care nu va mai putea fi concepută, în viitor, cercetarea istoriei României.

Gh. I. Florescu

* * * *Ziemia i ludzie dawnej Polski. Studia z geografii historycznej* (Pămîntul şi oamenii Poloniei de altă dată. Studii de geografie istorică), red. A. Galos, J. Janczak, Ossolineum, Wrocław, 1976, 211 p.

O merituoasă publicaţie wrocławiană solicită sub citeva aspecte atenţia cititorului nostru. Înainte de toate prin *conţinutul ei*. O scurtă *Prefaţă* (T. Ładogórski; p. 5—6) subliniază importanţa cărţii, prima de acest fel prin tematică.

În *Ştiinţele istorice şi cele ale naturii în cercetările asupra pădurilor din ţările poloneze*[1] se reiau datele palinologiei, dendrocronologiei şi botanicii. Probleme importante — referitoare la îndeletnicirile de culegere, vînătoare, creştere de animale în păduri, ale triburilor din perioada feudalismului timpuriu şi dezvoltat — rămîn de cercetat, de aici urmînd a se desprinde noi concluzii asupra acţiunii de colonizare. O importanţă deosebită are cercetarea istoriei pădurilor pentru a aduce noi cunoştinţe asupra istoriei sociale; datele obţinute vor trebui coroborate cu rezultatele studierii organizării militare, şi istoriei militare, antropogeografiei şi geografiei istorice; se impune deci cercetarea multidisciplinară, naturaliştii şi istoricii urmînd a-şi da mîna. Reconstituirea răspîndirii pădurilor se va putea face prin aplicarea unor sondaje: pentru evul mediu timpuriu se propune stabilirea situaţiei pe teritoriul Poloniei în trei momente diferite — în secolul al VIII-lea, la mijlocul celui de-al X-lea şi la începutul veacului al XIII-lea.

În *Pămînturile din Mazowsze* (*Mazovia*) *Płock-ului la sfîrşitul epocii vechi. Încercare de reconstituire arheogeografică* (J. Pyrgała, Varşovia; p. 37 61) se porneşte de la unele rezultate ale studiului, întreprins de Institutul de Istorie a Culturii Materiale în Mazowsze de Nord, între Vistula şi Wkra, asupra populării ţinutului şi înfăţişării mediului natural în secolele I î. e. n. — IV e. n.: s-au scos la iveală construcţii şi vestigii ale uneltelor de producţie. Aceasta permite o reconstituire a interrelaţiilor natură-aşezări umane, precum şi a nivelului, atins de cultura materială în societatea locală. Autorul a întreprins şi alte studii, cu colaborarea specialiştilor în geologie şi geomorfologie, paleopedologie, palinologie şi paleobotanică, dendrologie şi paleozoologie, metalografie şi chimie. Astfel se reconstituie tabloul acoperămîntului vegetal al regiunii: pădurile se întindeau pe 60—70% din suprafaţă: predominau foioasele, după care veneau pădurile mixte de conifere şi foioase; se cultivau meiul, secara şi în mică măsură grîul. Pentru introducerea pămîntului în circuitul agricol se foloseau două sisteme: arderea mărăcinişului; despădurirea şi lăzuirea. Creşterea animalelor se concentra asupra vitelor cornute şi cailor; mai puţin importantă era creşterea oilor, caprelor şi porcilor. Alte cercetări au arătat că vînătoarea şi pescuitul erau de mică importanţă. Nivelul prelucrării fierului era destul de înalt.

Populareа şi extinderea pădurilor Sileziei Inferioare în evul mediu timpuriu. Încercare de reconstituire (J. Lodowski, Wrocław;

[1] J. Tyszkiewicz, Varşovia; p. 7 — 36.

www.dacoromanica.ro

p. 63—82) are în vedere secolele VI—XII. Se construiesc două hărți ale așezărilor; pentru veacurile VI—X și X—XII. Se constată că localitățile se concentrează în zonele cu soluri fertile și rețea acvatică dezvoltată; triburile contemporane despăduriseră probabil în însemnată măsură teritoriul amintit. Cea mai mare parte însă a Silezici Inferioare, acoperită de mari păduri, a rămas în esență nepopulată pînă în secolul al XIII-lea. Poate 65% din suprafața întregii regiuni se mai menținea încă împădurită în veacul al XII-lea. Concluziile — bazate pe analize palinologice — converg și asupra speciilor dendrologice caracteristice, sensibil deosebite de cele de azi.

Despre locurile de trecere prin Błota Łęczyckie (bălțile Łęczyca) în evul mediu (S. Zajączkowski, Łódź; p. 83—127) aduce în atenția lectorului mlaștinile dintre confluența Wartei cu Nerul (în vest) și Łowicz (în est). Înlăturate prin lucrările, efectuate mai ales în secolul al XIX-lea, ele împărțeau altădată în două voievodatul Łęczyca, constituind în vechea Rzeczpospolita un mare impediment pentru circulație. Puteau fi trecute deci numai prin anumite locuri — naturale sau artificiale (diguri, poduri) —, drumurile avînd prin urmare trasee obligate. Este permisă deci, în scopul determinării locurilor de trecere, aplicarea tehnicii regresive: se stabilesc cele patru trecători peste bălțile Łęczyca la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, pe baza hărților și altor izvoare ale vremii; mărturiile medievale confirmă existența lor și în veacurile precedente; mai importantă era trecătoarea artificială din centru — între Łęczyca și Topola —, care constituia și în secolul al XII-lea legătura între zone chiar foarte îndepărtate. Mult utilizat a fost și vadul de la Trojanów, pe valea Bzurei, pe unde au trecut și oștile lituaniene în acțiunea de invadare a Poloniei, la sfîrșitul veacului al XIII-lea.

Transformările prin colonizare și mediul natural în zona Łuków în secolul al XV-lea și prima jumătate a celui de-al XVI-lea (A. Olejarczuk, Varșovia; p. 129—151) au în vedere un teritoriu care — ca și întreaga provincie Lublin — se găsea la începutul celui de-al XV-lea veac printre cele mai puțin populate din Polonia. În perioada discutată se desfășoară o intensă colonizare: de la circa 100 de sate în prima jumătate a secolului al XV-lea se ajunge la 244 pe la mijlocul celui de-al XVI-lea; numărul locuitorilor trece de la 760 la 10 500, iar densitatea de la 1,7 la 24 locuitori/km^2. Se mărește numărul parohiilor, se creează orașe pe baza dreptului german. Dacă la începutul veacului al XV-lea predomină sate cu 3—4 curți (și nu rareori se constată dispunerea izolată a cîte unei singure gospodării), la mijlocul secolului al XVI-lea satele ajung la circa 20 de curți și multe dintre localitățile rurale se subdivid în cîteva părți distincte. Mediul înconjurător începe a fi activ influențat: se amplifică sistemul arterelor de circulație; despădurirea neîncetată — în condițiile anumitor forme de stăpînire a pămîntului — duce la sporirea suprafețelor cultivate de la 4,7% (în 1418) la 26,5% (în 1552) din teritoriul parohiei Łuków (în limitele sale de la începutul secolului al XV-lea). Se evidențiază astfel interdependențele și influențele reciproce între colonizare și schimbările operate în mediul ambiant.

Însemnătatea hărților manuscrise ruse din anii 1732 — 1765 pentru istoria relațiilor ruso-polone (B. Galkovič, Moscova; p. 153 — 181) prezintă 32 de izvoare cartografice, neintroduse încă în circuitul științific sau insuficient utilizate pînă acum. Ele se află în trei arhive din Moscova și Leningrad, precum și în Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei de Științe a U.R.S.S. din acest ultim oraș. Cum hărțile studiate au fost realizate în cadrul lucrărilor de demarcare a graniței, ele sînt precise și pot fi deci folosite pentru stabilirea detaliilor asupra frontierei polono-ruse. Se trasează astfel frontiera comună în anii 1686—1772, timp în care ea a marcat anumite deplasări într-un sens sau altul.

Meritele științifice ale lui Stanisław Arnold în domeniul geografiei istorice (W. Pałucki, Varșovia; p. 183—195) și *Geografia istorică în lucrările lui Stanisław Herbst* (H. Rutkowski, Varșovia; p. 197—209) prezintă lucrările celor doi savanți, decedați în 1973. Mi se pare interesant de amintit că, încă în lucrarea *Teritoriile tribale în structura administrativă a Poloniei Piastilor în secolele XII—XIII* (publicată în 1937), S. Arnold a folosit cu succes cercetarea regresivă.

Acesta este conținutul unei interesante culegeri de studii, rezultat al colaborării unor cercetători din diferite centre poloneze, precum și din Moscova. Toate lucrările se publică în polonă, afară de cel al lui B. Galkovič, tipărit în rusă; fiecare studiu este urmat de un rezumat francez. Acuratețea specifică geografiei istorice este observată cu scrupulozitate, ceea ce însă face și mai de mirare absența unui indice toponimic.

★

Cartea merită atenție nu numai pentru că se constituie într-o reușită a unor confrați din țări vecine și prietene și conturează importante rezultate ale cercetării faptelor de istorie poloneză; nu numai pentru că aduce noi dovezi ale utilității geografiei istorice și, în general, a cercetării interdisciplinare pentru studiul desfășurărilor trecute. Culegerea de studii prezentată este interesantă și prin *ecourile ei românești*.

1) S-a afirmat — nu din perspectivă științifică de multe ori, ci sub presiunea intereselor

www.dacoromanica.ro

unor grupuri şi pături exploatatoare — că românii evului mediu timpuriu ar fi fost crescători „nomazi" de animale, care ar fi „preluat" agricultura de la unele triburi, migrate în zona noastră (aserţiunea poate fi întîlnită, din păcate, în unele lucrări străine, editate şi în anii 1976 — 1977 !!). Preponderenţa decisivă a terminologiei latine vechi în agricultură, pomicultură, viticultură, meşteşuguri [2] etc., originea daco-getică a denominaţiilor de bază ale aşezărilor umane medievale (sat [3], cătun [4]) ş. a. demonstrează, desigur, în mod peremptoriu continuitatea de vieţuire sedentară pe aceste meleaguri a etniei lor fundamentale, la care agricultura propriu-zisă a jucat permanent un rol important. Unii dintre cei ce-au combătut amintitul fals punct de vedere au crezut însă că-l pot infirma mai hotărît dacă minimalizează însemnătatea păstoritului la noi. Că nu se poate face aceasta pentru evul mediu timpuriu rezultă clar din faptul că, şi între secolul al XIV-lea şi prima jumătate a celui de-al XIX-lea, animalele şi produsele animaliere jucau un rol important în economia carpato-dunăreano-pontică şi ocupau primul loc în exportul Ţării Româneşti şi Moldovei, creşterea vitelor fiind principalul izvor al veniturilor băneşti ale gospodăriilor ţărăneşti [5].

Anumite fapte de limbă ne confruntă totuşi cu o altă faţetă a lucrurilor. Poporul român, aflat permanent în legături cu popoarele vecine, practicînd largi schimburi materiale şi culturale cu ele, le-a transmis un material lexical păstoresc relativ important (armăsar, brînză, carne, caş, chiag, iarbă, merinde, trifoi, urdă etc.) [6]. Care este explicaţia fenomenului? Nu avem oare aici de-a face cu un argument al „nomadismului", al „exclusivităţii" creşterii animalelor la români în mileniul I al e.n.? Articolul lui J. Pyrgała (p. 37—61) demonstrează că la populaţia agricolă din zonele centrale ale Poloniei, în primele secole ale erei noastre, creşterea animalelor se concentra asupra bovinelor şi cabalinelor, iar ovinele, caprinele şi porcinele ocupau un loc mai puţin important. Şi la alte triburi slave dinaintea marii migraţii a veacurilor VI—VII se constată destul de dezvoltată; cailor li se acordă atenţie susţinută, dar creşterea altor animale (vite cornute, porci etc.) pare mai puţin reliefata, oile avînd poate chiar un rol relativ redus [7]. Veniţi în contact cu strămoşii în secolele VI—VII, slavii au trecut treptat — sub influenţa acestora — de la olăria confecţionată manual şi în general neornamentată, la cera

[2] Al. Bocăneţu, *Terminologia agrară în limba română...*, în „Codrul Cosminului", Cernăuţi, II, 1925, p. 127—128 et pass. (pentru agricultură); C. C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, „Albatros", (1977), p. 132 (pentru meşteşuguri); etc.

[3] Concluziile demonstraţiei erudite (V. Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, ed. M. Borcilă — I. Mării, „Dacia", Cluj, 1971, p. 256—259; la 1921), conform căreia *sat* (lat. *fossatum* „şanţ", „tranşee" au fost acceptate mai de toţi cercetătorii. Se aduceau argumente pentru a se demonstra pe de o parte existenţa şanţurilor împrejmuitoare la diverse aşezări (ex. *oppidum* este prevăzut cu *fossa*), pe de alta firescul tranziţiei în materie de localităţi de la un concept militar la unul civil (ex.: *gard, ogradă, a îngrădi* <slav. *grad*) şi viceversa (ex.: *cetate* <lat. *vivitas, civis*). Dacă sub aspect lingvistic inteligenţa discursului este remarcabilă, sub specie istorică el se dovedeşte neizbutit. Înainte de toate pentru că materialul comparativ se referă la aşezări fortificate, care n-au putut niciodată reprezenta un procent prea mare din totalul localităţilor; or, obiectul discuţiei noastre îl constituie majoritatea covîrşitoare a acestora — satele. Se iveşte apoi această întrebare: noţiunea fundamentală pentru mille de aşezări străromâne să aibă oare o atît de acută origine militară? Părăsirea vechiului termen daco-getic şi însuşirea unuia nou de-o asemenea factură ar presupune o ruptură totală cu traiul vechilor obşti autothtone, ceea ce documentele medievale — arătînd persistenţa vechilor structuri de obşte ţărănească — nu confirmă. Cred deci că trebuie admisă demonstraţia lingvistică / A. Balotă, *Un héritage aborigène: alb. „fshat (shat)", roum. „sat (fsat)"*, în „Revue hist. Sud-Est europ.", XIV, 7 — 9, 1937, p. 243 —250 / a unei origini daco-getice a rom. *sat*.

[4] A. Balotă, *op. cit.*, p. 247, 249; L. Roman, *Teoria „depopulării" şi dezvoltarea Ţării Româneşti în anii 1739 — 1831*, în *Populaţie şi societate. Studii de demografie istorică*, II, red. acad., St. Pascu, (Cluj-Napoca, 1977), p. 231—232; etc.

[5] P. P. Panaitescu, în *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 16 — 23; C. C. Giurescu, *op. cit.* p. 29; etc.

[6] Fr. Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpaten*, Carl Gerold's Sohn, Wien, 1879 (Separatabdruck aus dem XXX. Bande der Denkschriften der Philos. — Hist. Classe der Kais. Akad. der Wissenschaften), p. 8,10 — 25 (cu o contribuţie a lui E. Kałużniacki); D. Macrea, *Terminologia agricolă românească*, în „România literară", VI, 19,10 mai 1973, p. 13; etc.

[7] Ju. V. Kuharenko, în *Očerki istorii S.S.S.R. ... III-IX vv.*, otv. red. akad. B. A. Rybakov, Izd. A. N. S.S.S.R., Moskva, 1958, p. 88 — 89; *Istorija Ukrajins 'koji R.S.R.*, I, red. K. K. Dubina et al., „Naukova dumka", Kyjiv, 1967, p. 26—27; etc.

www.dacoromanica.ro

mica lucrată la roată și ornată cu linii orizontale și ondulate ; la sfîrșitul veacului al VII-lea și în cel de-al VIII-lea, fenomenul s-a petrecut la cea mai mare parte a triburilor slave, datorită contactului — în diferite zone — cu civilizația romană provincială [8].

La triburile ungare aflate în cîmpiile nordpontice apare tendința părăsirii economiei esențialmente nomade și trecerii la modul de viață sedentar, începe apropierea îndeletnicirilor agricole. Deși desedentarizarea maghiarilor la sfîrșitul secolului al IX-lea îi înfățișează la Dunărea mijlocie ca popor nomad tipic, unele grupuri se arată acum a fi depășit de mult acest stadiu [9]. Pecenegii și cumanii sînt și ei crescători nomazi de vite — probabil mai ales oieri — și sedentarizarea, în diferite părți ale zonei carpato-dunărene, a unor grupuri dintre ei este condiția preluării agrotehnicilor de la români și calea spre topirea în rîndurile acestora, nu înainte însă de a le fi transmis unii termeni ai practicilor pastorale (*cioban, odaie* etc. ; poate *baci, țîrlă* ș. a.).

Influența relativ însemnată a lexicului păstoresc românesc asupra popoarelor din jur se explică deci nu prin „nomadism" și nici prin preocuparea „exclusivă" pentru creșterea animalelor, ci prin faptul că — față de toate etniile migrate în aria noastră și ținuturile limitrofe, cu care românii au venit în contact în secolele VI—XIII, cu care au realizat schimburi materiale și culturale, transmițînd unele valori proprii și preluînd dintre ale vecinilor, ale celor cu care au conviețuit sau au intrat chiar în simbioză — civilizația lor era singura care întrunea asemenea particularități ca : purtătoarea celei mai vechi din întreaga regiune carpato-balcanică creșteri a animalelor (daco-geto-moesică), deținătoarea unei înalte prelucrări a produselor animaliere ; îndeletnicirea nu se dezvoltă unilateral, mare atenție fiind acordată și bovinelor, și ovinelor etc., dar desigur cu o anumită specializare regională ; creșterea animalelor se realiza în strînsă îmbinare cu agricultura mare, pomicultura, viticultura etc., în condiții sedentare ; ocupațiile agreste se conjugau cu o destul de înaltă dezvoltare a meșteșugurilor. Aceste trăsături specifice s-au constituit în factori esențiali ai înaltului nivel de dezvoltare a creșterii animalelor, iar prezența pe meleagurile noastre a pășunilor alpine și a stepelor întinse din vecinătatea lor a alcătuit întotdeauna condițiile naturale favorabile în acest sens. La răspîndirea în părțile vecine a unor termeni păstorești ai limbii române au contribuit, evident, și transhumanța, precum și unele băjeniri. Este de avut, totodată, în vedere și faptul că împrumuturile de la noi s-au făcut de către limbile regiunilor apropiate nu numai în planul creșterii animalelor, ci și al agriculturii mari, pomiculturii, legumiculturii etc. (ceapă, ciur, gutuie, mălai, moșie, păpușoi, sapă etc.) [10], ceea ce arată tocmai împletirea inextricabilă în țara noastră, în evul mediu (inclusiv în cel timpuriu), a diferitelor domenii ale ocupațiilor agreste.

2) Zona mocirloasă de pe malul sting al Tisei (avînd înainte de sfîrșitul secolului al XVIII-lea numai două treceri importante [11]) s-a afirmat nu o dată a fi constituit un factor hotărîtor al slăbiciunii legăturilor dintre Transilvania și Ungaria, al autonomiei primeia, al perpetuării unor strînse legături ale ei cu Principatele extracarpatice. Lucrarea lui S. Zajączkowski (p. 83—127) arată însă că o situație oarecum similară pe teritoriul Poloniei n-a împiedicat totuși — cu toate greutățile pe care le crea — unitatea etniei și a teritoriului așezărilor sale. Este semnificativ și faptul că drenarea mlaștinilor de la est de Tisa, ca și regularizarea cursului său în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea n-au putut anihila tendințele de autonomie ale Transilvaniei față de zonele central-europene și tot mai puternica ei orientare economică și social-politică spre Țara Românească și Moldova.

Atunci, înlăturînd unele exagerări în interpretarea rolului mediului ambiant în istorie, sînt de căutat factori de mai mare profunzime, care făceau ca evoluția economică, politică și culturală transilvăneană să-și găsească o împlinire firească în relațiile tot mai strînse cu țările românești de dincoace de munți. Tocmai acești factori de adîncime determinau întărirea continuă a unității etniei românești, făceau ca — așa cum s-a spus de atîtea ori — lanțul Carpaților să nu constituie un factor de despărțire, ci unul de unitate, peste ei practicîndu-se frecvente treceri, prin numeroase locuri, pe cînd peste Tisa n-a fost necesar să se folosească mai mult de două pasaje și acelea incomparabil în mai mică măsură puse la contribuție.

Chiar dacă ne vom referi la un singur aspect, desigur limitat, realitățile se vor limpezi totuși.

[8] Maria Comșa, *L'influence romaine provinciale sur la civilisation slave à l'époque de la formation des états*, în „Romanoslavica", XVI, 1968, p. 447—460 + 6 figuri.

[9] M. Veres, *Les antécédents de la conquête du pays par les Hongrois*, în *Les anciens Hongrois et les ethnies voisines à l'Est*, dir. I. Erdélyi, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977, p. 299—300, 302.

[10] Fr. Miklosich, *loc. cit.* ; D. Macrea, *loc. cit.* ; etc.

[11] S. Mehedinți, *Ce este Transilvania?*, în „Revista ist. rom.", X, 1940, p. 32—33 ; C. Daicoviciu, *Bănatul și iazygii*, în „Apulum", I, 1939—1942, p. 105 (harta), p. 106—107 (și n. 17) ; etc.

www.dacoromanica.ro

Cînd, în 1767, păstorilor nestabiliți în Țara Românească li se interzice arendarea pășunilor de aici, conducerea Brașovului consideră că aplicarea unei asemenea măsuri ar sili pe oierii transilvăneni să-și vîndă turmele sau să se stabilească în Muntenia. În momentul în care Curtea de la Viena solicită desființarea pășunatului dincolo de granițele Imperiului, la 30 iulie 1770 guberniul ardelean observă că în interiorul arcului carpatic pășunile sînt neîndestulătoare; la 9 iulie 1771 el subliniază și că mișcarea oilor spre Banat sau către regiunile situate spre vest de Transilvania este de asemenea inoperantă, căci ar costa mai mult decît creșterea animalelor în Țara Românească. În 1786, baronul H. Rathkeal — internunțiul Austriei în capitala otomană — constată și el necesitatea menținerii transhumanței oierilor ardeleni dincoace de munți[12].

Repet, acesta este numai unul dintre numeroasele aspecte ale problemei. Abordarea și a altora conturează deplin situația: zona carpato-dunăreano-pontică se distinge printr-o dispunere, cu desăvîrșire armonioasă, a unei uluitoare diversități de forme de relief, teritoriul alcătuind un sistem unitar; pe această bază naturală (or, în timpurile mai vechi mediul ambiant avea o importanță cu mult mai mare decît în perioadele recente), procesul istoric a condus la formarea și dezvoltarea unei economii care nu și-a găsit împlinirea firească decît în cadrul întregului complex teritorial amintit; de-a lungul secolelor, s-a format și s-a dezvoltat o economie, în cadrul căreia complementaritatea diferitelor regiuni este evident tot mai accentuată; factorii economici s-au împletit strîns cu cei etno-demici, socio-politici, culturali etc.

3) Studiul lui B. Galkovič (p. 153—181) prezintă hărți din anii 1752—1759, referitoare la *Novaja Serbija* „Noua Serbie" (p. 162, 167, 173). Problema colonizărilor pe acest teritoriu și în unele zone vecine a interesat istoriografia noastră. În 1751—1752, din Cîmpia Aradului pleacă acolo circa 32 000 de ortodocși (mai ales sîrbi, dar și unii români), atît din cauza desființării de către autoritățile habsburgice a graniței de pe Mureș (ceea ce atrăgea după sine pierderea privilegiilor anterioare și extinderea iobăgiei), cît și ca urmare a persecuțiilor catolice;[13] și cu alte prilejuri, în secolul al XVIII-lea se semnalează unele băjeniri românești din Imperiul habsburgic în Rusia[14]. O colonizare masivă moldo-munteană în regiunile meridionale ale Rusiei nu are loc, numărul celor trecuți acolo în anii '40—50' ai veacului al XVIII-lea fiind numai de aproximativ 2600; emigrarea acolo din Principate este neînsemnată și în următoarele patru decenii[15].

Amintita lucrare, inserată în cartea polonezã ce ne preocupă, aduce în atenția noastră încă două elemente. Ni se prezintă prilejul de a preciza dispunerea geografică a Noii Serbii, greșit localizată în unele cercetări: ea se găsea la est de Siniuha, afluent pe stînga al cursului mijlociu al Bugului; este vorba de extremitatea apuseană a fostei *Zaporožskaja Seč'*[16], reorganizată în 1731, după ce în 1709 individualitatea ei militară fusese anihilată de armatele țariste[17]. Aceasta în primul rînd.

Ne interesează apoi titlul hărții anexate la raportul din 27 noiembrie 1752: „harta Noii Serbii cu așezările regimentului de husari și ale celui de panduri" (p. 167). Amănuntul, omis se pare pînă acum la noi, este însă cunoscut: în 1751, coloniștii Noii Serbii alcătuiau un regiment de husari (cavalerie) și unul de panduri (infanterie); în 1752, ei constituiau încă două asemenea unități; desființate în 1764, regimentele și companiile de panduri n-au mai apărut niciodată în serviciul militar permanent rus[18]. Oamenii de pe Mureș purtaseră cu ei prin urmare o formă proprie de organizare militară — detașamentele de panduri. Imediat însă se pun probleme noi: care a fost

---

[12] L. Roman, *Les Transylvains en Valachie (XVIIIe siècle — début du XIXe siècle)*, în „Revue Roum. d'Hist", XI, 5, 1972, p. 775.

[13] Gh. Ciuhandu, *Românii din cîmpia Aradului de acum două veacuri...*, „Diecezana", Arad, 1940, p. 102—103; B. Surdu, *Aspecte privitoare la situația Banatului în 1743*, în „Anuarul Inst. ist. Cluj", XIII, 1970, p. 20; etc.

[14] C. Göllner, *Die österreichische Auswanderung nach Russland im XVIII. Jahrhundert*, în *Mélanges d'histoire générale*, publ. C. Marinescu, II, Bucarest, 1938, p. 477—520; R. Kutschera, *Guvernatorii Transilvaniei. 1691 — 1774*, Sibiu, 1943 (extras „Anuarul Inst. ist. naț.", Cluj, IX, 1943), p. 79.

[15] Al. Vianu, *Cîteva date privitoare la emigrarea românilor în sudul Rusiei în secolul al XVIII-lea*, în *Studii privind relațiile româno-ruse*, III, București, 1963, p. 59—60; V. Mihordea, *Relațiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*, Edit. Academiei, București, 1968, p. 163 (și n. 442); etc.

[16] Compară pasajele citate din studiul lui B. Galkovič cu: *Atlas oficera*, Voenno-tipograf. Upravl, Moskva, 1917, p. 92—93; *Vsemirnaja istorija*, red. E. M. Žukov et al., tom. V, Izd. soc-ek. lit., Moskva, 1958, hărțile dintre p. 364—365 și 640—641.

[17] *Sovetskaja istoričeskaja enciklopedija*, red. E. M. Žukov et al., vol. 12, „Sov. enciklopedija", Moskva, 1969, col. 818.

[18] *Enciklopedičeskij slovar'*, izd. F. A. Brockhaus, I. A. Efron, XXII/A, St. Peterburg, 1897, p. 690.

www.dacoromanica.ro

întreaga arie de răspîndire a unor asemenea unități? cum se explică difuzarea lor în diferite state? care au fost originile și trăsăturile distinctive ale formațiunilor de panduri? etc. Problemele, depășind limitele prezentului articol, merită o atenție specială, în puterea locului deosebit ocupat de panduri în istoria noastră.

4) Cercetarea lui A. Olejarczuk (p. 129—151) a concbis asupra conexiunilor între colonizare și permutațiile peisajului natural, pe baza cazului concret al zonei Łuków în secolul al XV-lea și prima jumătate a celui următor. Analiza unei situații relativ similare în părțile Bărăganului, în veacurile XIV — XIX, a permis și concluzii de respirație filosofică[19], ce pot fi sintetizate astfel: subsistă o strînsă interdependență între populație și mediul geo- și biofizic; acesta din urmă nu este factorul determinant al structurării și mișcării populației, ci acționează conjugat cu factori sociali și mijlocit de aceștia; populația, la rîndul ei (numărul locuitorilor, cuantumul populației active, calificarea forței de muncă, răspîndirea teritorială etc.), supune și transformă natura numai în funcție de cadrul social dat; relația principală este deci aceea dintre populație și societate.

5) S. Arnold (p. 183—195) și S. Zajączkowski (p. 83—127) se găsesc printre promotorii interesantei tehnici de cercetare regresivă, aplicată în speță la geografia istorică. Procedeul a fost utilizat și în istoriografia noastră, și anume în domeniul demografiei istorice[20]. Cum el va fi, desigur, reluat și în alte ocazii, este util de prezentat — pentru a desprinde concluzii adecvate — și experiența cea mai dramatică din cîte cunosc a întrebuințării sale: în cazul evoluției numărului total al amerindienilor din zona centrală a Mexicului (platoul Anahuac, cu o suprafață de 514 000 km²), în secolul al XVI-lea. În lucrări din anii 1935—1954, Á. Rosenblat[21] — pornind de la rezultatele recensămîntului din 1793 și aplicînd postulatul dezvoltării continue a populației — a extrapolat datele. Estimările, nefiind așezate pe o bază științifică, au fost considerate necorespunzătoare de istoricii de la Berkeley (S.U.A.) — W. Borah, Sh. F. Cook, L. B. Simpson, în studii publicate în 1948—1963 —, care s-au ocupat de cercetarea detaliată a izvoarelor veacului al XVI-lea însuși, trecînd totuși și ei de la elemente sigure la altele mai puțin sigure. În final, ei au trasat curba unei teribile catastrofe: la 1519 — 25,2 mil. locuitori; 1532 — 16,8; 1548 — 6,3; 1568 — 2,65; 1580 — 1,9; 1595 — 1,375; 1605 — 1,075 mil. suflete[22]. Reluînd lucrul asupra surselor secolului al XVI-lea, primul cercetător a adus la rîndu-i argumente pentru a demonstra că, în esență, rezultatele sale inițiale se confirmă: în 1519 — circa 4 mil. oameni; la 1548 — sub 3 mil., ceea ce constituie însă numai un moment de depresiune trecător, determinat de marea epidemie din 1545—1547[23]. Avem deci de-a face cu estimări diferite, rezultate mai ales din aprecierea deosebită a cuantumului populației neînregistrate în evidențele vremii. Sîntem astfel reduși la ipoteze verosimile, dar cu atît mai controversabile cu cît concluziile fiecăruia din cele două calcule se pretează la diferite interpretări de anvergură.

Aplicarea tehnicii regresive poate da, în multe planuri istoriografice, rezultate exacte. Cazul mexican constituie, desigur, un apel la circumspecție; dar dacă analiza ia în considerare suficiente elemente, atunci aplicarea procedeului promite a ne îmbogăți cu noi concluzii, chiar dacă astfel ni se pun la îndemînă numai evaluări asupra ordinului de mărime al fenomenelor. Tehnica amintită nu este de disprețuit nici chiar în cazul în care ne ajută să formulăm doar o ipoteză plauzibilă, acolo unde altminteri nu putem ști nimic.

★

Mai este oare de adăugat că îndemnul la găsirea unor ecouri de amploare îl poate da numai o lucrare, bogată nu doar în fapte, ci mai ales în idei?

Louis Roman

[19] I. Roman, *Populația în raport cu societatea și cu mediul natural*, în *Populația și mediul înconjurător*, coord. șt. Al Ionescu, Deva, 1974, p. 35—38.

[20] Idem, *Așezarea statornică a românilor transilvăneni în Țara Românească (1739—1831)*, în „Studii", 24, 5, 1971, p. 899—929; idem, *Les Transylvains...*, p. 773—799; etc.

[21] Á. Rosenblat, *La población de América en 1492. Viejos y nuevos cálculos*, El Coleg. de México, 1967, p. 99.

[22] P. Chaunu, *La population de l'Amérique indienne (Nouvelles recherches)*, în „Revue historique", Paris, CCXXXII, 1964, p. 111—118.

[23] Á. Rosenblat, *op. cit.*, p. 8, 70, 81 et pass.

THEODORE ZELDIN, *France 1848—1945*, vol. I, Clarendon Press, Oxford, 1975, IV + 823 p.

Multiseculara rivală a Universității din Cambridge, Universitatea din Oxford — mai veche decît prima cu cîțiva ani — a decis să intre în competiție cu rivala ei și pe planul istoriei. Printre cele mai recente manifestări ale acestei veleități firești de rivalitate și de

www.dacoromanica.ro

emulație științifică se înscric și seria „The Oxford History of Modern Europe", pusă sub coordonarea istoricilor Alan Bullock și F V Deakin. Seria a fost concepută pe două linii, una consacrată relațiilor internaționale în cadrul Europei, cealaltă menită să urmărească dezvoltarea societății europene pe plan regional și național, punîndu-se accentul pe problemele istorice rezultate de pe urma dezvoltării instituțiilor și a idcilor sociale și politice în principalele țări europene, pentru perioada strict delimitată de istoriografia britanică pentru epoca modernă : 1789—1945.

Această a doua seric consacră cîte unul sau mai multe volume principalelor țări europene în perioada cuprinsă între limitele cronologice menționate mai sus. Franței i-au fost consacrate două volume, încredințate lui Richard Cobb (pentru perioada 1789 — 1848) și pentru perioada 1848 — 1940 lui Theodore Zeldin, decan al străvechiului St. Antony College din cadrul Universității din Oxford.

Pentru cititorul care caută să-și formeze o imagine clară a scopului urmărit de colegiul redacțional al ambelor serii, prin diviziunea și tratarea materialului, o comparație între recenta lucrare a lui Theodore Zeldin consacrată evoluției societății franceze între 1848 — 1940 și lucrările mai vechi din aceste două serii, cum ar fi scînteietoarea *The Struggle for Mastery in Europe*, a lui A. J. P. Taylor, sau, mai ales, *Rhe Russian Empire, 1801—1917*, a lui Hugh Seton-Watson, este, la o primă analiză, deconcertantă. Atît A. J. P. Taylor, cît și Hugh Seton-Watson, înțeleg să rămînă, în mare măsură, credincioși vechilor metode de narațiune evenimențială, supunînd însă faptele, mai ales cel dintîi, unei laborioase, și uneori, paradoxale interpretări, riscînd etiologii și explicații subtile, care îngăduie jocul nuanțat al inteligenței cititorului, pentru a se înălța la înțelegerea și posibilitatea urmăririi formulărilor scînteietoare ale autorilor.

Cu totul altfel este planul urmărit de Theodore Zeldin, cel puțin în acest prim volum apărut pînă în prezent din studiul consacrat istoriei Franței, de la a doua Republică și pînă la destrămarea celei de-a treia. Expunerea evenimențială și planul cronologic sînt înlocuite cu o analiză structurală, pe mari capitole, care, chiar atunci cînd respectă un fir cronologic, evolutiv, tind mai degrabă, la disocierea, analitică, a ritmului de evoluție al societății franceze în decurs de trei generații, sinteza fiind, foarte probabil, rezervată volumului al 2-lea al expunerii.

Ceea ce urmărește autorul în acest prim volum este — cum o mărturisește în *Introduceree* — o reinterpretare a istoriei Franței într-o perioadă de aproape o sută de ani (1848 — 1940), în care poporul francez a cunoscut incontestabile și strălucite realizări în domeniul culturii, și, concomitent, „repetate dezastre militare și politice". Acest paralelism — pe care, chiar dacă l-au sesizat, nu l-a explicat nici unul din istoricii francezi — îl ispitește pe un istoric sociolog să caute, pe baza unei strînse analize multidisciplinare, să facă un fel de operă de autopsie retrospectivă, așa cum se încearcă, de atîta vreme, pentru istoria Spaniei, mai ales de către istoricii și sociologii spanioli din exil, în frunte cu Sànchez Albornoz și mai ales cu Américo Castro. Anume, în ce măsură structura societății franceze și ideologia — sau, mai exact, ideologiile — prin care a putut evolua această structură — frecvent în mod conjunctural și după anume modele adaptate la necesitățile autohtone — ne pot explica, atît succesele culturale, cît și vicisitudinile politice și militare ale poporului francez, între 1848 și 1940.

Este o problemă evident fundamentală, în perspectivă istorică și sociologică și, de asemenea, în perspectivă politologică și culturală.

★

Istoriei Franței moderne — constată autorul — îi sînt consacrate aproximativ 10.000 de titluri (lucrări, studii și articole) anual. Orientarea istoricului, mai ales a celui de limbă străină, prin acest hățiș bibliografic, este destul de anevoioasă, cu atît mai mult cu cît majoritatea autorilor francezi interpretează istoria modernă a poporului lor prin prisma unei anumite concepții politice. Rare sînt într-adevăr lucrările — cum este sinteza lui Maurice Baumont, Gloires et tragedie de la Troisieme Republique (1956), al căror autor sa se străduiască să renunțe la subiectivismul național sau politic și să facă operă istorică obiectivă și dezinteresată.

În afară de aceasta, Franța s-a situat, multă vreme, printre marile națiuni capitaliste, într-o poziție retardatară, ritmul ei de evoluție economico-socială fiind inferior rivalelor ei mai vechi, ca Marea-Britanie și Germania, ca și vecinelor ei mai mici, Belgia, Olanda și Elveția, și, incontestabil, Statelor Unite și Japoniei. Numai în ultimele două decenii am asistat la un avînt economic semnificativ al poporului francez, avînt care l-a situat tot mai detașat înaintea Marii Britanii, de pildă ; și se datorește, printre altele, și unei sporiri apreciabile a avîntului demografic. Cercetătorii se află deci în prezența unui extrem de semnificativ și de complex *case study*, în problematica predilectă savanților anglo-saxoni sub numele de *social change*

Este incontestabil că profesorul Theodore Zeldin urmărește precumpănitor — în lucrarea lui care nu conține, cum am văzut, în titlul ei, termenul de *istorie*, ci exclusiv o indicație generală, *France*, urmată de o indicație strict cronologică, *1848—1940*, și, în subtitlul

www.dacoromanica.ro

primului volum care conține trei concepte : *ambiție, dragoste, politică* — o investigație pluridisciplinară urmărind deslușirea ritmului specific francez de mutații, de *social change*. El ne previne, încă din *Introducere*, că nu va recurge — indiferent dacă o acceptă sau nu — — la interpretarea, multă vreme clasică, a istoriei Franței între 1789 și 1940 — sau chiar pînă în zilele noastre, sub forma unei lupte între spiritul revoluționar și spiritul contrarevoluționar : lupta dusă, din 1789 înainte, între două Franțe precis decupate ideologic și chiar geografic. El consideră că învrăjbirile și conflictele ideologice și politice nu au avut drept consecință o sfîșiere, o răstignire a spiritului francez pe plan religios, ideologic, cultural și politic ; și că e vorba de conflicte și de contraste în fond superficiale.

În societatea franceză, autorul vede, precumpănitor, *un ansamblu de grupe sociale*, repartizate geografic și ierarhizate economic, social, cultural și politic. Multă vreme, diversificarea regională — atît de pregnant sesizată de Balzac, în seria lui de romane consacrate vieții de provincie — a precumpănit ; era o moștenire a trecutului, a etapelor istorice de unificare a teritoriilor franceze în jurul monarhiei capețiene. De la Ludovic al XIV-lea și. mai ales, de la Revoluția franceză și de la primul Imperiu, așa cum a observat, atît de pregnant, Alexis de Tocqueville, statul francez și, mai ales, sistemul administrativ prefectoral instaurat de Napoleon I, au dus o politică de centralizare și de uniformizare a provinciilor franceze, împotriva forțelor particulariste centrifugale, moștenitoare ale tensiunilor provinciale feudalizante. Această acțiune centralizatoare, urmărită, pentru aspectele ei politice și juridice, mai ales de Jacques Ellul [1], s-a ciocnit de segmentul ideologiei luministe și revoluționare, orientat în sensul libertății individuale și înscris în declarațiile de drepturi ale omului și cetățeanului și în toate constituțiile franceze care s-au succedat din 1791 înainte. Dar codul civil napoleonian a reprezentat un puternic instrument juridic de uniformizare socială, contribuind la organizarea societății burgheze, ale cărei interese erau străjuite de acest cod, promotor al unei *civilizații a contractului* menținută, în mare măsură, pînă în zilele noastre, în slujba și cu proeminența a celor „două sute de familii" care au preluat succesiunea socială și politică a marei nobilimi dinainte de 1789.

După 1789, individul, în Franța, a putut deveni cetățean ; statul monarhic a rămas monarhic, sub faldurile ideologiei revoluționare și chiar republicane : statul făurit de Napoleon I. Această perpetuare a formelor executivului a fost mult ajutată de *miturile* pe care burghezia s-a priceput să le difuzeze pentru a-și justifica și menține prioritatea ei socială, economică și pentru aceasta, politică.

Acest proces de cucerire a puterii de către burghezia franceză, și de menținere a ei în poziție dominantă, pînă în zilele noastre, a mai ispitit pe unii istorici [2], dar profesorul Zeldin își construiește întregul volum I pe analiza lui. În speță, el se străduiește să înțeleagă, și să explice, în ce măsură sistemul de grupe care constituie — în concepția sa — societatea franceză și-a dezvoltat concepțiile, afectele și activitatea, între 1848 — 1940, pentru a genera o linie de evoluție politică franceză în același timp *sinuoasă* — ca formă politică : republică, Imperiu, republică parlamentară, republică autoritară — și *constantă*, perpetuînd sistemul de valori sociale, juridice și culturale formulate de burghezie.

Autorul analizează, cu metode care se apropie de cele folosite de Balzac în *La Comédie humaine*, nu numai grupele sociale și regionale, dar și mentalitatea și structura organizatorică a fiecărei profesii : medici, juriști, oameni de afaceri, negustori, viticultori, birocrați, liber-profesioniști, țărani, mineri, muncitori, etc. Repartiția istorică a categoriilor sociale a fost în mare măsură influențată de Revoluția din 1789, care, dacă l-a eliberat formal pe țăran de reziduurile feudale, nu i-a îngăduit decît într-o măsură redusă să participe la împărțirea marii proprietăți nobiliare și, mai ales, eclesiastice. În mod firesc, pentru apărarea juridică a valorilor lor instituționalizate, burghezii s-au folosit, precumpănitor, de juriști, a căror acțiune stăruitoare, după ce contribuise în mod esențial la destrămarea edificiului politic feudal în favoarea monarhiei capețiene, se exercitase, din 1648 pînă în 1792, de la Frondă la Revoluția franceză, tot mai constant împotriva monarhiei și a rămășițelor nobiliare ale feudalității.

Primatul politic și social al burgheziei franceze este atestat cît se poate de pregnant prin datele statistice existente pentru anul 1848, punctul de plecare al investigațiilor istorico-sociale ale profesorului Theodore Zeldin. La acea dată, marea burghezie era reprezentată prin 65.000 de avocați. 20.0000 de titulari de oficii ministeriale (mai ales notari), prin 17.000 de magistrați și detentori de alte funcțiuni judiciare oficiale, și prin cîteva mii de funcțio-

[1] Jacques Ellul : *Histoire des Institutions, 1789—1919*. Paris, PUF, 1969.

[2] Ca de pildă, pe Jacques Morazé : *Les bourgeois conquérants*, Paris, 1957 ; pe Félix Ponteil : *Les classes bourgeoises et l'avénement de la démocratie, 1815—1914*, Paris (Seria *Evolution de l'Humanité*), 1968 ; pe Adéline Daumard : *La bourgeoiste parisienne de 1815 à 1848*, Paris, 1963. etc. etc.

www.dacoromanica.ro

nari superiori, ofițeri de origine burgheză și liber-profesioniști, alții decît juriștii. Mica burghezie era alcătuită din 540.000 funcționari comerciali, din 323.000 funcționari de stat de rang mediu sau inferior, din 400 000 de mici industriași și, eventual, din două milioane și jumătate de meșteșugari.

Pînă atunci, juriștii, pe lîngă contribuția lor masivă la difuzarea idealurilor care vor produce revoluțiile din 1789, 1830 și 1848, mai contribuiseră, începînd cu primul Imperiu, la constituirea unui fenomen caracteristic, și care va contribui în atît de mare măsură la frînarea și penalizarea capilarității sociale și promovării indivizilor ieșiți din masele largi populare. Au îngăduit astfel statutul centralizat napolenian — preluat integral, în instituțiile lui caracteristice. centrale și locale — de către Restaurație, între 1815—1848 — să elaboreze în mod deliberat anumite aparențe juridice mascînd o realitate radical diferită. În virtutea unei asemenea ipocrizii acceptate și sprijinite de oamenii de legi, propaganda monarhică izbutise, vreme de aproape două generații, să afișeze principii mari și generoase, valabile exclusiv cu prilejul campaniilor electorale, și violate în mod hotărît, deliberat și constant, îndată după alegeri.

Consecința a fost o treptată desafectare a maselor populare, fenomen deosebit de grav, care, explică, în mare măsură, eșecul atît de rapid și de răsunător al celei de-a doua republici. Constituită în entuziasmul universal care a urmat revoluției din februarie 1848, a doua republică franceză a silit burghezia să-și dezvăluie adevăratele intenții, mai întîi prin sprijinul total dat generalului Cavaignac ca să lichideze forțele democratice cu tunul, în zilele din iunie, 1848, apoi prin aducerea în fruntea Republicii a principelui Louis-Napoléon Bonaparte și adeziunea aproape integrală a burgheziei la dubla lovitură de stat care, la 2 decembrie 1851 și 2 decembrie 1852, a sfîrșit prin a transforma republica în Imperiu.

Autorul stăruie destul de mult asupra lui Napoleon al III-lea, una din cele mai enigmatice figuri din întreaga istorie a Franței. În politica lui internă, Împăratul a continuat metodele autoritare și centralizatoare inițiate de unchiul său, Napoleon I. El a beneficiat însă de o remarcabilă conjunctură economică și, de fapt, cu domnia lui începe procesul de modernizare a structurilor economice franceze.

Totuși, în vreme ce beneficiile marii burghezii au sporit, sub cel de-al doilea Imperiu, cu aproape 300%, salariile reale ale muncitorilor și ale țăranilor zilieri n-au înregistrat decît o creștere reală de 28%. La aceasta se reduce mult trîmbițata „marea prosperitate" și de sub domnia lui Napoleon al III-lea.

Capitalismul s-a dezvoltat în Franța mai ales sub cel de-al doilea Imperiu, dar în cadrul social și juridic pregătit de regimurile anterioare și consfințit de codul civil. În esență, capitalismul francez, ca de altfel orice formă de capitalism, cu unele variante regionale, s-a axat pe cinci mari concepte și anume: (1) *beneficiul economic*, considerat ca obiectivul primordial al activității economice; (2) *capitalul*, ca mijloc de realizare a beneficiului; (3) *cadrul economiei de piață*, sustras intervenției statului, pentru a se îngădui o activitate îndreptată exclusiv spre obținerea de beneficii individuale prin intermediul capitalului; (4) *întreprinderea capitalistă*, ca instituție-cheie a vieții economice îndrumate spre beneficiu prin folosirea capitalului pe o piață liberă; (5) în sfîrșit, element esențial, *autonomia vieții economice* față de politic, de social și de morală.

Contradicțiile sistemului capitalist nu au întîrziat să iasă în relief, pe măsura ce societatea franceză suferea de pe urma lor. Autorul urmărește, pe numeroase pagini, geneza ideilor economice franceze, de la Saint-Simon (1760—1825) — și pînă la numeroșii discipoli francezi ai lui Marx. Sînt examinate astfel teoriile și concepțiile unor ideologi ca Fourier. Buchez, Roux, Enfantin, Proudhon, ca și diferitele curente socialiste (Jules Guesde, Allemane, Jean Jaurès, etc.). Domnia lui Napoleon al III-lea a însemnat însă pe plan extern, numeroase succese pentru Franța: ieșirea ei din carantina politică impusă între 1814—1848 de puterile coalizate împotriva ei (prin pactul de la Chaumont), reluarea politicii de influență și de prestigiu în Europa, ca pe vremea Bourbonilor, războaie încheiate cu victorii, în Crimeea, în Italia; prestigiul Congresului de la Paris din 1856; acțiunea stăruitoare exercitată în favoarea unificării politice a popoarelor italian și român, etc., Autorul stăruie asupra personalității împăratului Napoleon III, care s-a priceput astfel să orienteze politica Franței pe căi puțin familiare monarhiei franceze și chiar și diplomaților francezi formați sub Restaurație.

Dacă în politica lui internă, Împăratul s-a putut bizui pe colaboratori de mare valoare, mai ales pe fratele său, ducele de Morny, pe Baroche și pe Rouher, ca și pe competențele juridice și administrative grupate în Consiliul de stat, în politica externă, consideră autorul, căile pe care s-a angajat concepția imperială au fost destul de misterioase. În mod ciudat, autorul schițează o linie specifică de politică externă a Franței, inițiate de Lamartine, pe cînd era ministrul afacerilor străine ale celei de-a doua Republici (1848), reluate, cu unele nuanțe de Napoleon III și mai ales de ultimul său sfetnic principal, Emile Ollivier; redescoperite de Waldeck-Rousseau sub cea de-a treia republică; continuate, fără mare succes, de succesorul acestuia, Emile Combes; reluate, cu sfîrșitul tragic cunoscut, de Louis Barthou în 1934; și reinițiate de Republica a V-a.

www.dacoromanica.ro

Aceasta este, consideră autorul, linia care, pe diferite căi şi în diferite ritmuri de evoluţie, ţinteşte către o formă, mai laxă sau mai structurată, de federalizare a statelor europene, pe cît posibil sub egida Franţei. Napoleon al III-lea a urmărit, conştient sau, poate, inconştient, o asemenea politică, prin intervenţia lui în războiul Crimeei, prin protecţia acordată Imperiului otoman, prin încurajarea şi sprijinirea efectivă a unificării poporului italian şi a poporului român. Pe linia acestei politici, niciodată explicitată, el s-a izbit de incomprehensiunea colaboratorilor săi principali, mai ales a miniştrilor săi succesivi la afacerile externe : Drouyn de Lhuys — un conservator, format la şcoala diplomatică a vechei monarhii şi a lui Talleyrand, dispus să reia politica lui Ludovic al XV-lea şi a lui Choiseul de alianţă strînsă cu Austria —, Edouard Thouvenel, un diplomat format, de asemenea, la şcoala diplomatică a Restauraţiei, într-o vreme cînd Franţa părea resemnată să joace roluri secundare în relaţiile internaţionale mondiale şi chiar europene. Cît despre ultimii colaboratori ai Împăratului în domeniul politicii externe, aceştia par a fi fost de o calitate inferioară, ceea ce a contribuit esenţial la seria de erori politice şi diplomatice care au făcut războiul cu Prusia inevitabil, fără posibilitatea unor alianţe pentru Franţa.

★

Prăbuşirea celui de-al doilea Imperiu a lăsat burghezia franceză mai puternică pe plan social şi, mai ales, economic, ca oricînd. Dezvoltarea industriei, a comerţului şi, mai ales, a instituţiilor de credit, a făcut ca numărul rentierilor statului francez să sporească de la 664.000 în 1854 la 1.270.000 în 1870. Această creştere indică, evident, prosperitate ; dar mai indică şi preferinţa marcată a burgheziei franceze pentru titluri de rentă, socotite stabile, în dauna investiţiilor în acţiunile societăţilor industriale sau comerciale, investiţii care comportă, evident, unele riscuri, dar care singure pot accelera evoluţia economică a unei ţări, în regim capitalist. Societatea capitalistă franceză începe astfel să se diferenţieze tot mai mult, atît de capitalismul anglo-saxon, cît şi de noua structură a capitalismului în Germania, Belgia, Olanda, Elveţia, ţările scandinave şi mai puţin, de capitalismul incipient din Italia şi Spania (mai ales în Catalonia). Refuzul asumării riscurilor investiţiilor în acţiuni, preferinţa pentru rentele de stat şi chiar pentru plasamente imobiliare, precumpănitor rurale, în sfîrşit, predominanţa socială a juriştilor, caracterizează societatea capitalistă franceză şi-i explică specificul diferenţiat faţă de societatea germană, engleză sau americană.

Valul de prosperitate care caracterizase conjunctura celui de-al doilea Imperiu se răsfrînsese însă, în mod fatal, şi asupra proprietarilor rurali mari şi mijlocii, ca şi asupra noilor straturi ale burgheziei mijlocie şi chiar mică. Aceste pături sociale s-au străduit să participe la conducerea politică a celei de-a treia Republici, delegînd personalităţi şi grupe politice să le reprezinte interesele la nivel parlamentar şi ministerial. După ce veleitatea de restaurare monarhică, în persoana contelui de Chambord — miticul „Henric al V-lea" — a fost definitiv lichidată şi după ce, — cu o majoritate de un vot, cum am văzut — au fost votate, la 30 ianuarie 1875, legile constituţionale instituind ce-a de-a treia Republică franceză, lupta politică şi socială a continuat între partidele care reprezentau şi încarnau interesele şi stilul social şi politic al *notabilităţilor* şi forţele republicane constituite într-un evantai evoluînd de la centrul drept, prin partidul radical-socialist, la partidul socialist (unificat în 1906) şi apoi, după primul război mondial, la partidul comunist francez.

Fără a vedea o alternativă posibilă regimului republican, pînă în 1958 cînd această alternativă a fost parţial omologată, autorul insistă, în mod curios, asupra personalităţilor care au reprezentat, totuşi, virtual, o asemenea alternativă.

Deţentoare a puterii sociale şi politice în 1871 , marea burghezie a fost silită s-o împartă cu burghezia mijlocie şi chiar mică, după o lungă serie de lupte parlamentare mai mult de suprafaţă, care au făcut ca puterea să treaca, succesiv, din mîinile lui Thiers în acelea ale triumviratului ducal, apoi în acelea ale unor Waddington, Gambetta, Jules Ferry şi Jules Méline, pînă s-a ajuns iarăşi la un reprezentant tipic al marei burghezii, Waldeck-Rousseau, un mare avocat şi un mare parlamentar. Caracterul superficial al luptelor sociale şi politice este atestat, pentru T. Zeldin, de aparenta instabilitate ministerială. Autorul consemnează, într-adevăr, că, între 1870—1940, a treia Republică franceză a fost condusă de nu mai puţin de 108 ministere, ceea ce dă o frecvenţă de 8 luni pentru un minister ; în vreme ce în Marea Britanie, între 1801 şi 1937, deci pe perioadă mult mai îndelungată, au fost în total 44 de ministere (un minister la 3 ani şi o lună, în medie) iar în Belgia monarhică au fost, între 1831—1937, 41 de ministere.

Rolul preşedintelui Republicii — astfel cum a fost interpretat, în mare măsură împotriva textelor constituţionale, de practica parlamentară a celei de-a treia Republici, ca reacţie împotriva veleităţilor unor Thiers sau Mac-Mahon de a-şi impune voinţa Parlamentului — a fost în general menţinut la o limită destul de modestă, neîngăduind iniţiative de mare amploare. Singurul care a căutat să-şi impună personalitatea, influenţîndu-şi miniştrii şi ambasadorii şi tratînd direct cu diplomaţii acreditaţi la Paris, a fost Raymond

www.dacoromanica.ro

Poincaré ; cel puțin pînă în luna noiembrie 1917 cînd, resemnîndu-se sub presiunea evenimentelor, să-i încredințeze puterea lui Georges Clemenceau, acesta l-a silit numaidecît să se resemneze la un rol pur decorativ, pînă la expirarea perioadei prezidențiale. Cînd, după tragicul și grotescul episod Paul Deschanel, Alexandre Millerand a fost ales președinte al Republicii, veleitățile sale intervenționiste au fost curmate în urma alegerilor „Blocului radical" din 1924, în urma cărora a fost silit să demisioneze.

Autorul expune și analizează, pe larg și comparativ, principalelele curente ale ideologiei politice franceze : tradiționalismul, oportunismul, solidarismul, radicalismul, socialismul, și comunismul, căutînd să reconstituie, pe lîngă elementele grupate în cadrul fiecărei ideologii, și grupele de presiune și electorale ale fiecăreia, ca și modalitățile după care s-a manifestat fiecare din aceste curente în viața politică și socială a poporului francez.

Lucrarea, atît de densă, a profesorului Zeldin, reprezintă, deci, un mod insolit de abordare a istoriei Franței. Căutînd, în fond, explicația ritmului, atît de lent, pentru perioada tratată (1848 — 1940) a proceselor de modernizare, prin *social-change*, în societatea franceză, autorul descompune mecanismele sociale și culturale și ajunge la concluzii care se pot discuta, dar care se bazează pe documente greu de contestat, interpretate just. Al doilea volum va aborda, probabil, în același spirit și conform aceleiași metode multidisciplinare, problematica intelectuală, culturală, artistică, profilată în aceeași perioadă din istoria Franței. Mai este necesar o perspectivă comparatistă, pentru a se îngădui concluziilor formulate de autor să capete întreaga lor valoare științifică și exemplificatoare.

Dan A. Lăzărescu

www.dacoromanica.ro

* * * "Crisia", VIII, Oradea, 1978, 712 p.; "Prahova. Vatră de istorie" Ploiești, 1977, 234 p.; "Ialomița. Studii și comunicări", I, Slobozia, 1977, 272 p.

În ansamblul publicațiilor editate de forurile culturale și științifice de resort, culegerile (cu apariție mai mult sau mai puțin regulată) editate de instituțiile din rețeaua muzeală românească ocupă un loc distinct. În principiu, ele au menirea de a valorifica roadele muncii de investigație științifică efectuate de muzeografii și cercetătorii din aceste așezăminte de cultură și, atunci cînd subiectul o permite, și pe cea a colegilor de la instituții asemănătoare sau din domeniul cercetării științifice de profil.

În cele ce urmează ne propunem să ne oprim asupra a trei publicații muzeale aparținînd unor centre cu preocupări și zone de cercetare distincte, dar care au ca element comun interesul pentru istoria și tradițiile zonei respective, cărora li se consacră un substanțial număr de studii, note și comunicări.

★

Primul dintre cele trei periodice analizate, „Crisia", ajunsă la al VIII-lea fascicol, este organul științific editat de Muzeul Țării Crișurilor, sub egida și cu sprijinul Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Bihor. Așa cum se arată în preambul, volumul amintit este închinat aniversării a 60 de ani de la încheierea procesului de formare a statului național unitar român (1918 — 1978) *.

Periodicul se prezintă și de această dată cu un sumar variat, reflectînd munca susținută pe care colaboratorii instituției editoare o depun cu perseverență. Structura tomului VIII al „Crisiei" conține o consistentă rubrică de „Studii" (p. 9 — 331) asupra căreia ne vom opri în continuare, un grupaj de documente, un compartiment de articole și note (p. 493—639), și o parte a II-a cuprinzînd „Recenzii", „Muzeografie" și „Bibliografie".

Materialele inserate la rubrica de studii fie că se referă la epoca veche, medie, modernă sau contemporană a istoriei patriei exprimă tendința autorilor de a aborda aspecte mai puțin cunoscute, cu justificat accent pe elementele de istorie locală.

Doina Ignat prezintă *Așezarea neolitică aparținînd culturii Criș de la Suplacu de Barcău* (p. 9—26). În cadrul studiului sînt analizate și descrise roadele săpăturilor arheologice din această așezare (compuse din piese de ceramică, obiecte de cult, plăcuțe și obiecte decorative). Despre depozitul de celturi descoperit la Sîntimreu în 1919 scrie Ioan Emödi (p. 525—529). Autorul redă principalele caracteristici ale acestor piese de uz casnic, concluzînd că ele aparțin cronologic epocii fierului (perioada Hallstatt B).

Un subiect de un deosebit interes *(Ceramică românească descoperită în Crișana, secolele VIII—XI)* abordează Sever Dumitrașcu. Semnificația aparte a temei apare cu atît mai mult reliefată cu cît ea traversează o perioadă puțin cunoscută care a provocat și continuă să provoace multe controverse în istoriografie. Din pertinentele concluzii ale studiului reținem că „Delimitarea concretă a ceramicii românești în Crișana, asemănătoare pînă la identitate cu ceramica din Moldova, Transilvania, Dobrogea și Muntenia, dovedește individualizarea poporului român, pe întreg cuprinsul patriei în care locuiește",

Aspecte referitoare la unele probleme ale epocii de destrămare a feudalismului pe aceste meleaguri tratează în contribuțiile lor Liviu Borcea și respectiv Gheorghe Gorun. Cel dintîi autor comentează caracteristicile sistemului militar de apărare din apusul principatului Transilvaniei, referindu-se totodată și la categoriile sociale care îl deserveau. În ceea ce-l privește pe Gh. Gorun, el se ocupă de *Implicațiile sociale și economice ale ocupației militare austriece în Bihor în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, accentuînd asupra consecințelor negative pe care acest fenomen

* Colectivul coordonator care a contribuit la apariția volumului a fost compus din Sever Dumitrașcu (redactor responsabil), Viorel Faur (secretar de redacție), Nicolae Chidioșan, Doina Ignat, Liviu Borcea, Blaga Mihoc, Ioan Marinescu, Lucia Cornea, Gheorghe Gorun, B. Ștefănescu.

www.dacoromanica.ro

le-a avut pentru viața populației din această regiune a țării noastre (p. 131—148).

Prețioase elemente de demografie și structură socială pe care le relevă conscripțiile urbariale ale domeniului de Vașcău efectuate între anii 1772—1848 sînt puse în evidență de Gheorghe Mudura într-un documentat studiu, care face trecerea către materialele tratînd perioada modernă a istoriei românești. Semnalăm aici, cu deosebită satisfacție inserarea unui material de stringentă actualitate, semnat de M. Băltescu și M. Radu, care se referă la *Contribuția societăților culturale brașovene la dezvoltarea vieții spirituale și a conștiinței naționale a românilor. 1850 — 1880* (II) (p. 159—175). Pe baza unor informații în mare măsură inedite, cei doi autori pun în lumină activitatea, desfășurată pe coordonatele amintite mai sus, de către „Reuniunea română de gimnastică și cîntări" și „Societatea de lectură a elevilor" ambele cu sediul în Brașov.

Mircea Racoviță relevă *Preocupări ale Astrei și Academiei Române pentru publicarea documentelor referitoare la istoria poporului român* (p. 177 — 188), reliefînd cu acest prilej strădania nobilă a unor eminente personalități ale culturii moderne românești; George Barițiu, Alesandru Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian, Vasile Pârvan, Alexandru Odobescu, Grigore Tocilescu, Nicolae Iorga ș. a.

Viorel Faur tratează *Mișcarea pentru înființarea unei școli românești de fete în Oradea (1868—1900)*, încadrînd-o în procesul mai larg al luptei de eliberare națională a românilor din Transilvania (p. 189—203), iar Lucia Cornea, abordînd originea și continuitatea poporului român, relevă modul cum aceasta a fost conținută în paginile revistei „Familia" între anii 1865—1906 (p. 204—213).

Un alt moment al luptei de emancipare a populației românești din această parte a Transilvaniei și anume *Contribuții la istoricul Casinei Române din Beiuș (1871—1918)*, descriu Viorel Faur și Ioan Popovici (p. 213—228), în timp ce Barbu Ștefănescu urmărește ecoul marii Uniri din 1918 reflectat în presa românească interbelică din Oradea (p. 229—252). Reținem din concluziile pertinente ale ultimului studiu că „articolele cu această tematică ... analizate critic, pot constitui o sursă informativă importantă mai ales pentru istoria locală a anilor 1918—1919, cu precădere legată de acele împrejurări despre care documentele sînt mai puțin convingătoare sau lipsesc (p. 251).

Rubrica de studii a numărului este încheiată de materiale semnate de Ioan Popovici (p. 253—282, care face o documentată trecere în revistă a caracteristicilor și activității mișcării muncitorești orădene între 1928—1933) și Gh. Bodea și Ioan Marinescu care prezintă unele aspecte *Din lupta populației bihorene împotriva ocupației hortiste* (p. 283—331).

La rubrica „Documente" au fost incluse următoarele materiale: G. Gonin, *Urbariul localității Valea lui Mihai* (p. 333—338); M. Popa, *Contribuții la activitatea social politică și literară a lui Timotei Cipariu* (p. 339—352); L. Popa și M. Gherman, *Legăturile cărturarilor orădeni Dumitru Sfura și Iosif Vulcan cu Muresenii* (p. 353—364), Blaga Mihoc, *Date despre adunările generale ale Astrei din 1869 și 1903* (p. 365—416); I. Căluşer, *Un moment semnificativ din relațiile stabilite între școlile românești din Blaj, Beiuș și Năsăud în contextul luptei pentru dezvoltarea învățămîntului românesc* (p. 417—432); Viorel Faur, *Pagini din lupta populației din sudul Bihorului pentru afirmare culturală 1898—1918*, (p. 433—491).

O variată serie de „Articole și note" este rodul muncii unui larg colectiv de colaboratori: D. Iuhas, Alexandru Săşianu, I. Emődi, G. Custurea, I. Moza, Dan Ripă-Buiciiu, I. Zmeu, V. Savin, Blaga Mihoc, Viorel Faur, M. Paina, Lucia Cornea, I. Zuh, P. Cociuba, Ionel Mândrea, Mihai Drecin, Ion Gavriluț.

Ținuta științifică serioasă, bogatul conținut informațional, ca și varietatea tematică ne determină să apreciem în încheiere tomul VIII al publicației „Crisia" drept o neîndoielnică reușită a muzeografilor bihoreni.

★

Apărut în anul 1977, anul aniversării centenarului independenței de stat a României sub egida Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Prahova și Muzeului județean de istorie și arheologie, volumul „Prahova. Vatră de istorie" este consacrat în întregime acestui măreț eveniment din istoria patriei*.

După un scurt *Cuvînt înainte* semnat de Dumitru Ionaș secretar al Comitetului județean al P.C.R. și președinte al Consiliului de educație politică și cultură socialistă al județului Prahova, cititorului i se prezintă spre lectură un număr de 22 de studii, majoritatea axate pe contribuția prahovenilor la lupta pentru independență a poporului român de acum un secol. Parcurgînd titlurile articolelor remarcăm că este îmbrățișată o arie largă de probleme de la cele social-politice și militare pînă la cele înfățișînd ecoul lui 1877, în literatură, muzică și artă. Un alt element pozitiv al acestui volum este faptul că a fost alcătuit în marea lui majoritate cu sprijinul istoricilor locali cărora li s-au adăugat o serie de istorici de prestigiu cum sînt prof. univ. Vasile Maciu, prof. univ. dr. Constantin Corbu, dr. Manole Neagoe. Anuarul se deschide cu studiul lui Manole Neagoe evocînd *Lupta poporului român pentru independență și unitate* și *Mihai*

* Colectivul coordonator I. St. Baicu, V. Teodorescu (redactori-coordonatori; I. Jercan E. Stănescu (secretari de redacție).

www.dacoromanica.ro

Viteazul în care autorul subliniază că lupta poporului român pentru independență a reprezentat o constantă a istoriei poporului român încă din antichitate de la formarea primului stat independent sub Burebista și Decebal, continuat apoi de lupta pentru independență dusă de țările române împotriva imperiului otoman, oprindu-se mai pe larg la domnia lui Mihai Viteazul, domnie dominată de marele act al Unirii de la 1600. Considerăm că autorul ar fi fost mai indicat să însoțească textul și de aparatul critic necesar mai ales că studiul se publică într-o revistă științifică.

Următoarele trei studii tratează situația economică, a țărănimii și a clasei muncitoare din Județul Prahova în preajma și în timpul războiului pentru independență. În primul dintre acestea intitulat *Unele aspecte privind dezvoltarea economică a județului Prahova în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. Premise și urmări ale dobîndirii independenței naționale*, Florica Dumitrică prezentînd numeroase date statistice și economice, demonstrează convingător impulsul dat vieții economice de obținerea independenței de stat și anularea convenției economice cu Austro-Ungaria. În context se subliniază intensificarea exploatării petrolului după 1877 precum și pătrunderii în această ramură economică a capitalului străin. În continuare Ion Jercan prezintă *Situația țărănimii din Prahova după Unirea Principatelor Române*, insistînd asupra faptului că reforma agrară din 1864 nu a rezolvat problema țărănească în județul Prahova avînd drept rezultat intensificarea exploatării țărănimii pe măsura pătrunderii relațiilor capitaliste în agricultură. Studiind *Mișcarea muncitorească și socialistă prahoveană în preajma și în timpul războiului pentru cîștigarea independenței de stat a României*, conf. univ. dr. Șt. Baicu prezintă eforturile făcute în această perioadă de tînăra mișcare socialistă pentru organizarea și afirmarea pe plan politic, eforturi în cadrul cărora a beneficiat de îndrumarea unor militanți socialiști din țară în frunte cu Constantin Dobrogeanu-Gherea, a căror activitate fac din Ploiești unul din centrele de seamă ale mișcării socialiste în care funcționa un club socialist încă din 1871.

În introducerea studiului său consacrat *Pregătirii politice a războiului pentru independența României*, prof. univ. Vasile Maciu arată eforturile depuse de România pentru a obține independența pe cale pașnică, acțiuni ce nu au dat rezultatele scontate datorită interesului marilor puteri pentru menținerea integrității Imperiului otoman. În continuare este urmărită situația externă și internă a României în contextul reizbucnirii crizei orientale din anul 1875, a încercării conservatorilor de a obține independența din partea marilor puteri prin nota diplomatică a lui Lascăr Catargiu din ianuarie 1876, a frămîntărilor politice din țară ce au dus la formarea guvernului I. C. Brătianu. În analiza sa autorul urmînd firul evenimentelor insistă asupra declarației de neutralitate a României față de conflictul din Balcani, a repetatelor încercări ale noului ministru de externe Mihail Kogălniceanu de a obține recunoașterea de facto a independenței de către marile puteri. Sînt urmărite de asemenea frămîntările politice interne legate de darea în judecată a fostului guvern conservator, de păstrarea neutralității și de tratativele cu Rusia, materializate în convenția de la 4—16 aprilie 1877. În încheierea analizei sale prof. V. Maciu prezintă momentul constatării de către Parlament a stării de război cu Turcia, moment ce a însemnat în opinia autorului independența de fapt a României.

Opiniile diplomaților străini față de apropiata proclamare a independenței României fac obiectul materialului prezentat de Vasile Arimia, intitulat *Izvoare străine despre proclamarea independenței*, alcătuit pe baza studierii rapoartelor diplomaților străini acreditați în țara noastră, aflate în microfilm la Arhivele Statului. Credem că studiul ar fi cîștigat în calitate dacă autorul at fi nominalizat diplomații la ale căror rapoarte se referă în text. Contribuția militară a județului Prahova la războiul pentru independență constituie tema abordată de Paul Popescu, *Unități militare și eroi din județul Prahova în războiul pentru cucerirea independenței de Stat a României*. Autorul urmărește contribuția celor cinci unități alcătuite din prahoveni, regimentele 7 Dorobanți, 4 Călărași, 1 și 6 de Linie și batalionul 2 Vînători — Ploiești ultima una din cele mai cunoscute unități ce s-au acoperit de glorie la Plevna, și al cărui comandant maiorul Candiano Popescu este evocat alături de alți eroi prahoveni în partea finală a studiului. Contribuția țărănimii la obținerea independenței ne este înfățișată în continuare de studiul prof. univ. Constantin Corbu, *Țărănimea principală forță socială în lupta pentru cucerirea independenței depline a României*. În context, autorul subliniază că țărănimea forma marea majoritate a populației și a contingentelor armatei române, spiritul ei de jertfă, probat la Plevna și în alte bătălii de pe frontul balcanic. De asemenea, este exemplificată prin numeroase cifre și relatări contribuția celor rămași în țară pe umerii cărora rămăsese sarcina susținerii materiale a războiului. Înfățișînd *Aportul Societății de Cruce roșie la războiul de independență*, Eugen Stănescu subliniază că succesele obținute de aceasta sînt datorate pe de o parte activității corpului medical condus de dr. Davila, iar pe de altă parte sprijinului material primit din partea populației.

Următoarele două materiale sîn consacrate prezentării unor figuri de eroi prahoveni ai războiului de independență. *Eroul sergent*

www.dacoromanica.ro

Grigore Ion, semnat de Ioan Georgescu-Arvatu și respectiv *Colonelul August Gorjanu și activitatea sa* de Constantin N. Boncu și Natalia Boncu. Pe baza unor surse în marea lor majoritate edite Constantin Dobrescu înfățișează *Aportul transilvănenilor la cucerirea independenței de stat a României*. Sînt evocate numeroase exemple de solidaritate ale românilor de peste munți, cu lupta fraților din România, ceea ce justifică concluzia finală a autorului că războiul de independență a relevat o dată mai mult puternicul sentiment de unitate națională de pe ambele versante ale Carpaților. Acțiunilor de solidaritate cu lupta de eliberare a poporului bulgar le sînt consacrate următoarele pagini ale volumului, semnate de Ion Paraschiv autorul referindu-se mai ales la activitatea comitetului bulgar înființat la Ploiești în iulie 1876 și la cea a taberei de voluntari din același oraș. În continuare, sînt inserate un număr de patru comunicări: *Războiul pentru cucerirea independenței de stat a României oglindit în creația muzicală* de Al. I. Bădulescu, *Independența și arta plastică* de Mihai Apostol, *Note asupra carnetelor de crochiuri din 1877 ale lui Nicolae Grigorescu* de Adriana Adamache, *Ideia independenței naționale oglindită în creația scriitorului prahovean Gh. Bicescu-Silvan* de Ieronim Tătaru, al căror conținut prezintă reflectarea războiului de independență în artă și literatură.

La rîndul său Petre Turlea înfățișează în studiul următor *Presa prahoveană în timpul războiului pentru independența României*. Dintre cele trei ziare românești „Democratul", „Acvila Română", "Vatra Prahovei", alte două ziare aparținînd emigrației bulgare, cel mai important dintre cele românești este ultimul, cu o apariție săptămînală și a cărui existență se întinde între 1875—1900, constituind o sursă de documentare privind poziția prahovenilor față de evenimentele din anii 1877—1878.

Modul cum războiul de independență națională este oglindit în patrimoniul Muzeului de istorie și arheologie al județului Prahova, constituie tema abordată de Victor Teodorescu și Iulia Stănescu. Studiul este însoțit de un catalog cuprinzînd obiectele aflate în colecțiile muzeului legate de momentul neatîrnării.

Mihai Rachieru ne prezintă în continuarea volumului, un studiu referitor la *Contribuția locuitorilor prahoveni la dobîndirea independenței naționale, izvor al educației patriotice a generațiilor de azi*, subliniind importanța istoriei, a momentelor sale cruciale cum a fost cel din 1877 în educarea patriotică a generațiilor contemporane.

Lucrarea se încheie cu un material semnat de Gheorghe Marinică, *Prahova socialistă — la 100 de ani de la cucerirea independenței de stat a României*, oglindind marile realizări ale județului Prahova în anii socialismului și grandioasele sale proiecte pentru viitor.

Numeroase ilustrații bine alese, întregesc reușita acestui volum, scos de colegii prahoveni, umbrită din păcate de numeroasele greșeli de tipar care, cu o corectură mai atentă puteau fi evitate.

Cele de mai sus nu scad cu nimic meritele realizatorilor lucrării, care s-au străduit și au reușit să realizeze un volum bine structurat tematic în care contribuția locuitorilor Prahovei la evenimentele de acum un veac este bine reliefată.

★

În încheiere dorim să ne oprim asupra volumului — realizat în excelente condiții grafice — de tinerii și harnicii colaboratori ai muzeului județean Ialomița, beneficiind de concursul și cooperarea științifică a colegilor din București*.

Așa cum se arată în *Cuvîntul înainte* semnat de dr. Nicolae Dunăre de la Institutul de cercetări etnologice și dialectologice, această culegere tematică conține substanța studiilor și comunicărilor prezentate la sesiunile științifice organizate la Slobozia în anii 1974 și 1975. Din această prismă, apreciem inițiativa colectivului muzeului ialomițean ca demnă de toată lauda, întrucît a reușit să smulgă anonimatului rodul muncii unui grup de istorici și muzeografi pasionați.

Volumul de studii și comunicări consacrat complexului socio-cultural ialomițean este structurat pe trei mari compartimente: „Arheologie-Istorie" (p. 53—131); „Muzeologie (p. 17—50); „Etnografie" (p. 135—272).

La rubrica „Arheologie-istorie" matericlele incluse abordează o gamă tematică-cronologică destul de largă, în cadrul căreia însă accentul cade pe epoca veche, medie și modernă. Se constată — lacună care nu ne îndoim că va fi suplinită în aparițiile următoare — absența materialelor de istorie contemporană.

Studiile referitoare la epoca veche a istorici acestor locuri sînt realizate de Eugen Comșa, Done Serbănescu și George Trohani, Vasile Culică, Crișan Mușcțeanu și Niță Anghelescu, Petre Diaconu.

Reputatul arheolog E. Comșa prezintă rezultatele săpăturilor efectuate la *Așezarile neolitice de pe Grădiștea Ulmilor* (p. 53—60).

Concluziile autorului dezvăluie coexistența unor materiale aparținînd diverselor culturi specifice acestei epoci; Cernica, Dudești, Bolintineanu, Giulești, Boian.

---

* Colectivul de redacție al volumului a fost compus din: Răzvan Ciucă (redactor responsabil), Andrei Bucșan, Niculae Dunăre, Maria Jugănaru și Titi Ruse.

www.dacoromanica.ro

Tinerii muzeografi Done Şerbănescu şi George Trohani şi-au ales ca obiectiv *Aşezări geto-dacice pe Valea Mostiştei* (p. 61—67). Concluziile la care ajung cei doi autori după parcurgerea materialului recoltat în săpăturile preliminare converg spre datarea punctelor locuite între secolele IV—III şi II—I î. e. n. şi îndeamnă la investigarea în continuare a acestor surse arheologice, pentru a se putea salva şi recupera la timp preţioase mărturii istorice.

Vasile Culică expune o serie de *Observaţii cu privire la locul tipului „Rasa" în cronologia emisiunilor numismatice geto-dacice* (p. 69—73). Descrierea şi localizarea tezaurelor de acest tip cuprinse în prima fază de dezvoltare a monetăriei de tip greco-macedonean — confirmă aserţiunea că existenţa lor în sudul getic al Ialomiţei reprezintă un argument în plus la relevarea puterii economice a populaţiei autohtone din această regiune.

Crişan Muşeţeanu şi Niţă Angelescu semnează contribuţia *Morminte din secolul IV descoperite la Călăraşi* (p. 75—80), în cadrul căreia prezintă conţinutul a patru morminte de inhumaţie datînd din epoca amintită, iar cunoscutul arheolog bucureştean Petre Diaconu descrie *Plăsele de pumnale de la Păcuiul lui Soare* (p. 80—83).

Volumul inserează de asemenea şi ultimul studiu al unui regretat cercetător (Costache Stan), şi anume *Contribuţii asupra originii şi extinderii toponimului Bărăgan* (p. 83—96). În cuprinsul articolului se stabileşte distincţia netă care trebuie făcută între sensul teritorial al toponimului Bărăgan (ca desemnînd o cîmpie aridă şi nelocuită) şi sensul antroponimic care l-a precedat şi determinat pe primul în cursul unui larg proces socio-economic.

Aspecte ale istoriei sociale româneşti din perioada de descompunere a feudalismului sînt prezente în contribuţiile lui Panait I. Panait *(Lupta satelor de pe Borcea împotriva relaţiilor feudale din secolul al XVIII)* p. 97—102) şi Florenţei Ivaniuc *(Contribuţii documentare la o moşie ialomiţeană în secolele XVII — XVIII: Lichireşti)* (p. 103—108).

Epoca modernă a istoriei patriei este domeniul în care-şi înscriu realizările Mihai Cotenescu, Mircea Dumitriu, Aurel David şi Alexandru Vlădăreanu.

Cel dintîi autor, pornind de la premisa justificată că „perioada cuprinsă între anii 1831—1848 va însemna pentru judeţul Ialomiţa o nouă etapă în dezvoltarea sa economică, socială, culturală", prezintă existenţa şi activitatea unor bîlciuri şi tîrguri în perioada menţionată, precizînd rolul şi semnificaţia lor în cadrul contextului social-economic ialomiţean.

Mircea Dumitriu expune cititorilor o detaliată trecere în revistă a unor exponate (sigilii, manuscrise, publicaţii) ilustrative pentru perioada modernă a acestui ţinut aflate în colecţiile Muzeului de istorie al R.S.R. (p. 116—120), iar Aurel David oferă o succintă panoramă a presei ialomiţene în secolul care a urmat cuceririi independenţei de stat a României.

Un subiect de particular interes abordează tînărul muzeograf Alexandru Vlădăreanu. În contextul mai larg al susţinerii de către masele populare din întreaga ţară a efortului militar al ţării pe cîmpiile de luptă la 1877, autorul — bazat pe o serioasă documentare — individualizează contribuţia şi aportul populaţiei din această zonă a ţării la evenimentul amintit.

La rubrica de muzeologie sînt inserate trei interesante materiale. Răzvan Ciucă semnează contribuţia *De la cercetarea unei regiuni culturale la organizarea unei expoziţii de cultură populară* (p. 17—36), în care expune o serie de consideraţii privind criteriile care au stat la baza organizării unei expoziţii de profil referitoare la specificul etnografic ialomiţean.

Niculae Conovici se ocupă de *Modalităţi de colaborare între Muzeul de istorie şi şcoală* (p. 37—44). Plecînd de la premisa — extrem de actuală — că muzeul este chemat să joace un rol important în educarea tinerilor şi adulţilor, autorul comentează o serie de eficiente forme de cooperare între muzeu şi şcoală, ca instituţie cu profil asemănător în procesul educaţional general.

Un subiect de un interes aparte şi anume *Criterii de organizare ştiinţifică a colecţiilor muzeale etnografice*, realizează Ioana Armăşescu şi Jeana Negoiţă (p. 45—50).

Pe baza experienţei acumulate la Muzeul Satului din Bucureşti, cele două autoare propun clasificarea materialului etnografic în depozite după criteriile : funcţional, istoric şi zonal. De asemenea se apreciază că metoda de organizare amintită mai sus implică în mod necesar existenţa unei riguroase evidenţe a obiectelor, bazată pe un fişier ştiinţific general şi pe un sistem de fişe sintetice.

Rubrica de etnografie a numărului se bucură de participarea unui mare număr de specialişti, autori ai unor materiale referitoare la subiecte legate de zona în discuţie. Amintim astfel : pe Nicolae Dunăre, Răzvan Ciucă, Victor Tudoran, Gemina Comănici, Gheorghe Dinuţă, Monica Budiş, Radu Maier, Lia Stoica Vasilescu, Gheorghe Lazăr, Natalia Marcu, Roswith Capesius şi Andrei Bucşan.

Aflat la prima sa apariţie, periodicul Muzeului judeţean Ialomiţa poate fi apreciat ca o realizare meritorie şi un promiţător debut publicistic. Lărgirea ariei cronologice şi diversificarea gamei tematice, ca şi introducerea unui compartiment de „Recenzii şi note" sînt după opinia noastră, deziderate pe care coordonatorii volumului nu ne îndoim că le pot înfăptui la următoarele apariţii ale Anuarului.

Mihai Opriţescu
Marian Stroia

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ISTORIA ROMÂNIEI

NICOLAE BÎRDEANU, *Mișcarea muncitorească din porturile României (în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea)*, Edit. politică, București, 1978, 163 p.

Colecția „Biblioteca de istorie" a Editurii Politice a editat o nouă și valoroasă lucrare privind mișcarea muncitorească din porturile României de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și primul deceniu al secolului al XX-lea, aparținînd profesorului N. Bîrdeanu.

In elaborarea lucrării sale, autorul pornește de la analiza dezvoltării economice și sociale a României, de la specificul acesteia, la sfîrșitul secolului trecut, în care plasează portul — locul cel mai frecvent de întîlnire — cu tumultuoasa lui viața economico-socială, important centru proletar.

Bogatul material documentar utilizat i-a permis autorului să urmărească, în mod succint, istoricul apariției și dezvoltării impetuoase a porturilor după tratatul de la Adrianopole din 1829 și mai ales după cucerirea independenței de stat depline, cînd are loc un proces continuu de modernizare și dotare a acestora cu nave de transportat mărfuri și călători, rolul lor în viața economică a țării. În primul deceniu al secolului nostru, de pildă, S.M.R. utiliza 10—12 vagoane de mărfuri, care ajungeau pînă la Londra și Rotterdam (p. 12).

Paralel cu urmărirea dezvoltării economice a porturilor, autorul analizează modul de formare a muncitorilor portuari, indicînd ca principală sursă a acestora țărănimea, care, după reforma agrară din 1864, lipsită de mijloace de muncă, găsea aci de lucru, stabilindu-se în satele din apropierea porturilor. Un alt izvor de formare a muncitorilor portuari îl constituiau lucrătorii din ateliere și fabrici, alungați de patroni. O categorie aparte, în cadrul muncitorilor portuari, o formau muncitorii străini (greci, armeni, turci, bulgari, tătari, lipoveni, evrei și ruși) aduși în porturile românești de diferiți comercianți și armatori și, în sfîrșit, marinari fugiți de la bordul navelor comerciale străine sau românești. Cel mai mare număr de muncitori permanenți s-a concentrat în porturile mari : Brăila, Galați, Giurgiu, Sulina, efectivul acestora ajungînd, la începutul secolului al XX-lea, la peste 20 000. Acestora li se adăuga, în timp de vară și toamnă, un însemnat număr de muncitori flotanți, care, în căutare de muncă, se angajau în porturi cu salarii derizorii, constituind o masă de manevră în mîinile patronilor.

Autorul urmărește evoluția și organizarea muncii în porturi, rolul vătafilor — principal instrument de exploatare și oprimare a muncitorilor din porturi —, al magazinerilor, diferitele categorii de muncitori portuari : hamali, lopătari, ciurari, căruțași, docheri, chiligii, băniceri, ridicători, condițiile grele de muncă (inexistența măsurilor de reglementare a timpului de muncă, a securității muncii, a asistenței sociale, într-un cuvînt lipsa totală de grijă față de muncitori), salariile mici, persecuțiile și abuzurile de tot felul la care erau supuși muncitorii portuari.

Sînt analizate, de asemenea, formele variate de luptă a muncitorilor din porturi, ridicările spontane, protestele izolate și răzvrătirile împotriva exploatatorilor, grevele acestora din anii 1868 (Brăila), 1872 (Galați) și mai pe larg greva din 1873 din Giurgiu.

Totodată, sînt reliefate începuturile de organizare a muncitorilor din porturi cu trăsăturile ei comune, dar și specifice, rolul cercurilor revoluționare secrete, înființate în anii 1869 — 1872 la Brăila și Galați, ca și al presei portuare, prin intermediul căreia mișcarea socialistă s-a extins în deceniile 8 și 9 ale secolului trecut, societățile profesionale din porturi etc.

Sînt redate apoi principalele momente ale luptei muncitorilor din porturi, reliefîndu-se trecerea treptată de la revendicările economice la obiective politice. Edificatoare, în această privință, sînt grevele de la Brăila (1884), marea grevă a lucrătorilor de la căile ferate din Galați (1888), grevele lucrătorilor căruțași și ale celorlalți muncitori din portul Brăila, ca și mișcările asemănătoare din celelalte porturi ale țării, de la Giurgiu pînă la Turnu-Severin.

Un moment culminant al luptei revoluționare din această perioadă l-a reprezentat a

www.dacoromanica.ro

doua grevă a ceferiștilor din Galați din toamna anului 1888 și, de asemenea, alăturarea și participarea acestora la grupurile de țărani răsculați în 1888, acțiunile de solidarizare ale muncitorilor din porturi cu țăranii răsculați la 1888.

Crearea în 1893 a primului partid politic al clasei muncitoare (P.S.D.M.R.) a avut, după cum este știut, o însemnătate deosebită pentru proletariat, eveniment marcat de autor. După constituirea P.S.D.M.R.-ului, în porturi iau ființă cluburi ale muncitorilor, mai întîi la Galați, apoi la Giurgiu, Brăila, Tulcea, Turnu Severin, Constanța, Sulina care au contribuit la întărirea mișcării muncitorești din aceste centre din punct de vedere organizatoric și politic. Sînt reliefate pe larg întrunirile muncitorilor din porturi, activitatea propagandistică și de agitație, acțiunile pentru obținerea votului universal, atitudinea muncitorilor din porturi față de problema desăvîrșirii unității de stat naționale a poporului român, solidarizarea activă a acestora cu mișcările țărănești, interesul viu manifestat față de problema agrar-țărănească.

În capitolul VI al lucrării sînt analizate marile frămîntări de la începutul secolului al XX-lea din porturile Brăila (1900), Galați (1902), Sulina (1903) unde s-au desfășurat puternice acțiuni greviste ale muncitorilor. Totodată, sînt enumerate personalități ale luptelor desfășurate, ca și propagandiștii care s-au remarcat în activitatea organizatorică și de propagandă: Andrei Ionescu, Mișu Ionescu, C. Z. Buzdugan, Ștefan Grigoriu, Pascal Zaharia și alți revoluționari cunoscuți.

Reușit este, după părerea noastră, și capitolul intitulat semnificativ *Avînt și solidaritate*, în care autorul analizează modul cum muncitorii din porturi și-au manifestat solidaritatea și spiritul internaționalist — de care, dealtfel, mișcarea muncitorească din țara noastră a fost dintotdeauna animată — cu revoluția burghezo-democratică din Rusia anilor 1905 — 1907, simpatia față de marinarii răsculați de pe crucișătorul „Potemkin", ajutorul oferit acestora.

Sînt relevate, totodată, acțiunile muncitorilor porturari, poziția lor față de marea răscoală a țăranilor din primăvara anului 1907, acțiunile comune ale acestora (nu trebuie să pierdem din vedere faptul că mulți dintre ei, în special căruțașii, locuiau în satele din jurul orașelor portuare sau în cartierele mărginașe avînd mici petice de pămînt) cu țăranii răsculați în multe din porturi, ca, de pildă, la Galați, Turnu Măgurele, Zimnicea, Giurgiu, Calafat, Tulcea.

În ultimul capitol al lucrării sale, intitulat *De la greva generală din iunie 1907 de la Galați la Congresul de reconstituire a partidului social-democrat din România (1910)*, care ține loc și de încheiere, autorul urmărește principalele bătălii de clasă ale proletariatului din România pentru dreptul de organizare și la viața politică independentă, al căror semnal l-a dat greva generală de la Galați din vara anului 1907, și, concomitent, contribuția muncitorilor portuari la acestea. Sînt reliefate, între altele, însemnătatea deosebită pe care a marcat-o *Cea de-a doua Conferință a Sindicatelor și Cercurilor „România muncitoare"*, care și-a ținut lucrările la Galați, între 29 iunie și 1 iulie 1907, — pas important către reînființarea Partidului Social-Democrat din România din 1910, activitatea neobosită desfășurată în porturi de Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu, M. Gh. Bujor, D. Marinescu, Al. Constantinescu, Gh. Cristescu, precum și de Ștefan Grigoriu, Ștefan Bezeanu, M. Nicolau și alții — conducători ai mișcării muncitorești din porturi.

Amplu documentată, scrisă într-un stil antrenant, plăcut, lucrarea profesorului Nicolae Birdeanu se înscrie printre aparițiile valoroase, care, prin analiza competentă și judicioasă a documentelor vremii, se impune atenției atît specialiștilor, cît și masei largi de cititori.

Mircea Iosa

FLORIAN TUCĂ, *Monumentele Neatîrnării, Itinerar istoric 1877—1878*, Edit. militară, București, 1977, 193 p.

Fiecare moment important din istoria poporului nostru și-a găsit cronicari de talent care i-au trecut amintirea prin veacuri, iar războiul pentru cucerirea independenței de stat a României nu putea face excepție. Poeți și prozatori, artiști plastici și istorici i-au închinat numeroase capodopere, între aceștia un loc important îl ocupă sculptorii care au durat în bronz și piatră emoționante cronici, ale eroismului individual sau colectiv, patriotismului și spiritului de jertfă dovedite de ostașul român în confruntările cu dușmanul de-a lungul timpului. În acest context se înscrie și volumul lui Florian Tucă, cunoscut autor al unor lucrări * care evocă eroismul ostașilor români în diferitele încleștări sîngeroase pe care poporul nostru, a trebuit să le poarte în lupta sa pentru apărarea și afirmarea ființei sale naționale. împotriva dominației străine pentru libertate și neatîrnare.

* Din lucrările acestui autor consemnăm cîteva apariții, printre care: *În amintirea eroilor*, Edit. militară, București, 1965. *Florile recunoștinței*, Edit. militară, București, 1967; *In memoriam*, Edit. militară, București, 1971 și *Inscripții în piatră*, Edit. militară, București, 1974 etc.

www.dacoromanica.ro

Lucrarea pe care încercăm s-o prezentăm se înscrie alături de alte apariții editoriale de prestigiu, apărute în cinstea aniversării a 100 de ani de la proclamarea independenței de stat a României.

De fapt volumul însumează o serie de articole mai ample pe care autorul le-a publicat și în revista „Magazin Istoric" în perioada mai 1976 — 1977 în cadrul rubricii „Cronici în piatră ale independenței", relevîndu-se felul prin care un moment crucial din istoria patriei a pătruns în memoria generațiilor. Autorul întreprinde o cercetare atentă a izvoarelor documentare ale epocii, structurîndu-și firul expunerii pe reperele durabile ale ansamblelor statuare, monumentelor și obeliscurilor ridicate în amintirea celor peste 10 000 de ostași căzuți pe cîmpurile de luptă.

Florian Tucă subliniază că volumul este o „carte născută din mărturii despre războiul pentru neatîrnarea României" care statornicesc în memoria generațiilor sacrificiile înaintașilor pentru libertatea, independența și fericirea patriei. Plecînd pe acest itinerar istoric și eroid totodată, pentru fiecare monument sau complex memorial, lucrarea face apel la diverse surse informaționale de epocă, însemnări, memorii de război, registre istorice ale regimentelor articole din ziarele vremii — pentru a crea, cu procedee apropiate de literatura de reconstituire istorică imaginea puternicei mobilizări de conștiință a națiunii române. Evenimentele din 1877 au dovedit că cucerirea independenței nu a fost rodul bunăvoinței marilor puteri ale vremii, ci rezultatul firesc al luptei eroice a întregului popor, al abnegației și dăruirii sale.

Prima parte a cărții („Itinerar eroic românesc") începe cu descrierea monumentelor de pe malul Dunării, începînd cu cel de la Calafat, ridicat în amintirea primelor salve de artilerie declanșate aici de armata română și se încheie cu cel de la Măcin ridicat în amintirea marinarilor români și ruși care au scufundat monitorul turc „Duba Seify" și cel din Tulcea ridicat în amintirea eroismului și vitejiei poporului român în lupta pentru eliberarea de sub jugul otoman și independența patriei. Autorul denumind acest monument al „Independentei sau al revenirii Dobrogei la patria mumă" (p. 47). Fiecare monument în parte este însoțit de un detaliat istoric al lui. Traseul urmează prin diferite sate și orașe care și-au cinstit eroii Ploiești, Focșani, Vaslui, Cislău, Pitești, Rîmnicu Vîlcea, București. relevînd felul cum urmașii au înțeles și ținut să cinstească eroismul și dragostea de țară a înaintașilor.

Partea a doua a volumului „Itinerar eroic pe teritoriul Bulgariei" descrie monumentele ridicate la Plevna, Griviția, Opanez, Rahova, și Poradim, monumente care relevă mesaje „ce transmit din generație în generație amintirea vitejilor, exemplul și îndemnul lor, lecția marelui adevăr că în numele dreptății, al intereselor patriei, oamenii pot și trebuie să facă minuni, neprecupețind nici sîngele, nici viața" (p. 100), menționînd faptul că aceste monumente au fost ridicate cu bani adunați prin donații de la locuitorii bulgari (p. 105).

Autorul amintește amănunțit geneza și desfășurarea luptelor duse de armata română pe cîmpurile de bătălie din Bulgaria, redînd și modul cum au căzut la datorie unii eroi ai independenței — eroi ce au intrat în legendă și istorie.

Partea a treia a lucrării, intitulată plastic „Bărbați ai datoriei" schițează eroismul, profilul moral al unor eroi ai independenței, așa cum sînt intrați în istorie și cum îi prezintă monumentele consacrate lor (busturi, statui etc.). Aceste simboluri materiale au perpetuat în conștiința generațiilor amintirea unor bravi comandanți ca generalii Al. Cernat, Cristodulo Cerchez, Gh. Teleman și Carol Davila, care prin activitatea de concepție și organizare a acțiunilor militare au îmbogățit arta militară românească.

Volumul este completat cu o evocare a monumentului victoriei intitulată sugestiv „Pe sub arcul de triumf" — care consemna dobîndirea independenței, precum și cu o listă cu monumentele și busturile ridicate pe pămîntul românesc în memoria eroilor de la 1877. Documentele fotografice care ilustrează volumul de față ridică foarte mult calitatea lucrării. Greșelile de tipar puteau fi evitate. Volumul ar fi trebuit prevăzut și cu un indice general de nume sau geografic. precum și cu un scurt rezumat într-o limbă străină, fapt care ar fi facilitat cunoașterea de către istoricii străini a problematicii volumului in discuție. Era preferabil dacă autorul ar fi introdus și un aparat bibliografic, avînd în vedere că în text se fac numeroase referiri la documente și la diverse informații de arhivă.

Scrisă într-un stil atrăgător, îmbinînd în chip armonios accesibilitatea cu rigoarea științifică, lucrarea realizată de Florian Tucă se înscrie ca o contribuție notabilă la cunoașterea glorioaselor tradiții de luptă ale poporului nostru.

Constantin Dobrescu

C. BOTEZ, D. URMĂ, I. SAIZU. *Epopeea feroviară românească*, Edit. Sport-Turism, București, 1977, 232 p.

După o introducere în care sînt expuse punctele de vedere ale autorilor asupra importanței temei, ca și asupra bibliografiei utilizate, se trece la analizarea (în capitolul 1) a

www.dacoromanica.ro

diferitelor obiecte care au existat în prima jumătate a sec. XIX, cu privire la construirea de căi ferate.

Este semnalat aici interesul pe care un număr de oameni politici, economişti ai epocii l-au arătat faţă de necesitatea construirii de căi ferate în România, ca o condiţie esenţială a progresului economic şi social al ţării. Acest interes însă nu s-a concretizat prin avansarea unei propuneri concrete, lucru de altfel explicabil, căci nici unul din ei (N. Suţu, I. Ghica, M. Kogălniceanu, C. Negri ş. a.) nu erau specialişti în acest domeniu. Cu toate acestea au existat şi astfel de propuneri, proiecte concrete atît în Moldova cît şi în Ţara Românească, analizate atent de autori, dar care n-au avut nici un fel de urmare practică, chiar dacă în unele situaţii, astfel de proiecte aveau un aspect suficient de serios pentru a se ajunge la discutarea şi aprobarea lor de organele de decizie ale celor două Principate.

Capitolul următor se ocupă de primele construcţii de căi ferate pe teritoriul României (inclusiv Transilvania, Banat, Dobrogea).

Un capitol special este închinat unei chestiuni mult discutate şi controversate de istoriografia noastră mai veche sau mai nouă : concesiunile de căi ferate. Sînt analizate rînd pe rînd principalele concesiuni acordate unor capitalişti străini şi români pentru construirea primelor căi ferate, mai ales pe teritoriul României vechi, pornindu-se de la ideea, subliniată în mod expres de autori, că aceasta era, pentru condiţiile economico-financiare ale statului român, singura situaţie realistă pentru asigurarea unui ritm rapid de creare a unei reţele feroviare naţionale. Prezentarea conţinutului şi rezultatelor concesiunilor se încheie cu o analiză dusă cu un simţ sigur al măsurii şi al dialecticii spre prezentarea reală, obiectivă, ştiinţifică a rolului jucat de aceste concesiuni.

De asemeni se arată că într-o manieră plină de îndrăzneală şi eficacitate guvernul naţional liberal condus de I. C. Brătianu a reuşit între 1880—1888 să rezolve definitiv problema acestor concesiuni, trecîndu-se în proprietatea ţării a căilor ferate, desfiinţîndu-se, în diferite modalităţi, administraţiile şi concesiunile străine.Astfel acţiunea guvernului român a făcut încă un pas spre întărirea suveranităţii statului. Toate aceste acţiuni sînt analizate atent în capitolul 4.

Un capitol mai lung (al 5-lea) este acordat evoluţiei căilor ferate, atît sub aspectul continuării construcţiei de noi căi ferate, cît şi sub aspectul organizării administraţiei şi exploatării lor, între 1880 şi 1914. Pornindu-se de la realizările perioadei anterioare care au permis ca în numai 10 ani de la începutul construcţiei de căi ferate, România să deţină o reţea relativ importantă de căi ferate şi, ceea ce este şi mai semnificativ, această reţea aparţinea statului (nu multe ţări în Europa se puteau lăuda ca o astfel de situaţie la acea dată !) s-a putut trece la un efort sporit pe linia închegării unui sistem feroviar naţional cît mai complet. Este o perioadă în care datorită unei politici de cadre bine gîndită s-a permis crearea unui corp de specialişti români de mare valoare, geniul tehnic şi creator românesc are remarcabile realizări în domeniul construcţiei propriu zise de căi ferate, de lucrări de artă (celebra lucrare a podului de peste Dunăre) şi a lucrărilor adiacente ei, ale cărui proiecte au aparţinut unui grup de ingineri români dintre care citäm pe I. I. C. Brătianu, în frunte cu A. Saligny, etc. Tot acum se creează Direcţia generală a căilor ferate, cu un statut autonom de funcţionare. De asemenea s-au creat şcoli de specializare superioară, un rol în acest sens jucîndu-l G. I. Duca, director la vîrsta de 34 ani a Şcolii naţionale de poduri şi şosele.

Se analizează în acelaşi capitol problemele legate de dotarea cu material rulant (locomotive şi vagoane), subliniindu-se că dacă numeric parcul de locomotive existent (în 1914 funcţionau 932 locomotive) era suficient, diversitatea de tipuri, menţinută de altfel mult timp în căile ferate române, crea dificultăţi în exploatare, precum şi organizarea şi activitatea atelierelor de reparaţii C.F.R.

Capitolul al 6-lea analizează, ca o concluzie la problemele prezentate pînă atunci, ceea ce am putea numi importanţa economică a construirii şi activităţii căilor ferate în România. Se desprind de aici cîteva idei esenţiale: adîncirea pieţii interne, creşterea eficienţei economiei capitaliste româneşti, strîngerea legăturilor politice şi economice între România si alte state, prezenţa aşadar mai pregnant a României în comerţul internaţional, a stimulat dezvoltarea mai rapidă a unor sectoare economice sau a unor regiuni şi centre urbane din România, o circulaţie mai rapidă a persoanelor şi ideilor etc.

Un ultim capitol al părţii întîi a lucrării se ocupă de activitatea căilor ferate în timpul primului război mondial, cînd a fost dovedita eficacitatea administraţiei şi valoarea personalului C. F. R.

Partea a II-a a lucrării analizează activitatea C.F.R. în perioada interbelică (1918—1944). Într-un prim capitol al acestei părţi (al 8-lea al lucrării se analizează dificila acţiune de refacere a căilor ferate române după război, în condiţiile cînd desăvîrşirea unităţii naţionale a României a permis creşterea reţelei de căi ferate a ţării de aproape 3 ori. Semnalăm în cadrul acestui capitol analiza întreprinsa asupra situaţiei socio-economice a personalului căilor ferate, în condiţiile creşterii spiritului revoluţionar al maselor muncitoare.

Anii de stabilitate şi avînt economic (vremelnic) de pînă la marea criză economică se

www.dacoromanica.ro

caracterizează şi în ceea ce priveşte căile ferate din România, prin apariţia unor noi aspecte create, în primul rînd, de contextul general al politicii economice a guvernului liberal aflat la putere între 1922 şi 1928, cu o scurtă întrerupere între 1926—1927. Pot fi citate cîteva exemple în acest sens: anularea şi revizuirea unor tratate nefavorabile României încheiate cu diferite firme străine, extinderea legii vînzării şi comercializării bunurilor statului şi asupra C.F.R.-ului, de unde şi problema menţinerii şi în ce limite, a autonomiei Administraţiei C. F. R. etc. De asemenea pe planul concret al construcţiilor feroviare se obţin cîteva rezultate remarcabile: refacerea şi modernizarea instalaţiilor şi podurilor de cale ferată, a materialului rulant (de semnalat faptul că construcţia de locomotive începe să se realizeze în ţară, urmînd ca în cîţiva ani necesarul să fie asigurat de producţia internă), s-a rezolvat, de asemenea prin asigurarea din producţie internă problema combustibilului pentru locomotive, se începe electrificarea căilor ferate etc. La sfîrşitul perioadei, în 1928, reţeaua de căi ferate a României se ridica la 11.126,855 km. în afara căilor ferate înguste (în majoritatea particulare), industriale, linii de garaj, în concesiune străină.

În anii marii crize economice (1929—1933) C. F. R.-ul a suferit şi el impactul cu acest fenomen economic de anvergură. Deşi a beneficiat de o parte relativ importantă a împrumutului de stabilizare din 1929, ceea ce a permis chiar construirea unor noi linii de cale ferată, criza a afectat grav atît traficul de călători şi mărfuri şi deci veniturile C.F.R.-ului cît şi personalul angajat prin concedieri şi scăderea salariilor.

În capitolul următor se analizează într-un spaţiu destul de lung perioada de puternic avînt economic, şi mai ales industrial, dintre 1934—1940. Ca şi alte sectoare economice (cu excepţia agriculturii) transporturile, şi în cadrul lor cele pe căi ferate continuau să ocupe o pondere importantă, au beneficiat de consecinţele avîntului economic. Investiţiile făcute sînt astfel mărite ceea ce a permis construirea unor noi linii sau terminarea de construit a unor linii începute în anii anteriori. Înzestrarea tehnică a făcut progrese importante, atît pe linia tipizării materialului rulant (tipurile de locomotive sînt reduse numai la 8), se extinde exploatarea automotoarelor, care sînt construite în ţară (în 1939 circulau 218 automotoare) şi se importă prima locomotivă Diesel-electrică ce ar circula pînă în deceniile 6—7. A crescut dotarea tehnică a personalului căilor ferate.

În anii dictaturii militaro fasciste (1940—1944) intreaga economie şi transportul pe căi ferate, devenit de o importanţă esenţială din dunct de vedere al intereselor militare, este pus în slujba economiei de război a României, este subordonat intereselor Germaniei.

Partea a III-a a lucrării este dedicată evoluţiei căilor ferate române în anii de după 23 August 1944 pînă astăzi. Este analizată acţiunea de refacere şi sprijinire a frontului antihitlerist la căile ferate române. Se studiază acţiunile care au permis autorilor să numească anii 1948—1959 ca ani de consolidare a reţelei feroviare", iar perioada 1960—1975 de „modernizare" a transportului feroviar.

Partea a IV-a analizează alte aspecte atît economice cît şi culturale ale căilor transportului feroviar: turismul şi dezvoltarea turismului, reflectarea căilor ferate în artă şi literatură etc.

Lucrarea se încheie cu o scurtă anexă, sintetică, cu principalele caracteristici ale evoluţiei căilor ferate române.

Cunoscuţi prin realizările lor anterioare în acest domeniu, autorii au reuşit să ne dea o imagine clară asupra evoluţiei unuia din sectoarele economice mult timp rămase fundamentale pentru statul român: transporturile feroviare.

Deşi există suficient de multe lucrări, mai ales abordînd această problematică, trebuie spus că ele acoperă (parţial) numai chestiunea construirii de căi ferate în România, mai precis pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea, perioada de după 1900, şi îndeosebi aceea interbelică, fiind reprezentată mai ales de studii legate de luptele C.F.R.-iştilor împotriva nedreptăţilor regimului burghez din România.

Este aşadar încă un merit al autorilor faptul că au abordat cu multă acuratcţe ştiinţifică şi perioada interbelică, partea care ni se pare cea mai reuşită a lucrării.

În acelaşi sens vreau să semnalez însă pentru prima parte a cărţii şi capitolul privind analizarea concesiunilor străine de construcţii de căi ferate în România. În special finalul acestui capitol vine să îndepărteze o serie de afirmaţii şi locuri comune împămîntenite în istoriografia noastră, cu privire la modul de construire a căilor ferate. Desigur cel mai cunoscut clişeu din acest punct de vedere este cel care vrea să arate că construcţia de căi ferate a costat de 2—3 ori mai mult în România decît în alte state şi că ele au fost în plus şi de slabă calitate. Se analizează aceste aspecte în mod obiectiv în capitolul amintit şi concluzia clară care se desprinde este că de fapt în România, construirea unui kilometru de cale ferată a fost din contra sub sumele plătite de alte ţări, iar dacă în unele cazuri calitatea construcţiei primelor căi ferate a fost criticabilă, aceasta s-a datorat unor cauze obiective legate de condiţiile economice şi nivelul de cunoştinţe

www.dacoromanica.ro

științifice din România de atunci: astfel, se arată în lucrare, traseul căilor ferate — este vorba de primele căi ferate din România — a fost proiectat nu de concesionarii străini, ci de Ministerul lucrărilor publice din România care urmărind obținerea unor trasee mai scurte, pentru a se plăti mai puțin, a proiectat căi ferate neconforme cu condițiile de exploatare și securitate feroviară.

Se pare că autorii, mînați și de ideea realizării unei lucrări cît mai armonioase, au adoptat în multe cazuri prezentarea descriptivă în detrimentul analizei științifice mai adîncite, a *tuturor* implicațiilor și a întregii importanțe economice a căilor ferate pentru România. De aceea au și adoptat planul prezentării pe perioade istorice, și nu pe probleme.

Lipsește de asemenea o analiză sau o prezentare mai largă a realizării joncțiunilor dintre rețeaua de căi ferate din România veche și cea din Transilvania, deosebit de importante pentru viața economică și politică a acestora. Credem deasemenea că i s-a acordat o întindere prea mare primului capitol referitor la proiectele de căi ferate, mai ales că ele se aseamănă în soarta lor și vin să demonstreze slabul rezultat al acumulării primitive de capital din România, neputința financiară și tehnică a claselor avute din țările române, ceea ce nu numai că a pregătit, dar și a impus, așa cum dealtfel au și subliniat autorii, necesitatea apelului la capitalul străin. De asemenea, vorbind de aceste proiecte de căi ferate din Țara Românească și Moldova, nu ar fi fost lipsit de interes să se fi discutat și ideea de ce în Moldova apar primele proiecte de construcții de căi ferate. Oare acest lucru, element suprastructural în fond, nu reflectă anumite modificări și în baza economică a Moldovei? Sau primele proiecte de căi ferate, ce nu vroiau altceva decît legarea Mihăilenilor, unde domnitorul M. Sturdza avea o moșie, de Dunăre, nu erau decît expresia unor persoane care vroiau să se remarce în fața domnitorului?

Este încă mai curios că nu se acordă mai mult spațiu și proiectelor de cale ferată din Transilvania, mai ales că sarcina le era oarecum ușurată, existînd un studiu în acest sens al cercetătoarei Fl. Mureșan apărut în 1974 în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie" din Cluj.

Cu excepția capitolului privind perioada 1918—1923, lipsesc analize serioase cu privire la aspectele sociale ale „epopeei feroviare".

Considerăm că lucrarea prin noutatea informației puse în circulație și stilul viu în care a fost scrisă poate interesa un număr mare de specialiști și publicul larg cititor.

Radu I. Vasile

ISTORIA UNIVERSALĂ

A. TOYNBEE, *Cities on the Move*, Oxford University Press, New York—Toronto, 1973, 257 p.

Explozia demografică la scară mondială din primele decenii ale secolului nostru, a fost semnalată la timp de specialiști cu preocupări din cele mai diferite, atît în scopul determinării cauzelor și consecințelor acesteia cît mai ales pentru a stabili perspectivele de viețuire a colectivității umane de pe planeta noastră ale cărei resurse biologice sînt relativ limitate. Încercînd să dea o explicație științifică acestui fenomen istorico-biologic istoricul englez Arnold Toynbee, fost director de studii la Royal Institute for International Affairs și-a concentrat atenția, în lucrarea pe care o prezentăm, numai asupra unui aspect al acestei probleme și anume în direcția stabilirii, în perspectivă istorică, a condițiilor apariției și dezvoltării orașului ca așezare umană unde densitatea demografică era mai mare decît în mediul rural și unde era totodată și locul concentrării unei activități mai intense economice de un fel deosebit.

Geneza lucrării este cît se poate de originală, în sensul că multe din capitolele ei reprezintă ecoul unor conferințe ținute de prof. C. Doxiadis, în urmă cu mai bine de un deceniu (1967) pe un vas aflat în croazieră pe marea Egee în fața unor specialiști din domenii foarte diferite precum și lectura unor lucrări privind demografia ca fenomen social contemporan aparținînd în special profesorilor J. Gottman și Dr. Ch. Abrams.

Lucrarea de față cuprinde în zece capitole o privire de ansamblu relativ la cele mai de seamă orașe din toate continentele, pe o durata de cîteva milenii, din antichitate pînă în zilele noastre, în care abundă observațiile asupra caracteristicilor lor interne și externe, menite să influențeze nu numai formele lor exterioare dar și multiplele lor funcții, în așa fel încît să permită oricărui cititor să întrevadă ușor cum *megalopolis*-ul atît de frecvent astăzi, va deveni în viitor orașul universal, orașul unic *(oecumenopolis)*, drept rezultat al încheierii procesului de integrare al așezărilor rurale într-o așezare urbană terestră. Dealtfel această viziune a autorului privind evoluția vieții urbane este sugerată și de titlul original al lucrării, *orașe în mișcare*. *Mișcarea* la care se referea A. Toynbee era explicată prin extinderea continuă și într-un ritm alert a orașului tradițional în dauna peisajului rural drept

www.dacoromanica.ro

urmare a faptului că orașul tradițional, specific societății umane din antichitate și evul mediu — mic și înconjurat de ziduri — s-a transformat destul de repede în epoca modernă și contemporană datorită exploziei demografice (cap. I) într-o așezare urbană nelimitată în suprafață și în care populația sedentară sporește și scade pe parcursul unei zile complete de 24 ore, cu aproape jumătate din numărul ei, datorită acelor locuitori aflați în *mișcare* de dute-vino, cu așezări stabile *în afara* marelui oraș dar cu locul de muncă *în* marele oraș.

Pentru înțelegerea acestui fenomen social, autorul recunoscut prin bogata sa erudiție, a făcut o reușită și profundă analiză condițiilor existenței orașului-stat specific pentru mulți numai lumii antice, punînd un accent deosebit asupra funcțiilor sale politice mai mult sau mai puțin complete. Desigur că multe amănunte relativ la istoria orașului-stat, din diferite continente sînt cunoscute de specialiști, totuși modul cum A. Toynbee a prezentat evoluția acestora și mai ales implicațiile pe care le-au avut ele în viața politică a diferitelor state, îl fac pe cititor să înțeleagă mai ușor de ce orașul-stat devenit pe parcurs megalopolis are propriile sale forme chiar și în epoca modernă și cea contemporană. Drept urmare se poate afla din alt capitol (II) cum administrația internă a Imperiului roman s-a sprijinit pe o rețea puternică de orașe-stat cum în evul mediu Italia puternic frămîntată din punct de vedere politic a făcut față cu succes tendințelor de expansiune a Imperiului german tocmai datorită rețelei de orașe-state, care se bucurau, cele mai multe, de independență politică deplină, cum statele nordice ca de exemplu Norvegia, Suedia, Danemarca, Finlanda s-au aflat în sfera de influență a orașelor-state din Liga hanseatică în fine cum în zilele noastre orașe state din Asia (Singapore, Hong Kong) sau din Europa (Gibraltar, San Marino) ocupă un loc important în economia globală a continentelor respective. Analiza făcută acestor orașe-stat l-au dus pe A. Toynbee la concluzia îndreptățită că acestea au generat în cursul istoriei viitoarele megalopolis pe deoparte iar pe de alta unele din ele s-au impus prin anumite caractere proprii în viața anumitor state devenind capitala acestora.

Orașele capitală, punctul de plecare pentru realizarea într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat a orașului universal (oecumenopolis) au reținut atenția fostului profesor de la Universitatea din Londra, de-a lungul citorva capitole în care acestea au fost privite din cele mai variate unghiuri. Așa de exemplu într-unul din aceste capitole (III) au fost stabilite caracterele deosebite ale orașelor capitală. În legătură cu aceasta A. Toynbee a constatat mai întîi că în aceste orașe se afla reședința permanentă a conducerii de stat, a guvernului, a forței militare, a aparatului central-administrativ, așadar această calitate îi conferea un foarte important rol politic. Din această categorie ar face parte atît orașele capitală cu un bogat trecut istoric dar și cele create ad-hoc, în epoca modernă și contemporană ca de exemplu Washington, Camberra, Brasilia, care aveau să fie lipsite de autonomia administrativă. În privința populației ea era cea mai densă și cea mai numeroasă în special în cazul acelor orașe capitală provenite din vechi așezări urbane cu caracter comercial-industrial. O condiție necesară pentru ca un oraș să fie capitală, constata istoricul englez era și aceea că trebuia să dispună de toate posibilitățile de a se aproviziona cu mărfuri de import pentru a satisface toate cerințele locuitorilor săi. Din aceste motive locul pe care-l ocupa orașul capitală în rețeaua de drumuri terestre, fluviale și maritime a țării trebuia să fie cel mai adecvat și totodată mecanismul care permitea aprovizionarea cu ușurință a populației acestuia, trebuia să funcționeze fără încetare.

În alt capitol (IV) autorul a studiat modul cum anumite orașe cu devenit capitală numai datorită *prestigiului* de care acestea s-au bucurat la vremea respectivă în conștiința contemporanilor. Despre ce prestigiu este vorba? În unele cazuri ca de exemplu orașele Roma, Theba din Egiptul antic, Calcutta, Babilon, Ts'in din China istoricul englez se referea la capitalele unor state care au unificat în jurul lor altele; în alte cazuri el considera că orașele capitală dovediseră un mare eroism în timpul unor crize politice, în lupta pentru apărarea țării contra invadatorilor (de exemplu Paris, Londra, Pekin); o altă categorie de orașe capitală aveau un trecut glorios și pentru acest motiv în epoca modernă și contemporană ele au primit acest atribut suprem (Atena, Delhi, Constantinopol, Mexic).

În capitole următoare (V—VII) sînt analizate și alte criterii care au stat la baza alegerii unui oraș drept capitală. Unul din acestea a ținut seamă de așezarea topografică specială care răspundea unor interese administrative adică într-un loc unde conducerea centrală putea, în cele mai bune condiții să administreze și totodată să mențină ordinea; după expresia lui A. Toynbee aceste orașe capitală prezentau un important *avantaj practic* cum ar fi orașele Mexic, Constantinopol, Londra, Brasilia, Nankin, Patna din India, Madrid. Dintre exemple nu lipsesc nici acelea care în anumite cazuri cînd un stat a avut două sau mai multe capitale, ceea ce a dus la un accentuat proces de descentralizare administrativă, de pildă statele Parția, Persia, Imperiul arab, Japonia din evul mediu, Piemontul, Afganistanul, Africa de sud. În stabilirea alegerii orașelor capitală autorul a mai ținut seama și de criteriul *strategic*, adică de cel militar, aceasta fiind pus în legătură cu apărarea statului cu

www.dacoromanica.ro

securitatea conducerii centrale, cu menținerea unității în timpul războaielor civile etc. Astfel se explică cum orașul Ravenna a ajuns pentru o vreme capitala Imperiului roman sau cum Constantinopolul s-a menținut timp de mai multe secole capitala Bizanțului și după cum orașul Pekin a devenit capitala Chinei, sau Petersburgul capitala Rusiei țariste. Un aspect mai puțin studiat de istorici și economiști în legătură cu viața orașelor este acela al rolului lor de *creuzet demografic*. Din acest punct de vedere A. Toynbee a constatat că orașele capitală în special și-au sporit populația relativ destul de repede prin asimilarea de către cea autohtonă a aceleia venite din afară chiar dacă aceasta avea o structură socială diferită sau era de altă naționalitate. În cele mai multe cazuri administrația centrală — se arată în lucrare — a sprijinit acest proces istoric, alteori el a avut loc în condiții social-economice, politice și culturale foarte favorabile în comparație cu cele din mediul extra-urban. În acest capitol (VII) merită de reținut o observație a lui A. Toynbee referitoare la orașul capitală ca butoi de pulbere pentru administrația centrală, el referindu-se la acele cazuri cînd populația capitalei a pus în pericol sau a reușit să submineze autoritatea centrală în timpul crizelor politice și mai ales sociale.

Două capitole din lucrarea de față se referă la *orașele sfinte* (VIII) și la cele *mecanizate* (IX). Primele își au originea, după părerea autorului în rolul preponderent pe care l-a avut o vreme biserica în viața societății umane mai ales în antichitate și evul mediu. Drept urmare orașe ca Ierusalim, Mecca, Assisi, Delfi, Canterburry, Roma aveau să fie considerate orașe sfinte de către adepții unei anumite religii. În ceea ce privește *orașele mecanizate* apariția lor a fost o consecință al progresului continuu pe care l-a cunoscut tehnologia în viața societății umane, început în secolul al XVIII-lea odată cu revoluția industrială și foarte actuală în zilele noastre. Dealtfel în epoca contemporană toate tipurile de orașe converg către orașul mecanizat deoarece în dezvoltarea societății se pune tot mai mult accent pe un nivel tehnic cît mai mare nu numai în cele mai importante sectoare de producție dar chiar în transporturile care asigură în timp util forța de muncă pentru întreprinderi și instituții. Spre deosebire de toate celelalte categorii de orașe cunoscute de-a lungul istoriei, orașul mecanizat, orașul zilelor noastre ridică o serie de probleme, în concepția autorului, a căror nerezolvare pune în primejdie chiar existența acestora și chiar a omenirii, de exemplu transporturile interioare și exterioare, poluare, sistemul de aprovizionare etc.

Ultimul capitol al lucrării de față este consacrat *orașului viitorului* care spre deosebire de celelalte tipuri este în continuă mișcare în suprafață în concordanță cu sporul continuu al populației drept o consecință a exploziei demografice. În viziunea lui A. Toynbee acest oraș trebuie să fie în final orașul universal (oecumenopolis) ca o singură așezare umană terestră. Apariția sa urma să se datoreze faptului că în prezent există tendința foarte accentuată a migrației populației rurale de pe tot globul către oraș, a concentrării în megalopolis a principalelor forțe și mijloace de producție, o sporire continuă a suprafeței megalopolis-urilor și în general a tuturor orașelor prin lichidarea spațiului rural. În acest sens autorul se referea nu numai la orașele din Japonia, din Statele Unite, din R. F. Germania, din China ci și la cele din *toate* continentele pentru că ele, într-o măsură mai mare sau mai mică, posedă trăsăturile bine conturate ale *orașului universal*. Mai mult prezentîndu-se perspectivele creării *orașului unic* se schițează atît unele consecințe de natură economică, socială, administrativă, politică cît și măsurile proiectate menite să ușureze viața umană în noul și ultimul tip de oraș, de exemplu simplificarea administrației urbane reglementarea transporturilor, edificarea noilor locuințe, crearea spațiilor de agrement, edificarea noilor locuințe, adoptarea unui nou sistem de aprovizionare etc.

Lucrarea este însoțită de cîteva hărți relativ la cetățile-stat de pe continentul european, capitalele din China, din Egiptul antic, din Asia mică, din Imperiul roman, evoluția orașului Londra între 1820—1962, orașul universal la sfîrșitul secolului al XX-lea din viziunea lui C. Doxiadis ; în fine se mai adaugă cîteva reușite ilustrații de orașe din diferite epoci istorice.

Concluziile la care ajungea regretatul istoric englez erau acelea că în perspectiva istorică realizarea orașului viitorului va fi posibilă datorită faptului că ființa umană actuală posedă calități multiple pentru a realiza toate sarcinile care-i stau în față pentru binele și progresul omenirii.

Constantin Șerban

HENRI DUBIEF, *Le déclin de la III e République, 1929 — 1938*, Paris, Editions du Seuil, 1976, 250 p.

Istorici celei de-a III Republici franceze i-au fost consacrate un mare număr de lucrări care au abordat chestiunea în ansamblu (vezi, de pildă volumele semnate de E. et G. Bonnefous precum și de J. Chastenet) sau numai pentru o perioadă restrînsă (spre exemplu cea a lui W. L. Shirer). Dar toate asemenea lucrări aveau o trăsătură comună și anume prezentarea unilaterală a problemei prin evi-

www.dacoromanica.ro

denţierea fenomenului politic doar. Prin prisma acestei constatări, cu atît mai valoroasă este apariţia lucrării lui Henri Dubief care, deşi se referă doar la situaţia din deceniul 1929—1938, scoate în relief mai toate aspectele legate de viaţa societăţii date în perioada menţionată.

Întradevăr, Henri Dubief ne prezintă, în toată complexitatea sa, viaţa societăţii franceze din deceniul 1929—1938, deceniu care corespunde fazei de declin a Republicii a III-a. Ne aflăm în faţa unui tablou quasi-complet al vieţii politice, economico-sociale şi culturale a Franţei din anii anteriori declanşării marii conflagraţii. De reţinut faptul că autorul, date fiind necesităţile colecţiei în care apare lucrarea, a exclus aproape cu totul problemele legate de politica externă franceză din perioada de referinţă. Evident însă că menţiunile de politică externă nu au putut fi cu totul eliminate pentru că, în perioada care a precedat declanşarea celui de-a doilea război mondial, multe situaţii interne pot fi parţial explicate prin evoluţia situaţiei internaţionale. Aşadar o prezentare sintetică a vieţii politice, economice, sociale şi culturale a Franţei anterior izbucnirii marii conflagraţii, dar cu referiri reduse la locul ţării în relaţiile internaţionale ale epocii.

Tabloul reconstituit este, prin urmare, aproape complet. Cu totul remarcabile, după părerea noastră, sînt părţile referitoare la problema demografică şi structurile sociale ca şi cele ce privesc evoluţia Frontului popular. Trebuie adăugate, dintre chestiunile politice, aprecierile făcute în legătură cu evenimentele din 6 februarie 1934 precum şi schiţarea portretelor unor personalităţi care au dominat epoca, de talia lui Barthou, Leon Blum, Tardieu sau Daladier.

Apreciem, de asemenea, că istoricul francez a prezentat în mod obiectiv problemele abordate, Astfel, este clar prezentat rolul jucat în epocă de Partidul Comunist Francez, dar şi disensiunile dintre comunişti şi socialişti în cadrul Frontului Popular; se evidenţiază că grupările de tip fascist au fost numeroase, dar lipsite de o bază de masă, cu toate că mulţi politicieni francezi manifestau simpatii pentru Mussolini sau Hitler (p. 77); nu este trecut cu vederea nici rolul reacţionar al Senatului francez care a blocat multe iniţiative guvernamentale legate de atenuarea efectelor crizei sau de democratizarea vieţii publice. „Rolul Senatului-accentuează Henri Dubief — a fost cu totul nociv... reprezentînd o minoritate a naţiunii, compusă din cei mai bogaţi sau cei mai înapoiaţi, el a putut constant zdrobi orice intenţie legată de votul universal şi a împiedica orice reformă, cu excepţia primelor săptămini ale celui dintîi guvern Leon Blum (p. 158).

Volumul pe care-l prezentăm cuprinde trei părţi, fiecare fiind consacrată unei mari probleme. Astfel, în partea I Henri Dubief abordează situaţia creată, în diversele sfere ale existenţei de către marea criză, insistînd, în mod justificat, asupra trăsăturilor şi formelor specifice Franţei. Cea de-a doua parte este consacrată unei analize penetrante a problemelor societăţii franceze din anii '30 cu intenţia de a reliefa permanenţele şi mutaţiile epocii, iar partea III-a se referă la Frontul Popular, deci la istoria Franţei în anii 1936—1938. Cîteva concluzii, o cronologie sumară, o bibliografie selectivă precum şi un index, completează în chip util esenţa lucrării.

Marea criză declanşată în 1929 prin crahul din Wall Street a atins Franţa doar la sfîrşitul lui 1930 (partea I, *La crise*, p. 1 —78) anii 1929—1930 fiind pentru francezi culmea prosperităţii din întreaga perioadă interbelică. Faptul că Franţa se afla pe ultimul loc între statele europene industrializate, agricultura ocupînd încă un loc important în sistemul său economic a făcut, apreciază Henri Dubief, ca formele de manifestare ale crizei, forme simţite după 1930, să fie mai puţin profunde, de suprafaţă deci. A fost afectată mai ales producţia în timp ce la consumul intern, ca urmare a unei integrări reduse a economiei franceze în circuitul internaţional, să se înregistreze scăderi minore. Formele atenuate ale crizei s-au datorat şi fenomenului subpopulării care, în primul rînd, a făcut ca numărul şomerilor să fie relativ redus. De la aceste caracteristici decurge şi absenţa unor răsturnări radicale pe plan politic, de genul acelora înregistrate în Germania. Pe de altă parte însă dacă criza a atins Franţa mai tîrziu, evidenţiază istoricul francez, apoi ea a şi durat mai mult, căci în 1935 refacerea încă nu se declanşase, iar nivelul producţiei naţionale era şi în 1938 sub nivelul anului 1929 (p. 18—28)

Cu aceste caracteristici, marea criză a depăşit sfera economicului, producînd unele mutaţii în viaţa socială şi politică şi înregistrînd consecinţe şi în ce privea structura imperiului colonial (p. 34—44). În ce priveşte viaţa politică, are loc radicalizarea electoratului francez, orientarea sa spre dreapta sau stînga. Istoricul francez consideră că numeroasele grupări de dreapta care au apărut în acei ani au avut mai puţin un caracter fascist şi mai mult unul neo-bonapartist şi că abia după 1936, în condiţiile generate de instaurarea la putere a Frontului Popular, se va dezvolta fascismul francez.

În fapt, Henri Dubief pune sub semnul îndoielii existenţa unui fascism francez ajungînd pînă la a afirma că dacă a existat într-adevăr o asemenea orientare în viaţa politică franceză, atunci ea a fost reprezentată de intelectualii"... obsedaţi de ceea ce li se părea a fi criza civilizaţiei" (p. 60).

www.dacoromanica.ro

Fără a fi ferm pe această poziție, care de altfel ni se pare foarte discutabilă, istoricul francez ezită, și în final nu ne dă nici un răspuns clar, ca de altfel și în ce privește caracterul mișcărilor din 6 februarie 1934 (p. 64—78). Precizînd că unii istorici francezi vorbesc de o tentativă fascistă de preluare a puterii, în timp ce alții se pronunță pentru o simplă manifestație de ură împotriva corupției și a incapacității parlamentare, Henri Dubief consideră că oricum fascismul nu ar fi putut învinge la 6 februarie 1934 pentru că adepții acestui curent erau puțini, erau divizați și nu aveau un partid de tipul celor din Italia sau Germania (p. 77). Rolul istoric al lui 6 februarie susține istoricul francez, constă în aceea că a creat condițiile psihologice necesare creării Frontului Popular antifascist prin gruparea forțelor de stînga care au văzut în 6 februarie o manifestație cu caracter fascist (p. 78).

În deceniul 1929—1938, societatea franceză a înregistrat o serie de mutații și a evidențiat cîteva permanențe în sfera vieții social-spirituale (partea II-a, *La France des années trente. Permanences et mutations*, p. 81—150). În opinia autorului, faptul istoric cel mai important al întregii perioade a fost scăderea populației Franței. În primul rînd, datorită pierderilor umane din primul război mondial natalitatea era scăzută, iar mortalitatea înregistra procente mari, mai ales ca urmare a tuberculozei și alcoolismului. Aceasta a dus la regres economic, la îmbătrînirea politică prin menținerea la conducere a vechilor generații de lideri ca și la slăbirea forței militare naționale (p. 83). Problemele demografice nu au fost decît parțial soluționate prin imigrație (p. 84—85) din cauza legislației existente care îngreuna naturalizarea.

Trecînd în revistă principalele clase și pături sociale, de la sate și orașe (p. 87—104), autorul face și o serie de precizări menite a evidenția nivelul de trai al francezilor. Astfel, unicul aparat care era utilizat larg în menaj era aspiratorul și cu totul sporadic, frigiderul și aparatele de ras electrice, toate acestea fiind însă pe larg întrebuințate în S.U.A. sau Marea Britanie. Cît despre automobile, acestea erau cumpărate mai ales de către francezii din păturile mijlocii în timp ce bicicleta avea o întrebuințare universală (p. 103—104).

Existau, în societatea franceză, și „victime ale structurilor tradiționale", respectiv bătrînii, datorită lentei soluționări a pensiilor, femeile, prin tratamentul politico-juridic inegal ce le era aplicat, precum și copii, supuși unui regim de cazarmă în timpul școlii. Astfel, pentru a înțelege acest ultim aspect, se menționează că pauzele elevilor din cursul primar au fost în Franța, pînă în 1940, punctate de ritmul bătăilor de tobă (p. 110), exact ca pe timpul lui Napoleon Bonaparte.

După ce analizează orientarea francezilor pe planul religiei (p. 112—123), Henri Dubief se oprește la chestiunea timpului liber și al culturii (p. 124—150). Precizînd că din 1936 francezii aveau săptămîna de lucru de 40 de ore, autorul face cîteva considerații asupra modului în care francezii se informau sau distrau. Legat de informare, istoricul francez estimează că presa reprezenta mijlocul cel mai utilizat și mai accesibil, cu toate că „... venală, incompletă, antiparlamentară și xenofobă în marea sa majoritate, presa răspîndea o informare nocivă" (p. 125)

Diverse spectacole, prin care Parisul era considerat un centru mondial, cinematograful deja larg răspîndit la orașe, precum și sportul, ofereau francezilor tot atîtea mijloace de distracție. Pe de altă parte, existau posibilități multiple de instruire, căci știința și gîndirea au cunoscut în Franța acelor ani o dezvoltare deosebită, ca urmare a climatului de libertate morală și intelectuală care domnea în țară (p. 138—150).

Guvernarea Frontului Popular (partea a III-a, *Le Front Populaire*, p. 153—217) a reprezentat o experiență unică, în felul ei, în istoria Franței, căci a fost unul din rarele momente în care forțele de stînga, inclusiv comuniștii, s-au unit și au învins în alegeri, ajungînd pe cale constituțională la putere. Autorul consideră că adevărata politică a Frontului Popular este vizibilă doar în timpul primului guvern Leon Blum (iunie 1936 — iunie 1937), perioada care a urmat, pînă în aprilie 1938, fiind doar o continuare aparentă a acestei orientări. Și dacă abia în toamna lui 1938, Frontul Popular s-a dezintegrat, acest fapt se datorește intensității speranțelor de menținere a frontului antifascist, speranțele nutrite de francezii de stînga.

Analizînd conținutul guvernării Frontului Popular, autorul afirmă că „... experiența Blum... a fost cu totul utopică în condițiile politice interne și externe ale momentului" (p. 209). Pe de altă parte, subliniază Henri Dubief în concluzii (p. 219—222) care se referă, în chip ciudat, doar la partea a III-a și nu la întregul volum, masele populare nu au uitat experiența anilor Frontului Popular. A fost un moment în care masele au devenit, din nou am adăuga noi, conștiente de forța lor, și de aceea, afirmă autorul, acești ani nu trebuie uitați.

Lucrarea pe care am prezentat-o este valoroasă, în opinia noastră, prin subiectul interesant abordat, prin modul în care au fost sintetizate caracteristicile etapei cît și prin echilibrul firesc dintre politic, economic, social și cultural. Adăugînd la aceste considerente și ponderea contribuției originale a autorului, ne afirmăm opinia despre valoarea volumului care completează multele lucrări privind chestiunile de politică externă, putînd fi

www.dacoromanica.ro

apreciat ca o contribuție la o mai complexă cunoaștere a istoriei Franței în deceniul premergător izbucnirii celui de-al doilea război mondial.

Nicolae Dascălu

YVES METMAN, *Tout vie est couleur*, în „Le club français de la médaille" nr. 35/36, 1972.

Renumitul sigilograf și heraldist Yves Metman, președintele Comitetului Internațional de Sigilografie de pe lîngă Consiliul Internațional al Arhivelor, șeful Serviciului Sigilii al Arhivelor Naționale din Franța, tratează printr-o serie de studii inserate în publicația societății de numismatică și medalistică din Franța unele probleme deosebit de interesante privind istoria și importanța heraldicii.

În studiul evidențiat mai sus Yves Metman abordează o temă semnificativă pentru istoria artelor și heraldică, analizează succint interferențele dintre arta blazonului și arta grafică.

Autorul începe prin a demonstra că heraldica este interesantă și atractivă pentru publicul larg din două motive : 1. pentru că prin culorile ei vii, încîntă imaginea și 2. pentru faptul că legile riguroase pe baza cărora se alcătuiesc blazoanele, forțează spiritul să fie concis și de o precizie absolută.

Relevînd faptul că arta heraldică a apărut încă din secolul al XII-lea, Y. Metman, evidențiază că în ceea ce privește limbajul heraldic, de-a lungul anilor sensul unor termeni s-a schimbat, dînd astăzi naștere la nenumărate discuții, generînd deseori contradicții. Diferit de acestă terminologie culorile au rămas aceleași exprimînd plastic date și evenimente petrecute odinioară.

Autorul atestă faptul că heraldica este o știință, dar și o artă. Oprindu-se asupra stemelor create în diferite țări, începînd din secolul al XII și pînă în epoca contemporană, autorul constată că acestea sînt din punct de vedere artistic o „imitabilă paletă a naturii". Remarcînd modul în care izvoarele heraldice reflectă concepțiile fiecărei generații, Y. Metman subliniază că deseori în compozițiile heraldice sînt reprezentate grafic aspecte necunoscute ale vieții de odinioară. Heraldica înregistrînd fenomenele sociale, a salvat eșantioanele culorilor vremurilor trecute (costumul anumitor categorii sociale, tapițerii de epocă, mobilierul unor încăperi, înfățișarea unor edificii). Pe baza acestora heraldica poate astăzi să ofere unele date inedite privind evul mediu.

Președintele Comitetului Internațional de Sigilografie analizează apoi înfățișarea unor armoriale alcătuite în epoca clasică a artei blazonului. După părerea sa, unele dintre acestea, evocă în culorile lor reci atmosfera austeră a epocii în care au fost create. Altele, inserate în paginile unor lucrări sau imprimate pe vitraliile unor monumente, înfățișează în culori vii tonul vieții generațiilor ce s-au succedat de-a lungul veacurilor. Apreciind gravurile în alb-negru plasate în frontispiciul unor manuscrise drept „dovada a rafinamentului gîndirii creatorilor lor". Y. Metman apreciază că ele reflectă frămîntările sociale ale epocii și demonstrează că influențele externe niciodată n-au putut estompa originalitatea unui fenomen.

Autorul îi invită pe artiști și pe admiratorii de frumos să identifice în miniaturile de pe documente, creații reprezentînd o etapă definitorie în cristalizarea unui curent artistic sau chiar veritabile piese de artă ce așteaptă să se integreze într-o colecție.

Făcînd o paralelă între creatorii artei blazonului și autorii stampelor Y. Metman relevă faptul că omenirea datorează celor din urmă „simfonia murmurată" a acestui gen de creație, iar primii au alcătuit compoziții heraldice în care sînt reflectate prin culori aspectele vieții. În secolul al XV-lea apreciat de specialiști ca epoca de maximă înflorire a heraldicii, izvoarele heraldice cuprind compoziții în care elementele sînt uneori înfățișate cu un suflu dinamic ce n-a mai fost atins vreodată.

Y. Metman insista din punct de vedere al valorii artistice asupra lucrării „Armarial equestre de la Toison d'or et de l'Europe" atribuit lui Jean Leberi de Saint Rémy un adevărat tratat de heraldică ținut o perioadă la zi (1429—1461).

În continuare Y. Metman scoate în evidență faptul că heraldica este un fenomen social permanent. Dezvoltîndu-se odată cu societatea omenească, heraldica a suprins caracteristica fiecărei epoci, a reținut tot ceea ce a fost esențial în societate, definind astfel într-un limbaj specific fenomenele umane.

Revoluțiile sociale, au transformat înfățișarea blazoanelor, au îmbogățit și înnoit formele de exprimare în acest domeniu dar n-au schimbat principiile heraldice între care cel mai remarcabil este primatul culorilor.

Prin combinația culorilor, națiunile și-au alcătuit stemele prin care s-au reprezentat. Stema și drapelul unui stat se deosebesc în primul rînd prin culorile din care sînt compuse, prin intermediul culorilor fiecare popor se definește în contextul comunităților sociale ale vremii. Astfel viața se exprimă în limbajul artei blazonului prin culori. Heraldica ce se creează în zilele noastre utilizează intens culorile ; prin intermediul lor se subliniază ceea ce este esențial în viața fiecărei generații și demn de a deveni perpetuu pentru conștiința umanității.

Maria Dogaru

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri în trei exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST-EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE A. D. XENOPOL — IAȘI
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTĂ PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU—MUZICĂ—CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE BEAUX-ARTS
  - SÉRIE THÉÂTRE—MUSIQUE — CINÉMA

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

NICOLAESCU-PLOPȘOR DARDU și WOLSKI WANDA, **Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România**, 1975, 292 p., 1 pl., 23 lei.

OLTEANU ȘTEFAN, **Les Pays roumains à l'époque de Michel le Brave (L'Union de 1600)**, 1975, 159 p., 13,50 lei.

PIPPIDI D. M., **Scythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la Mer Noire**, 1975, 314 p. + XXXIV p., 38 lei.

POTRA GEORGE, **Documente privitoare la istoria orașului București 1821—1848**, 1975, 527 p., 43 lei.

ȘANDRU D., **Reforma agrară din 1921 în România**, 1975, 360 p., 24,50 lei.

CIHODARU C., CAPROȘU I. și ȘIMANSCHI L. (sub redacția), **Documenta Romaniae Historica A. Moldova (1384—1448)**, vol. I, 1976, 607 p., 46 lei.

NICOLAE STOICESCU, **Vlad Țepeș**, 1976, 280 p., 20 lei.

Acad. ANDREI OȚETEA, ION POPESCU-PUȚURI (sub redacția) **Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907**, 573 p., 38 lei.

*** **Independența României**, 1977, 526 p., 39 lei.

*** **Arta și literatura în slujba independenței naționale**, 1977, 238 p., 28 lei.

IONEL GAL (coordonator), **Independența României, Documente**, vol. I, 1977, 420 p. 33 lei.

ȘTEFAN PASCU ș. a. **Documenta Romaniae Historica D. Relații între Țările Române**, vol. I **(1222—1456)**, 1977, 527 p. 39 lei.

PETRE DIACONU, SILVIA BARASCHI, **Păcuiul lui Soare. Așezarea medievală (secolele XIII—XV)**, vol. II, 1977, 201 p. + XXVIII planșe, 36 lei.

Acad. ANDREI OȚETEA, **Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)**, 1977, 168 p., 11 lei.

GHEORGHE CRISTEA, **Contribuții la istoria problemei agrare în România. Învoielile agricole (1866—1882)**, Legislație și aplicare, 1977, 169 p., 11 lei.

LEON ȘIMANSCHI (redactor coordonator), **Petru Rareș**, 1978, 328 p., 20 lei.

LUCIAN BOIA, **Relationships between Romanians, Czechs and Slovak (1848—1914)**, 1977, 159 p., 12 lei.

*** **Răscoala secuilor din 1595—1596. Antecedente, desfășurare și urmări**, 1978, 336 p., 19 lei.

FLOREA MOGOȘANU, **Paleoliticul din Banat**, 1978, 152 p., 11 lei.

PETRE I. ROMAN, IOAN NEMETI, **Cultura Baden în România**, 1978, 159 p., 18 lei.

R M I S S N — 3870

I. P. INFORMAȚIA c. 7967

www.dacoromanica.ro

Lei 10.